

Privire de ansamblu asupra istoriografiei formării statului medieval moldovenesc*

Așa cum e și natural, istoriografia unei probleme istorice începe cu primele scrieri consacrate ei, astfel că la originea istoriografiei formării statului cu numele de Țara Moldovei stau primele scrieri cronicărești, în calitatea lor concomitentă și de izvoare narrative. După proveniență, ele se deosebesc în *interne* și *externe*, fără, însă, ca apariția lor să se încadreze în aceleași limite cronologice. În primul caz am în vedere cronicile moldovenești din secolele XV-XVII, iar în cel de-al doilea – cronicile ungare de la sfârșitul secolului al XIV-lea și din secolul al XV-lea, precum și ceva consemnări din cronicistica polonă.

Așa s-a întâmplat, că scrierile cronicărești străine, în care sunt consemnate unele evenimente ce se referă și la începuturile Țării Moldovei, sunt mai timpurii în raport cu primele cronici indigene. Am în vedere, în primul rând, *Cronica ungarilor*, scrisă de Ioan de Târnave (Küküllö), cronicarul oficial al regelui Ungariei Ludovic I cel Mare (1342-1382), care și-a încheiat opera în curând după moartea patronului său. Ulterior, scrierea acestuia a fost intercalată, practic fără modificări textuale, în alte cronici ungurești încheiate prin anii 70-80 ai secolului al XV-lea¹ și compilate în opera cronicărească a lui Antonio Bonfini (c.1434-1503)².

Ioan de Târnave atribuie întemeierea Moldovei ca stat fostului voievod al românilor maramureșeni, Bogdan, care, la o dată neprecizată de cronicar dar apropiată aului 1359, adunându-și parcă românii din Maramureș, a trecut în taină în Țara Moldovei, care ar fi fost supusă Coroanei ungare, dar, din cauza vecinătății tătarilor (*propter vicinitatem*

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, An. VI, 2013, nr. 1(11), p. 5-64.

¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Universitas, 1992, p.19. Este vorba de *Cronica de la Buda (Chronicon Budense)*, scrisă în 1473; *Cronica de la Dubnitz (Chronicon Dubnicense)*, alcătuită după 1479 și *Cronica Ungurilor* de Ioan de Thurōț (Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum*), terminată în 1485.

² Antonii Bonfinii *Historia Pannonica sive Hungaricarum rerum decades IV et dimidia*. Coloniae Agrippinae, 1690.

Tartarorum), de mult timp ar fi fost părăsită de locuitori³. Ar urma, astfel, că Țara Moldovei ca stat s-ar fi format relativ recent și într-un teritoriu care ar fi aparținut Coroanei regale maghiare, iar dreptul de stăpânire al acesteia ar fi datat încă cu o vreme anterioară apariției tătarilor, care, după câte bine se știe, s-a întâmplat în urma mării invazii din 1241-1242⁴, sub conducerea lui Batu-han⁵.

Din izvoarele narrative externe, care țin, dacă nu direct de subiectul formării voievodatului Moldovei, apoi cu siguranță de situația politică a lui la mijlocul secolului al XIV-lea, nu poate fi trecută cu vederea și un pasaj din opera cronicarului polon din secolul al XV-lea (m. 1480), Jan Dlugosz, care, sub anul 1359, plasează o narațiune despre o primă înfruntare militară dintre moldoveni și polonezi, produsă la „Plonini”, în Țara Șipenițului, mai invocând și numele a trei voievozi, necunoscuți nici cronicarilor moldoveni și nici celor unguri: un Ștefan, tată al unui alt Ștefan și al unui Petru. Aceștia din urmă, la moartea tatălui lor, s-ar fi încheștat în lupte pentru tronul rămas vacant, fiecare mai bucurându-se de ajutor din afara țării – Petru din partea *pro-vincialilor unguri*, iar Ștefan din partea regelui polon Cazimir al III-lea (1333-1370)⁶. Asupra informației acestui cronicar polon voi reveni la locul cuvenit, cu atât mai mult că ea a fost supusă la fel numeroaselor discuții în contradictoriu, care, referindu-se la un caz izolat, sigur că nu pot fi incluse într-un studiu istoriografic ce ține de o problemă complexă. Voi menționa totuși că, spre

³ Ioannis Thwroczi *Chponica Hungarorum ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis arhidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Vindobonae, 1746, p. 317. Traducerea pasajului în l. română la Victor Spinei, *Op. cit.*, p. 366.

⁴ Pavel Parasca. În *problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*. În: „History & Politics. Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 2(8), p. 62-85.

⁵ De ample prezentări s-a bucurat evenimentul în mai multe lucrări, cu adevărat fundamentale, ale lui Victor Spinei, dintre care nu mă voi referi decât la unele dintre cele mai recente: *Ultimele valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos* (Iași: Editura HELIOS, 1966), în care autorul a consacrat un voluminos spațiu invaziei care avea ca țintă Europa Centrală, în primul rând Regatul Arpazilor, dar nu a ocolit nici spațiul de la est și de la sud de Carpați (p.211-224); *Mongolii și românii în sinteza de istorie ecleziastică a lui Tholomeus din Lucca/Les Mongols et les Roumains dans la synthèse d'histoire ecclésiastique de Tholomeus de Lucca*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012 – 248p.+42 figuri (p. 249-290).

⁶ Ioannis Dlugossi seu Longini canonici *Historiae Polonicae libri XII*. T.I. Lipsiae, 1711, col. 1122-1124; Idem. *Roczniki czyli kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa, 1975, s. 379-390.

deosebire de scrierea lui Ioan de Târnave, în narațiunea lui Jan Dlugosz Moldova, la vremea indicată de cronicar, apare ca un stat cu o istorie care însuma cel puțin o domnie, fără ca cronicarul polon să știe ceva despre vremea anterioară voievodului Ștefan, tot așa ca și din domnia acestuia sau despre cele ce s-au întâmplat după victoria moldovenilor din Țara Șipenițului. Ceea ce însă mă preocupă deocamdată în legătură cu narațiunea lui Dlugosz, este faptul că și ea este mai timpurie începutului elaborării primelor cronici indigene cu referire la întemeierea voievodatului care, așa cum afirmă solidar toate cronicile moldovenești, s-a numit *ab initio* Țara Moldovei⁷.

În ceea ce privește istoriografia medievală indigenă a problemei, reprezentată de scrierile cronicărești, este cunoscut faptul că, până în domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504), opere cronicărești în sensul adevărat al cuvântului nu s-au scris. Prima operă cronicărească în Moldova a fost scrisă la îndemnul marelui domn și a fost consacrată integral domniei acestuia, astfel că cercetătorii i-au atribuit ei titlul convențional de *Cronica lui Ștefan cel Mare*⁸. În realitate, fiind cunoscută în limba germană, ea are un titlu mult mai lung: *Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu, voievod al Țărilor Moldovei și Valahiei*, și încheiată în 1502⁹. După cele mai noi cercetări, această cronică poate fi datată, cel mai probabil, în răstimpul 1473-1504, fiind alcătuită în două etape: între anii 1473-1486 și, respectiv, 1496-1504¹⁰. Înainte de această cronică nu este cunoscută nici o scriere cronicărească, cu excepția a doar unor liste de voievozi moldoveni, începând cu Dragoș și până la Bogdan al II-lea (anul 1451), în care sunt indicate doar numele voievozilor, duratele domniilor lor și unele înrudiri dintre ei, fără însă să se specifice vreo dată istorică concretă¹¹. Sub forma unei liste integrate, ele au intrat în circuitul științific cu titlul convențional de *Cronică scurtă a Moldovei*, considerată

⁷ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaiteșcu. București: Editura Academiei, 1959, passim.

⁸ I.C. Chițimia. *Ștefan cel Mare, ctitor în domeniul istoriografiei*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Suceava: Editura Mușatinii, 2003, p.200-2003; Ștefan Andeescu. *Începuturile istoriografiei în Moldova*. Ibid., p.220-237; Leon Șimanschi. *Începutul elaborării cronicii lui Ștefan cel Mare*. Ibid., p. 238-244.

⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 28-37.

¹⁰ Ștefan Andeescu. *Op. cit.*, p. 237.

¹¹ *Cronicile slavo-române*, p. 39-40.

de primul ei editor, Ion Bogdan, ca fiind o prescurtare a unui letopiseț anonim de mai târziu (numit de unii istorici *de la Bistrița*), sau a unei alte cronici apropiate. P.P.Panaiteșcu admitea posibilitatea ca ea să fi fost o *cronică primitivă scurtă* dinainte de Ștefan cel Mare și amplificată ulterior¹². Din adău-girea ei la *Cronica lui Ștefan cel Mare* a și rezultat o *Cronică a Moldo-vei*, ceea ce s-ar fi produs după 1500, cel mai probabil în domnia lui Ștefan cel Tânăr sau Ștefăniță (1517-1527)¹³, fiul lui Bogdan al III-lea și nepotul Marelui Ștefan.

Cronica scurtă, însă, consemnând că Dragoș „a venit... și a domnit 2 ani”¹⁴, nu indică de unde a venit. Este lipsă și anul 1359 ca dată a evenimentului, prezent, cu doar o singură excepție, în toate cronicile moldovenești ulterioare. După o cercetare pertinentă, datorată lui Leon Șimanschi, anul în cauză ca dată a „descălecatului” lui Dragoș, a fost înscris doar în 1451, ca urmare a identificării primului voievod moldovean cu un alt Dragoș, de data aceasta într-adevăr din Maramureșul vecin¹⁵, care, în 1359, la porunca regelui Ungariei Ludovic I, a condus o expediție militară împotriva românilor moldoveni, răzvrățiți împotriva supremației maghiare¹⁶. Ar urma că aceleași identificări i s-ar datora și specificările ulterioare din cronici despre venirea lui Dragoș voievod din “Țara Ungurească, din Maramureș, după un bour, la vânătoare, și a domnit 2 ani”¹⁷, deși cea mai mare influență asupra unei atare prezentări a lucrurilor a avut-o desigur cronica lui Ioan de Târnave, care-i atribuia întemeierea Moldovei voievodului românilor din Maramureș, Bogdan, ignorând voievozii moldoveni de până la dânsul, astfel că primii alcătuitori de cronici moldovenești au legat de numele lui Dragoș ceea ce în realitate s-a produs în legătură cu Bogdan¹⁸, atribuindu-i, așa cum bine a formulat Leon Șimanschi, „restauratorului autorității maghiare rolul

¹² Ibid., p.38.

¹³ Ștefan Andreescu. *Op. cit.*, p. 237.

¹⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 39, 40.

¹⁵ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*. În: ”Anuarul Institutului de Istorie “A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131-132.

¹⁶ *Documenta Romaniae Historica.D. Rrelații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, doc. nr.41(p.75-78, text latin și traducere în limba română).

¹⁷ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 60, 69.

¹⁸ Pavel Parasca. *În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*. În: ”History& Politics. Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 2 (8), p. 62-85.

descălecătorului”(subl.aut.)¹⁹. Cea mai sigură dovadă în acest sens ar fi faptul indiscutabil al trecerii lui Bogdan din Maramureș în Moldova, unde a ajuns în fruntea țării, cazul fiind nu doar relatat de Ioan de Târnave, ci și documentat de o altă diplomă a cunoscutului deja rege al Ungariei, din 2 februarie 1365²⁰, în timp ce cronicile indigene nu suflă nici un cuvânt despre cele întâmplate, indicându-i doar domnia lui Bogdan de patru (în câteva variante) sau de șase (în varianta corectă) ani²¹.

Nu încapă îndoială că, tot ca reacție la scrierile cronicarilor unguri, care prezentau eronat începutul statal al Moldovei prin Bogdan și nu prin Dragoș, dar și din interesul de a-i imprima fenomenului înțe-meierii țării un conținut mai clar și mai desfășurat, tot în contextul primelor eforturi cronicărești din cea de-a doua parte a domniei lui Ștefan cel Mare, a fost elaborată și narațiunea desfășurată din *Povestirea pe scurt despre domnia Moldovei, de când s-a început Țara Moldovei în anul 6867* (era bizantină; 1359 de la nașterea lui Christ-n.me), publicată și ea cu un titlu oarecum simplificat și condiționat de *Cronică moldo-rusă*, fapt datorat nu doar că scrierea s-a făcut în limba rusă de la vremea respectivă, ci și descoperirii manuscrisului ei ca anexă (Cap. XIII) la o compilație de cronici rusești, adunată în secolul al XVII-lea și cunoscută cu titlul de *Voskresenskaia Letopisi*²².

La această cronică voi mai reveni pe parcurs. Aici voi menționa doar faptul că „descălecatul” Moldovei prin primul ei voievod Dragoș este plasat într-un bogat context istoric al luptelor cu tătarii în vremea domniei în Ungaria a unui rege pe nume Vladislav. Înștiințat despre invazia tătarilor în țara sa, acesta s-ar fi adresat după ajutor atât papei de la Roma – capul spiritual al „romanilor noi” (*catolici*), cât și la „romanii vechi” (*ortodocși*), care s-au și „adunat împreună și au venit în Ungaria”. Semnificativ mi se pare faptul că autorul necunoscut al narațiunii nu întârzie să consemneze atitudinea dușmănoasă dintre *romanii noi*, adică

¹⁹ Leon Șimanschi. *Op. cit.*, p. 131-132.

²⁰ *Documenta Romaniae Historica*. D. Vol. I, doc. nr. 43 (p.80-83, text latin și traducere în limba română).

²¹ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 60, 69, 160 (cu o inversare a domniilor lui Bogdan și Lațcu).

²² *Ibid.*, p.152-153 (judecățile lui P.P.Panaitescu privind vremea scrierii cronicii în cauză și posibilele transmițeri a ei către Rusia), 154-156 (textul original în limba rusă), 158-160 (traducere în limba română).

catolici, și *romanii vechi* sau ortodocși, primii sfătuindu-l pe rege să-i trimită pe adversarii lor de credință „înaintea tuturor oamenilor împotriva tătarilor, ca ei să fie uciși, sau dacă Dumnezeu îi va scăpa de aceștia”, regele să-i așeze în țara sa, „ca ei să nu se mai întoarcă la Roma veche”. În lupta hotărâtoare cu tătarii, *romanii vechi* însă s-au acoperit de glorie, astfel că Vladislav „s-a bucurat foarte mult de acest ajutor al lui Dumnezeu, iar *romanilor vechi* (subl.meu) le-a dat privilegiile și i-a miluit foarte mult pentru vitejia lor”²³.

Din contextul narațiunii se mai desprinde încă un aspect care o caracterizează drept o scriere îndreptată împotriva afirmațiilor cronicilor ungare, începând cu cea a lui Ioan de Târnave, privind statutul politico-juridic al țării proaspăt întemeiate în raport cu regalitatea maghiară. Căci, așa cum urmează din pasajul respectiv al cronicii ungare, Bogdan a preluat stăpânirea Moldovei, care ar fi fost supusă Coroanei maghiare, în taină, adică fără acordul regelui și deci, din acest punct de vedere, stăpânirea lui ar fi fost nelegitimă, iar deținătorii Coroanei de la Buda ar fi avut pretenții justificate de a readuce Țara Moldovei, în formatul ei politic și teritorial de atunci în stăpânirea sa. În narațiunea moldo-venească despre întemeierea Moldovei lucrurile li se imprimă un caracter cu totul deosebit. Descoperitorii de țară nu numai că nu s-au stabilit cu traiul în ea fără știrea regelui, ba din contra, “s-au închinat craiului Vladislav, rugându-l să le dea drumul să plece”, iar acesta “le-a dat drumul cu mare miluire”²⁴. Apoi, stabilindu-se cu traiul în noua lor patrie, descălecătorii l-au ales “și l-au ridicat domn și voievod al lor” pe Dragoș, care “și-a făcut pecetie voievodală în toată țara, cu capul de bour”²⁵. Se întemeia, adică, o țară deosebită, cu însemnele ei distinctive, și nu o stăpânire maghiară, cum se înțelegea din cronicile ungare.

Indiferent de vremea scrierii *Cronicii moldo-ruse* și de circumstanțele în care ea a ajuns în Rusia, nu încapă îndoială că întreaga narațiune despre întemeierea Moldovei, care cuprinde cea mai mare parte din cronica în cauză (2,5 pagini din 3,5) a fost o reacție la scrierile cronicarilor unguri. Insistența, însă, cu care autorul narațiunii apără

²³ Ibid., p. 158-159.

²⁴ Ibid., p. 160.

²⁵ Ibid.

onoarea și originea romană a celor ce au întemeiat Moldova, precum și persistența lor în credința ortodoxă, nu lasă nici o îndoială că scrierea în cauză a fost determinată nu atât de cronicile cunoscute deja către anii 80 ai secolului al XV-lea, care reproduceau succintul capitol despre Bogdan din scrierea lui Ioan de Târnave, ci de o scriere evident defăimătoare la adresa românilor, inspirată de interese politice și cu un vădit iz ideologic, determinat de starea de dușmănie dintre catolici și ortodocși.

O atare scriere însă, în original, nu este cunoscută. Dar iată că, în secolul al XVII-lea, Simion Dascălul, într-o interpolare a sa la cronică lui Grigore Ureche, face referire la *letopisețul cel unguresc*, care-i prezenta pe maramureșeni, iar prin extensie și pe moldoveni, ca fiind urmașii unor *oameni răi și tâlhari*, eliberați din temnițele Romei și trimiși regelui Ungariei Laslău ca ajutor împotriva tătarilor²⁶, subînțelegându-i desigur pe românii ortodocși. Interpolarea lui Simion Dascălul, făcută în baza *letopisețului unguresc* pe care îl invocă, plasează „descălecatul” Moldovei în același context al luptelor cu tătarii a unui rege ungar pe nume *Laslău*, ușor identificabil cu *Vladislav* din cronică zisă *moldo-rusă* sau *Ladislav* din documentele ungare scrise în limba latină, identic și cu numele maghiar *László*. Și în acest caz, regele menționat s-ar fi adresat după ajutor „la împăratul Râmului”. Numai că acesta “alt ajutoriu nu i-au făgăduit”, decât să-i dea *oamenii răi* din țara sa, care îi umpluse toate temnițele. Cu acest “ajutoriu tâlhărescu”, Laslău a și reușit să-i izgonească pe tătari, urmărindu-i, bătându-i și izgonindu-i până la Siret, apoi și până la Nistru²⁷.

Coincidența numelui regelui Ungariei din cronică zisă *moldo-rusă* și din *letopisețul unguresc* invocat de Simion Dascălul, precum și a fundalului istoric dominat de luptele cu tătarii pe care în ambele cazuri este proiectat „descălecatul” Moldovei, nu lasă îndoială că scrierea maghiară injurioasă la adresa românilor, deși invocată tocmai în secolul al XVII-lea, era cunoscută încă la vremea când în Moldova se definitiva prima cronică integră a țării, începând cu întemeierea ei prin Dragoș. Narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei din cronică zisă *moldo-rusă* s-ar

²⁶ Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1956], p. 62.

²⁷ Ibid.

prezenta, așa cum am menționat și ceva mai sus, ca o reacție de respingere a celor scrise în *letopisețul unguresc* menționat de Simion Dascălul.

Analiza pertinentă a circumstanțelor descrise în ambele scrieri cronicărești, conduce cu destulă siguranță spre concluzia că regele Ungariei menționat în ele a fost nu altul decât Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), așa cum a stabilit, încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, Alexandru Xenopol²⁸ și cum au confirmat și alți istorici deja din zilele noastre²⁹. Din context, urmează că narațiunea despre întemeierea Moldovei prin Dragoș în timpul domniei în Ungaria a lui Ladislau al IV-lea Cumanul nu se datorează imaginației cronicarilor moldoveni și se bazează pe fapte reale, care însă, din motive încă neclarificate, au fost tăgăduite de autorii cronicilor maghiare cunoscute. Este foarte posibil ca realitățile care se lasă intuite în umbra narațiunii despre Ladislau al IV-lea, să fi contravenit intereselor cronicarului oficial al lui Ludovic I de a fundamenta pretențiile regalității maghiare de stăpânire asupra Moldovei, prezentând-o ca fiind pustie până la acțiunea lui Bogdan, apoi repopulată și extinsă datorită acestuia ca supus al Coroanei de la Buda³⁰. Căci, deplasând evenimentele care au însoțit întemeierea Moldovei către vremea domniei lui Ladislau al IV-lea Cumanul, narațiunea actualizată de Simion Dascălul din „*letopisețul unguresc*”, denunța inadvertența celor scrise de Ioan de Târnave ca cronicar oficial al domniei lui Ludovic I și preluate în aceeași calitate de ceilalți cronicari unguri cunoscuți din secolul al XV-lea. Poate din aceleași motive, cele descrise de Ioan de Târnave au fost preluate, fără nici o modificare, și de ceilalți cronicari din Ungaria, deși

²⁸ A.D.Xenopol.*Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 33, 40 și n. 49.

²⁹ Pavel Parasca. *Cine a fost fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Țării Moldovei?* În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p. 7-19.

³⁰ Vezi în acest sens interpretările judicioase ale lui Al. Boldur, care sunt trecute sub o tăcere aproape totală, ceea ce nu poate să nu dea de bănuț, nefiind, cel puțin, supuse unei analize critice, fie și doar în scopul de a le combate, deși au fost făcute publice acum mai bine de o jumătate de secol: A.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ed. a II-a. București: Editura Victor Frunză, 1992, p. 137-138, 141. Idem. *Cronica slavo-moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, București. 1963, nr. 5, p. 1099-1121 (passim). Tăcerea solidară la acest subiect este dovadă că cercetătorii nu au ce contrapune judecăților în cauză, ceea ce, implicit, înseamnă o recunoaștere a veridicității lor.

până la destrămarea regatului acesteia, către mijlocul secolului al XVI-lea, existau deja și unele scrieri cronicărești din Moldova, care nu puteau fi ignorate de cărturarii unguri.

În ceea ce-i privește pe cronicarii moldoveni, trecerea de către ei sub tăcere a defăimătoarei scrieri maghiare s-ar explica foarte simplu prin riscurile la care ei s-ar fi expus în cazul când, apelând direct la ea, ar fi făcut-o cunoscută public. Pentru a ilustra aceste riscuri este destul de luat cunoștință de reacția lui Miron Costin la cele reproduse din problematicul „letopiseț unguresc” de Simion Dascălul, etichetarea necruțătoare din partea marelui cărturar din a doua jumătate a secolului al XVII-lea fiind trecută și asupra altor confrăți ai autorului cu bucluc, inclusiv Istratie logofătul, care l-ar fi “fătat cu basnile lui” pe Simion Dascălul, iar de la acesta să se fi născut Misail Călugăru³¹. Altfel spus, Miron Costin era dispus să respingă cu vehemență nu doar cele consemnate cu referire la “letopisețul unguresc” ci chiar existența acestuia ca scriere reală, considerându-l ca o invenție a celor menționați, deși, cu alte ocazii, accepta fără rezerve cele ce se refereau la Laslău craiul unguresc, preluate din pasajul reprodus de Simion Dascălul³². Marele cărturar moldovean socotea că scrierile celor vizați mai sus “nu letopisește, ce ocări sântu” și își justifica atitudinea prin faptul că despre așa ceva nu știa nici Grigore Ureche și nici istoricii poloni folosiți de acesta, astfel că formula o întrebare mai mult retorică: „Dacă n-au fostu dară dintâi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde sântu aceste basne, cum ca să fie fostu moșii țărâi aceștia din temnițele Râmului, dați întru ajutoriul lui Laslău, craiul unguresc?”³³, uitând însă că cei la care se referea, nu au scris nimic nici despre regele cu pricina. Reacția vehementă a lui Miron Costin la denigratorul pasaj preluat de Simion Dascălul din enigmaticul “letopiseț unguresc” și intercalat într-o scriere cronicărească din țară, explică, la părerea mea, de ce cronicarii anteriori nu l-au menționat nici o dată, așa cum au procedat, de altfel, și în raport cu alte cronică ungare, deși, cu siguranță, au fost familiarizați cu conținutul lor.

³¹ Miron Costin. *Opere*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p. 292-293.

³² *Ibid.*, p. 214, 312.

³³ *Ibid.*, p. 2192-293.

Și istoriografia polonă, până tocmai pe la începutul secolului al XVII-lea, rămânea slab informată în ceea ce privea nu doar formarea voievodatului Moldovei, ci și domniile primilor voievozi independenți ai ei, menținându-se în câmpul narațiunii lui Jan Długosz despre evenimentele de la Plonini datate cu anul 1359, deși prin 1564 sau 1565 o cronică slavo-moldovenească, într-o versiune apropiată celei de la Putna, a fost tradusă în limba polonă (așa-zisa *Cronică moldo-polonă*- n.meă)³⁴. Faptul că manuscrisul ei a fost descoperit în Polonia, ar fi dovadă că el era destinat polonezilor și, la puțină vreme după ce a fost terminat, a și ajuns în posesia destinatarilor. Ce-i drept, în 1597 marele hatman polon Jan Zamoyski se adresa marelui logofăt moldovean, Lupu (Luca) Stroici, solicitându-i o cronică moldovenească (*kronika wołoska*), promisă de acesta³⁵. Poate era vorba despre aceeași cronică *moldo-polonă*, dacă se ține cont că doar cu câteva luni mai înainte un trimis polon la Mihai Viteazul obținea de la acesta o cronică munteană tradusă la fel în limba polonă³⁶. Cu referire la Moldova, cercurile guvernante poloneze, care se interesau de trecutul istoric al celor două țări române extracarpătice, dar probabil și istoricii polonezi, posedau slabe cunoștințe chiar și în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea. Altfel, cum de explicat că în 1677, Miron Costin scrie în limba polonă *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* la cererea comisului Coroanei polone, Marcu Matczyński, din anturajul lui Jan Sobieski, iar peste șapte ani, deja la dorința acestuia din urmă, marele cărturar moldovean scrie *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*³⁷. Nici chiar autorul polon anonim al unei scrieri, încheiată la puțină vreme după anul 1623 și descoperită în 1973 într-o traducere franceză ulterioară la Cracovia de către Constantin Rezachevici și intitulată convențional de către acesta *Cronica Moldovei de la Cracovia*, nu a folosit nici o cronică internă din Moldova, biziindu-se în exclusivitate pe documente de arhivă polone, dar și pe cronicile polone

³⁴ *Cronicile slavo-române*, p.164-167 (Introducere de P.P.Panaitescu), 167-177 (textul în l. polonă), 177-187 (traducere în l. română).

³⁵ *Cronica Moldovei de la Cracovia – Secolul XIII-începutul secolului XVII*. Textul inedit al unui autor polon anonim. Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici. București: Editura Meronia, 2006, p. 21 și n. 22 (cu referiri la alte publicații care au folosit sau reproduș informația), p. 21-22.

³⁶ *Ibid.*, p. 21-22 și n. 23.

³⁷ *Ibid.*, p. 22-23

scrise în latină din veacul XVI (operele lui Martin Kromer, Bernard Wapowski, Matei Miechowski), fără însă a cunoaște în original opera lui Jan Dlugosz, folosind totodată și surse narative maghiare autorii cărora nu sunt indicați, deși s-ar putea bănuși că de o mai mare atenție s-au bucurat cronicile lui Antonio Bonfini și Ioan de Târnave³⁸. Caracterul istoriografic al prezentului studiu și racordarea lui la subiectul clar formulat și atașat problemei formării statului medieval moldovenesc, mă absolvă de necesitatea unor concretizări privind circumstanțele istorice ale apariției *Cronicii de la Cracovia*, tot așa ca și scopurile, evident politice, urmărite prin elaborarea ei.

Spre totala deosebire de Ioan de Târnave și cronicarii unguri ulteriori, anonimul autor al scrierii de mai sus, deși nu știa nici el nimic despre Dragoș și urmașul acestuia Sas, prezenta Moldova și Țara Românească ca părți ale vechii Dacii, apoi ale Cumaniei³⁹, apropiindu-se de logica pretențiilor autorităților maghiare de dominație asupra celor două țări romane de la sud și de la est de Carpați ca desprinse din fosta Cumanie⁴⁰, indicată ca stăpânire a Coroanei maghiare în titlurile mai multor deținători ai acesteia. Autorul însă greșește sau chiar încurcă lucrurile, afirmând că primul care ar fi avut Cumania în titlul său ar fi fost regele Bela (al IV-lea- n.mei: a domnit în 1235-1270), și că preluarea lui s-ar fi produs în 1270, în realitate vorba fiind de anul 1233, când rege era Andrei al II-lea (1205-1235). Cel mai interesant însă este faptul că, deși nu s-a descurcat la modul cuvenit în evenimentele pe care le invoca, autorul anonim polon lasă să se înțeleagă afectarea Moldovei de evenimentele ce s-au produs în Ungaria în domnia lui Ladislau (al IV-lea- n.mei), îngrămădind la un loc răscoala cumanilor lui Oldamur (la autor Oldomas) din Ungaria, fuga cumanilor învinși la tătari și intervenția acestora din urmă în Ungaria la îndemnul cumanilor, evenimentul fiind plasat la anul 1282⁴¹, în realitate vorba fiind de o întreagă suită de evenimente produse între 1282 și 1285. În aceeași cheie caracteristică cronicarilor unguri,

³⁸ Ibid., p. 70-81.

³⁹ Ibid., p. 129.

⁴⁰ Vezi în acest sens studiul meu „În problema temeiului pretențiilor regalității maghiare de stăpânire asupra Moldovei”. În: „Banatica”, 23. Muzeul Banatului Montan. Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2013, p.489-503. Preluat și în volumul de față, p.

⁴¹ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 129-130.

autorul polon anonim prezintă și imaginea Moldovei de țară pustie până la venirea lui Bogdan, care ar fi intervenit după îndepărtarea tătarilor și cumaniilor, când țara ar fi rămas „astfel Ungariei, dar era pustie, fără locuitori, și aceasta mai bine de o sută de ani, fiecare temându-se de întoarcerea tătarilor”⁴². Indicarea duratei de o sută de ani dintre evenimentele descrise și cele ce au urmat în legătură cu acțiunea lui Bogdan, ar însemna, însă, că și aici autorul încurca evenimentele, plasându-le la 1282 pe cele produse în realitate în vremea primei invazii masive a mongolo-tătarilor din 1241-1242.

Faptul menționării regelui Ladislau al IV-lea Cumanul în legătură cu luptele ungarilor cu cumanii și tătarii, ar lăsa teren să se bănuiască că și autorul scrierii de la Cracovia era cunoscut cu „letopisețul unguresc”, invocat de Simion Dascălul, omițând, așa cum au făcut și cei mai mulți cronicari moldoveni, termenii ofensatori la adresa românilor. Iar indicând că Bogdan și însoțitorii săi au trecut din Maramureș în Moldova fiind atrași „de frumusețea și rodnicia țării”, autorul lasă teren și pentru a se admite că el era familiarizat totuși și cu ceea ce scria la subiect cronica zisă *moldo-rusă* sau o altă sursă narativă din care s-a inspirat ulterior și Grigore Ureche, care scria despre „locuri desfățate cu câmpi deschși, cu ape curgătoare, cu păduri dese”⁴³, tot așa ca și Simion Dascălul care vorbea despre „locuri desfățate” și „loc foarte bun de hrană”⁴⁴. În toate cazurile, însă, aceste imagini ale Moldovei erau învocate în contextul „descălecatului” lui Dragoș și nu al lui Bogdan, cum prezintă lucrurile autorul *Cronicii Moldovei de la Cracovia* sub influența sigură a scrierii lui Ioan de Târnave. Sub aceeași influență este reprodus, laconic și într-un stil propriu, episodul legat de numele lui Bogdan: „Sub regele Ludovic I, în cele din urmă, Bogdan o căpetenie sau un principe al românilor din ținutul Maramureșului, atras de frumusețea și rodnicia țării, trecu munții cu o colonie din neamul său, intră în această țară și se stabili aici”⁴⁵.

Astfel, până în secolul al XVII-lea în istoriografia polonă nu exista o viziune clară asupra originii Țării Moldovei, și abia acum, din interese preponderent politice în contextul internaționalizării disputelor în jurul

⁴² Ibid., p. 130

⁴³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

⁴⁴ Ibid., p. 64.

⁴⁵ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 130

statutului politico-juridic internațional al Țărilor Romane dintre Polonia, Imperiul Otoman și cel al Habsburgilor, cercurile guvernante poloneze au început să-și creeze o „viziune integral polonă asupra istoriei Moldovei”⁴⁶, de la origini și pe durata secolelor XV-XVI. Preferință, însă, li s-a acordat scrierilor cronicărești din Ungaria, faptul explicându-se probabil tot prin motive de interes politic, știindu-se că Moldova a constituit unul din obiectivele principale ale rivalității dintre regatele Ungariei și cel al Poloniei până la dislocarea celui dintâi la mijlocul secolului al XVI-lea, pentru ca ulterior țara Mușatinilor să continue a se afla în centrul rivalităților polono-otomane. Din aceleași interese politice de moment, dar cu temeuri istorice mai vechi, istoriografia polonă din perioada respectivă, nu s-a solidarizat cu istoriografia moldovenească, dat fiind că în prezentarea fenomenului întemeierii Țării Moldovei cronicarii moldoveni promovau ideea independenței și suveranității țării lor *ab origine*, spre deosebire de cronicarii unguri care o prezentau ca stăpânire maghiară încă cu mult timp înaintea întemeierii ei ca stat. În condițiile dispariției Regatului Ungariei ca un mai vechi pretendent la stăpânirea Moldovei și ca rival al Regatului Poloniei în disputele de supremație asupra ei, pentru istoriografia polonă, aflată în slujba autorităților polone și ale proiectelor politice ale acestora, era mai adecvată prezentarea celui de-al doilea stat românesc extracarpatic ca ținând de la începutul său de sfera politică a Coroanei de la Buda și trecut ulterior în sfera politică a Coroanei de la Cracovia, rămasă după mijlocul secolului al XVI-lea drept unic pretendent creștin la supremația asupra țării Mușatinilor, în rivalitate deja cu Imperiul Otoman.

O adevărată inovație, deși acest cuvânt ar trebui luat între ghilimele, în chestiunea formării statale a Moldovei, ar fi invocarea preluării domniei Moldovei de după Bogdan de către un alt pretins fecior al acestuia - altul decât voievodul Lațcu menționat în cronicile interne -, pe nume Ștefan, după care ar fi urmat lupta pentru tron dintre fiii acestuia, Petru și un alt Ștefan⁴⁷, mențonați de Jan Długosz și de alți cronicari poloni deja din secolul al XVI-lea ca implicați în evenimentele ce s-au consumat în lupta dintre moldoveni și polonezi de la Plonini din Țara Șipenițului, fără

⁴⁶ Formula de mai sus i-o datorez lui Constantin Rezachevici, care o folosește în chiar titlul *Introducerii sale la cronica respectivă*. Ibid., p. 15. Vezi și *Cuprins*, p. 7.

⁴⁷ Ibid., p. 131-132.

însă a indica vreo legătură dintre acestea și Bogdan, despre care autorul narațiunii despre cele întâmplate la Plonini nici nu știa nimic. Faptul a cauzat unele noi interpretări și discuții în contra-dictoriu, asupra cărora voi reveni la locul convenit în contextul intențiilor mele de a face o reconstrucție, care sper să se prezinte mai aproape de adevărul istoric decât s-a făcut până în prezent. Aici închei examinarea chestiunii constituirii Țării Moldovei în istoriografia medievală polonă, care nu a făcut decât să demonstreze apariția interesului cu un evident subtext politic al autorităților și cronicarilor poloni față de trecutul istoric al țării, asupra căreia manifestau pretenții istorice de supremație, fără însă a dispune de alte mijloace de informare, decât cele ungurești.

Revenind la istoriografia moldovenească, se impune o constatare că, până către secolul al XVII-lea aproape nimic nu s-a schimbat în prezentarea genezei și afirmării voievodatului Moldovei de către cronicarii moldoveni, astfel că cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea poate fi considerată drept perioadă a genezei tradiției „descălecatului maramureșean”, atribuit lui Dragoș, iar secolul ce a urmat – ca perioadă a consolidării continue a acestei tradiții. Căci, afară de cronicile cunoscute din secolele XV-XVI, care încep cu întemeierea Moldovei prin Dragoș la anul 1359, a mai existat se pare încă una, la care făcea referire Grigore Ureche, consemnând că „letopisețul nostru cel moldovenesc așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cârma, nu alege, necum lucrurile den lăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnând de la început până la domnia lui Petru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimenea până la Aron vodă”⁴⁸. Este logic să se admită ca și această cronică să fi fost scrisă în secolul al XVI-lea, sau, cel mai târziu, în primele decenii ale secolului al XVII-lea. În orice caz, sunt îndreptățit să cred că unele informații din cronică lui Ureche, care nu sunt cunoscute nici uneia din cronicile anterioare, au fost preluate din enigmaticul „letopiseț moldovenesc” la care se referă marele cronicar și care a fost prelucrat într-atât, încât s-a pierdut fără urme. Am în vedere nu faptul că vânătoarei de bour care ar fi condus la descoperirea și întemeierea Moldovei i se imprimă un caracter romantic și dinamic. În narațiune mai apare o vietate: cățeaua Molda, numele căreia ar fi trecut

⁴⁸ Grigore Ureche. *Op.cit.*, p. .

asupra râului în care ea s-ar fi înecat, apoi și asupra țării⁴⁹. Sigur că vorba este despre un mit etiologic⁵⁰. Important este faptul în sine – interesul de a da o explicație originii numelui țării, ceea ce n-a făcut niciunul dintre alcătuitoarii cronicilor indigene anterioare, în timp ce cronicarii unguri lăsa să se înțeleagă că și numele țării se datora autorităților maghiare, care sub acest nume ar fi stăpânit-o încă înainte de apariția tătarilor.

Este posibil ca tot din problematicul “letopiseț moldovenesc” Grigore Ureche să fi preluat și idea care se desprinde din context, că întemeierea voievodatului lui Dragoș a fost doar un punct de pornire în procesul de constituire statală, urmat de o impresionantă extindere teritorială ulterioară. Căci întemeietorii „au descălicat întâi supt munte, mai apoi adăogându-să și crescându înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Siretiul nu i-a hotărât, ce s-au întinsu până la Nistru și până la mare”⁵¹

Se puna, astfel, cununa tradiției cronicărești a întemeierii Țării Moldovei printr-o îmbinare cărturărească a creației populare autohtone și scrierilor cronicărești din Ungaria. Ceea ce lipsea în cronicile anterioare secolului XVII era doar numele regelui Ungariei Ladislau – mărturie că primii cronicari moldoveni, creatorii tradiției descălecatului maramureșean al lui Dragoș, deși cunoșteau și varianta injurioasă la adresa întemeietorilor celei de-a doua țări românești extracarpatică, respingând scrierea dezonorantă, au ignorat și numele regelui, răstălmăcind narațiunea în cauză și înnobilându-i pe întemeietori.

Din cele de mai sus rezultă că, în debutul scrierilor cronicărești indigene, autorii necunoscuți după nume ai lor dispuneau, pe de o parte, de o tradiție folclorică indigenă despre întemeierea voievodatului Moldovei prin primul ei voievod Dragoș, în vremea când în Regatul Ungariei domnea un rege pe nume Vladislav/Ladislau, angajat în luptele cu tătarii, iar de altă parte, de câteva scrieri cronicărești ungare care atribuiau întemeierea Moldovei fostului voievod al românilor maramureșeni, Bogdan. În fața acestei contradicții, primii cronicari moldoveni au acordat

⁴⁹ Ibid., p. 60. Legenda era cunoscută și împărtășită și de Misail Călugărul, un alt interpolator al cronicii lui Grigore Ureche (Ibid.)

⁵⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului Moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. București: Editura Științifică, 1968, p. 90 ș.a.

⁵¹ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

preferință tradiției folclorice indigene, care îl avea ca erou întemeietor pe Dragoș, legându-i de numele lui fapta lui Bogdan, așa cum era ea prezentată în Cronica lui Ioan de Tâtnave, iar prin excelență, și originea lui maramureșeană⁵².

Secolul al XVII s-a remarcat, se pare, prin scrierea a încă unei cronici - alta decât cea datorată lui Grigore Ureche. Faptul se desprinde din prima interpolare a lui Simion Dascălul la opera lui Ureche, care mai aflase și un „izvod denceput, cam pre scurtă vreme și toate pre rând însemnând, până la domnia lui Vasile vodă” (Vasile Lupu, 1634-1653-n.mea)⁵³, care, cu referire la începuturile istorice ale Moldovei, nu se deosebea probabil cu nimic de celelalte scrieri de același gen. Totuși, dacă Simion Dascălul, referindu-se și el la un *letopiseț moldovenesc*, avea în vedere acest izvod, apoi în circuit apare și mitul despre rusinul Ețco (Iațcu), din context mai apărând încă un aspect de confruntare ideologică cu cele ce scriau cronicarii unguri. Căci aceștia, deși prezentau Moldova de până la Bogdan ca fiind părăsită de locuitori, o considerau totuși ca fiind sibiect al Coroanei maghiare. Din interpolarea lui Simion Dascălul, țara, însă, era “fără stăpân”⁵⁴, astfel că ea nu putea aparține decât celor ce au descoperit-o și au populat-o.

Secolul XVII, în ansamblul său, se prezintă a fi vremea afirmării trağiției dezvoltate a întemeierii statale a Țării Moldovei, în formatul în care ea va domina istoriografia problemei până tocmai pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Formatul acesta definitivat și-a găsit expresia, oarecum încă fragmentară, în opera cronicărească a lui Grigore Ureche precum și în interpolările lui Simion Dascălul și Misail Călugărul. Afară de componentele noi ale ei, cum ar fi mitul cățelei Molda menit să explice numele țării, invocarea prisăcarului rutean, menit să respingă temeiiul pretențiilor de stăpânire a Coroanei mahiare și să explice originea unei populații rutene în nordul țării, precum și introducerea în tradiție a numelui regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, istoriografia problemei formării Țării Moldovei s-a îmbogățit și printr-o primă asociere la temă a narațiunii

⁵² Pavel Parasca. *În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*. În: "History & Politica/Revistă de Istorie și Politică". ULIM, 2011, nr. 2(8), p. 65-70. Preluat și în prezentul volum, p.

⁵³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 59.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 64.

despre lupta de la Plonini, relatată de Jan Dlugosz, dar preluată din scrierile unor cronicari poloni din secolul al XVI-lea. Apelând la ea, Grigore Ureche a observat contradicția dintre informațiile databile cu același an 1359 din “letopisețul moldovenesc” despre „descălecatul” lui Dragoș și a evenimentelor din Țara Șipenițului din cronicile polone, ai căror protagoniști erau doi feciori de domn moldoveni - Ștefan și Petru -, despre care cronicile indigene, dar și cele ungare, nu știau nimic. Aflat în imposibilitatea de a depăși această contradicție, primul boier cronicar al Moldovei a crezut că ea s-ar explica prin netocmirea însemnării anilor la moldoveni și la străini, „că letopisețul nostru scrie că au fost văletul 6867 (1359-n.meu), cându au stătut domn Dragoș vodă, iară letopisețul streinilor scrie că au fost 6867 (1359-n.meu) în zilele acestui Ștefan vodă ce scrie mai sus”. Apoi, admitând ca anul indicat să fi fost pus greșit de cronicarii țării, Grigore Ureche înclină să-i dea crezare letopisețului leșesc, care “poate fi mai adevărat”, și reproduce succint episodul de la Plonini, identificându-l, însă, pe tatăl enigmaticilor frați cu Ștefan I, care a domnit în realitate tocmai după Roman I (1392-1394), și înaintea lui Iuga (1399-începutul 1400), și crezând că cronicile țării nu-i menționează pe frații implicați din cauza că în evenimentul descris “au perit cu toți”⁵⁵. Indiferent de aceste interpretări, datorate desigur slabei baze documentare de care dispuneau cronicarii în perioada respectivă și de caracterul contradictoriu al informațiilor disponibile, cronica lui Grigore Ureche, dar și interpolările datorate lui Simion Dascălul și lui Misail Călugărul, marchează o nouă filă în istoriografia medievală a problemei formării Țării Moldovei, atât sub aspectul acumulărilor informaționale la temă, cât și sub aspectul criticii izvoarelor, deși și această critică rămâne încă a fi oarecum naivă, bazată doar pe contrapunerea celor oferite de cronicile indigene scrierilor cronicărești alogene. Cu toate acestea, se observă tendința spre o mai bună clarificare a lucrurilor, ceea ce ar echivala cu începutul cercetării științifice a problemei, la nivelul la care așa ceva era posibil, desigur.

Totodată, devansând puțin lucrurile, menționez observația făcută de I. Filipciuc că tradiția întemeierii Moldovei în varianta ei plină, cunoscută

⁵⁵ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 68.

din secolul al XVII-lea, se prezintă ca o amalgamare de legende⁵⁶. Vorba ar fi așadar de creații folclorice locale care ar ține de diferite formațiuni statale timpurii, de tipul voievodatului lui Dragoș, care, în urma integrării teritorial-politice a lor în hotarul Țării Moldovei, și-au pierdut individualitatea de odinioară, întocmai ca și formațiunile la care se refereau, din ele supraviețuind doar unele elemente (vânătoarea de bour, într-un caz, sau de zimbri, în alt caz, legenda cățelei Molda, mitul despre prisăcarul rutean Ețco ș.a.). În secolul al XVII-lea, însă, exista o singură Țară a Moldovei în hatarele sale istorice dintre Carpați și Nistru, astfel că cronicarii, necunoscând realitățile politice din acest spațiu din perioada formării voievodatului Moldovei și nici dinamica concretă a exinderii teritoriale a acestuia, tote informațiile legendare care mai circulau în vremea respectivă, le-au asociat subiectului întemeierii țării de către Dragoș. Era și aceasta o încercare de rezolvare științifică a problemei, în măsura în care cronicarii nu dispuneau de alte surse istorice, decât cele folclorice sau scrierile altor cronicari, fie din țară sau din Ungaria și Polonia.

Mult mai departe în încercările de abordare științifică a problemei a mers celălalt mare cronicar boier din secolul al XVII-lea, Miron Costin, care și-a asigurat calitatea cronicărească prin elaborarea *Letopisețului Țării Moldovei de la Aronu-vodă încoace*, în timp ce ca autor al altor opere istorice (*Cronica țărilor Moldovei și Munteniei; De neamul moldovenilor* ș.a.), el se prezintă deja ca istoric al neamului. Sub influența neafișată a cronicilor anterioare, care prezentau Moldiva de până la „descălecatul” lui Dragoș, din cronicile moldovenești, sau al lui Bogdan din cele ungurești, ca fiind părăsită de locuitori, Miron Costin a încercat să dea o lămurire acestei stări de lucruri, formulând idea unui prim „descălecat” de către romanii împăratului Traian și a descendenței romane directe a românilor, demonstrând supraviețuirea strămoșilor acestora în condițiile „năvălirilor tătarilor” prin părăsirea de către ei a locurilor deschise și stabilirea cu traiul în zonele natural apărute ale Carpaților, mai ales din Transilvania, pentru ca, peste “o mie de ani și mai bine”, când „regele Laslău al Ungariei, nesuferind pe tătarii aceia care se întinseseră chiar și în Transilvania, a adunat oaste împotriva lor, și mai întâi i-a alungat de peste munți, iar după aceea, ducându-și oastea și pe ceastălaltă

⁵⁶ I. Filipciuc. *Geneza însemnului cap de bour*. În: ”Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol”, XIV, 1977, p. 425-426.

parte a munților, a dat război mai jos de orașul nostru Roman, pe Siret”. Aici și în continuare, Miron Costin se bazează de fapt pe interpolarea lui Simion Dascălul, fără a-l menționa desigur. Altminteri zicând, Miron Costin a procedat cu partea defăimătoare a „letopisețului unguresc” întocmai așa cum a procedat și alcătuitorul variantei desfășurate a întemeierii Moldovei din cronica zisă *moldo-rusă*: a respins faptele ce-i prezentau pe români într-o postură denigratoare, dar a acceptat personalitatea regelui Ladislau (Laslău) ca figură reală, întrucât era menționat în cronica ungară. În consecința evenimentelor produse în legătură cu acest rege, moldovenii ar fi „ieșit din Maramureș, cu Dragoș, primul lor domn, și au descălecat aici în Țara Moldovei, și mai întâi în locurile de la poalele munților”⁵⁷. În continuare, Miron Costin imprimă și o formă desăvârșită tradiției începând cu vânatoarea de *zimbru*, mitul cățeii Moda, denumirea *Boureni* pentru prima așezare întemeiată parcă de descălecători ș.a. Totodată, Miron Costin caută să stabilească și locul de statornicire a voievodului întemeietor, invocând *Câmpii lui Dragoș*⁵⁸, situați însă în bazinul râului Bistrița și nu al Moldovei, și lăsând impresia că proaspătul voievodat a realizat și o primă extensiune teritorială din bazinul râului Moldova către cel al râului Bistrița. În viziunea lui Miron Costin, descălecatul lui Dragoș se prezintă ca o revenire a românilor la baștina îndepărtaților sărmoși ai lor.

Miron Costin a fost și primul care a încercat să-l identifice pe Dragoș printre maramureșeni, prezentându-l însă ca locuitor al satului Cuhea din Maramureș și fecior al lui Bogdan⁵⁹. În consecință, s-a produs o substituie de roluri, lui Dragoș atribuindu-i-se acțiunea pusă de cronicile ungare în seama lui Bogdan, tot așa ca și domnia acestuia de șase ani în Moldova, care este trecută de Miron Costin către Dragoș, în timp ce despre aflarea în scaun a celui dintâi nu scrie nici un cuvânt, omițând chiar faptul indiscutabil că el a fost voievod al Moldovei și nu înaintea lui Dragoș, ci, așa cum scriu toate cronicile anterioare, după acesta și feciorul său Sas. După Dragoș, conform lui Miron Costin, domnia i-ar fi revenit, parcă,

⁵⁷ Miron Costin. *Opere*. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p. 214-215, 274-275,

⁵⁸ *Ibid.*, p. 217, 277-281.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 276.

fratelui său Roman (nume identic cu cel al orașului la care s-ar fi dat lupta cu tătării – n.mea)⁶⁰.

Substituirile de mai sus s-ar explica printr-o primă încercare, datorată marelui cărturar moldovean, de a depăși contradicția dintre cronicile moldovenești, care îi atribuiau descălecatul lui Dragoș, și cele ungurești, care îi atribuiau fapta lui Bogdan. Acordând predilecție cronicilor indigene, Miron Costin a trecut sub tăcere cele relatate de cronicarii unguri cu referire la Bogdan, prezentându-l ca fiindu-i lui Dragoș tată. Procedând în acest fel, marele boier cărturar din Moldova a contribuit la înrădăcinarea și mai puternică a ideii despre originea maramureșană nu numai a lui Bogdan, ci și a lui Dragoș. Ceea ce a reușit să facă Miron Costin rămâne a fi confirmarea plasării „descălecatului” lui Dragoș în vremea domniei în Ungaria a regelui Laslău, urmându-l în acest sens pe Simion Dascălul și “letopisețul unguresc” folosit de acesta. Dar această scriere cronicărească, care, din păcate nu a supraviețuit intempesteriilor vremii, întocmai ca și numele celui ce a elaborat-o și datorită cui îi cunoaștem existența, îl avea în vedere pe regele Ladislau al IV-lea Cumanul⁶¹, care a domnit în 1272-1290. Se pune, astfel, un nou temei al datării întemeierii voievodatului Moldovei, trecându-se peste anul 1359 din cronicile anterioare, care nu este menționat nici măcar în treacăt atât de Simion Dascălul, cât și de Miron Costin. Suntem, așadar, în fața unui alt început în rezolvarea problemei vremii și circumstanțelor în care a luat ființă voievodatul lui Dragoș, care avea să joace rolul politic hotărâtor în procesul de coagulare în hotare statale unice a întregului spațiu carpato-nistrean.

Conceptul lui Miron Costin privind „descălecatul” a fost preluat de feciorul său, Nicolae Costin, autorul *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, “conceput în stilul cronografelor compilative din secolul al XVII-lea”⁶². Deja în *Predoslovie* la opera sa, aducând laude istoriei și rolului ei, autorul consemnează și folosul unui letopiseț al țării

⁶⁰ Ibid. p. 282-283.

⁶¹ Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Țării Moldovei?* În: ”History & Politics. Revistă de Istorie și Politică”. ULIM, 2011, nr. 1, p. 16-19. Cu referire și la lucrărilor altor istorici care s-au pronunțat în favoarea unei atare identificări.

⁶² Svetlana Korolevschi. *În loc de cuvânt înainte*. În: Nicolae Costin. *Scrieri în două volume*. I. Chișinău:Hyperion, 1990, p.8.

sale, începând cu descălecarea ei din timpurile lui Traian. N.Costin constată și dificultățile la scrierea unei cronici mai pline, căci pe durata multor ani „nimeni n-au ameliorat cu scrisoare, fără o samă de basne a unui Misail Călugăr, și a unui Simion (Dascălul- n.me), de pre care s-au fostu lunecat și răposatul Grigore Ureche vornicul”. Apreciindu-i „multa osteneală” a tatălui său în descrierea primului descălecat cu romani, N. Costin vede meritul lui și în aceea că „de la dânsul avăm începătura, și lui i-au fostu milă a arăta ocările și basnele a lui Misail Călugăr și a lui Simion”⁶³. Printre obiectivele trasate ale letopisețului său, cronicarul menționează și „descălecarea țării cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tâmplat”⁶⁴.

La o primă privire asupra subiectului propriu-zis, căruia cronicarul îi consacră un subcapitol aparte (*Descălecatul al doile a Țării Moldovii la ce vlet s-au tâmplat*), se crează impresia, în realitate nejustificată, că Nicolae Costin nu face decât să-i compileze pe Grigore Ureche și pe tatăl său, operele cărora le-a folosit într-adevăr, însă într-o manieră caracteristică lui. Căci, polemizând oarecum cu Grigore Ureche, ultimul cronicar moldovean de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor încurcă evident lucrurile, identificându-l pe Vladislav (mărturie că Nicolae Costin cunoștea și versiune „descălecatului” lui Dragoș din așa-zisa *cronică moldo-rusă*, unica care folosește numele slav al lui Laslău/Ladislau), în timpul căruia, conform cronicilor menționate în repetate rânduri mai sus, s-a produs „descălecatul” lui Dragoș, cu regele polon Vladislav Loketek, tatăl lui Cazimir al III-lea, pentru ca, ceva mai jos, să scrie că „pe vremea acelu crai Vladislav, la noi era domnu Roman vodă”, avându-l în vedere pe Roman I, pe care îl prezintă ca fiindu-i fecior lui Petru I și „nepot lui Mușat vodă”, deși în timpul acestor doi voievozi ai Moldovei rege al Poloniei era lituanianul Vladislav al II-lea Jagiello. Apoi, manifestând oarecum o neacceptare a „descălecatului” Moldovei prin Bogdan, așa cum prezenta lucrurile Antonio Bonfini, Nicolae Costin acordă preferință opiniei lui Grigore Ureche despre descălecatul lui Dragoș, urmându-l apoi deja pe Miron Costin și socotind “că poate să fie

⁶³ Nicolae Costin. *Scrieri în două volume*. I. Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Chișinău: Hyperion, 1990, p. 28.

⁶⁴ Ibid.

fostu Dragoș vodă, ficior aceluși Bogdan din Maramureș, ce scrie Bonfin, istoricul ungar, că au descălecat țara a doua oară⁶⁵. Nicolae Costin, astfel, spre deosebire de cronicarii moldoveni anteriori, care au neglijat scrierile cronicărești ungare despre „descălecatul” lui Bogdan iar totodată și numele regelui Ludovic I, în timpul căruia a avut loc trecerea numelui voievod din Maramureș în Moldova, introduce pentru prima oară numele acestui rege în istoriografia medievală moldovenească, fiind de fapt protagonistul interpretării distincte a scrierilor cronicarilor moldoveni despre „descălecatul” lui Dragoș în timpul regelui Laslău, și a scrierilor cronicărești ungare despre „descălecatul” lui Bogdan, fără, însă, a observa vreă tangență între aceste două variante. Drept consecință, în istoriografie se va afirma viziunea despre două „descălecări” maramureșene, care vor continua să se bată cap în cap până în zilele noastre⁶⁶.

În rest, lucruri deja cunoscute: vânătoarea de „buor” („*poate că au fostu zimbru*”), căteaua Molda, prisăcarul rusin Iațco, *Câmpii lui Dragoș*, denumirea râului și țării, ridicarea lui Dragoș ca domn ș.a.⁶⁷. Considerând că plasarea de către Grigore Ureche a descălecatului lui Dragoș în anul 6807 (era bizantină; de la nașterea lui Christ 1299- n.meă), „nu să tocmește, că încă pre aceia vreme era pustie Țara Moldovei”⁶⁸, Nicolae Costin afirmă că „descălecarea țării a doua oară de Dragoș” a avut loc în anul 6860 (era bizantină; de la nașterea lui Christ 1352-n.meă)⁶⁹.

Impresia despre competența acestui cronicar moldovean în chestunea formării voievodatului Moldovei ar fi incompletă fără consemnările lui ulterioare. Încheind domnia lui Dragoș, din care merită a fi reținută doar referirea la cele auzite *de la oamenii bătrâni și tran-smise din om în om* cum că întemeietorul Moldovei ar fi ridicat o biserică de lemn la „Olovăț” (slavonește *Volovăț*, adică *Boureni*– n.meă), transferată de Ștefan cel Mare la mănăstirea Putna, Nicolae Costin scrie că după moartea lui Dragoș vodă, așa cum scriu și celelalte cronici interne, a domnit Sas, iar

⁶⁵ Ibid., p. 98.

⁶⁶ Istoriei apariției în scrierile cronicărești a fenomenului dublului „descălecat” al Moldovei i-am consacrat la fel un studiu aparte (*Întemeierea Moldovei: cum s-a ajuns în istoriografie de la un „descălecat” la două „descălecături”*), aflat în proces de publicare în volumul omagial consacrat notoriului medievist român Ioan Caproșu.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid., p. 97.

⁶⁹ Ibid., p. 97, 99.

după acesta ar fi domnit Lațcu (la cronicarul nostru- *Lașco*) și abia după acesta ar fi domnit șase ani Bogdan vodă, despre care “poate să fie înșămnat Bonfin istoricul, că au eșit den Maramoroș cu valahi în țară”⁷⁰.

Este lesne de observat că Nicolae Costin nu a adus nimic nou la subiectul întemeierii Moldovei, și nici nu a avut cum să o facă, odată ce s-a limitat la compilarea scrierilor lui Grigore Ureche și ale lui Miron Costin. Totuși, el a fost primul care a invocat și o cronică ungurească cunoscută datorată lui Bonfini, care este și ea o compilație a cronicilor ungare din secolul al XV-lea. Identificarea, însă, a lui Vladislav (Laslău) din tradiția moldovenească, în timpul căruia s-a produs „descălecatul” lui Dragoș, cu Vladislav Loketek al Poloniei, a cărui domnie s-a încheiat în 1333, nu i-a servit cronicarului nostru drept motiv în a revizui, la o vreme mai veche, și întemeierea Moldovei prin Dragoș. Căci, recurgând la niște calcule bizare, el se oprește la anul 1352, întocmai cum indică data evenimentului unica cronică moldovenească în varianta tradusă în limba polonă (așa-zisa *Cronică moldo-polonă*)⁷¹. Iar preluând filiața Bogdan-Dragoș de la tatăl său, Nicolae Costin a complicat și mai mult lucrurile, plasându-i domnia lui Bogdan, din narațiunea cronicărească ungară, după Lațcu, deși majoritatea cronicilor moldovenești timpurii, fără a-i consemna venirea lui din Maramureș, îl indicau ca fiind al treilea voievod moldovean, după Dragoș și Sas, mai fiind indicat și drept tată al lui Lațcu⁷². Astfel, în Maramureș ar fi existat deja doi voievozi purtători ai numelui Bogdan - unul ca tată al lui Dragoș și altul ca erou al narațiunii ungare, datorată lui Ioan de Târnave și preluată de cronicarii unguri ce l-au urmat, inclusiv Antonio Bonfini. Bogdan ar fi trecut și domnit în Moldova abia după moartea lui Lațcu, care, la părerea mea, s-ar fi produs prin 1373⁷³, sau, cum consideră alți istorici, în 1375⁷⁴. Urmează, așadar, că letopisețul lui Nicolae Costin, menținându-și calitatea de scriere istoriografică la problema formării statului medieval românesc de la est de

⁷⁰ Ibid., p. 100.

⁷¹ *Cronicile slavo-române*, p. 167-177 (textul în limba polonă), 177-187 (traducere în limba română).

⁷² Ibid., p. 39, 48, 60 etc.

⁷³ Pavel Parasca. *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 68-71

⁷⁴ O schiță succintă a diversității de opinii privind anii de domnie ai voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun în *Domniile Țării Moldovei. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 316-317.

Carpați, nu poate servi drept izvor istoric la cercetarea problemei, decât doar în cazul informației de sorginte folclorică despre ridicarea de către Dragoș a bisericii de lemn de la Volovăț.

Istoriografia medievală a problemei formării Țării Moldovei se încheie cu scrierile primului savant istoric moldovean Dimitrie Cantemir, ale cărui viziuni, oarecum concentrate și laconice, și-au găsit expresia în renumita sa operă *Descrierea Moldovei*. Preluând de la Miron Costin ideea despre primul descălecat de către romanii împăratului Traian și soarta ulterioară a romanilor din vechea Dacie, cărturarul domn al Moldovei face o precizare terminologică, înlocuind numele *tătarilor*, folosit incorect de Miron Costin pentru a-i numi pe toți migratorii nomazi care s-au perindat după retragerea romană din Dacia și până la „descălecatul” Munteniei (Țării Românești) și Moldovei, și introducând un nume generic pentru ei de *barbari* (la Cantemir „*varvari*”- n.me) dintre care îi deosebește pe *sarmați*, *huni* și *goți*, dar îi trece cu vederea pe *tătarii* propriu-ziși. Incursiunile și cruzimea migratorilor nomazi i-au forțat pe romani ca „să fugă prin munți și să-și caute în partea Maramor[oș]ului loc de scăpare de cătră strășnicia varvarilor”⁷⁵. Autorul, însă, nu pomenește nici de luptele cu tătarii și nici de regele Ungariei Laslău, ci prezintă întemeierea țării ca urmare a descoperirii ei de către Dragoș și însoțitorii lui în consecința vânătorii de „bivol, pre carele îl numesc moldovenii zimbru”, atribuindu-i descălecătorului calitatea de „fecior al craiului lor Bogdan”⁷⁶ și prezentându-l astfel ca suveran al țării întemeiate, fără nici un semn de dependență politică de autoritățile regale de la Buda.

Dimitrie Cantemir a fost și protagonistul sintagmei „neamul cel vechi al Dragoșeștilor”, adică de dinastie domnească, care s-ar fi stins odată cu Ștefan, fiul lui Petru Rareș⁷⁷, ceea ce lasă impresia unei preponderențe a interpretărilor politice, în raport cu interesul științific în problema formării Țării Moldovei, autorul plătind cu aceeași monedă subtilităților politice care se desprind ușor din scrierile cronicărești ungare cunoscute. Reacția de respingere, în acest sens, s-a observat, după câte am menționat în câteva rânduri și mai sus, încă în primele cronici

⁷⁵ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Literatura Artistică, 1988, p. 9.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., p. 50.

moldovenești și mai ales în narațiunea din cronica zisă *moldo-rusă*, apoi și în operele lui Miron Costin. La Dimitrie Cantemir, însă, aspectul politic este mult mai nuanțat. Din aceeași inspirație politică, Dimitrie Cantemir a tăgăduit numele regelui Laslău precum și luptele cu tătarii din vremea acestuia, care, deși s-au încheiat cu victorie datorită participării românilor, lăsau teren pentru a socoti voievodatul Moldovei ca aflându-se sub supremația Coroanei maghiare, cum pretindeau cronicile ungare.

Generalizând pe marginea istoriografiei medievale a problemei genezei statale românești la est de Carpați, constat că ea se rezumă de fapt la istoria formării tradiției cronicărești despre întemeierea Țării Moldovei ca un al doilea stat medieval românesc din afara masivului carpatic. Originea ei se datorează unei laconice tradiții despre Dragoș ca întemeietor și prim-conducător al voievodatului din valea râului Moldova, al cărui nume a fost trecut și asupra formațiunii create și s-a înveșnicit în numele oficial al statului *Țara Moldovei*.

Inițiind scrierea primelor cronici ale țării, cronicarii moldoveni (ai căror nume nu sunt cunoscute) din ultimele decenii ale secolului XV și din secolul următor, s-au pomenit contrariați de scrierile câtorva cronici ungare, începând cu *Cronica Ungurilor* a lui Ioan de Târnave (sfârșitul secolului XIV), care atribuiau întemeierea Moldovei ca stat lui Bogdan, fost voievod al românilor din Maramureș în timpul domniei în Ungaria a regelui Ludovic I cel Mare (1342-1382), ignorând sau neglijând domniile anterioare ale lui Dragoș și fiului acestuia Sas, prezentând Moldova ca fiind până atunci părăsită de locuitori din cauza vecinătății tătarilor și punând astfel începutul teoriei cronicărești a „descălecatului” maramureșean al Țării Moldovei. În căutarea căii de depășire a contradicției dintre cele două surse de informație și acordând credibilitate tradiției folclorice locale, primii alcătuitori de cronici moldovenești au efectuat un transfer pur mecanic a celor scrise de cronicile ungare în legătură cu Bogdan, către Dragoș, inclusiv „descălecatul” maramureșean, omițind doar numele lui Ludovic I în favoarea celui al lui Ladislau al IV-lea Cumanul, când s-au produs în realitate luptele cu tătarii păstrate în memoria colectivă moldovenească și descrise de cronicile ungare care se refereau și la vremea anterioară domniei lui Ludovic I de Anjou, spre deosebire de Ioan de Târnave preocupat doar de domnia patronului său.

Clarificarea lucrurilor în acest sens se datorează unei alte cronici ungare, care nu s-a păstrat, fiind menționată abia în secolul al XVII-lea de Simion Dascălul (“letopisețul unguresc”), dar cunoscută cu siguranță și de către primii alcătuitoari de cronici moldovenești, astfel că și întemeierea voievodatului lui Dragoș s-a produs în vremea domniei în Ungaria a lui Ladislau al IV-lea (1272-1290).

Istoriografia medievală a formării Țării Moldovei, în fopmatul ei cronografic, s-a îmbogățit cu varianta desfășurată a întemeieri Moldovei de către Dragoș, în contextul și în consecința luptelor cu tătarii pe care într-adevăr le-a dus regele Ungariei Ladislau al IV-lea - primul dintre confrății săi regali, care s-a pomenit prin părțile unde prindea viața voievodatul moldovenesc⁷⁸. Era natural ca în aceste condiții cronicarii moldoveni să rămână captivi și scrierii lui Ioan de Târnave și a celor ce au compilat-o, trecând totodată atât peste „descălecatul” lui Bogdan din cronicile ungurești, cât și peste numele lui Ludovic I, în domnia căruia s-a produs trecerea, deja reală și nu imaginată ca în cazul lui Dragoș, a lui Bogdan din Maramureș în Moldova.

În limitele cronicilor anterioare s-au menținut și Grigore Ureche, și Miron Costin, primul ciocnindu-se de narațiunea din cronicile polone despre luptele pentru tronul părintesc al enigmaticului Ștefan dintre nu mai puțin enigmaticii fii ai acestuia, Petru și Ștefan, care s-au încununat cu înfruntarea finală de la Plonini din Țara Șipenițului, produsă în același an 1359, la care cronicile moldovenești, sub influența aceleiași narațiunii ungare despre Bogdan, plasau întemeierea („descălecatul”) lui Dragoș. În fața acestei dificultăți, Grigore Ureche i-a identificat pe cei doi frați rivali cu domnii moldoveni omonimi de mai târziu.

Cu o construcție artificială s-a încheiat efortul lui Miron Costin de a-l identifica pe Dragoș, așa cum sugera teoria „descălecatului” maramureșan, printre fruntașii români din Maramureș. Și deoarece o atare personalitate nu a fost identificată, marele cărturar moldovean, invocând mărturiile unor oameni de pe loc, a „rezolvat” problema foarte simplu, prezentându-l pe Dragoș ca fiind parcă fecior lui Bogdan, deși un atare fecior al acestuia nu este atestat de nici o sursă de informare maramureșeană.

⁷⁸ . Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc”*, p. 16-19.

Nicolae Costin, la rându-i, a complicat și mai mult lucrurile, introducând în circuitul istoriografic al problemei și narațiunea ungară despre „descălecatul” lui Bogdan din domnia regelui Ludovic I, menținând ideea despre un Bogdan ca tată al lui Dragoș, dar fără a-l îndepărta pe cel din narațiunea cronicărească ungară, astfel că pe scenă și-au făcut apariția deja doi Bogdani, domnia ultimului fiind în mod voluntarist deplasată tocmai către anii 70 ai secolului al XIV-lea. Lui Nicolae Costin i se datorează desigur despicierea fenomenului „descălecării” în două variante: una conformă tradiției indigene care îl avea ca protagonist pe Dragoș, și alta conformă scrierilor cronicarilor unguri care îi atribuiau fapta lui Bogdan.

Se impune astfel o concluzie generalizată, că istoriografia medievală a constituirii statale a Moldovei, contribuind la formarea tradiției cronicărești a „descălecatului”, nu a reușit să formuleze o viziune clară, adecvată a fenomenului întemeierii. Ceea ce rămâne ca achiziție indiscutabilă a acestei istoriografii, este convingerea că întemeietor și prim voievod al Moldovei a fost Dragoș și că fenomenul întemeierii Moldovei ține de vremea domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), ma precis, de timpul înfruntărilor acestuia cu tătarii din 1285.

Nici cărturarul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, mult mai erudit și mai informat decât confracții săi de condei anteriori, nu a reușit să depășească clișeele tradiției cronicărești, decât doar că, intuind subtextul politic pretențios al scrierilor de sorginte ungurească, le-a neglijat în totalitate, lăsând să se înțeleagă că de la chiar bunul început al Moldovei prin întemeierea datorată lui Dragoș, ea se prezenta ca o creațiune suverană și independentă.

În perioada ce a urmat după Dimitrie Cantemir, în prezentarea întemeierii statale a Moldovei medievale nu s-a produs nimic nou. După cum s-a observat deja, literatura istorică de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea „nu cuprinde opere care să aducă elemente noi de o deosebită importanță privind situația politică din spațiul carpato-nistean în primele secole ale mileniului al II-lea, această perioadă fiind tratată în cadrul unor lucrări îmbrățișând sfere cronologice mai largi din trecutul românilor”⁷⁹, vorba fiind de lucrările unor istorici

⁷⁹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Universitas, 1994, p. 26.

străini și români: Fr.I. Sulzer, I. Chr. Enghel, Petru Maior, D. Fotino și Gheorghe Asachi⁸⁰, care, desigur, nu s-au văzut interesați în a se consacra cumva cercetării tradiției și circumstanțelor istorice în care s-a produs întemeierea celor două Țări Române extracarpătice în ansamblu, sau celei a Moldovei în particular.

Situația în ceea ce privea istoria Moldovei și Țării Românești (Valahiei), l-a îngrijorat foarte mult pe Mihail Kogălniceanu, care, încă aflându-se la studii în Franța (Lunéville) apoi în Germania (Berlin), a observat cât de puține cunoștințe aveau europenii de istoria românilor și câte neadevăruri, deseori absurde, circulau în Europa cu referire la țara sa, astfel că, în 1837, făcea constatarea că „Moldova și Valahia sunt astăzi singurele țări din Europa care nu posedă o istorie scrisă, continuă și expresă”. Referindu-se la cei „câțiva buni istorici” români ai vremii, M. Kogălniceanu aprecia că „din nefericire acei ce au scris până în prezent analele noastre n-au menționat decât evenimentele pe care le-au primit prin tradiție din partea strămoșilor lor”⁸¹. Aflându-se încă la Berlin și angajându-se în vastul proiect de scriere a unei sinteze istorice privind Țările Române, tânărul istoric nu dispunea însă la subiectul formării acestora ca state decât de tradiția întruchipată în vechile anale, care, de altfel, continuau să mai circule în manuscrise sau să fie folosite fragmentar de unii autori ai vremii. Era natural ca ele să fie folosite ca izvoare istorice de primă valoare, M. Kogălniceanu reproșându-le vechilor cronicari ignorarea vieții poporului și considerând că „toate cronicile acestor țări, toate memoriile timpurilor trecute nu tratează decât viața principilor”⁸². Deși volumul consacrat Moldovei, din varia motive care nu țin de subiectul prezentului studiu, nu a fost publicat decât fragmentar, atitudinea istoricului față de tradiție este clar formulată în volumul consacrat Valahiei. Urmând istoriografia medievală în ceea ce privește imaginata retragere a populației indigene în părțile muntoase sub presiunea pericolului care venea din partea nomazilor, M.Kogălniceanu considera mai ales zona muntoasă a Făgărașului și a Maramureșului ca „locuri de îndosire și de conservare națională”. Din Maramureș ar fi coborât spre est

⁸⁰ Ibid. p. 34, n. 50-54.

⁸¹ Al. Zub. *Mihail Kogălniceanu 1817-1891. Un fondateur de la Roumanie Moderne*. Bucarest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 24-25.

⁸² Ibid., p. 30.

un grup „dirijat de Dragoș pentru a fonda statul moldav, într-un spațiu amenințat de tătari”⁸³. Întemeietor de țară, așadar, era considerat voievodul Dragoș, intocmai așa cum îl prezentau cronicile interne, și nu Bogdan cum prezentau fenomenul întemeierii cronicarii unguri.

Creșterea interesului față de trecutul istoric al românilor în ansamblul celor trei țări de viațuire a lor, a fost însoțită și de alte acțiuni concrete ale participanților la mișcarea pașoptistă pentru unirea Principatelor Române, printre acestea un loc de frunte continuând să-i revină tot lui M.Kogălniceanu. Lui i se datorează introducerea istoriei naționale în prima instituție de învățământ superior din Moldova, memorabil rămânând a fi “*Cuvântul pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană*” (24 noiembrie 1843)⁸⁴.

Întru asigurarea cursului cu izvoare istorice dar și pentru o mai largă difuzare a cunoștințelor de istorie românească în societate și peste hotarele românești, M.Kogălniceanu a inițiat publicarea cronicilor. Cu această ocazie, pentru prima dată, a văzut lumina tiparului opera lui Grigore Ureche în formatul ei completat cu interpolările lui Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul⁸⁵. Este ușor de înțeles că, la vremea respectivă, era greu dacă nu chiar imposibil de a supune scrierea cronicărească unei analize critice prin confruntarea cu alte izvoare istorice. Unicul lucru ce s-a întreprins, a fost încercarea de a delimita cele scrise personal de Grigore Ureche ca fiind mai credibile și lipsite de influențele „letopisețului unguresc”, și adăugările datorate interpolatorilor⁸⁶. Altfel spus, tradiția cronicărească medievală în varianta *Grigore Urche+interpolările menționate*, a devenit sursă de informație de primă valoare a chestiunii constituirii Țării Moldovei. În următorii doi ani, temeiul cronicăresc și parțial documentar al istoriei medievale românești, inclusiv istoria timpurie a Moldovei, a fost esențial fortificat prin

⁸³ Ibid., p. 32.

⁸⁴ M. Kogălniceanu. *Opere*. Vol.II. *Scrieri istorice*. Ed. Al. Zub. București, 1976; Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 34, n. 56.

⁸⁵ M.Kogălniceanu. *Domnii Țării Moldovei și viața lor de Grigore Ureche, vornic mare în Moldova*. În: *Letopisețele Moldovei, publicate de M.Kogălniceanu*. Vol. I. Iași: Contora Foaiei sătești, 1852.

⁸⁶ Andrei Eșanu. *Întemeierea statului moldovenesc (Interpretări și comentarii după “Letopisețul Țării Moldovei” de Grigore Ureche)*. În: *Evul Mediu timpuriu în Moldova (Probleme de istoriografie și istorie urbană)*. Chișinău: Știința, 1994, p. 14.

publicarea remarcabilei culegeri de izvoare istorice a ardeleanului Gheorghe Șincai⁸⁷, încheiată încă în 1811 dar publicată doar parțial în 1843 și în întregime în anii 1852-1853⁸⁸.

În ciuda faptului că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul afirmării europene a poporului și a statului modern român, a crescut fără precedent interesul nu doar al istoricilor români, ci și al celor străini față de trecutul istoric românesc, istoricii care și-au adus aportul inestimabil la reconstituirea, nu totdeauna adecvată, a istoriei poporului român din cele mai îndepărtate timpuri și până în epoca modernă, mai contribuind și la acumulări impresionante de izvoare istorice, inclusiv documentare (Eudoxiu Hurmuzachi, J.L. Pič, P. Hunfalvy, A.D.Xenopol, B.P. Hasdeu ș.a.), „au rămas însă în mare parte tributari concepției cronicărești asupra „descălecătului” din Maramureș, prin care explicau constituirea statului românesc de la est de Carpați”⁸⁹. Unica inovație demnă de a fi luată în calcul, este începutul unei atitudini critice față de izvoarele istorice și a disputelor în jurul unor evenimente și fenomene care au însoțit formarea statului moldovenesc, fără însă a modifica ceva esențial în însăși esența și logica tradiției „descălecătului”.

Astfel, primul cercetător de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care a abordat prin metode științifice chestiunea întemeierii Moldovei medievale, Dimitre Onciul, deși a manifestat o atitudine critică față de tradiția cronicărească, de fapt nu a reușit să o depășească și nu a pregetat să dezvolte ideea despre două descălecări, una conformă cronicilor interne care îl avea ca protagonist pe voievodul Dragoș, și alta datorată lui Ioan de Târnave și multiplicată de alți cronicari unguri, care îl prezentau în postura de întemeietor al țării pe fostul voievod al românilor din Maramureș, Bogdan, atribuindu-i aceeași origine maramureșeană și primului dintre acești doi. Rolul ambilor de întemeietori ai Moldovei a fost scos în chiar titlul primei lucrări la subiect a lui D.Onciul⁹⁰. Observând însă că tradiția

⁸⁷ Gh. Șincai. *Hronica românilor*. I. În: Idem. *Opere*. Ed. F.Fugariu. Vol. I. București, 1967.

⁸⁸ Victor Spinei. *Op.cit.* p.26. Autorul are deplină dreptate, luând cuvântul *hronică* între ghilimele, dat fiind că culegerea în cauză include extrase și fragmente nu doar din diverse cronici, ci și din documente.

⁸⁹ Victor Spinei. *Op. cit.* p. 27.

⁹⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Vol. I, București: Editura Științifică, 1968, p. 89.

indigenă pune “descălecatul” lui Dragoș în consecința luptelor cu tătarii a unui oarecare rege al Ungariei, pe nume Vladislav/Laslău, D. Onciul a considerat pe bună dreptate că evenimentul nu a putut să se producă în anul 1359, cum prezentau lucrurile cronicarii moldoveni, căci la acea dată rege la Buda era Ludovic I de Anjou. Buzuindu-se însă doar pe scrierea lui Ioan de Târnave, notoriul istoric afirma, evident greșit, că o luptă cu tătarii a oastei ungurești, la care s-au asociat și *romanii vechi*, adică românii, așa cum consemna cronică zisă *moldo-rusă*, s-ar fi produs “numai o singură dată în istoria ungurească”, având în vedere episodul relatat de cronicarul ungar menționat despre o luptă a oastei ungare sub conducerea lui Andrei Lațkfi cu oastea unei oarecare căpetenii tătare pe nume Athlamos, care s-a întâmplat în primii ani de domnie a lui Ludovic I de Anjou⁹¹, autorul datând-o “pe la 1343”.

Încercarea de a îndepărta anul 1359 ca dată a “descălecatului” lui Dragoș, pornind de la fundalul istoric pe care el este proiectat de cronicari, se înscrie, fără nici o îndoială, ca merit indiscutabil al lui Dimitre Onciul. Indiscutabil este și meritul lui în înlăturarea impresiei datorate atât cronicarilor unguri cât și celor moldoveni, cum că la momentul “descălecării” țara ar fi fost pustie și nelocuită. Folosind fie și puținele încă informații din izvoarele scrise disponibile, notoriul istoric a demonstrat falsitatea acestor prezentări. Dar și în acest caz poziția lui este duală, căci admitea totuși o repopulare a țării cu români trecuți de peste munți la est de Carpați, așa cum scrieau și cronicarii, numai că la o vreme anterioară fenomenului întemeierii și pe o durată de câteva secole⁹². Cu toate neajunsurile ei, această viziune, cu totul nouă în istoriografie, aducea o lovitură greu de supraapreciat laturii demografice a teoriei “descălecatului” Moldovei, mai ales în varianta ei ungară⁹³. În rest, însă, celelalte soluții propuse de Onciul la subiectul întemeierii Moldovei, sunt mai mult decât problematice și nu au făcut decât să complice și mai mult rezolvarea științifică adecvată a problemei, deși, de ce nu am recunoaște-o, au contribuit la amplificarea căutărilor de noi soluții și la intensificarea dezbaterilor critice dintre cei ce au continuat cercetarea problemei formării

⁹¹ Ibid., p. 89-115.

⁹² Ibid., p. 99-104

⁹³ Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 27-28.

Țării Moldovei. Pentru moment, însă, se impune, totuși, necesitatea unor alte precizări privind conceptul lui D.Onciul în problema dată.

Astfel, pentru plasarea “descălecatului” lui Dragoș în legătură cu luptele cu tătarii din primii ani ai domniei lui Ludovic I, în ciuda faptului că scrierile cronicărești vorbeau despre regele Laslău, adică Ladislau (Vladislav în cronică zisă *moldo-rusă*), reputatul istoric s-a angajat într-o neverosimilă, ca să nu spun fantastică, identificare a numelui acestui din urmă rege de la Buda, care ungurește se scrie *László*, cu cel al lui *Latzk*, considerându-l pe acesta din urmă ca fiind un diminutiv al numelui celui dintâi. Ca urmare, parcă anume despre acest *Latzk* și nu despre “vr-un rege Ladislau” ar fi vorba în tradiția indigenă despre întemeierea Moldovei, astfel că, în identificarea propusă, autorul a văzut chiar “miezul istoric al motivului despre craiul Laslău”⁹⁴. Ca urmare, “descălecatul” lui Dragoș a fost pus în legătură cu luptele cu tătarii din primii ani de domnie la Buda a lui Ludovic I. Astfel, Dimitre Onciul, intenționat sau nu, a neglijat informația mai multor cronici ungare din secolul al XV-lea despre o intervenție masivă a tătarilor în Ungaria (a doua după cea din 1241-1242), produsă în anul 1285, când rege la Buda era Ladislau al IV-lea, poreclit Cumanul (1272-1290), care, după cum am arătat și ceva mai înainte, este recunoscut ca fiind identic cu Laslău/Vladislav din tradiția cronicărească indigenă despre întemeierea Moldovei.

Această identificare a evenimentelor și personajelor implicate nu i-a scăpat, însă, atenției lui A.D.Xenopol, contemporanul și oponentul îndârjit al lui D.Onciul, care într-un articol consacrat la fel lui Dragoș și lui Bogdan, a formulat un punct de vedere cu totul deosebit, generalizat în prima sinteză de istorie a românilor pe care a realizat-o. Pentru Xenopol nu exista nici un dubiu privind identitatea lui Ladislau al IV-lea și Laslău/Vladislav din cronicile moldovenești, mai ales că în favoarea identificării mărturisea și o diplom[a acestui rege din 1288⁹⁵. Observând vulnerabilitatea construcției sale, D. Onciul nu a făcut decât să abandoneze neverosimila identificare Laslău-Latzk, fără a renunța, însă, la legătura pe

⁹⁴ Dimitre Onciul. *Op. cit.*, p. 116-117.

⁹⁵ A.D.Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol.II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrație de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică, 1986, p. 30-33.

care o făcuse între “descălecatul” lui Dragoș și luptele cu tătarii de la începutul domniei lui Ludovic I. Salvatoare în a se menține în această schemă i s-a părut a fi o legendă despre un alt rege al Ungariei, Ladislau cel Sfânt (1077-1095), care, la auzul despre intervenția tătarilor și luptele cu aceștia, s-ar fi sculat din mormântul său de la Oradea “spre a veni creștinilor în ajutor, împotriva tătarilor, asigurându-i astfel, prin miracol, victoria asupra acestora regelui Ludovic I”. Anume această legendă, conform lui Onciul, interpolată în cronică, ar fi reapărut “sub o altă formă în tradiția moldovenească despre descălecatul lui Dragoș: este legenda lui Vladislav, craiul unguresc”⁹⁶. Astfel, războiul lui Vladislav sau Laslău din cronicile moldovenești nu ar fi fost parcă altul “decât expediția făcută de oștile regelui Ludovic al Ungariei în contra tătarilor din Moldova, al cărui rezultat extraordinar a fost atribuit de legenda ungurească intervenției miraculoase a lui Ladislau cel Sfânt”, fiind parcă “invederat că tradiția noastră pune descălăcatul lui Dragoș în legătură cu această expediție”⁹⁷.

Inovația lui Onciul nu a putut să nu provoace reacția lui Xenopol care a apreciat-o “ca ceva nepsihologic”, adică lipsită de logică, știindu-se că o a doua deflagrație ungaro-tătară, aproape identică cu cea des-crisă de unele cronicile moldovenești, a avut loc în domnia lui Ladislau al IV-lea Cumanul - primul rege ungar care s-a pomenit și prin părțile Moldovei mult înaintea regelui Ludovic I, în timp ce acesta din urmă nici măcar nu a condus personal oastea împotriva tătarilor și deci nu s-a aflat cumva și prin părțile Moldovei⁹⁸. Autorul primei sinteze de istorie a ro-mânilor a respins și ipoteza formulată de Ioan Ursu și inspirată, desigur, de interpretările făcute de Onciul, cum că Laslău din tradiția moldo-venească ar fi fost în realitate voievodul Transilvaniei Andrei (Lațkfi)⁹⁹.

A.D.Xenopol, însă, a mers pe urmele oponentului său în ceea ce privea aprecierea tradiției cronicărești indigene și scrierilor cronicarilor unguri ca fiind izvoare independente, fără vreo influență reciprocă, fiecare referindu-se la „descălecări” deosebite, fără legătură între ele și produse la timpuri diferite. În consecință, a urmat concluzia că “*Moldova a fost de*

⁹⁶ Dimitre Onciul. *Originile Principatelor Române*. În: *Scrieri istorice*, vol. I, p. 700.

⁹⁷ Ibid., p. 701.

⁹⁸ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 30-33.

⁹⁹ Ion Ursu. *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*. Piatra Neamț, 1898.

două ori descălecată (subl.aut.), o dată ca țară rămasă tot în vasalitatea ungarilor, de către *Dragoș* (subl.aut.), și a doua oară ca stat neatârnat, de către *Bogdan* (subl.aut.)¹⁰⁰. Prin aceste concluzii, reputatul istoric se încadra în aceeași schemă ca și oponentul său, deosebirea constând doar în datarea diferită a “descălecatului” lui *Dragoș*. Totodată, dacă *Onciul* vedea în acest “descălecat” un temei de-început al statului moldovenesc, *Xenopol* considera că Moldova ar fi existat “*ca țară înainte de a fi înființată ca stat*” (subl.aut.)¹⁰¹. Aici, reputatul istoric plătea un evident tribut lui *Ioan de Târnave*, care-i atribuia Moldovei calificativul de țară din vremea anterioară trecerii lui *Bogdan*, pentru a-i atribui sensul de *stat* (*regnum*) doar după succesul acestuia¹⁰². Astfel, ambii oponenți au îmbrățișat de fapt teza artificială datorată lui *Nicolae Costin* despre două „descălecări” ale Moldovei, amgajându-se în dispute doar în ceea ce privea vremea și împrejurările istorice în care ele s-ar fi petrecut.

Spre deosebire de *Dimitre Onciul* care a respins argumentat prezentarea Moldovei dinainte de “desclecat” ca fiind pustie și părăsită de locuitori, *A.D.Xenopol* s-a solidarizat cu cele ce scrieau cronicarii, asociindu-le celor două “descălecări” la fel și “două coborâri a românilor maramureșeni din muntele țării lor către câmpia moldovenească”, care ar fi fost “amestecate de tradiție în unul și același eveniment”, adevărtoare în acest sens fiind considerată “*cronica ungurească care raportează descălecarea Moldovei*” (subl. aut.)¹⁰³. În realitate, așa cum destul de limpede se lasă observat, vorba era de o separare în două a unuia și aceluiași „descălecat” din cronicile ungurești, după cum procedase aproape un secol mai devreme *Nicolae Costin*. Prin aceste interpretări, *A.D. Xenopol* a făcut evident un pas înapoi, în cuda faptului că s-a aflat la doar o mică distanță de la concluzia, că și în cronicile moldovenești, și în cea a lui *Ioan de Târnave* vorba era despre unul și același fenomen, preluat de cronicarii indigeni de la cronicarul ungar și atribuindu-i lui *Dragoș* ceea ce cronicarii unguri îi atribuiau lui *Bogdan*, astfel că nu „două coborâri a românilor maramureșeni” și respectiv două „descălecări” ar fi fost „amestecate de tradiție în unul și același eveniment”, ci invers, fenomenul

¹⁰⁰ *A.D.Xenopol. Op. cit., p. 39.*

¹⁰¹ *Ibid., p. 38.*

¹⁰² *Ioannis de Thwroczy Hronica Hunderorum, p. 317.*

¹⁰³ *Ibid., p. 40-41.*

„descălecatului” din varianta croni-cărească ungară, avându-l în centru pe voievodul Bogdan, a fost preluat și reprodus de cronicarii moldoveni și atribuit lui Dragoș, pentru ca, într-un final, datorită lui Nicolae Costin, să se ajungă la o dublare a fenomenului.

Opțiunea lui A.D.Xenopol privind două „descălecări” nu doar în sensul întemeierilor politico-statale, ci și al populării țării care până atunci ar fi fost pustie, ar explica, se pare, faptul că, ulterior, conceptului propus de dânsul aproape că nu i s-a acordat atenție, deși pot fi bănuite și alte motive. Căci, plasând “descălecatul” lui Dragoș în contextual luptelor cu tătării din timpul lui Ladislau al IV-lea Cumanul, istoricul făcea imposibilă identificarea lui Dragoș ca prim “descălecător” printre purtătorii acestui nume din Maramureș, așa cum sugerau cronicile care îi atribuiă și lui o origine maramureșeană. Or, documentele maramureșene culese de Ioan Mihalyi și publicate în 1900¹⁰⁴, datează în exclusivitate din secolele XIV-XV și doar un număr infim dintre ele țin de primele decenii ale primului dintre cele două secole, și nu menționează nici un nobil maramureșan pe nume Dragoș până tocmai prin deceniul IV al secolului al XIV-lea. Alta era perspectiva căutărilor lui Dragoș printre maramureșeni în cazul datării faimosului “descălecat” cu anul 1343, cum o făcea D.Onciul. Căci în anul 1336 un document din cancelaria regală a lui Carol Robert, tatăl lui Ludovic I, menționează un prim Dragoș maramureșan din satul Bedeu¹⁰⁵, care nu a întârziat să fie considerat ca identic cu Dragoș din cronicile moldovenești. Ca urmare, așa cum a conchis încă în 1945 un alt mare istoric roman, Gheorghe I. Brătianu, în istoriografia românească dintre cele două războaie mondiale, cei mai mulți istorici români par “a se fi oprit la concluziile *Originilor Principatelor Române*” ale lui Dimitre Onciul, astfel că tradiția istorică a întemeierii Moldovei “nu a întâmpinat nici o obiecțiune esențială în istoriografia noastră critică din ultimele decenii”¹⁰⁶. Conform unui erudit cercetător contemporan, lucrările lui D.Onciul la subiect ar fi devenind chiar „clasice”¹⁰⁷.

¹⁰⁴ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Sziget, 1900.

¹⁰⁵ Ibid., p. 13-15.

¹⁰⁶ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102.

¹⁰⁷ Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 30.

O influență indiscutabilă asupra creării unei atare situații în istoriografia problemei a fost exercitată de Nicolae Iorga¹⁰⁸ – susținătorul fervent al conceptului lui Dimitre Onciul, care ar fi reușit să dea „icoana adevărată (...) a părții celei mai vechi și mai misterioase” din istoria neamului său¹⁰⁹. Acceptând în principiu reconstrucția antecesorului său făcută în baza tradiției, cel mai mare istoric roman din toate timpurile, nu se îndoia de veridicitatea celor două „descălecări” ale Moldo-vei - prima prin Dragoș și cealaltă prin Bogdan – însă doar ca realizări cu caracter politic, respingând hotărât și demonstrându-i inadvertența celei de-a doua laturi a tradiției – repopularea cu români a țării, care până atunci ar fi fost pustie și nelocuită. Sub acest aspect, Nicolae Iorga a mers mai departe decât colegul mai în vârstă al său. Este cunoscută remarcabila elaborare a lui N.Iorga despre „Romaniile populare” sau „Romaniile rurale” ca insule ce au supraviețuit retragerii romane, căroră eruditul istoric le atribuia caracterul universal, caracteristic tuturor teritoriilor desprinse din vechiul Imperiu Roman și locuite de români, atribuindu-le uneori și calificativul de „țări”¹¹⁰ sau urme ale unor „formațiuni populare”, observate la fel la est și la sud de Carpați – Câmpulung, Câmpul lui Dragoș, Vrancea, Tigheci ș.a.¹¹¹.

Referindu-se la cunoscutul document al papei Grigore al IX-lea din 14 noiembrie 1234, care menționează viețuirea în Episcopia cumanilor de la Curbura Carpaților a „careva popoare ce se numesc Walati (români-n.meă)”, care împărtășeau credința ortodoxă și primeau sfintele taine de la niște „pseudoepiscopi” de aceeași credință¹¹², N.Iorga deslușea în această informație „un sistem de organizare” a populației autohtone. Mai mult chiar, prezența episcopului presupune „și o căpetenie politică, un ostaș

¹⁰⁸ Conceptul lui Nicolae Iorga privind formarea statului moldovenesc în contextul formării ambelor țări române de la sud și de la est de Carpați a fost deja generalizat în câteva studii: Ștefan Ștefănescu. *Începuturile statelor românești în viziunea lui N.Iorga*. În: „Studii. Revistă de Istorie”, 1971, nr. 4; Pavel Parasca. *Nicolae Iorga despre formarea statului medieval Moldova*. În: „Basarabia”, Chișinău, 1992, nr. 7, p. 126-129.

¹⁰⁹ N.Iorga. *Oameni care au fost*. II. București, 1967, p. 18.

¹¹⁰ Idem. *La „Romania” danubienne et les barbares au VI-e siècle*. În: „Revue Belge de Philologie et d’Histoire”, 1924, nr. 1, p. 46-47. Apud: Radu Popa. *Premisele cristalizării vieții statale românești*. În: *Constituirea statelor feudale românești*. București: Editura Academiei, 1980, p. 27.

¹¹¹ N. Iorga. *Istoria Românilor*. Vol. III. București, 1937, p. 208.

¹¹² *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p. 20-21 (doc. nr. 9).

apărător sau mai mulți”¹¹³. La general, apariția Țării Moldovei era privită ca o încununare a tendinței spre statalitate manifestată în toate teritoriile populate de români. Dislocată și anihilată prin cucerirea ungară în Ardeal (Transilvania), viața politică românească a putut să se realizeze în afara Carpaților – în Țara Românească („cea dintâi libertate românească”)¹¹⁴ și Moldova („a doua libertate românească”). Ultima ar fi rezultat dintr-o „mișcare spre răsărit”, care s-ar fi produs „din Maramureș, unde viața românească sub voievozi era puternică pe la 1350”¹¹⁵. Era natural, astfel, ca oprindu-se la această dată, N. Iorga să nu admită posibilitatea existenței la est de Carpați a unei oarecare formațiuni statale trainice înaintea venirii încoace a descălecătorilor.

Concepând formarea Țării Moldovei așa cum o prezenta tradiția și urmând logica lui D. Onciul, N.Iorga admitea „o îndoită infiltrare” politică: „una comandată și supusă” (acea a lui Dragoș, numit parcă și condus de regele Ungariei- n.me), cealaltă „spontanee și liberă” (acea a lui Bogdan, care a pus temelile Moldovei libere-n.me)¹¹⁶. Într-un final, geneza nemijlocită a organizării statale a Moldovei, era dedusă dintr-o imaginată „căpitănie regală” (marcă militară), pe care ar fi creat-o la est de Carpați regele Ungariei Ludovic I în urma luptelor acestuia cu tătarii din deceniul al V-lea al secolului al XIV-lea și care ar fi fost pusă în seama unuia dintre voievozii Maramureșului, Dragoș, deși o atare personalitate într-o asemenea funcție în Maramureș nu este cunoscută. În consecință, N.Iorga făcea concluzia categorică, că Moldova nu exista încă nici chiar în anul 1325¹¹⁷.

Și un alt mare istoric român din perioada interbelică, Constantin C.Giurescu, în cadrul cunoscutei sale sinteze „Istoria Românilor”, împărtășea ideea unei duble descălecări a Moldovei „întâi a lui Dragoș, apoi a lui Bogdan, coborâți amândoi din Maramureș”, imprimându-le

¹¹³ N.Iopga. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 112.

¹¹⁴ N.Iorga. *Histoire des Roumains et de leur civilization*. București, 1922, p. 38; Idem. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 203.

¹¹⁵ Idem. *Istoria Românilor*. Vol. III, p. 203.

¹¹⁶ Ibid., p. 212.

¹¹⁷ Ibid., p. 204.

caracterul unor cuceriri din afară și acceptând teza creării mărcii militare ungare în frunte cu Dragoș¹¹⁸.

Opera renumiților istorici nu a putut să nu-l influențeze pe Gh.I. Brătianu în intenția lui de a reabilita tradiția cronicărească ca izvor istoric, astfel că, la chiar începutul studiului consacrat descălecatului Moldovei, acesta afirma fără vreo ezitare cum că, în ce privește Moldova, ar fi destul de limpede că „tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contimporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil al înființării statului”¹¹⁹. Istoricul avea în vedere, desigur, scrierea lui Ioan de Târnave. Trezește însă nedumerire faptul, că el a trecut cu vederea unele viziuni cu totul noi, privind tradiția cronicărească indigenă, în special influența asupra ei a cronicarilor unguri și subtextul politic al scrierilor acestora din urmă privind Moldova de până și de după Bogdan, care fusese făcute publice în chiar anul când Nicolae Iorga publica cel de-al treilea volum al impunătoarei sale *Istoriei a Românilor* (1937).

Este vorba de istoricul roman basarabean, Alexandru Boldur, autorul *Istoriei Basarabiei*. Observând contradicția existentă în istoriografia problemei, când, după unii istorici „Moldova este întemeiată de Dragoș, după alții de Bogdan”¹²⁰, Al.Boldur constata că „legenda înființării statului moldovenesc poartă pecetea *creațiunii ungurești* (subl.aut.) sau cel puțin [și] a creațiunii ungurești”, ceea ce înseamnă că „tot ce poate caracteriza un stat: puterea, populația și teritoriul, totul a ieșit din patrimoniul vechi al statului unguresc” și că această poveste „a fost creată de istoricii maghiari”, în calitate de exemplu fiind indicat anume Ioan de Târnave¹²¹, în postura lui de notar, adică de persoană oficială a regelui Ludovic I de Anjou, în timpul căruia s-a și produs trecerea „în

¹¹⁸ Constantin C Giurescu. *Istoria Românilor*. Vol. I, 1, p. 372.

¹¹⁹ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 104-105.

¹²⁰ A.V.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ediția a II-a. București: Editor Victor Frunze, 1992, p. 136. „Pecetea creațiunii ungurești” a legendei înființării statului moldovenesc a fost invocată de Al.Boldur și în recenzia pe marginea studiilor lui Gh.I.Brătianu, reunite sub coperta cărții publicate în 1945 [A.Boldur. *Întemeierea Moldovei*. În: „Studii și cercetări istorice”. Vol. XIX (II. Seria nouă). Iași, 1946, p. 184]. Asupra subiectului istoricul a revenit în 1963, reiterându-și concluziile: *Cronica slavo-moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5 p.1099-1121. De subiectul prezentului studiu nu țin judecățile acestui istoric privind alte subiecte istorice, indiferent de atitudinea mea față de ele, astfel că le trec cu atenția.

¹²¹ Idem. *Istoria Basarabiei*, p. 137.

taină” a voievodului românilor maramureșeni Bogdan, și nu a lui Dragoș. Ca urmare, „cronicarii români au scris despre întemeierea Moldovei sub influența izvoarelor ungurești, iar de la cronicari concepția aceasta a trecut la istoricii români”. Și dacă afirmația „că totul se datorește Ungariei face parte din legendă”, A.V.Boldur a formulat fără rezerve necesitatea de a o revizui¹²². În continuare, autorul pune în aplicare logica și concluzionează: „deoarece către timpul scrierii acestei cronici (*moldo-ruse* - n.mea) ...există o oarecare tradiție despre statul moldovenesc, în concepția ei ungurească, cronica trebuia să o împrumute și a împrumutat-o cu unele modificări”¹²³. Meritul indiscutabil al lui Al.-Boldur constă, așadar, în demonstrarea faptului că atât „descălecatul” lui Dragoș din cronicile moldovenești, cât și cel al lui Bogdan din cronicile ungurești au la bază unul și același eveniment – trecerea reală a acestuia din urmă, menționată de Ioan de Târnave și documentată de o diplomă a lui Ludovic I din 2 februarie 1365¹²⁴, deosebirile constând, așa cum am menționat și eu în prima parte a acestui studiu istoriografic, doar în numele protagoniștilor: lui Dragoș, ca veritabil întemeietor al Moldovei, atribuindu-i-se fapta și originea maramureșeană a lui Bogdan, în timp ce acesta este indicat în cronicile moldovenești fără nici o specificare în sensul de mai sus, fiind înscris doar ca fiind al treilea voievod moldovean, după Dragoș și fiul acestuia Sas.

Din cele realizate de Al.Boldur ar urma concluzia, la părerea mea ireproșabilă, despre lipsa de teme istoric atât pentru „descălecatul” lui Dragoș, în sensul atribuit acestui fenomen de cronicarii moldoveni, cât și pentru a-i atribui lui o origine maramureșeană, ceea ce ar impune necesitatea unei revizuirii cardinale a procesului și contextului istoric al întemeierii și evoluției istorice a voievodatului Moldovei, inclusiv problema statutului acestuia în raport cu Coroana maghiară, de până la Bogdan și după.

Este adevărat, însă, că, făcând demonstrațiile de mai sus, istoricul basarabean a trecut pe lângă o altă coincidență: anul 1359 ca dată a

¹²² Ibid., p. 138.

¹²³ Ibid., p. 141.

¹²⁴ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol.I. București: Editura Academiei, 1977, p. 80-83(doc. nr. 43, în limba latină a originalului și în traducere românească).

întemeierii Moldovei de către Dragoș, așa cum se conține în cronicile moldovenești și, totodată, ca dată posibilă a trecerii în Moldova a lui Bogdan, așa cum se desprinde din sursele documentare și cronicărești de sorginte ungrească. Fără atenția cuvenită a rămas și subiectul regelui Laslău din tradiția indigenă. Apoi, demonstrând inadvertența tezei despre „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș, Al.Boldur nu a respins însăși ideea unui „descălecat” din afară, atribuindu-i lui Dragoș și celor ce l-ar fi urmat, o neverosimilă origine galițiană, prezentând fenomenul drept o revenire în patrie a populației românești care, ceva mai înainte, sub presiunea unor migratori, s-ar fi retras dincolo de Nistru¹²⁵. Vreau să cred că anume aceste „inovații” au constituit motivul neglijării de către istoricii contemporani¹²⁶ și a celorlalte demonstrații ale autorului, în ciuda faptului că ele introduceau elemente cu totul inedite în istoriografia problemei formării celui de-al doilea stat medieval românesc extra-carpatic și sunt demne de cea mai mare atenție. Nu exclud, însă, nici factorul conjunctural, în condițiile când tradiția „descălecatului” maramureșean al Moldovei se afirmase deja ca ceva incontestabil, fiind preluată și tirajată în lucrările tuturor istoricilor cu renume din prima jumătate a secolului XX.

Nu e de mirare, astfel, că opera lui Al.Boldur a fost neglijată și de Gheorghe I. Brătianu, hotărât evident să contribuie la fortificarea valorii tradiției ca izvor istoric în problema constituirilor statale medievale românești, atât la sud (Țara Românească), cât și la est (Țara Moldovei) de Carpați. În favoarea necesității întăririi credibilității față de scrierile cronicărești, notoriul istoric român invocă argumentul cum că acestea au fost alcătuite „nu mult mai târziu decât un secol de la întâmplările care le relatează”, fără însă a face vreo observație privind vremea scrierii cronicii lui Ioan de Târnave și elementele comune și distinctive din cronicile moldovenești și cele ungrești, privindu-le, așa cum o făceau istoricii anteriori, ca izvoare care relatau două evenimente deosebite. Scrierile

¹²⁵ A.V.Boldur. *Op. cit.*, p. 138-145.

¹²⁶ Victor Spinei, aproape unicul dintre istoricii români care nu uită să-l menționeze și pe A.V.Boldur, s-a limitat doar la constatarea că „informațiile cronicilor interne, unde întemeierea statului medieval din Moldova este atribuită elemen-entelor maramureșene, au fost puse la îndoială de Al.Boldur, care consideră că esențial pentru constituirea noului stat a fost aportul etnic românesc originar din extremitatea septentrională a spațiului est-carpatic”. Victor Spinei. *Op. cit.*, p. 30

„cronicilor perioadei angevine din Ungaria”, la care s-ar asocia și „diplomele regelui Ludovic I din 1349 și 1365”¹²⁷, ar confirma parcă știrea „descălecatului, păstrată în izvoarele noastre în forma ei legendară”. Adică, în loc să vadă influența scrierilor ungurești asupra genezei „descălecatului” maramureșean atribuit lui Dragoș, Gh.I. Brătianu trecea accentul pe întemeierea Moldovei în forma care se degajă din cronică lui Ioan de Târnave, astfel că istoricul se vedea preocupat mai întâi de toate de „descălecatului” lui Bogdan de la 1359, deși în cronicile țării această dată este atribuită „descălecatului” lui Dragoș. În continuare, Gh.I.Brătianu s-a considerat îndreptățit să facă concluzia tranșantă cum că ar fi „destul de limpede că în ce privește Moldova, tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contemporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil în înființarea statului”¹²⁸.

Unica înrâurire ungurească asupra „descălecatului” românilor „ungureni” (numele și ghilimelele aparțin autorului- n.me) din Maramureș în Moldova, Gh.I.Brătianu, bazându-se pe investigația lui Romul Vuia¹²⁹, o vedea doar în legende maghiare „în legătură cu cucerirea Panoniei și Ardealului”, considerând, pe bună dreptate, că această înrâurire este „o latură a problemei ce s-ar cuveni să fie adâncită și lămurită mai bine, mai ales că da întemeierii Moldovei aspectul unui fenomen de imigrare românească, într-un ținut pustiu ce nu răspunde decât într-o măsură restrânsă realității”¹³⁰. Autorul nu s-a văzut deranjat de faptul că imaginea Moldovei de țară pustie era plasată de cronicarii moldoveni înainte de „descălecatul” lui Dragoș, pe când Ioan de Târnave prezenta trista priveliște a ei înaintea „descălecatului” lui Bogdan. Impresia, care se lasă intuită din scrierea lui Gh. Brătianu, ar fi că notoriul istoric înclina spre opinia că în realitate, așa cum tratau subiectul și cronicarii moldoveni de până la N.Costin, a avut loc un singur „descălecat” maramureșean, numai că, spre deosebire de aceștia care îi atribuiau fapta lui Dragoș, eruditul cunoscător al tradiției medievale i-o atribuia lui Bogdan, înscriindu-se, astfel, în schema care se degaja din scrierea lui Ioan de Târnave.

La un moment, însuși Brătianu ajunge la convingerea că „descălecatul” Moldovei ca fenomen se datorează nu cronicarilor moldoveni, ci celor din Ungaria, și și-ar fi găsit confirmarea în docu-

¹²⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102-103.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 104-105.

¹²⁹ Romul Vuia. *Legenda lui Dragoș*. În: „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj”, I, 1921-1922.

¹³⁰ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107

mentele regale ungare de la mijlocul secolului al XIV-lea. Faptul se desprinde fără dificultate dintr-un exercițiu propus de autor, și anume: „Să presupunem că s-ar fi pierdut diplomele regelui Ludovic de Ajou și că n-am avea decât într-o transcriere deformată și târzie însemnările lui Ioan de Küküllö (de Târnave-n.me) și a *Cronicii Dubnicense* – nu am fi oare deplin îndreptățiți să contestăm descălecatul în istoria Moldovei, după cum a fost contestată tradiția lui în Țara Românească?”¹³¹. La părerea mea, am fi nu doar justificați, ci chiar obligați să o facem, căci documentele invocate de istoric converg doar cu viziunea cronicarului ungar și nu se referă la Dragoș. Fără însemnările cronicilor ungare menționate de autor nu ar fi apărut nici fenomenul „descălecatului”, iar documentele regale în cauză ar fi indicat doar originea maramureșeană a lui Bogdan - cel de-al treilea voievod al țării din cronicile indigene – precum și vremea și circumstanțele istorice în care acesta a ajuns în fruntea Țării Moldovei. Adică, fenomenului întemeierii i s-ar imprima un caracter mai convingător și mai apropiat de realitățile istorice, odată ce tradiția indigenă îl prezintă ca întemeietor pe Dragoș și nu pe Bogdan. De observat că și diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365 care relatează evenimentul legat de trecerea clandestină a lui Bogdan în Moldova, nu-i atribuie acestuia crearea unei țări noi, ci doar preluarea sub puterea sa a Țării Moldovi existente ca atare nu doar către anul 1365, ci și înaintea anului 1359 când s-a produs mișcarea antiungară a românilor „rebeli” din țara în cauză. Apoi, documentul din 2 februarie 1365 concretizează că vorba era de plecarea tainică din Maramureș doar a lui Bogdan și a fiilor lui, fără a le indica nici numele și nici numărul¹³² și deci fără o strămutare cvasitotală a românilor maramureșeni în Moldova, cum prezintă lucrurile cronicarii unguri, începând cu Ioan de Târnave. Odată respinsă ca fiind falsă această prezentare, care ar fi motivul pentru a-i acorda credibilitate „descălecatului” bogdanid în tiparul cronicăresc ungar?

În ceea ce-l privea pe Dragoș, Gheorghe Brătianu a rămas atașat istoriografiei deja existente la vremea sa, prezentând Moldova de până la Bogdan ca fiind parcă „organizată între timp de Dragoș și de Sas *ca marca*”

¹³¹ Ibid.

¹³² *Documenta Romaniae Historica. D.* Vol. I, p. 82.

de graniță a regatului Ungariei (subl.aut.)”¹³³. Astfel, autorul a contribuit la perpetuarea în istoriografie a acestei imagini a Moldovei din timpul primilor voievozi ai ei, plătind tribut altor istorici cu renume dintre cele două războaie mondiale, fără însă ca cineva dintre ei să aducă și ceva dovezi, altele decât cele ce se desprindeau din scrierile cronicărești, fie indigene sau ungare, în condițiile unei vădite influențe ale celor din urmă asupra scrierilor cronicarilor din țară. Aderarea lui Gheorghe Brătianu la această prezentare a Moldovei de până la Bogdan pare cu atât mai stranie prin faptul că, în capitolul consacrat țării înainte de „descălecatul” Bogdăneștilor, invocă două „argumente puternice” în favoarea „existenței unui stat moldovenesc” sau a unui principat înainte de pretinsul „descălecat” maramureșean, în partea de miazănoapte a Moldovei, la hotarul cu Galiția, identificându-l însă doar cu ceea ce se va numi mai târziu Țara Șipenițului și „poate vechiul ținut românesc al Bucovinei” și văzând în acest caz doar un reazem „despre care cercetările viitoare vor avea să țină seamă”¹³⁴. Apoi, solidarizându-se cu opinia lui Dimitre Onciul, admite la fel posibilitatea „descălecatului” lui Dragoș, care ar fi rezultat din „întâia expediție ardeleană la răsărit de Carpați împotriva tătarilor”, din 1343, identificându-l și el în rolul de „descălecător” pe Dragoș din Bedeu¹³⁵. Era logic, astfel, ca voievodatul sau principatul intuit în partea de nord a Moldovei, în vecinătate cu Galiția, să fie considerat alceva decât voievodatul Moldovei. Căci existența lui era dedusă din informații anterioare anului 1343, databile în special cu primele decenii ale secolului XIV¹³⁶. Fără a devansa lucrurile, țin să insist totuși că observarea de către eruditul istoric a rădăcinilor istorice ale voievodatului din partea de nord încă până la jumătatea secolului al XIII-lea¹³⁷, nu doar nu contravine identificării lui cu voievodatul Moldovei, ci este în favoarea

¹³³ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 111.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 116-119, 122-123,

¹³⁵ *Ibid.*, p. 121.

¹³⁶ Asupra acestor informații extrem de interesante voi reveni la locul cuvenit, ele completând esențial baza documentară a problemei fopmării Țării Moldovei, necesitând însă o altă încadrare istorico-geografică, ținând cont nu doar de distanța infimă dintre presupusa localizare a formațiunii în cauză și bazinul râului Moldava ca leagăn indiscutabil al Țării Moldovei, ci și de datarea mai corectă a întemeierii ei, în conformitate cu vremea domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul.

¹³⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 150-152.

acestei identificări, dacă întemeierea voievodatului lui Dragoș a avut loc în contextul și în consecința luptelor cu tătarii pe care le-a dus regele Ungarie Ladislau al IV-lea Cumanul. Căci Gh.Brătianu deducea individualitatea observatei formațiuni din nord în raport cu Moldova prin faptul plasării „descălecatului” lui Dragoș la anul 1343, cum data evenimentul D. Onciul iar după el și Ștefan Pascu¹³⁸, sau 1345 cum o făcea I. Moga¹³⁹.

Demonstrând cu noi argumente existența mai multor formațiuni politice la est de Carpați înaintea problematicului „descălecat”¹⁴⁰, notoriul cercetător al tradiției medievale a întemeierilor statale românești, atribuia descălecătorului rolul de voievod unificator, coborât prin „descălecare” în mijlocul puterilor locale¹⁴¹. Gh.I. Brătianu a observat și un înțeles politic al tradiției: sporirea prestigiului politic al noii domnii în opoziție cu scrierile ungurești care lăsau impresia unei creațiuni ungare, precum și tăgăduirea existenței unor formațiuni politice anterioare, „lăsând să purceadă totul de la descălecare, de la cucerire”. Cea de-a doua parte a observației, însă, s-ar potrivi mai degrabă scrierilor ungurești în sensul pus deja în evidență de Al. Boldur. Căci în continuare, „descălecatul” este redus la „expansiunea nobilimii românești din Maramureș, în căutarea unei așezări nouă, în care vechile ei libertăți să nu fie încălcate de autortățile ordinii feudale a Ungariei”¹⁴², opinie care, pe parcurs, va face și ea carieră în istoriografie.

Este greu să nu te asociezi concluziei lui Gheorghe Brătianu că „tradiția noastră este exclusiv politică”¹⁴³. Numai că această constatare ar fi necesitat o atitudine critică, imposibilă fără un examen paralel al celor relatate de cronicarii moldoveni, de o parte, și cele scrise de cronicarii unguri, de altă parte. Căci ultimele sunt mai devreme, iar politizarea lor este evidentă. Astfel, politizarea tradiției întemeierii Moldovei în varianta prezentată de cronicile indigene s-ar prezenta ca răspuns la politizarea datorată tradiției ungare, la originea căreia a stat cronica lui Ioan de

¹³⁸ Șt. Pascu. *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*. În: „Universitatea Cluj-Sibiu. Biblioteca Institutului de Istorie Națională”. XIX, Sibiu, 1944, p. 28.

¹³⁹ I.Moga. *Voievodatul Transilvaniei*. În: „Universitatea Cluj-Sibiu. Biblioteca Institutului de Istorie Națională”, Sibiu 1944, p. 60.

¹⁴⁰ Vezi compartimentul consacrat special Moldovei înainte de pretinsul descălecat: Gheorghe I, Brătianu. *Op. cit.*, p. 127-152.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 118.

¹⁴² *Ibid.*, p. 119.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 120.

Târnave în postura lui de notar și cronicar oficial al regelui Ludovic I. Enunțând-o doar pe cea a scrierilor din Moldova, Gh. Brătianu a contribuit și el la schimbarea accentelor în ceea ce privește numele ade-văratului întemeietor al voievodatului moldovenesc, negându-l pe Dragoș în favoarea lui Bogdan și acordând preferință tradiției ungurești.

În ansamblul său, opera lui Gh.I. Brătianu poate fi considerată ca fiind cununa istoriografiei românești de până la mijlocul secolului trecut în problema constituirii statului medieval românesc de la est de Carpați. Având drept obiectiv major abilitarea tradiției cronicărești ca izvor istoric în problema dată, istoricul a diversificat oarecum baza documentară, a îmbogățit imaginea Moldovei de până la pretinsul „descălecat”, fie dragoșid sau bogdanid, spulberând teza despre ea ca fiind pustie, a reușit să consolideze viziunea despre existența la est de Carpați a unor formațiuni teritorial-politice anterioare întemeierii Moldovei și constituirea ei ca stat prin unificarea formațiunilor preexistente sub o singură putere voievodală. Totodată, eruditul istoric nu a făcut decât să perpetueze tradiția „descălecatului”, optând pentru o deplină încredere în ea, demonstrându-i însă veridicitatea prin sursele narrative și documentare de sorginte ungară, a căror tendențiozitate politică este în afara oricăror dubii.

În aceeași perioadă, marcată de studiile lui Dimitre Onciul, Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, Gheorghe I. Brătianu ș.a., tema formării statului medieval moldovenesc a suscitat și interesul, e drept încă destul de modest, al unor istorici poloni datorită faptului că Moldova medievală a avut în persoana Poloniei unul din partenerii principali ai politicii sale externe, iar conducătorii acesteia au manifestat un interes aproape constant față de vecina lor de la hotarul de sud al regatului lor. Interesul a pornit de la cunoscutul deja episod relatat de Jan Długosz sub anul 1359 despre prima înfruntare militară moldo-polonă de la Plonini, care s-ar fi produs, astfel, în chiar anul la care tradiția moldovenească plasa „descălecatul” Moldovei. Coincidența ace-asta de date a servit drept motiv pentru unii istorici să întreprindă încercări de datare mai târzie a evenimentului descris de Długosz, căci în conformitate cu postulatul dominant despre întemeierea Moldovei la vremea respectivă, ea încă nu ar fi existat ca stat, astfel că nici nu ar fi fost capabilă să înfrunte o așa oaste cum era cea a Poloniei. Alții din contra, considerau că

evenimentul de la Plonini s-a produs la vremea indicată de cronicarul polon, greșită fiind datarea întemeierii Moldovei, care, astfel, ar fi fost anterioară primei înfruntări militare moldo-polone¹⁴⁴.

În ceea ce privește istoriografia română, o nouă perioadă a intervenit în urma schimbărilor politice care s-au produs în România în urma instituirii regimului comunist, după modelul celui sovietic, ceea ce și-a găsit expresia și în politizarea excesivă și ideologizarea istoriei ca știință. Noua orientare în cercetarea istorică puna accentul pe rolul în procesul istoric a factorilor obiectivi, în special al celor social-economici, ceea ce, în cazul concret al constituirii statului medieval moldovenesc, impunea necesitatea cercetării și punerii în evidență în primul rând a premiselor istorice de ordin intern în îmbinare cu cele externe ale fenomenului. Drept urmare, teoria „descălecatului” Moldovei a fost supusă unei reevaluări critice ca fiind neconformă noilor clișee metodologice, căci lăsa impresia unui export al statalității, lipsit de temeiul obiectiv al procesului istoric local. Sub acest aspect, a fost denunțată ca fiind antiștiințifică latura demografică a tradiției „descălecatului” cu toate componentele ei sociale și economice. Nu același lucru s-a întâmplat însă cu latura politică a tradiției, în picioare menținându-se postulatul a două „descălecări”, deosebite nu doar prin numele protagoniștilor, ci și sub aspectul politico-juridic: prima ca *marcă* creată de regele Ungariei și pusă sub conducerea lui Dragoș ca aflându-se în slijba celui dintâi, iar a doua ca stat independent în frunte cu voievudul Bogdan, ambii fiind prezentați, desigur, ca veniți din Maramureș¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Al. Czolowski. *Początki Moldawii i wyprawa Kazimierza Wielkiego r.1359*. În: „Kwartalnik Historyczny”, Lwów, Roczn. IV, 1980, p.258-285; Idem. *Sprawy woloskie w Polsce do r.1412*. În: „Kwartalnik Historyczny”. Roczn. V, 1891, p.6 ș.a.; A. Margenbesser. *Wyprawa na Wołoszczyznę roku 1359*. În: „Ruch Literacki”, Lwów, 1876, nr.27-29; S. Krzyżanowski. *Początki Wołoszczyzny*. În: „Rozprawy i Sprawozdania Wydziału Filozoficzno-Historycznego Akademii Umiejętności”. XXIV, 1889, p.158-185; Olgierd Górka. *Zagadnienie czarnomorskie w polityce polskiego średniowiecza*. Czesci I. 1359-1450. În: „Przegląd Historyczny”. Ser. II. T. 10(30), 1932-1933, p. 325-391 (passim). Discuții și interpretări istoriografice la subiect în câteva studii de mai târziu: Zdzisław Spieralski. *W sprawie rzecomej wyprawy Kazimierza Wielkiego do Moldawii*. În: „Przegląd Historyczny”, LII, 1961, zesz. I, p. 147-152; St. Kuczyński. *Polskie sily zbrojne za Kazimierza Wielkiego i Andegawenow*. „Studia i materialy do historii wojskowosci”. XI, zesz. I, 1961, p. 3-61.

¹⁴⁵ Ștefan Ștefănescu. „Întemeierea” Moldovei în istoriografia românească. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1959, nr. 6, p. 35-54.

În limitele schemei menționate, au fost elaborate câteva studii consacrate nemijlocit constituirii statului medieval moldovenesc¹⁴⁶, în care disputate s-au pomenit doar identificările lui Dragoș din tradiție cu purtătorii aceluiași nume dintre nobilii români din Maramureș, precum și vremea la care s-ar fi produs primul „descălecat” maramureșan, trecerea voivodului Bogdan din Maramureș în Moldova și instalarea lui ca voievod moldovean. Schema constituirii celui de-al doilea stat românesc extracarpatic s-a generalizat în prima sinteză academică de istorie a României, autori ai compartimentului respectiv fiind Barbu Cămpina și Ștefan Ștefănescu¹⁴⁷. Ca punct de plecare în prezentarea procesului a servit premisa, cu rădăcini deja trainice și în aparență indiscutabile, despre existența la răsărit ca și la sud de Carpați a unor formațiuni politice locale încă dinaintea apariției tătarilor, care „au continuat să existe și să se dezvolte într-o oarecare măsură și în vremea în care teritoriul de la răsărit de Carpați era sub dominația tătarilor”¹⁴⁸. Ar fi fost natural, așadar, ca acestor formațiuni să li se atribuie rolul cuvenit în tendința obiectivă de depășire a segmentării politice și de comasare a lor într-o structură statală unitară, capabilă să beneficieze de slăbirea progresivă a dominației tătare și reculul politic al Hoardei de Aur spre est și să facă față veleităților expansioniste ale regalității maghiare, care se lasă observate încă de pe la începutul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XIV-lea, precum și în primii ani de domnie a celui de-al doilea angevin de la Buda, Ludovic I. Tributari ai tradiției, așa cum se prezenta ea în studiile lui Dimitre Onciul, Gh.I. Brătianu ș.a., autorii compartimentului respectiv din prima sinteză academică de istorie a României trec accentul pe luptele cu tătarii ale regilor menționați, lupte în care „un rol important au jucat elementele românești din Maramureș, al căror aport în eliberarea teritoriului de la est de Carpați a fost deosebit de important”¹⁴⁹, fără însă a fi indicat vreun caz concret în acest sens. Numai că ceea ce se subînțelegea prin „descălecatul”

¹⁴⁶ Constantin Cihodaru. *Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui*. În: „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1960, fasc. 1, p. 61-81 (și extras); Al.I. Gonta. *Afirmarea existenței statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși pînă la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș*. În: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1960, nr. 9-12, p. 555-571.

¹⁴⁷ *Istoria României*. Vol.II. București: Editura Academiei, 1962, p.159-172.

¹⁴⁸ *Ibid.*, p.159.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p.166.

lui Dragoș, autorii au preferat o dată mai apropiată de anul 1359 din cronicile moldovenești, dar totuși puțin mai timpurie, căci altfel s-ar fi impus necesitatea explicării coincidenței în timp a „descălecatului” lui Dragoș și a celui al lui Bogdan. Este de bănuț că s-a făcut un simplu calcul aritmetic neafișat, coborând cu șase ani (sumumul de doi ani atribuiți de cronici domniei lui Dragoș și de patru ani pentru domnia lui Sas) în jos de la 1359, când s-a produs „descălecatul” lui Bogdan. Ca urmare, „în anii 1352-1353 – în urma unor noi victorii obținute împotriva tătarilor, cu sprijinul populației locale (Sic!) – s-a constituit pe versantul răsăritean al Carpaților o *marcă militară* (subl.meaa), care prelungea zona de dominație maghiară în direcția noilor acțiuni antimongole și care avea menirea să împiedice năvălirea tătarilor în regatul maghiar”. Continuând aceeași logică, se afirma sus și tare că în fruntea acestei mărci, „cu central probabil la Baia (*Civitas Moldaviae*- n. și subl. aut.), regele maghiar așează un dregător al regatului, pe Dragoș (...), care s-a acoperit de glorie în lupta împotriva tătarilor”¹⁵⁰. Dacă o asemenea afirmație ar fi fost prezentă în vreo cronică internă sau externă, indiferent de gradul ei de credibilitate, ea ar fi putut să servească drept sursă istorică. În condițiile, însă, când cronicile nu oferă nici cel mai mic temei pentru asemenea interpretări, nu există o altă posibilitate decât de a o considera ca fiind artificială sau, dacă să se dea dovadă de oarecare indulgență, cel mult o ipoteză. Cu atât mai mult, că acțiunile antitătare atât din timpul regelui Carol Robert, cât și din primul deceniu al domniei lui Ludovic I, au afectat în exclusivitate zona de la Curbura Carpaților și Dunărea de Jos¹⁵¹. Unde mai pui, că s-a dat cu totul uitării numele regelui Ladislau al IV-lea, ceea ce nu este justificat prin nimic, cu atât mai mult că anume în domnia acestuia s-a produs și răzvrătirea antiungară a voievodul Litovoi și a fratelui său Bărbat¹⁵² de la sud de Carpați, ceea ce ar lăsa teren pentru o sincronizare a evenimentelor ce se produceau de o parte și alta a Carpaților, știindu-se deja și că regele în cauză a fost primul dintre deținătorii Coroanei Sfântului Ștefan, care, urmărindu-i pe cumani fugari

¹⁵⁰ Ibid., p.167.

¹⁵¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.307-333(passim).

¹⁵² *Documenta Romaniae Historica. D.*, p. 30-35(doc.nr.13 și 14)

din regat, s-a pomenit prin părțile moldovene, pentru a-i înfrunta ulterior pe tătarii care i-au invadat regatul.

Totodată, mi se pare justificat efortul autorilor de a ocoli impresia care se degajează din scrierile cronicarilor unguri că acțiunea lui Bogdan s-ar preta drept un „descălecat” al Moldovei, și de a interpreta trecerea lui la răsărit de Carpați ca rezultând din legăturile de durată existente între locuitorii de o parte și alta a munților, înscăunarea lui ca voievod al Moldovei având la bază actul de acceptare sau chiar de alegere a lui de către boierii moldoveni¹⁵³.

Caracterul oficial, îmbinat cu înalta autoritate academică a sintezei, a făcut ca schema propusă să fie considerată ca fiind unica credibilă. În context, mi se pare a nu fi întâmplător faptul că, în chiar anul ce a urmat după publicarea volumului în cauză al sintezei academice de istorie a României, Al. Boldur și-a actualizat studiul său consacrat examinării „descălecatului” Moldovei din cronică zisă *moldo-rusă* prin prisma efectului cronicilor ungare asupra trağiției din cronicile moldovenești¹⁵⁴. Și de data aceasta, însă, studiul a fost trecut neobservat de cercetători. În schimb, au urmat două sinteze istorice cu caracter regional, consacrate istoriei Maramureșului și voievodatului Transilvaniei, care, ținând cont de originea ce li se atribuie în tradiție nu doar lui Bogdan, ci și lui Dragoș, nu puteau să nu abordeze și subiectul „descălecatului” Moldovei. Este vorba despre cercetarea monografică a lui Radu Popa¹⁵⁵, urmată la puțin timp de reeditarea voluminoasei cercetări a lui Ștefan Pascu consacrată Transilvaniei¹⁵⁶. Ultima, însă, nu conține decât o succintă sinteză consacrată voievodului Bogdan, menționându-l doar incidental și pe Dragoș, pentru a-i acorda preferință monografiei lui Radu Popa¹⁵⁷. Căci acesta, în compartimentul consacrat întemeierii Moldovei, s-a referit la ambele „descălecări” și la protagoniștii acestora¹⁵⁸. Ținând cont de această

¹⁵³ *Istoria României*, vol. II, p.169-170.

¹⁵⁴ Alexandru Boldur. *Cronica slavo-moldvenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5, p.1099-221.

¹⁵⁵ Radu Popa. *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*. București 1970. Lucrarea a fost reeditată în 1997 sub îngrijirea lui Adrian Ioniță (București: Editura Enciclopedică). În continuare, notele de referință vor urma noua ediție.

¹⁵⁶ Ștefan Pascu. *Voievodatul Transilvaniei*. Ed. II. Vol. I. Cluj: Editura Dacia, 1972.

¹⁵⁷ *Ibid.* p.468-471.

¹⁵⁸ Radu Popa. *Op. cit.*, p.224-230.

stare a lucrurilor, în cele ce urmează voi face observațiile de rigoare doar pe marginea prezentărilor făcute de autorul istoriei Maramureșului.

Încep cu constatarea făcută de autor, că „despre revolta lui Bogdan în legătură cu „descălecarea” Moldovei s-a scris până acum foarte mult, el fiind poate unul dintre cele mai discutate capitole de istorie medievală românească, dar opiniile exprimate până și în cele mai recente studii sunt atât de contradictorii încât impun, unei monografii a Maramureșului în veacul XIV, o luare de poziție”¹⁵⁹. Abordând subiectul ce ține de acțiunea lui Bogdan, R.Popa îl include într-un context istoric de durată, influențat, pe de o parte, de reluarea acțiunilor de la est de Carpați ale regalității maghiare, îndreptate spre combaterea presiunii tătărești, dar îmbinate și cu propriile tendințe de expansiune militară și politică. Autorul respinge, pe bun cuvânt, interpretarea „descălecatului” sau „întemeierii” Moldovei „ca un proces demografic”¹⁶⁰, invocând ca argument faptul ușor admisibil chiar și în puținătatea sau lipsa totală a informațiilor, că „legăturile Maramureșului cu Moldova nu au fost condiționate de expedițiile regale”, relațiile dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților având „la această vreme o îndelungată tradiție implicând totodată relații între organismele lor social-politice de tip prestatal”. În continuarea acestei judecăți, însă, se lasă observat interesul lui R.Popa de a învechi și latura politică a fenomenului „descălecării” maramureșene, căreia la fel i s-ar imprima caracterul unui proces de durată. Căci, conform autorului, relațiile dintre localnicii de pe cele două versante ale Carpaților, ar presupune „desigur prezența, cel puțin pe văile afluenților din dreapta Siretului, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, a unor cete conduse pe seama lor de cnezii maramureșeni”¹⁶¹, ceea ce ar însemna că și primele structuri politico-militare de la est de Carpați s-ar datora la fel unor frunțași maramureșeni. Aș putea să văd aici doar o nevinovată manifestare de patriotism regional, sub paravanul unității românești de pe ambele versante ale Carpaților. Numai că transferul formelor de organizare social-politică din Maramureș în Moldova și punerea lui în seama unor frunțași din acel mediu mi se pare a fi o acțiune pur mecanică datorată imaginației.

¹⁵⁹ Ibid., p.224.

¹⁶⁰ Ibid., p.230.

¹⁶¹ Ibid., p.224.

În continuare, notoriul cercetător al istoriei maramureșului imprimă fenomenului „descălecării” două conținuturi de esență, care necesită și abordări diferite în ceea ce privește încadrarea lor cronologică și contextuală. Dacă prin ea înțelegem „stabilirea în mediul moldovenesc a unor elemente feudale venite din Maramureș, credem că nu poate fi precizată o dată anume”, procesul producându-se de-a lungul unei perioade mai îndelungate. Dar dacă prin „descălecare” înțelegem „statornicirea în Moldova a unor feudali maramureșeni ca reprezentanți ai regelui angevin, acceptați de o parte a vârfurilor societății moldovenești, așa cum a fost cazul pentru Dragoș și pentru urmașii săi, atunci o dată poate fi căutată”¹⁶². Autorul, astfel, nu lasă îndoieli privind teza afirmată verbal dar nedovedită documentar despre Dragoș ca un prim „descălecător” maramureșan, numit în funcție de regele Ungariei. Solidarizându-se cu identificarea propusă de alți cercetători a eroului primului „descălecat” cu Dragoș din Bedeu¹⁶³, R. Popa admite posibilitatea ca acesta să fi devenit „reprezentantul militar și politic al regelui angevin în Moldova” chiar înainte de 1320¹⁶⁴, fără însă a i se atribui chiar de atunci rolul de „descălecător”, căci fenomenul este datat de autor cu câteva decenii mai târziu.

Este lesne de observat caracterul artificial al acestor interpretări, bazate pe premise imaginate și lipsite de support documentar. Căci Dragoș din Bedeu a ajuns în câmpul căutărilor identificatoare datorită faptului că el este primul purtător al numelui în cauză din Maramureș, fiind atestat documentar, însă, doar o singură dată, în 1336¹⁶⁵. Iar trecerea lui în Moldova se explică prin tăcerea ulterioară absolută a izvoarelor documentare despre dânsul. Tot imaginației se datorează prezentarea voievodului Sas din tradiție dar și a fiului acestuia Balc – ambii atestați documentar¹⁶⁶ - drept fiu și respectiv nepot al lui Dragoș din Bedeu. Semnificativ mi se pare că, într-un final, pentru a-i imprima o mai mare credibilitate judecății sale și identificării acestui Dragoș cu cel din tradiția

¹⁶² Ibid., p.225.

¹⁶³ Este vorba de Constantin Cihodaru, Alexandru Gonța ș.a., lucrările cărora au fost menționate deja. Vezi și n. 11, p.225 la Radu Popa.

¹⁶⁴ Ibid., p.225.

¹⁶⁵ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Szighet, 1900. p.13-15.

¹⁶⁶ *Documenta Romaniae Historica. D., I*, p. 82.

cronicăreasă, R.Popa face concluzia că „nu există temeieri pentru contestarea datei de 1352-1353”¹⁶⁷ pentru problematicul „descălecat”. Ca urmare, în 1353 „în partea centrală a Moldovei” (Sic!), ar fi fost organizat de regele Ludovic I „ducatul de graniță de sub conducerea lui Dragoș din Bedeu”¹⁶⁸. Aici, ca și în cazul datării trecerii lui Bogdan în Moldova, Radu Popa reproduce întocmai schema din volumul II al *Istoriei României*.

Notoriul cercetător al istoriei Maramureșului acordă o mare atenție evenimentelor cu implicarea lui Bogdan, care s-au produs în Maramureș și care l-au determinat să treacă în Moldova. La ele voi reveni și eu la locul potrivit, astfel că în acest compartiment istoriografic le omit, accentuând doar faptul că Radu Popa împărtășește convingerea că trecerea lui Bogdan în Moldova s-a făcut în anul 1359¹⁶⁹. În acest caz, însă, ar fi fost necesară o explicație, cum s-a întâmplat că cronicile indigene datează cu același an „descălecatul” lui Dragoș. Judicioasă mi se pare opinia autorului că Bogdan nu a putut fi însoțit „decât de o ceată de câteva zeci de luptători”, deși admitea posibilității ca evenimentul să fi implicat până la „100-200 familii”¹⁷⁰ pare esențial exagerată. Și nu doar din cauza că plecarea unui asemenea număr de locuitori dintr-un ținut, care întrunea în jurul a doar 100 de sate de diferite mărimi, nu putea să nu-și găsească ecou în documentele vremii. Diploma regală din 2 februarie 1365, care menționează fapta lui Bogdan, constată trecerea în Moldova doar a acestuia și a fiilor săi, fără a le preciza barem numărul¹⁷¹. Autorul a apreciat corect că scrierea lui Ioan de Târnave a constituit principalul argument pentru înțelegerea „descălecatului” ca un exod al românilor din Maramureș. Radu Popa, astfel, s-a aflat la un singur pas de concluzia contrară, că în cazul „descălecatului” politic s-a procedat invers: datorită lui Nicolae Costin și altora ce i-au preluat idea, din „descălecatul” lui Bogdan invocat de Ioan de Târnave, s-a născut încă unul, atribuit lui Dragoș, care în realitate era cunoscut în tradiția populară indigenă ca adevărat întemeietor al voievodatului Moldovei.

¹⁶⁷ Ibid., p.225-226.

¹⁶⁸ Ibid., p.228.

¹⁶⁹ Ibid., p.229.

¹⁷⁰ Ibid., p.230. Această cifră o admite și Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 471.

¹⁷¹ *Documenta Romaniae Historica, D. Vol.I, p.82.*

A urmat o serie de publicații de volum și valoare diferită, inclusiv monografice, datorate unor istorici deja cucunoscuți¹⁷², dar și unor cercetători de formație mai nouă, care și-au făcut carieră în domeniul cercetării istorice în cea de-a doua jumătate a secolului trecut și care au contribuit la o mai bună și profundă cunoaștere a situației social-economice și politice din spațiul carpato-nustrean din perioada premergătoare, constituirii statale și consolidării Țării Moldovei. Dat fiind că aceste lucrări, bogate în interpretări și opinii, deseori contradictorii, dar și în noi informații istorice documentare și de altă natură, care urmează să fie folosite și în compartimentele ce vor urma ale prezentului volum, închei aici studiul generalizator al istoriografiei problemei. Căci și istoriografia ulterioară nu s-a abătut de la clișeul a două „descălecări” românești din Maramureș și al rolului istoric jucat de Dragoș și, respectiv, de Bogdan, discuțiile canalizându-se doar pe identificarea primului pretins „descălecător” al Moldovei printre Dragoșii maramureșeni, în atenție aflându-se Dragoș din Bedeu și Dragoș din Gyulești, tot așa ca și pe datarea fenomenului pus pe seama acestora, precum și pe vremea trecerii în Moldova a lui Bogdan. Aspectele istoriografice ulterioare, astfel, vor fi prezente în strânsă legătură cu fiecare caz sau eveniment care a suscitât și continuă să suscite discuții și controverse. Aici nu fac decât să-mi închei discursul istoriografic printr-o constatare făcută relativ recent, în orice caz după epuizarea șirului de studii menționat mai sus, de Constantin Rezachevici, că nici unul din Dragoșii maramureșeni luați în discuție nu întrunesc dovezile necesare pentru a fi considerați „descălecători”. Este adevărat că, ajungând la această constatare judicioasă, autorul nu denunță însăși originea maramureșană a întemeietorului și primului voievod al Moldovei, admițând că el totuși ar fi fost de prin Maramureș, odată ce

¹⁷² P.P.Panaiteșcu. *Întroducere la istoria culturii românești*. București, 1969. În 1974 Constantin C.Giurescu, în comun cu Dinu C. Giurescu, și-a actualizat sinteza sa antebelică (Constantin C.Giurescu, Dinu C.Giurescu. *Istoria Românilor*. Vol. I. București: Editura Științifică, 1974), insistând asupra a două faze ale „descălecăturii”, prima producându-se parcă în 1353 prin crearea „*mărcii*” (subl.aut.) de apărare” a regatului Ungariei, cu ocărmuirea căreia ar fi fost însărcinat însă un alt Dragoș din Maramureș - fiul lui Gyula din Giulești, atestat în martie 1360 ca fiind revenit dintr-o expediție din Moldova, revoltată împotriva supremației regelui de la Buda. În ciuda lipsei totale de orice teme documentar, autorii îi atribuie acestui Dragoș calitatea de voievod al românilor maramureșeni (p.278-279). A doua fază, avându-l în vedere deja pe Bogdan, s-a încununat cu crearea statului independent moldovenesc (p. 279-286).

cronicile îi indică această orogine¹⁷³. În condițiile unei preluări indiscutabile de cronicarii moldoveni a ideii „descă-lecatului” de la cronicarii unguri, vorba fiind în realitate de cele produse în legătură cu Bogdan, cred că această admitere este nu altceva decât un tribut plătit concepției „descălecatului” maramureșan al voievodatului Moldovei în formatul său inițial și menit să împace opinia autorului cu tradiția cronicărească în formatul ei constituit în istoriografia medievală.

În cea de-a doua jumătate a secolului trecut, în consecința anexării (1940), apoi reanexării (1944) Basarabiei de către URSS, problema formării statului feudal moldovenesc a început să-i preocupe și pe unii istorici sovietici, trimiși special la Chișinău pentru a contribui la deturnarea cercetărilor istorice de pe făgașul științific către postulatele ideologice și politice, menite nu doar să justifice raptul teritorial în cauză, ci și să demonstreze că creator al statului de la est de Carpați a fost un popor deosebit de cel român (postulatul ideologic al două popoare romanice de răsărit – român și moldovenesc), statul moldo-venesc apărând sub influența cnezatelor Rusiei de Sud - Vest, în special a celui cu centru la Halici, și într-un teritoriu de o veche viețuire a slavi-lor. În urmărirea acestor scopuri, tradiția „descălecatului” maramureșan al Moldovei s-a potrivit cum nu se poate de bine, mai ales că Moldova „descălecată”, parcă, în anii 1352-1359 s-a desprins de la un stat catolic, cum era Regatul Ungariei, și era natural ca ea să se orienteze spre cnezatele rusești de credință ortodoxă, astfel că, în urmărirea acestor interese, o atenție prioritară a fost acordată anume formării statului moldovenesc.

Deja în 1949, în contextul pregătirii unei sinteze consacrate istoriei Moldovei din toate timpurile, a fost publicat articolul lui V.Senkevici consacrat formării statului moldovenesc. În condițiile când protagoniștii „noi” istoriografii nu dispuneau de vreo moștenire istoriografică proprie intereselor urmărite, ei au trebuit să se bazeze pe realizările istoriografiei române, reinterpretându-le doar prin prisma așa-zisei metodologii marxist-leniniste, pusă la temelie activităților de cercetare ale istoricilor sovietici. Întrucât, însă, istoricii români nu atribuiau formarea statului de la est de

¹⁷³ Constantin Rezachevici. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a.1324-1881*. Vol. I. *Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.413-415.

Carpați imaginatului „popor moldovenesc”, nici primul reprezentant al istoriografiei sovietice a formării statului moldovenesc nu a reușit să o facă, preluând teoria „descălecatului” prin Dragoș, apoi prin Bogdan. Cel mai mult în deturnarea adevărului istoric a trudit N.A.Mohov, care urmarea să se impună și s-a impus ca persoană directivă în promovarea formatului istoriografiei so-vietice în tratarea istoriei Moldovei medievale, ideologiei a două popoare romanice răsăritene și formării poporului moldovenesc ca factor deter-minant în întemeierea statului și beneficiar al acestui fenomen, cu trăsăturile sale distincte, datorate influenței slavilor răsăriteni. În 1959, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la dobândirea independenței politice a voievodatului Moldovei sub conducerea lui Bogdan, N.A.Mohov a publicat o cărțuție consacrată formării nu doar a statului, ci și a poporului moldovenesc¹⁷⁴. Deși autorul insista asupra premiselor social-economice și politice ale fenomenului întemeierii statale, asupra cărora se punea accentul principal în metodologia istorică practică în istoriografia sovietică și pe care autorul a încercat să le deslușiască într-o altă cărțuție a sa publicată nouă ani mai înainte¹⁷⁵, teoria „descălecatului”, care contravenea flagrant unui asemenea mod de a interpreta lucrurile, a fost preluată fără rezerve, căci ea lăsa teren pentru o prezentare relativ recentă a stabilirii cu traiul în Moldova a populației romanice și, respectiv, pentru a prezenta teritoriul de la est de carpați ca fiind locuit din vechime de o populație slavă, în special est-slavă, acum participantă la formarea poporului moldovenesc în urma interferenței etnice cu populația romanică venită de dincolo de Carpați. Viziunea lui N.A.Mohov privind constituirea statului moldovenesc în același clișeu al „descălecatului”, s-a pretins a fi confirmată în lucrarea monografică a sa din 1984¹⁷⁶ și a devenit unica acceptabilă în istoriografia chișinăueană, fiind preluată cu rigurozitate atât în cea de-a doua ediție a Istoriei Moldovei care au urmat¹⁷⁷, cât și în alte lucrări care direct sau tangențial abordau și cubiectul formării statului. Pentru a-i imprima viziunii o mai mare credibilitate, s-a recurs uneori fie la inventarea unor documente

¹⁷⁴ Н.А.Мохов. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинёвб 1959.

¹⁷⁵ Idem. *Феодальные отношения в Молдавии в период XIV-XVIII вв.* Кишинёв, 1950.

¹⁷⁶ Idem. *Молдавия эпохи феодализма*. Кишинёв, 1964.

¹⁷⁷ *История Молдавской ССР*. Т. I. Кишинёв, 1965.

mara-mureșene, fie la citirea intenționat eronată a acestora¹⁷⁸, precum și la inventarea pretensei „metode matematice”¹⁷⁹ în calcularea vechimei satelor din Moldova din a doua jumătate a secolului XIV și secolul XV, astfel că majoritatea lor s-ar fi format anume în această perioadă, ceea ce indirect trebuia să illustreze multiplicarea numărului lor ca datorându-se unei colonizări continue prin locuitori veniți de peste Carpați.

În atmosfera care a dominat cercetarea istorică de la Chișinău, cu ecouri dar și influențe directive din partea instituțiilor moscovite, am încercat să aduc în câmpul cercetării problemei formării statului moldovenesc noi rezolvări, inspirate de unele idei ale lui A.D. Xenopol și A.V. Boldur, în ceea ce privește vremea întemeierii Moldovei de către Dragoș și influențele cronicilor ungare asupra cronicarilor moldoveni. Datorită faptului că viziunile mele se deosebeau de conceptul oficial al istoriografiei românești bazate pe concepția a două „descălecări”, am reușit, nu însă fără unele dificultăți conjuncturale, să-mi și public lucrarea¹⁸⁰. Numai că coborârea în jos cu mai bine de o jumătate de secol a formării voievodatului Moldovei prin Dragoș, pune sub semnul întrebării postulatul unei colonizări romanice mai târzii, iar totodată și postulatul unei mai vechi viețuiri slave în teritoriul de la est de Carpați. Ca urmare, o altă lucrare colectivă, consacrată studiilor de istorie politico-teritorială a Moldovei până la începutul secolului al XIX-lea, a fost publicată fără capitolul scris de mine și consacrat formării statului¹⁸¹.

¹⁷⁸ Este vorba despre un imaginat document maramureșan de prin anul 1353 prin care un oarecare Drag din Maramureș ar fi fost numit de regele Ungariei drept „guvernator în Moldova”, cu condiția „să plătească tordeauna birul cuvenit, etc. – Н.А. Мохов. *Формирование*, p.33; Idem. *Молдавия*, p.115-116; Idem. *Формиреа попорулуй молдовенеск ши ынтемейереа Статулуй Молдовенеск*. Кишинэу, 1969, p.74-75.

¹⁷⁹ Л.Л.Полевой. *Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв.* Кишинёв:ШТИИИЦ, 1979. Observații la pretinsa metodă matematică într-un studiu critic al meu, „Монопол asupra istoriei” (În: *Îndemn la înălțare în istorie*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1990, p.128)

¹⁸⁰ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Кишинёв:ШТИИИЦ, 1981.

¹⁸¹ *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества. До середины XIX-го века*. Кишинёв, 1987.

La nivelul de sinteză, însoțită de câteva abordări speciale a cazului „Plonini”¹⁸², formarea statului medieval moldovenesc, ca și a celui muntean de la sud de Carpați, s-a aflat și în atenția unor istorici contemporani din Polonia, cea mai recentă fiind lucrarea monografică a Ilonei Czamańska¹⁸³, care însă, în tratarea subiectului nu a depășit clișeul afirmat în istoriografia românească.

Înlăturarea regimului totalitar comunist, urmat de descătușarea gândirii și afirmarea libertății cuvântului la începutul anilor ‘90 ai secolului trecut, mi-au permis să revin asupra problemei în limitele viziunilor care mă preocupau de mai demult, subiectul formării statului românesc medieval de la răsărit de Carpați nefiind lipsă și în atenția altor istorici de dincolo și de dincoace de Prut. Faptul că publicațiile care au urmat până în prezent, indiferent dacă se îmbină sau nu cu viziunile mele în problema dată, sunt abordate în studiile mele plasate în prezentul volum, mă absolvă de necesitatea de a le cuprinde și în prezentul studiu istoriografic. Încheindu-l, găsesc de cuviință doar să generalizez că, până în prezent, istoriografia națională în problema constituirii Țării Moldovei continuă să se mențină în tiparele tradiției „descălecatului”, cu toate că a reușit să acumuleze un impunător volum de literatură istorică. Prin studiile ce urmază, elaborate în ultimii patru-cinci ani, sper să contribui dacă nu la o schimbare radicală a modului de a pune și rezolva problema, apoi cel puțin la un început de schimbări de atitudini din partea cercetătorilor contemporani, dar cel mai mult din parte celor tineri care, sper, se vor lăsa captați de interesul de a contribui cât mai mult posibil la reconstituirea adevărului istoric, depășirea clișeelelor și închistărilor datorate tirajării unor postulate, cărora li s-a imprimat calitatea de adevăruri incontestabile, fără a beneficia, așa cum ar fi natural, și de dovezile de rigoare.

¹⁸² Z.Kiereś. *Geneza zagadnienia czarnomorskiego w monarchii jagiellońskiej a wyprawa moldawska 1359 roku*. În: „Śląskie Studia Historyczne”, II, Katowice, 1974, p.51-61; K.Myśliński. *Jan Długosz a południowo-wschodnia polityka Polski w XIV wieku. Kwestia datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego*. În: *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*. Cz. 2. Warszawa-Kraków, 1985, p.103-113; J. Spierka. *Jeszcze raz w kwestii datowania wyprawy moldawskiej Kazimierza Wielkiego*. În: „Studia Historyczne”, XXIV, 1991, z.1, p.125-132.

¹⁸³ Ilona Czamańska. *Moldawia i Woloszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*. Poznań, 1996. Subiectul care interesează prezentul studiu la p.20-42 ș.a.

În problema izvoarelor tradiției medievale a întemeierii Moldovei*

Este știut că originea statului medieval românesc de la est de Carpați, care și-a croit calea sa istorică sub numele de Țara Moldovei, și-a găsit reflectare în câteva scrieri cronicărești din secolele XV-XVI publicate mai întâi de Ioan Bogdan, apoi republicate cu unele adnotări și completări de P.P. Panaitescu¹. La ele s-ar adăuga prima cronică scrisă în limba română de Grigore Ureche, în prima jumătate a secolului XVII, în care cronicarul face trimitere și la un oarecare „letopiseț moldovenesc”, rămas însă necunoscut, și care a fost completată cu unele interpolări efectuate de Simion Dascălul și Misail Călugăru². De altă parte stă *Cronica Ungurilor* scrisă de Ioan de Târnave (Küküllö) – cronicarul oficial al regelui Ungariei Ludovic I de Ajou (1342-1382) – și încheiată în anii imediat următori morții acestuia. Ulterior, ea a fost inclusă în *Cronica Ungurilor* a lui Ioan de Thuroț și compilată la fel de alți cronicari unguri din secolul al XV-lea³. Am vorbi, așadar, de două tradiții cronicărești în problema vizată: internă sau indigenă (moldovenească) și străină (ungurească).

În istoriografie s-a observat deja că în tradiția medievală, așa cum o prezintă cronicile indigene, s-au întretesut fapte concret-istorice și legendar-folclorice, întrevăzându-se totodată și unele detalii care reflectă anumite interese ale feudalității ungare⁴, mai bine zis ale autorităților regale ale Ungariei. Este natural să se admită din start că unele dintre aceste detalii și-au găsit locul și în scrierile cronicarilor moldoveni sub efectul cronicilor ungare - unicele din izvoarele narrative străine și primele dintre

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Polică”, ULIM, 2011, Anul IV, nr.2(8), p.62-87.

¹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București, 1959, p. 6/14, 39-40, 43/48, 55/60, 69, 154-157/158-160, 168/277. Aici și în continuare cifrele despărțite prin bară (/) indică, în primul caz, paginile textului în limba slavonă, iar în cel de-al doilea – paginile textului tradus în limba română.

² Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P.Panaitescu. București: Edit. De Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 58-66.

³ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Ediția a II-a. Chișinău: Universitat, 1994, p.19.

⁴ Dan Simonescu. *Tradiția istorică și folclorică în problema întemeierii Moldovei*. În: *Studii de folclor și literatură*. București: Editura Academiei, 1967, p.33.

scrierile cronicărești în genere care s-au referit și la începuturile statale ale românilor de la est de Carpați. Căci, dacă toate cronicile moldovenești timpurii cunoscute au fost scrise în secolul al XVI-lea în baza unui prototip comun, numit convențional *Cronica Țării Moldovei* și încheiat pe la începutul aceluiași secol (după 1500 dar ante 1527⁵, apoi principalele opere cronicărești ungare, care s-au referit și la începuturile statele ale Moldovei (*Cronica de la Buda*; *Cronica de la Dubnitz*; *Cronica lui Ioan de Thurof*) fusese încheiate, în ordinea în care le-am menționat mai sus, în 1473, 1479 și 1485⁶, astfel că ele nu puteau rămâne necunoscute cărturarilor moldoveni ai vremii, care s-au văzut inspirați de ideea de a transpune pe hârtie ceea ce se știa, către vremea respectivă, în cercurile culte indigene despre originea țării lor, fără însă a respinge categoric și cele consemnate de cronicarii din regatul vecin. S-ar impune așadar o examinare comparată a informațiilor oferite de cronicarii unguri, de o parte, și celor moldoveni de altă parte, pentru a pune în evidență ceea ce este comun între ele și ceea ce le deosebește. Din păcate, cu doar o excepție asupra căreia mă voi opri ceva mai jos, un asemenea examen în istoriografie nu s-a făcut, ceea ce m-a și determinat să mă aplec special asupra subiectului formulat în titlul prezentului studiu.

Pentru început, însă, dat fiind că Ioan de Târnave a fost primul care a consacrat un capitol special, deși foarte succint, apariției Moldovei ca stat (*regnum*) desprins de sub suzeranitatea, reală sau pretinsă, a regelui Ungariei Ludovic I, preluat și de către alți cronicari unguri, reproduc aici cea mai esențială parte a acestuia, nu înainte de a constata că evenimentul central descris nu este datat, fiind inclus la modul general în domnia regelui menționat. Astfel, în domnia lui Ludovic I, „Bogdan, voievodul românilor (Olahorum) din Maramureș, adunând pe românii acelu district, a trecut în taină în Țara Moldovei, care era supusă Coroanei ungurești, dar din cauza vecinătății tătarilor, de mult timp [era] părăsită de locuitori; și deși el (Bogdan – n. mea), a fost mereu combătut de oștile acestui rege

⁵ Ștefan Andreeascu. *Începuturile istoriografiei în Moldova*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna (Suceava, Editura Mușatinii), 2003, p.228-230.

⁶ Victor Spinei. *Op. cit.*, p.19.

(Ludovic I –n. mea), crescând numărul românilor din această țară, ea s-a lătit în regat (*în regnum est dilatata*)”⁷.

Dar cum prezentau începuturile statale ale Moldovei cronicile indigene? Încep cu așa-zisa *Cronica scurtă a Moldovei*, considerată a fi o cronică primitivă pentru perioada de până la începutul domniei lui Ștefan cel Mare (1457), care reproduce doar o simplă înșiruire de voievozi moldoveni, începând cu Dragoș și Sas (ambii ignorați de cronicarii unguri) și continuând cu Bogdan (ignorându-i-se originea lui maramureșeană și orice eveniment legat de înscăunarea lui ca voievod al Moldovei) și alți voievozi ulteriori de până la Bogdan al II-lea (1448-1451) - tatăl lui Ștefan cel Mare-, indicându-le doar durata de ani ai domniilor, fără, însă, ca aceasta să fie însoțită de o amplasare cronologică. Important mi se pare și faptul că, indicându-se că Dragoș „a venit”, nu se specifică de unde, iar la Bogdan, care cu siguranță „a venit”⁸, nu i se indică acest fapt.

Abia în cronicile de mai târziu, care, așa cum consideră mai mulți cercetători avizați, au avut ca prototip un letopiseț numit convențional *Cronica Țării Moldovei*, rezultată din asamblarea *Cronicii scurte* și a *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, se conțin unele precizări privind-l pe Dragoș, inclusiv de ordin genealogic, fără însă a se produce vreo modificare în ceea ce-l privește pe Bogdan. Astfel, Dragoș ar fi venit „din Țara Ungurească, din Maramureș (adică întocmai cum cronicarii unguri scriau cu referire la Bogdan - n.me), după un bour la vânatoare”⁹. Este lesne de observat, că adăugirile inovaționale au apărut după încheierea scrierii tuturor cronicilor ungare care consemnează trecerea lui Bogdan din Maramureș. Și dacă cronicile indigene trec peste acest fapt în realitatea căruia nu este motiv pentru a ne îndoii, oare nu ar fi justificat să se creadă, că în scrierile cronicărești indigene cele ce cronicarii unguri scriau despre Bogdan au fost asociate numelui lui Dragoș, însoțindu-le cu romantica

⁷ Ioannis de Thwroc *Chronica Hungarorum. Ab origine destis inserta simul Chronica Ioannis Archidiaconi de de Kikullew*. În: *Scriptores rerum hungaricarum*. Ed. G.I. Shwandtner. Pars I. Tyrnaviae, 1765, p. 317.

⁸ Trecerea lui Bogdan din Maramureș în Moldova, consemnată de Ioan de Târnave, este dovedită documentar de diploma regelui Ludovic I din 2 februarie 1365: „Bogdan și fii săi ... plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească...” (*Documenta Romaniae historica. D. Releții între Țările Române*. Vol.I, București : Eitura Academiei, 1977,p. 82).

⁹ *Cronicile slavo-române*, p.14, 48, 60, 69, 177.

vânătoare de bour? Acest transfer se lasă întrevăzut cum nu se poate de bine prin contrapunerea variantei desfășurate a legendei despre „descălecatul ” lui Dragoș din așa zisa *Cronică moldo-rusă* și a narațiunii din *Cronica* lui Ion de Târnave despre „descălecatul” lui Bogdan. Nu o să reproduc aici întreaga narațiune din cronica indigenă menționată, deși, în ansamblu ei, ea are o valoare excepțională pentru lărgirea orizontului vremii și circumstanțelor istorice în care a luat ființă voievodatul Moldovei în frunte cu primul său voievod Dragoș - adevăratul întemeietor a formațiunii statale est-carpătice, care a stat la începutul procesului de constituire a celui de-al doilea stat românesc extracarpatic. Mă voi limita doar la fragmentul ce ține direct de obiectivul prezentului studiu.

Astfel, relatând legendara vânătoare de bour, în urma căreia Dragoș și însoțitorii lui s-au pomenit dincoace de Carpați, autorul necunoscut al narațiunii scrie despre hotărârea lor unanimă de a se stabili cu traiul în țara necunoscută de ei până atunci „pentru că era loc pustiu și la marginea ținuturilor în care rățăceau tătarii”¹⁰, adică întocmai cum scria Ion de Târnave către vremea trecerii în Moldova a lui Bogdan. Coincidența dintre cele consemnate de cronicarul indigen, în legătură cu Dragoș, și cele scrise de Ioan de Târnave, în legătură cu Bogdan, este frapantă și este necesară o lipsă totală a spiritului de observație pentru ca să treci pe lângă ea. Explicația acestei coincidențe este foarte simplă: cronicarul ungar, din neștiință sau dintr-o rea-voință, a omis numele lui Dragoș și a urmașului acestuia, Sas, punându-l drept prim voievod al Moldovei, (întemeietor, „descălecător” al țării) pe Bogdan venit într-adevăr din Maramureș. Cronicarul anonim din Moldova, știind din alte surse (tradiția folclorică) că în realitate prim voievod al Moldovei, adică întemeietor al voievodatului respectiv, a fost Dragoș, urmat de Sas, a transferat imaginea de țară fără locuitori a Moldovei, așa cum o prezenta Ioan de Târnave, către vremea anterioară întemeierii voievodatului lui Dragoș, concomitent atribuindu-i acestuia și venirea din Maramureș, pe care însă a înnobilit-o cu o legendară vânătoare de bour și lăsând să se înțeleagă că fenomenul s-a datorat Divinității. În consecință, despre faptul real al trecerii din Maramureș în Moldova a lui Bogdan, cronicile moldo-

¹⁰ Ibid. p.156/160.

venești nu suflă nici un cuvânt, astfel că el este indicat doar al treilea în lista primilor voievozi moldoveni după Dragoș și Sas.

Observând această stare de lucruri, Victor Spinei – unul dintre cei mai erudiți cercetători ai problemei formării statului medieval românesc de la est de Carpați – a constatat faptul că „tradiția moldovenească de mai târziu l-a frustrat pe Bogdan de recunoașterea celor înfăptuite de el în sfera organizării statele, atribuind reușitele sale lui Dragoș”¹¹, fără însă a încerca să explice mecanismul acestui transfer de imagine. Iar Ion Eremia, observând că „în Moldova, Bogdan nu era considerat întemeietorul țării cel puțin de tradiția fixată în cronicile noastre interne până la începutul secolului al XVIII-lea, care îl consideră întemeietor pe Dragoș”¹², acordă preferință celor scrise de Ioan de Târnave. Pe o altă pagină același autor, pomenindu-se în fața „*situației inexplicabile*” (subl. aut.) că în tradiția fixată de cronicarii moldoveni nu Bogdan apare ca întemeietor al Moldovei, ci Dragoș”¹³, nu a încercat să-i caute dezlegare acestei situații, care pare inexplicabilă doar dacă nu te încumeți să o cauți.

Că tradiția privind întemeierea Moldovei, așa cum este ea reflectată în cronicile slavo-române din cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și din secolul al XVI-lea, preluată și oarecum completată în letopisețul lui Grigore Ureche și interpolările lui Simion Dascălul și Mihail Călugărul din secolul al XVII-lea, a fost elaborată în punctele ei esențiale sub influența izvoarelor istorice ungare, se lasă observată și prin alte elemente ale ei. Însăși datarea „descălecatului” lui Dragoș la 1359 ar coincide cu vremea aproximativă la care din Maramureș în Moldova a trecut voievodul românilor de acolo Bogdan, prezentat de Ioan de Târnave ca fiind întemeietorul țării românești de la est de Carpați¹⁴. Esențial mi se prezintă și demonstrația făcută de eruditul cunoscător al cronicilor moldovenești, Leon Simanschi, că anul 1359 ca dată a „*descălecatului*” lui Dragoș, este o dată artificială introdusă în scrierea cronicărească la anul 1451, în urma

¹¹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 371.

¹² Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea.lea)*. Chișinău: Pontos, 2010, p.54.

¹³ *Ibid.*, p. 44.

¹⁴ În jurul datării acestui eveniment s-au dus și se mai duc discuții în istoriografia problemei. Pentru a evita riscul de a deturna logica prezentului studiu, omit aici discuțiile la subiect, urmând să revin la ele ceva mai departe, la locul potrivit.

confundării lui Dragoș întemeietorul voievodatului Moldovei din tradiția folclorică indigenă cu Dragoș, fiul lui Gyula din Gyulești, care, în 1359, a condus o expediție militară în Moldova pentru înăbușirea mișcării antiungare de aici și care, la 20 martie 1360, era răsplătit pentru meritul câștigat printr-o diplomă a regelui Ungariei Ludovic I. Astfel, „restauratorului (subl. aut.) autorității maghiare” în Moldova i s-a atribuit „rolul descălicătorului omonim (subl. aut.), provocând, în același timp, în cronologia celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea perturbații incalculabile”¹⁵. Prin această confundare s-ar explica și faptul că nici o cronică care-i consemnează domnia lui de doar numai doi ani, nu indică că el ar fi murit în scaun, căci Dragoș din Giulești se afla la 20 martie 1360, viu și nevătămat, în Maramureș. Este lesne de înțeles la fel și de unde s-au luat cei doi ani, rotunjiți desigur, ai problematicii sale domnii, dacă evenimentul în care a fost implicat Dragoș din Giulești s-a produs în 1359 și s-a consumat în 1360.

Țin cont și de afirmația judicioasă a lui P.P. Panaitescu că în esența tradiției este „de a păstra nume reprezentative, fapte eroice sau care au produs spaimă, uneori însă să le confunde: dar ceea ce nu poate reține amintirea oamenilor, *sunt datele* (subl. aut.), care se înseamnă în cărți sau anale contemporane, nu se imprimă însă în amintirea populară sau individuală”¹⁶. Și Mircea Eliade scria că „conștiința populară nu se preocupă de cronologie, nici de exactitatea evenimentelor și de autenticitatea personajelor istorice”¹⁷.

Dar impresia cea mai convingătoare că primele scrieri cronicărești din Moldova despre începuturile statale la românii est-carpatici, care până atunci se păstrau doar în memoria populară – „basmе și povești” cum scria Grigore Ureche¹⁸ –, s-au realizat sub impresia dar și ca reacție la cele ce scriau cronicarii unguri, este demonstrată cum nu se poate de bine în narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei prin Dragoș din

¹⁵ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131-132.

¹⁶ P.P. Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei. Primele lupte pentru independența ale Țărilor Române*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1956, nr.4, p. 101-110.

¹⁷ M. Eliade. *Aspects du mythe*. Paris, 1963, p. 209-210.

¹⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 58.

cronica zisă *moldo-rusă*, încheiată, probabil după moartea lui Ștefan cel Mare, cel mai degrabă în domnia nepotului acestuia, Ștefan cel Tânăr sau Ștefăniță (1517-1527)¹⁹, deși nu este exclus ca partea introductivă a ei – narațiunea propriu-zisă a întemeierii -, să fi fost scrisă încă în timpul vieții marelui cneaz al Moscovei Ivan al III-lea, cuscru al marelui domn al Moldovei²⁰. Nu încapă îndoială că, la vremea când s-a redactat narațiunea în cauză, afară de cronicile ungare menționate mai sus, mai exista încă o cronică maghiară, care nu s-a păstrat până la zilele noastre, dar care a fost folosită de Simion Dascălul în secolul al XVII-lea. Acesta, într-o interpolare a sa la Cronica lui Grigore Ureche, se referea la cele ce „scria *letopisețul cel unguresc*” (subl. mea), fără a cunoaște însă narațiunea din *Cronica moldo-rusă*. Dacă facem abstracție de epitetul ofensator referitor la români din acest „*letopiseț unguresc*”, observăm o asemănare izbitoră dintre cele relatate în ea și cele din narațiunea indigenă despre întemeierea Moldovei.

Așa cum urmează din cele preluate și reproduse de Simion Dascălul, *letopisețul unguresc* la care face trimitere, atribuia întemeierea Moldovei lui Dragoș și nu lui Bogdan, cum scriu celelalte cronici ungurești, legând evenimentul în timp cu domnia în Ungaria a unui rege Laslău²¹, întocmai cum procedase și autorul necunoscut al narațiunii din *Cronica moldo-rusă*. Dar dacă *letopisețul unguresc* folosit de Simion Dascălul îi prezenta pe românii care i-ar fi fost dați de papa de la Roma ca ajutor împotriva tătarilor, solicitat de regele în cauză, ca fiind „oameni răi” de care ar fi fost parcă pline toate temnițele Romei²², apoi în *Cronica moldo-rusă* aceștia sunt prezentați cu numele de *romani vechi* sau *romanovici*, fiind creștini de credință veche, adică ortodoxă, care, spre deosebire de latini (catolici), „nu s-au despărțit de credința lui Hristos”, din subtext înțelegându-se și motivul epitetelor denigratoare la adresa

¹⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 153-154.

²⁰ Mai amănunțit despre alianța dinastică moldo-rusă și soarta tragică a prințesei Elena, fiica lui Ștefan cel Mare, dată în căsătorie prințului moștenitor de la Moscova Ivan cel Tânăr, la Tatiana Panova [Soarta marelui cneaghine Elena, fiica lui Ștefan cel Mare. Traducere din limba engleză de Maria Magdalena Szekely. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Atlet al credinței creștine*. Sfânta Mănăstire Putna, Editura Mișatinii, 2004, p. 465-471).

²¹ Ureche Grigore. *Op. cit.*, p.62.

²² *Ibid.*

românilor ortodocși, invocate de autorul necunoscut al letopisețului ungu-resc, care, desigur, era și el catolic.

O apreciere negativă a românilor s-ar desprinde și din scrierea lui Ioan de Târnave, preluată la fel de alți cronicari maghiari din secolul al XV-lea, atunci când se consemnează că trecerea lui Bogdan și a feciorilor săi din Maramureș în Moldova, s-a făcut în taină, adică fără o autorizare din partea regelui Ungariei, însăși țara pe care ei o luaseră în stăpânire fiind supusă Coroanei maghiare²³.

Ca răspuns la prezentările tendențioase din cronografia ungară privind începuturile statale ale Moldovei, autorul narațiunii din *Cronica moldo-rusă*, care, ca și alți cronicari moldoveni „l-a frustrat” pe Bogdan de faptele care i se datorau, transferându-le către Dragoș, îl prezintă pe acesta din urmă ca ajuns în stăpânirea voievodului pe care l-a întemeiat pe căi și prin mijloace legitime conform voinței lui Dumnezeu: mai întâi Dragoș și *romanii vechi* ai săi sau *romanovicii* luptă în oastea regelui Ungariei Vladislav/Laslău împotriva tătarilor în teritoriul care în curând aveau să le devină o nouă patrie a lor; apoi ei s-au stabilit aici cu traiul „nu în taină” cum i se atribuia lui Bogdan, ci cu învoirea regelui pe care l-au rugat „să le dea drumul să plece”, iar suveranul „le-a dat drumul cu mare plăcere”²⁴. Totodată, faptul că, deja aflându-se în Moldova, Dragoș a fost ales voievod și investit cu „pecetea voievodală în toată țara, cu capul de bour”, mai invocându-se că întemeierea Țării Moldovei s-a datorat voinței lui Dumnezeu²⁵, ar exprima ideea evidentă că voievodatul întemeiat pe coastele estice ale Carpaților Răsăriteni nu era subordonat Coroanei maghiare așa cum pretindea Ioan de Târnave atunci când se referea la fapta lui Bogdan.

Cele de mai sus vin în susținerea unor observații și concluzii pertinente făcute încă în ajunul celui de-al doilea război mondial și reiterate, cu unele redactări și precizări de rigoare în anul 1963, de către istoricul Alexandru Boldur²⁶. Examinând printr-o amplă paralelă narațiunea din

²³ Ioannis de Thwroc. *Op. cit.*, p.317.

²⁴ *Cronicile slavo-române*, p.160.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ A.V.Boldur. *Istoria Basarabiei*. Ediția a II-a. București: Edit. Victor Frunză, 1992, p.136-137, 174-193; Idem. *Cronica slavo- moldovenească din cuprinsul letopisei ruse Voskresenski*. În: „Studii. Revista de Istorie”, 1963, nr.5, p.1099-1021.

Cronica moldo-rusă și pasajul referitor la acțiunea lui Bogdan I din scrierea lui Ioan de Târnave, autorul a pus în evidență subtextul politic al acesteia din urmă și influența ei asupra concepției moldovenești privind întemeierea statală a Moldovei medievale. Observând contradicția existentă în istoriografia problemei, când, după unii istorici „Moldova este întemeiată de Dragoș, după alții de Bogdan”, A. V. Boldur constată că „legenda înființării statului moldovenesc poartă pecetea *creațiunii ungurești* (subl. aut.) sau cel puțin a creațiunii ungurești”, ceea ce înseamnă că „tot ce poate caracteriza un stat: puterea, populația și teritoriul, totul a ieșit din patrimoniul vechi al statului unguresc” și că această poveste „a fost creată de istoricii maghiari”, în calitate de exemplu fiind indicat anume Ioan de Târnave²⁷, în postura acestuia de notar, adică persoană oficială a regelui Ungariei Ludovic I de Anjou, în timpul căruia s-a și produs trecerea „în taină” a voievodului roman din Maramureș, Bogdan, în Moldova.

Ca urmare „cronicarii români au scris despre întemeierea Moldovei sub influența izvoarelor ungurești, iar de la cronicari concepția aceasta a trecut la istoricii români”. Și dacă afirmația „că totul se datorește Ungariei face parte din legendă”, A. V. Boldour a formulat fără rezerve necesitatea de a o revizui²⁸. În continuare, autorul a pus în aplicare logica la care, ceva mai sus, am apelat și eu, și anume: „deoarece către timpul scrierii acestei cronici (*moldo ruse* – n. mea)... există o oarecare tradiție despre statul moldovenesc, în concepția ei ungurească, cronica trebuia s-o împrumute și a împrumutat-o cu unele modificări”²⁹.

Ar urma așadar, că narațiunea desfășurată despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș, din *Cronica moldo-rusă*, cât și capitoul din *Cronica* lui Ioan de Târnave, care-i atribuie întemeierea Moldovei voievodului Bogdan, sunt două surse narrative indispensabile pentru cercetarea problemei constituirii Țării Moldovei, care, însă, deși diferite după proveniență, nu reprezintă două izvoare independente unul față de celălalt. Căci ambele se referă la unul și același fenomen, identic în esență dar deosebit prin numele protagoniștilor implicați, prezentați ca

²⁷ Idem. *Istoria Basarabiei*, p. 137.

²⁸ Ibid., p.138.

²⁹ Ibid., p.141.

întemeietori („descălecători”) ai uneia și aceleiași țări. Altfel spus, ele nu pot fi folosite separat una de alta, ci doar într-o ambianță, explicații necesitând nu doar punctele de tangență dintre ele, ci și ceea ce le deosebește.

Faptul că Ioan de Târnave nu-i indică înainte de Bogdan, așa cum o fac cronicile indigene, pe voievodul Dragoș și Sas, nu înseamnă deloc că ei, ca și țara pe care au întemeiat-o și au condus-o în perioada anterioară, nu a existat în realitate. Și dacă cronicarul ungar i-a omis din simpla ignoranță, înseamnă că el nu cunoștea realitățile moldovene de până la acțiunea lui Bogdan. Atunci, de unde știa el că Țara Moldovei, existența anterioară a căreia decurge cu claritate din scrierile în cauză, era supusă Coroanei maghiare? Dar dacă Ioan de Târnave i-a omis pe antecesorii lui Bogdan intenționat, urmând să promoveze ideea observată de A. V. Boldur, atunci ar urma că omiterea celor doi voievozi anteriori avea un subtext politic: întemeierea Moldovei de către Dragoș nu-i oferea cronicarului ungar suportul necesar pentru a fundamenta pretențiile de stăpânire a regelui Ungariei asupra Moldovei, așa cum i-a oferit lui cazul voievodului Bogdan. Altminteri vorbind, cronicarul nu dispunea de informații despre originea maramureșeană a lui Dragoș și a anturajului său, găsimu-și „inspirația” în promovarea ideilor tendențioase doar în faptul real al trecerii în Moldova a fostului voievod român din Maramureș.

De altă parte, cronicarii moldoveni, în primul rând autorul necunoscut al narațiunii despre „întemeierea” Moldovei în consecință romanticei dar totuși legendarei vânători de bour, cunoscând din tradiția folclorică locală că adevărat întemeietor al Moldovei a fost Dragoș, urmat în domnie de Sas – ambii memorizați pentru o vreme anterioară domniei lui Bogdan I - , au exercitat o operațiune pur mecanică, trecând incredibila imagine a Moldovei ca țară pustie și nelocuită, așa cum o prezenta Ioan de Târnave, către vremea acțiunii de întemeiere a voievodatului lui Dragoș, totodată atribuindu-i acestuia și originea maramureșeană și trecerea lui în Moldova întocmai cum scria Ioan de Târnave despre Bigdan, frustrându-l pe acesta, cum au observat V. Spinei și Ion Eremia, de fapta descrisă de cronicarul ungar și documentată de diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365.

Așa s-a întâmplat, însă, că, de la chiar începutul abordării științifice a problemei formării celui de-al doilea stat românesc medieval extra-carpatic, cele două variante ale tradiției cronicărești despre întemeierea Moldovei – cea indigenă și cea ungară -, au fost utilizate ca izvoare diferite și referindu-se la două evenimente deosebite, deplasate în timp, dar apropiate în esență: în primul caz „descălecarea” Moldovei de un problematic voievod român din Maramureș pe nume Dragoș, iar în ce-l de-al doilea – o întemeiere, dar în realitate o a doua „descălecare” a Moldovei de un alt voievod al românilor din Maramureș, pe nume Bogdan, personalitatea acestuia fiind preferabilă și prin faptul că trecerea lui din Maramureș în Moldova este fapt real, atestat și documentar.

Astfel, primul cercetător care a abordat științific problema începuturilor statale ale Moldovei medievale, Dimitre Onciul nu a prețuit să-i prezinte pe Dragoș și pe Bogdan în rolul de fondatori ai ei în chiar titlul lucrării sale³⁰. Reputatul istoric a observat totuși că dacă tradiția indigenă pune „descălecatul” lui Dragoș în legătura cu luptele cu tătarii a unui oarecare rege a Ungariei pe nume Laslău, evenimentul nu a putut să aibă loc în 1359, cum datează „descălecatul” lui Dragoș cronicile indigene, căci, la acea vreme în Ungaria domnea regele Ludovic I de Anjou. Totodată, urmând cele scrise de Ioan de Târnave, autorul afirmă greșit că o luptă cu tătarii a oastei ungare, asociindu-i la ea și *pe romanii vechi* din *Cronica moldo-rusă*, s-a petrecut „numai o singură dată în istoria ungurească”, având în vedere confruntarea descrisă de cronicarul ungar dintre tătarii lui Athlamos și oastea ungară condusă de Andre Lațkfi în primii ani de domnie a lui Ludovic I³¹. În consecință, D. Onciul s-a angajat într-o fantastică identificare a numelui Laslău, ungurește *László* cu cel al lui *Latzk*, considerându-i numele acestuia din urmă ca fiind parcă un diminutiv al numelei celui dintâi. Ca urmare, parcă anume despre acest *Latzk* și nu despre „vr-un rege Ladislau” ar fi vorba în narațiunea indigenă despre întemeierea Moldovei, astfel că autorul în identificarea propusă a văzut chiar „miezul istoric al motivului despre craiul Laslău”³². Este

³⁰ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fundatorii principatului moldovenes*. În: Idem. *Scieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Vol. I. București: Editura Științifică, 1968. p.89.

³¹ *Ibid.*, p.89-115.

³² *Ibid.*, p.116-117.

limpede astfel motivul ce la făcut pe D. Onciul ca, pornind de la fundalul istoric al luptei oastei ungare cu tătarii pe care tradiția cronicărească indigenă proiectează „descălecatul” lui Dragoș, să dateze și acest eveniment cu primii ani de domnie a regelui Ludovic I (1342-1382). Ceea ce merită a fi apreciat cu această ocazie, este doar respingerea anului 1359 ca dată de întemeiere a voievodatului Moldovei prin Dragoș din cronicile moldovenești și deplasarea fenomenului la o dată mai veche.

D. Onciul a fost preocupat de izvoarele chestiunii „căruia dintr-amândoi (Dragoș și Bogdan-n.me) se cuvine numele de prim domn și fondator al statului moldovenesc”³³. În realitate, autorul s-a consacrat identificării lui Dragoș din tradiție printre purtătorii aceluiași nume din Maramureș, apelând la documentele maramureșene disponibile la acea vreme și făcând, și în acest caz, identificări neverosimile (de exemplu, identificarea lui Sas cu Gyula din Gyulești)³⁴, pentru a face concluzia că succesul expediției contra tătarilor, pe care o plasează „pe la 1343”, ar fi fost hotărâtor „pentru întemeierea statului moldovenesc”, lui Dragoș atribuindu-i-se însă „o primă încercare de felul acesta”, lui urmându-i „cu mai mult spor voievodul Bogdan pe la 1349”³⁵. În baza identificărilor făcute, care nu rezistă nici unei critici elementare, autorul consideră că Dragoș ar fi rămas „ca cneaz sau voievod maramureșean, în atârnare de regele Ungariei” dar totodată „și ca voievod moldovenesc”³⁶. S-ar fi pus astfel „temei statului moldovenesc”, deși vorba ar fi fost de doar o primă încercare „de-a întemeia în Moldova un principat român”. Spre deosebire, însă, de această încercare a lui Dragoș de a pune temeiul „unui principat român, fără a se desface de regatul Ungariei”, Bogdan „a devenit fondatorul statului moldovenesc” în întregul său teritoriu de-apoi, a unei comunități politice de sine stătătoare³⁷.

³³ Ibid., p.119

³⁴ Ibid., p.124-127.

³⁵ Este lesne de observat că această dată a rezultat dintr-o simplă operațiune aritmetică, la anul 1343 adăugându-se 2 ani de domnie a lui Dragoș și 4 ani de domnie a lui Sas, așa cum prezintă situația cele mai multe variante cronicărești indigene.

³⁶ Ibid., p. 127.

³⁷ Ibid., p.128.

În încheierea studiului său. D. Onciul face două concluzii bazate pe deplin pe aprecierea separată a celor două tradiții ca izvoare deosebite a problemei formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic:

„Pentru Dragoș nu avem temeii de a ne îndoii despre adevărul tradiției noastre indigene, încât privește persoana lui ca primul domn maramureșean al principatului moldo-român. El a existat într-adevăr ca descendent din neamul voievozilor români de Maramureș și a pus pe timpul expediției voievodului ardelenesc, Andrea Latzk (Laslău) în contra tătarilor din Moldova (1343), temeiul dintâi al acestui stat, dezvoltat mai apoi din micul principat dragoșean în Moldova superioară care s-a lășit succesiv prin risipirea tătarilor din această țară.

Meritul de a fi adus acest început la împlinire, cuprinzând Moldova întreagă ca stat român de sine stătător, este însă a voievodului maramureșean Bogdan, fondatorul de preferință al statului moldovenesc. Dragoș este începutul, Bogdan complinitorul întemeierii”³⁸.

S-a pus, astfel, începutul folosirii separate a celor două tradiții cronicărești, fără a se observa sau, cel puțin fără a se încerca o atare observație, privind nu doar deosebirile (numele Dragoș și Bogdan), ci și asemănările flagrante în anumite puncte între cele două tradiții. În consecință, a prins tot mai mult rădăcină ideea despre două „descălęcări” sau întemeieri ale Moldovei, în ambele cazuri protagoniștii lor fiind considerați ca avându-și aceeași origine maramureșeană. Construcția propusă de D. Onciul în primul său studiu a rămas practic neschimbată în cele câteva alte studii ulterioare ale sale referitoare, direct sau indirect, la formarea Țării Moldovei.

Nu pot trece cu vederea faptul că D. Onciul a ignorat sau neglijat informația a câtorva cronici ungurești care demonstrează că o masivă intervenție tătară în Ungaria (a doua, după cea din 1241-1242) a avut loc mai bine de o jumătate de veac înaintea luptei cu tătarii din primii ani ai domniei lui Ludovic I, vorba fiind despre anul 1285³⁹, când rege în Ungaria era Ladislau al IV-lea, poreclit Cumanul (1272-1290), al cărui nume coincide de minune cu cel al lui Vladislav/Laslău din tradiția

³⁸ Ibid., p. 130.

³⁹ Petru Ranzani. *Epitome rerum Hungaricarum, per indices descripta a I. Sambuco*. În: *Scriptores rerum Hungaricarum*. Ed. G.I. Schwandtner. Pare I. Tyrnaviae, 1765, p.624; Ioannis de Thwotocz. *Op. cit.*, p.247.

cronicărească indigenă. Unde mai pui că, în 1288, acest rege emitea o diplomă a sa în care se vorbește despre o expediție, produsă ceva timp mai înainte, a oastei sale, trimisă pe urmele unor cumani, stabiliți anterior în Ungaria dar care, răsculându-se împotriva regelui, au fugit din regat la tătari. Cu această ocazie, Ladislau al IV-lea, însoțit de mai mulți baroni, nobili și slujitori ai săi, s-a pomenit, după cum afirmă el singur prin propriile cuvinte, „*in finibus et terminis Tartarorum, quos nemo predicessorum nostrorum peregrauerat, ultra alpes*”, adică în confiniile teritoriului controlat de tătari, peste munții Carpați, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii lui Ladislau al IV-lea. Este adevărat, că la vremea publicării studiului lui D. Onciul, examinat mai sus, documentul în cauză încă nu pătrunse în circuitul larg științific, fiind publicat într-o colecție mai accesibilă doar în 1887⁴⁰, deși ar fi trebuit să fie cunoscut după prima sa publicare într-o colecție de prin anii 30 ai secolului al XIX-lea⁴¹. Ignorând, însă, acest document, D. Onciul nu și-a schimbat viziunea sa, reproducând-o aproape intact și în studiul său consacrat originilor principatelor române și publicat în 1899⁴².

Către acea vreme se făcuse cunoscut un punct de vedere contrar, datorat lui A. D. Xenopol, formulat într-un articol consacrat lui Dragoș și Bogdan și generalizat în compartimentul respectiv al primei sinteze de istorie românească pe care a realizat-o. Reputatul istoric ieșean a observat vulnerabilitatea construcției lui D. Onciul. Pentru A. D. Xenopol nu exista nici un dubiu că Vladislav/Laslău din tradiția cronicărească a întemeierii Moldovei este nu altul decât regele Ungariei Ladislau al IV-lea Cum-anul⁴³. Pe parcurs, însă, și D. Onciul, renunțând doar la neverosimila identificare Laslău-Latzk, întru justificarea poziției sale a implicat o legendă despre Ladislau cel Sfânt, fost rege al Ungariei (1077-1095), care s-ar fi sculat din mormântul său de la Oradea „spre a veni creștinilor în ajutor

⁴⁰ *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de Nicolae Densușianu*. Vol. I. Partea I. București, 1887, p.484.

⁴¹ G.Feier. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Vol.V,3. Buda, 1830, p.409.

⁴² Dimitre Onciul. *Originile Principatelor Române*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Vol. I, p.700 ș.a.

⁴³ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu, note, comentarii, prefață, indice și ilustrație de Nicolae Stoicescu. București:Editura Științifică, 1986, p. 30-33.

împotriva tătarilor, asigurându-i astfel, prin miracol, victoria asupra acestora regelui Ludovic I”, Anume această legendă, interpolată în cronică, ar fi reapărut „sub o altă formă la tradiția moldovenească despre descălecatul lui Dragoș⁴⁴, astfel că războiul lui Vladislav sau Laslău craiul unguresc n-ar fi altul „decât expediția făcută de oștile regelui Ludovic al Ungariei în contra tătarilor din Moldova, al cărui rezultat extraordinar a fost atribuit de legenda ungurească intervenției miraculoase a lui Ladislau cel Sfânt”, fiind parcă „învederat că tradiția noastră pune descălecatul lui Dragoș în legătură cu această expediție”⁴⁵. A. D. Xenopol, aprecia această inovație interpretativă a lui D. Onciul „ca ceva nepsihologic”, adică lipsit de logică, dat fiind că Ladislau al IV-lea fusese prin părțile Moldovei mult înaintea domniei lui Ludovic I, care, de altfel, nici nu a condus personal oastea sa în lupta cu tătarii și deci nici nu s-a aflat cumva prin Moldova⁴⁶. A. D. Xenopol a respins totodată și ipoteza formulată tot pe atunci de Ioan Ursu, împărtășită anterior de D. Onciul, cum că Laslău din tradiția moldovenească ar fi fost în realitate voievodul Transilvaniei Andrei (Lackfi)⁴⁷.

Se pare că identificarea lui Laslău cu Ladislau al IV-lea Cumanul nici n-ar fi trebuit căutată înafara cronicilor moldovenești. Căci, dacă s-ar fi cercetat cu atenție interpolarea lui Simion Dascălul la letopisețul lui Grigore Ureche, s-ar fi observat că *letopisețul unguresc*, la care făcea trimitere cărturarul moldovean, avea în vedere anume intervenția masivă a tătarilor în Ungaria din anul 1285, indicându-se că ea a început „pre Cășlegile Născutului”, adică în plină iarnă după Crăciun, iar regele Laslău, acoperit de glorie, sosea la scaunul său „în ziua de lăsatul secului”, adică în preajma Postului Mare al Paștelui⁴⁸, ceea ce corespunde perfect cu datarea invaziei din 25 ianuarie 1285 și 27 martie 1285⁴⁹. Și ca să nu mai revin la discuțiile sterile privind identificarea lui Laslău craiul din tradiția moldovenească cu oricare altă persoană, afară de Ladislau al IV-lea

⁴⁴ Dimitre Onciul. *Scrieri istorice*, vol. I, p. 700.

⁴⁵ Ibid., p. 701.

⁴⁶ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, vol. II, p. 30-33.

⁴⁷ Ion Ursu. *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*. Piatra Neamț, 1898, p.10.

⁴⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p.62.

⁴⁹ Tudor Sălăgean. *Transilvania și invazia mongolă din 1285*. În: *Românii în Europa Medievală*. Brăila: Editura Istros, 2008, p.274-275 și n.10, p. 281.

Cumanul, constat că mai mulți istorici avizați prin cercetările lor mai mult sau mai puțin recente, au confirmat identificarea făcută de A. D. Xenopol⁵⁰. Ceva mai înainte, identificarea aceasta a fost îmbrățișată, cu argumentele de rigoare, și de mine⁵¹.

În folosirea celor două tradiții cronicărești – ungară și indigenă -, A. D. Xenopol a mers însă pe urmele lui D. Onciul, folosindu-le ca două surse deosebite fără oarecare tangențe între ele. În consecință, a urmat concluzia că „*Moldova a fost de două ori descălecată* (subl. aut.), o dată ca țară rămasă tot în vasalitatea ungarilor, de către *Dragoș* (subl. aut.), și a doua oară ca stat neatârnat, de către *Bogdan*” (subl. aut.)⁵². În viziunea reputatului istoric, Moldova ar fi existat „*ca Țară înainte de a fi înființată ca stat*” (subl. aut.)⁵³, lăsându-se influențat evident de scrierile lui Ioan de Târnave, care prezenta Moldova de până la acțiunile lui Bogdan ca *țară* supusă Coroanei maghiare, devenind „*regnum*” doar după instaurarea acestuia în calitate de voievod al ei⁵⁴.

Celor două descălecări ale Moldovei, A. D. Xenopol le asocia, spre deosebire de D. Onciul, și „două coborâri a românilor maramureșeni din muntele țării lor către câmpia moldovenească” care ar fi fost „amestecată de tradiție în unul și același eveniment”, adevărtoare în acest sens fiind considerată „*cronica ungurească care raportează descălecarea Moldovei*” (subl. aut.), adică cronică lui Ioan de Târnave⁵⁵. Ar urma, așadar, nu că „descălecatul” lui Dragoș din tradiția indigenă ar fi luat naștere sub efectul celor scrise de Ioan de Târnave, ci acesta ar fi consemnat un alt fenomen similar produs ulterior, avându-l ca protagonist pe Bogdan. Din dovezile

⁵⁰ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*. București: Editura Enciclopedică, 1995, p.162-1 63; Ovidiu Pecican. *Dragoș Vodă – originile ciclului legendar despre întemeierea Moldovei*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XXXIII, 1994, p. 231-232; Idem. *Etapele consemnării legendei lui Dragoș și semnificațiile lor*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, XXX, 1990-1991, p.175-178; Idem. *Troia. Veneția. Roma. Studii de istoria civilizației europene*. Cluj-Napoca, 1998, p.116-152, passim; Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p.274-281.

⁵¹ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidac, 2009, p.43-45, 53-54.

⁵² Pe o altă pagină A. D. Xenopol scria în același sens ca la prima descălecare luase ființă Moldova „ca Țară supusă Coroanei ungurești”, iar la cea de a doua „Bogdan deslupi Moldova de la Coroana ungurească și o făcu de sine stătătoare, punând astfel începutul statului moldovenesc” (A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 55)

⁵³ *Ibid.*, p.38.

⁵⁴ Ioannis Thwroczi *Chronica Hungarorum*, p. 317

⁵⁵ A.D.Xenopol. *Op. cit.*, p. 40-41.

invocate deja ceva mai înainte urmează, însă, că dacă am admite că în Moldova a avut loc întradevăr un „descălecat” maramureșean în sensul trecerii unui voievod român de acolo în Moldova, el s-ar referi doar la Bogdan. Și dacă voievodatul Moldovei, întemeiat de Dragoș, era deja existent de ceva timp până la Bogdan, atunci și „descălecatul” acestuia în sens de întemeiere a Moldovei își pierde valoarea, iar pretinsul „descălecat” maramureșan al lui Dragoș rămâne fără orice suport documentar.

Cu toate plusurile și minusurile studiilor celor doi reputați istorici români de la hotarul secolelor XIX-XX, meritul lor incontestabil a constat în încercarea de a scoate întemeierea Moldovei din domeniul fabulei și de a o ridica la nivelul unei probleme de cercetare științifică, oferind și un temel pentru intensificarea discuțiilor în istoriografia subiectului și noi căutări în vederea elucidării lui. O realizare greu de supraapreciat care i se datorează lui D. Onciul a fost subminarea încrederii față de anul 1359 ca dată a întemeierii voievodatului Moldovei de către Dragoș, indiferent de atitudinea față de circumstanțele și vremea când a apărut acest voievod în viziunea reputatului istoric. A. D. Xenopol, la rândul său, a demonstrat, cu mijloacele doveditoare posibile la vremea ceea, identitatea lui Laslău „craiu unguresc” din tradiția cronicărească indigenă cu Ladislau al IV-lea Cumanul, ceea ce i-a permis și o nouă amplasare cronologică a întemeierii voievodatului lui Dragoș în ultimul deceniu de domnie a acestui rege. Totodată, ambii istorici, acceptând variantele cronicărești – indigenă și ungară-, ca surse autonome, fără nici o intersectare în esența celor invocate de ele, au prezentat întemeierea Moldovei ca rezultând din două „descălecări” distanțate în timp una de alta și având respectiv și câte un propriu protagonist.

Ulterior, destinele istoriografice ale opiniilor celor doi istorici au fost diferite, ceea ce-și are o explicație mai degrabă în logica formală decât în cercetarea științifică. Căci, plasând „descălecatul” lui Dragoș în legătura și în consecința luptei oastei regale ungare cu tătarii din timpul regelui Lagislau al IV-lea Cumanul, A. D. Xenopol făcea imposibilă identificarea „descălecătorului” Dragoș printre purtătorii aceluiași nume din Maramureș, dat fiind că cele mai timpurii documente referitoare la districtul în cauză, cunoscute într-un număr infim și publicate în cunoscuta

culegere a lui Ioan Mihalyi⁵⁶, țin de primele decenii ale secolului al XIV-lea și nu menționează nici o persoană care s-ar fi numit Dragoș. Alta era perspectiva datării „descălecatului” lui Dragoș cu anul 1343 sau 1345, făcute de D. Onciul. Ca urmare, după cum a observat încă în 1945 Gheorghe I. Brătianu, în istoriografia românească dintre cele două războaie mondiale, cei mai mulți istorici par „a se fi oprit la concluziile *Originilor principatelor Române*” ale lui Dimitre Onciul, astfel că tradiția istorică a întemeierii Moldovei „nu a întâmpinat nici o obiecțiune esențială în istoriografia noastră critică din ultimele decenii”⁵⁷. Rămâne însă inexplicabil faptul că eruditul istoric a trecut pe lângă opiniile lui A. V. Boldur, pe care le-am invocat deja în chiar partea de început a prezentului studiu și care fusese făcute publice încă în anul 1937, și deci nu puteau fi pur și simplu trecute cu vederea. În consecință, autorul lor a trebuit să-și reitereze opțiunile într-o vastă recenzie la lucrarea lui Gh. I. Brătianu⁵⁸. Dat fiind însă că concluziile formulate de Al. Boldur au fost neglijate și de aproape toți cercetătorii care, direct sau tangențial, au abordat și problema întemeierii Moldovei, îmbrățișând, puțin modificând-o, concepția lui D. Onciul, cred că această atitudine față de viziunile istoricului român din Basarabia și-a avut alte motive decât gradul de credibilitate față de ele.

Unele dintre aceste motive, care ar justifica în parte și atitudinea de neacceptare a construcției propuse de A. V. Boldur, l-a oferit însuși istoricul basarabean. Căci, înlocuind „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș din tradiția cronicărească din Moldova cu un imaginat și neverosimil descălecat similar din Galiția, atribuindu-i acestui fenomen conținutul unei reveniri în Moldova a populației românești, care, ceva mai înainte, s-ar fi retras dincolo de Nistru⁵⁹. Hotărâtor însă în a nu-i recunoaște opțiunile autorului primei sinteze privind istoria Basarabiei, mi se pare a fi faptul că el, demonstrând substituția de către cronicari moldoveni a întemeierii Moldovei de către Dragoș prin „descălecatul” lui Bogdan,

⁵⁶ I. Mihalyi de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*. Maramureș-Sziget, 1900.

⁵⁷ Gheorghe I. Brătianu. *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Râpeanu. Chișinău: Cartea moldovenească, 1991, p. 102.

⁵⁸ A. Boldur. *Întemeierea Moldovei. Cu prilejul lucrării d-lui Gheorghe I. Brătianu*. În: „Studii și cercetări istorice”, S.N., II (XIX), Iași, 1948, p. 174-193.

⁵⁹ A. Boldur. *Istoria Basarabiei*, p.138-145.

trecut într-adevăr în Moldova din Maramureș, așa cum scria Ioan de Târnave și confirma documentar diploma regală a lui Ludovic I din 2 februarie 1365, a denunțat teoria cronocărească a descălecatului maramureșan al Moldovei ca fiind lipsită de orice teme istoric. Altminteri vorbind, A. V. Boldur a încercat și în mare parte a reușit să facă aceea ce n-au făcut nici A. D. Xenopol, nici D. Onciul și nici chiar Gh. I. Brătianu, care cel mai mult s-a aplecat asupra tradiției istorice despre întemeierea celor două state românești extracarpătice, dar care nu și-a pus scopul și nici n-a încercat să observe punctele de tangență și elementele deosebitoare din tradiția cronicărească indigenă și scrierea lui Ioan de Târnave.

Făcând abstracție de neverosimilul și imaginatul „descălecat” al Moldovei din Galiția, este în afara oricărui dubii că punctul de vedere a lui Al. Boldur privind influența evidentă a cronicilor ungare în prezentările fenomenului întemeierii Moldovei asupra cronicilor moldovenești, iar a acestora asupra istoricilor care s-au preocupat de această problemă, se prezintă ca o inovație în cercetarea începuturilor statale ale Moldovei, și nu doar prin faptul că acest istoric respinge categoric „caracteristica descălecatului, dată de A. Xenopol”⁶⁰, lăsând totodată fără atenție afirmațiile lui D. Onciul. El deschidea noi oportunități atât pentru cercetările în esența tradiției medievale a întemeierii țării cât și în reconstituirea procesului istoric propriu-zis al genezei și afirmării statului românesc medieval de la est de Carpați.

Este adevărat că, respingând justificat „descălecatul” Moldovei, așa cum îl prezenta Al. Xenopol, istoricul basarabean nega de fapt și opera de întemeiere a Moldovei de către Dragoș, plătind tribut scrierii lui Ioan de Târnave și atribuindu-i întemeierea țării lui Bogdan I, admitând doar o perioadă anterioară „de pregătire”, corespunzătoare vremii „principelui Dragoș - Vodă supus regelui unguresc”⁶¹. Astfel autorul, în ciuda observațiilor sale inovatoare, într-un final nu a reușit să pășească peste schemele care se conturase deja în istoriografie și erau bazate pe folosirea celor două tradiții cronicărești - moldovenească și ungară -, ca surse care s-ar referi la două fenomene fără legătură între ele: într-un caz „descălecatul” Moldovei prin Dragoș ca aflător în dependență de Coroana regală

⁶⁰ Ibid., p.138.

⁶¹ Ibid., p.137.

maghiară, iar în celălalt întemeierea Moldovei ca stat independent, desprins de sub supremația ungară, în frunte cu Bogdan I.

Revenind la Gh. I. Brătianu, dispus evident să contribuie la reabilitarea tradiției cronicărești ca izvor indispensabil la cercetarea problemei întemeierii statale, rețin argumentul invocat în favoarea întăririi credibilității față de scrierile cronicărești, cum că acestea ar fi fost alcătuite „nu mult mai târziu decât un secol de la întâmplările care le relatează”, fără însă a face vre-o observație privind vremea scrierii cronicii lui Ioan de Târnave și vremea transpunerii pe hârtie a legendarului „descălecat” al lui Dragoș, prima fiind încheiată la mai bine de un secol înaintea celei de-a doua, mai reușind, către acea vreme, să fie și „tirajată” prin intercalarea ei în componența altor câteva cronică ungare, pe care le-am menționat deja în partea de început al prezentului studiu. Ar fi fost natural, așadar, să se vadă în cronică ungară o sursă a tradiției cronicărești indigene, și nu o confirmare a știrii „descălecatului, păstrată în izvoarele noastre în forma ei legendară”, chiar dacă la „cronicile perioadei angevine din Ungaria” s-ar asocia și „diplomele regelui Ludovic I din 1349 și 1365”⁶². Căci ele toate se referă fără nici o abatere la Bogdan, fapta căruia, însă, este totalmente ignorată de cronicarii moldoveni. Având ca obiectiv abilitarea tradiției ca izvor istoric, Gh. I. Brătianu a apelat doar la acele argumente, care să-i confirme intenția, fără a aborda problema surselor din care s-au inspirat cronicarii moldoveni, astfel că s-a văzut îndreptățit să facă concluzia cum că ar fi „destul de limpede că în ce privește Moldova, tradiția descălecatului, confirmată de altfel de mărturii contemporane neîndoielnice, constituie un temei indiscutabil în înființarea statului”⁶³. Se aveau, desigur, în vedere informațiile referitoare la Bogdan, care nicidecum nu pot fi folosite pentru a confirma „descălecatul” lui Dragoș, căci anume acesta este pus de cronicarii moldoveni drept piatră de temelie a înființării voievodatului Moldovei. Să treci pe lângă evidentul transfer al faptelor, care s-au petrecut în legătură cu Bogdan, exercitat de cronicarii moldoveni, către Dragoș, înseamnă de fapt să anulezi tradiția înrădăcinată în memoria istorică moldovenească despre acesta din urmă ca voievod întemeietor al Moldovei și să accepți drept unică veridică tradiția

⁶² Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 102-103.

⁶³ *Ibid.*, p. 104-105.

cronicărească străină, întemeiată, nu fără un suport politico-ideologic, de Ioan de Târnave.

Unica înrâurire ungară „asupra” descălecatului românilor „ungurini” din Maramureș în Moldova, Gh. I. Brătianu, cu referire la investigația lui Romulus Vuia⁶⁴, vedea doar în legendele maghiare „în legătură cu cucerirea Panoniei și Ardealului”, considerând pe bună dreptate că această înrâurire, este „o latură a problemei ce s-ar cuveni să fie adâncită și lămurită mai bine, mai ales pentru că dă întemeierii Moldovei aspectul unui fenomen de imigrare românească, într-un ținut pustiu ce nu răspunde decât într-o măsură restrânsă realității”⁶⁵. Și era oare greu de observat că această stare a Moldovei de până la întemeiere cronicarii moldoveni o plasau în timp înaintea întemeierii voievodatului Moldovei prin Dragoș, întocmai cum o făcea Ioan de Târnave pentru vremea anterioară evenimentelor întâmplate în legătură cu Bogdan? În fine, totuși, așa cum ar rezulta din concepția lui Gh. I. Brătianu, în Moldova s-ar fi produs un singur „descălecat” maramureșean – cel în frunte cu Bogdan, adică cel descris de Ioan de Târnave.

Într-adevăr cronicarul ungar în cauză, după câte am observat și la începutul studiului, prezenta trecerea lui Bogdan din Maramureș în Moldova și ca fiind însoțit de o masivă deplasare dincoace de Carpați mai că nu a tuturor românilor din Maramureș („Bogdan... adunând pe românii aceluia district...”) și repopulând Moldova care „de mult timp [era] părăsită de locuitori”⁶⁶. Falsitatea acestei afirmații este demonstrată de faptul că ulterior documentele maramureșene nu mărturisesc despre existența unor așezări sătești care ar fi fost părăsite de locuitorii lor. Afirmațiile cronicarului ungar sunt denunțate și documentar de cunoscuta deja diplomă a lui Ludovic I din 2 februarie 1365 care consemnează negru pe alb, că în realitate în Moldova a trecut doar Bogdan și fii săi, fără a le preciza numărul și numele⁶⁷. Ar urma că „descălecatul” Moldovei ca teorie cronicărească i se datorează lui Ioan de Târnave și că fenomenul impunătoarei

⁶⁴ Romul Vuia. *Legenda lui Dragoș*. În: „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj”, I, 1921-1922, p.309.

⁶⁵ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107.

⁶⁶ Ioannis de Thwroc *Chronica Hungarorum*, p.317

⁶⁷ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p.68.

anverguri cu masive implicări demografice românești din Maramureș nu a existat decât în mintea acestui cronicar ungar cu un evident subtext politic și tendențios. În acest caz, îmi anunț atașamentul la exercițiul propus de Gh. I. Brătianu, și anume: „Să presupunem că s-ar fi pierdut diplomele regelui Ludovic de Anjou și că n-am avea decât într-o transcriere deformată și târzie însemnările lui Ioan de Küküllö și a *Cronicii Dubnicense* – nu am fi oare deplin îndreptați să contestăm descălecatul în istoria Moldovei, după cum a fost contestată tradiția lui în Țara Românească?”⁶⁸ Numai că eruditul istoric propune acest exercițiu pentru a lăsa teren să se admită posibilitatea fenomenului „descălecării” la fel și în cazul celuilalt stat românesc, de la sud de Carpați. În condițiile când „descălecatul” Moldovei se argumentează doar prin scrierea tendențioasă a lui Ioan de Târnave, de la care fenomenul a fost preluat de cronicarii moldoveni, cred că și în cazul Moldovei această creațiune artificială este lipsită de temei, în aceeași măsură, în care nu corespunde realității nici tradiția cronicărească despre „descălecatul” Țării Românești. Căci, dacă cumva ar fi lipsit într-adevăr nu doar diplomele menționate ale regelui Ludovic I al Ungariei ci și scrierea cronicarului Ioan de Târnave, n-ar fi apărut nici tradiția cronicărească indigenă despre „descălecatul” maramureșean al lui Dragoș, care, dacă facem abstracție de influența cronicilor ungare asupra tradiției cronicărești din Moldova, nu beneficiază de absolut nici o mărturie doveditoare. În picioare rămâne doar faptul perpetuat în tradiția folclorică moldovenească despre Dragoș ca întemeietor al Țării Moldovei.

Prin prisma celor de mai sus, mi se pare inacceptabilă atitudinea lui Gh. I. Brătianu față de Dragoș, prezentând Moldova de până la Bogdan ca fiind parcă „organizată între timp de Dragoș și de Sas *ca marcă de graniță a regatului Ungariei* (subl. aut.)”⁶⁹. La urma urmei, o asemenea afirmație, lansată în circuitul istoriografic și de alți istorici români cu renume (N. Iorga, Const. C. Giurescu) și-ar fi avut dreptul la existență și difuzare în cercurile științifice, dacă măcar cineva dintre cercetători ar fi invocat în favoarea ei barem un argument doveditor. Aderarea lui Gh. I. Brătianu la această aserțiune pare cu atât mai stranie atunci când, în capitolul

⁶⁸ Gheorghe I. Brătianu. *Op. cit.*, p. 106-107.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 111.

consacrat Moldovei înainte de problematicul „descălecat”, el indică două „argumente puternice” în favoarea „existenței unui stat moldovenesc” sau a unui principat înainte de „descălecatul” maramureșean, în partea de miază noapte a Moldovei, la hotarul cu Galiția, identificându-l însă doar cu ceea ce se va numi mai târziu Țara Sipenitului și „poate vechiul ținut românesc al Bucovinei”, ceea ce oferea un nou reazem „despre care cercetările viitoare vor avea să țină seamă”⁷⁰. Cu toate acestea, solidarizându-se cu opinia lui D. Onciul și a altor nume de rezonanță din istoriografia românească interbelică, care au îmbrățișat-o, Gh. I. Brătianu admitea ca fiind posibilă o „întâia expediție ardeleană la răsărit de Carpați împotriva tătarilor” în 1343, „din care a rezultat și descălecatul lui Dragoș”⁷¹. Adică totuși două descălecări cu efecte diferite fiecare. Solidarizarea cu această problematică interpretare nu i-a permis lui Gh. I. Brătianu să-și fructifice pe deplin observarea proprie a atâtor „argumente noi în favoarea existenței unui principat sau voievodat deosebit și mai vechi în partea de miază noapte a Moldovei, cuprinzând poate ce se va fi numit în urmă Țara Sipenitului și ținutul Bucovinei”, văzând în toate „un argument în favoarea tezei că acest voievodat e mai vechi decât descălecatul din Maramureș”, dar că el ar fi fost „integrat mai târziu în hotarele principatului unificat al Moldovei”⁷², de parcă distanța dintre basinul râului Moldova, și ținutul Bucovinei nu ar fi atât de insignifiantă, încât să nu fie luată în seamă. Este semnificativ și faptul, că eruditul istoric român vedea rădăcinile istorice ale principatului/voievodatului din partea de nord încă până la jumătatea secolului al XIII-lea⁷³, adică mult înaintea chiar a domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, numele căruia este indicat în tradiția cronicărească din Moldova în legătură cu întemeierea voievodatului lui Dragoș.

Altfel vorbind, dacă Gh. I. Brătianu n-ar fi trecut pe lângă reconstrucția propusă de A. D. Xenopol și nu s-ar fi lăsat câștigat, fie și doar parțial, de concepția lui D. Onciul, el ar fi putut lesne să identifice principatul/voievodatul din partea de nord a Moldovei, de care atârna

⁷⁰ Ibid., p.116-119, 122-123, 241.

⁷¹ Ibid., p.121.

⁷² Ibid., p.149.

⁷³ Ibid., p. 150-152.

indiscutabil și modestul bazin al râului Moldova, cu ceea ce tradiția îi atribuia ca creațiune lui Dragoș.

În concluzie, teoria întemeiată în baza cronicii lui Ioan de Târnave despre „descălecatul” Moldovei prin acțiunea lui Bogdan, nu-și are suportul documentar necesar. În baza acestei constatări, tot mai tranșant s-ar impune concluzia despre lipsa de temei a „descălecatului” maramureșean al Moldovei, astfel că teoria, conturată încă în scrierea lui Nicolae Costin și ridicată la nivel de „adevăr” științific ncontestabil de D. Onciul și A. D. Xenopol despre două asemenea „descălecări”/întemeieri succesive, deosebite doar prin numele protagoniștilor lor și prin conținutul lor socio-politic, se prezintă a fi artificială și nu manifestă decât calitatea de obiect al studiilor istoriografice la problema întemeierii Țării Moldovei.

Din păcate, însă, sau spre marele regret, problema influenței cronicilor ungurești asupra celor moldovenești cu ocazia elaborării în acestea din urmă a tradiției despre întemeierea Moldovei ca stat, a fost neglijată și de cei mai mulți cercetători ai problemei din perioada care s-a scurs după publicarea, în 1945, a lucrării lui Gh. I. Brătianu, pe care am examinat-o mai sus. Doar Al. Boldur a încercat să lanseze în circuit opiniile sale originale asupra intersecțiilor cronicărești moldo-ungare, expuse destul de clar încă în 1937 și repetate în 1946, mai întreprinzând o încercare în același sens în 1963⁷⁴, fără însă a reuși să spargă cercul istoriografic vicios format în urma difuzării aserțiunilor lui D. Onciul.

Ideile lui Al. Boldur, cu rezerve de rigoare față de fantasticul „descălecat” al Moldovei produs parcă din Galiția, au fost împărtășite și de mine, concomitent cu solidarizarea mea cu identificarea făcută de Al. Xenopol a lui Laslău din cronicile moldovenești cu Ladislau al IV-lea Cumanul și punerea în legătură a faptelor datorate lui Dragoș, ca prim voievod al Moldovei, cu luptele dintre unguri și tătari din domnia acestui rege⁷⁵. Îmbinarea acestor puncte de vedere mi se pare atât de logică, naturală și credibilă, încât nu am renunțat la ea nici în studiile mai recente consacrate primului voievod și întemeietor a ceea ce s-a numit *ab initio*

⁷⁴ A.V.Boldur. *Cronica slavo-moldovenească*, p. 1099-1121.

⁷⁵ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1981, p.

Țara Moldovei, și a transcrescut în statul medieval românesc, atingând treptat hotarele sale istorice până la Nistru și țărmul Mării Negre⁷⁶.

Neglijarea noilor abordări a condițiilor istorice, a timpului întemeierii voievodatului Moldovei și a adevăratului întemeietor al acestuia s-ar explica prin două motive principale: fie că cercetătorii implicați în studiul problemei nu le consideră ca fiind demne de atenție și atunci ar trebui să facă și o prezentare istoriografică, respingând în baza argumentului ceea ce pare inacceptabil, fie că nu dispun de argumentele doveditoare necesare pentru a respinge opiniile cu care nu sunt de acord. Cred că nu greșesc, înclinând spre acest ultim motiv.

Că cercetarea problemei formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic a intrat în impas este demonstrat de faptul că în interpretarea ei s-au format anumite scheme, ca să nu spun șabloane, sau mai bine zis un cerc vicios, energia investigatorilor consumându-se în discuții sterile, care nu aduc nimic nou în cunoașterea problemei. Chiar și repetatele încercări de identificare a lui Dragoș „descălecătorul” printre purtători aceluiași nume menționați în documentele maramureșene de până la plecarea lui Bogdan din Maramureș, au intrat în impas, constatându-se, pe bună dreptate, că nici unul dintre aceștia (Dragoș din Bedeu, documentat în Maramureș în 1336, Dragoș fiul lui Giula din Giulești care a condus intervenția în Moldova în 1359, fiind răsplătit pentru aceasta pe 20 martie 1360) nu are șansă să fie identificat cu Dragoș, întemeietorul voievodatului Moldovei⁷⁷, deși autorul acestei constatări nu a renunțat la teoria „descălecatului” maramureșean, numai că al unui Dragoș neatestat de izvoarele documentare, ca argument fiind invocat faptul că legenda despre „descălecare” lui în Moldova se referă „cert la un personaj istoric real”⁷⁸. Că Dragoș întemeietorul Moldovei a fost un personaj istoric real nu încapă nici o îndoială. Doar „descălecatul” lui din Maramureș este problematic, dacă ținem cont de faptul că cronicarii moldoveni i-au atribuit lui „descălecatul” lui Bogdan, în varianta exagerată și tendențioasă a lui Ioan de Târnave.

⁷⁶ Pavel Parasca. *Moldovlahica*, p.34-48, 56-68.

⁷⁷ Constantin Rezachevici. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a.1324-1881*. Vol. I. *Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.412

⁷⁸ Ibid.

Imposibilitatea identificării legendarului „descălecător” printre Dragoșii maramureșeni, care în realitate ar fi trebuit să ofere motiv pentru a respinge teoria respectivă și a încetă căutările primului voievod al Moldovei printre Dragoșii din voievodatul Maramureșului, i-a făcut pe unii cercetători din zilele noastre să-l nege pe Dragoș din cronicile moldovenești ca personalitate istorică, argumentându-și poziția anume prin faptul că el nu este documentat printre voievozii români maramureșeni⁷⁹, deși nici cronicile moldovenești nu-l indică în această ipostază de voievod, arătând că el a fost ales ca voievod în Moldova. Și dacă se admite posibilitatea „unei confuzii care ține deja de câteva secole și de care știința istorică nicidecum nu se poate debarasa”, apoi ea nu ține de nume, ci de postura lui Dragoș de „descălecător” din Maramureș, preluată de cronicarii moldoveni de la Ioan de Târnave sau din altă scriere ungurească similară, dezlipind-o de numele lui Bogdan și legând-o de numele lui Dragoș, astfel că nu văd nici un considerent cât de cât valabil pentru ca numele *Drăgoșeștii*, adică Dragoș și urmașul său Sas, posibil și alți voievozi din aceeași familie care însă nu s-au învrednicit de memoria istorică colectivă, să fie luat între ghilimele și utilizat „strict condiționat”⁸⁰.

De imaginația autorilor ține și termenul *marcă*, (de *graniță*, *militară*, *orientală*) a Regatului Ungariei, atribuit voievodatului întemeiat, așa cum prezintă tradiția indigenă, de Dragoș. De același domeniu ține respectiv și afirmația cum că această creațiune, numită Moldova, s-ar fi datorat regelui Ungariei Ludovic I⁸¹. Căci despre o atare ispravă a regelui ungar în cauză nu există absolut nici o informație istorică, fără a mai invoca și faptul cunoscut de toți cercetătorii că Ludovic I nici nu s-a aflat cândva, nici chiar incidental, dincoace de Carpații, cu excepția celor *Păduroși* sau *Nordici*, peste care, în 1352, s-a îndreptat cu oastea sa pentru a participa la înfruntarea cu tătarii de la Belz și pe unde s-a retras precipitat

⁷⁹ Ovidiu Pecican. *Arpadieni, angevini, români. Studii de medievistică central-europeană*. Cluj-Napoca, 2001, p. 113.

⁸⁰ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei*, p.30.

⁸¹ *Ibid.*, p.38, n. 264; Constantin c. Giurescu. *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din veacul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*. Ediția a II-a. București, 1997, p.63-64; Idem. *Transilvania în istoria poporului roman*. București, 1967, p.83-84; Șerban Papacostea. *Geneza statelor românești: schiță istoriografică și istorică*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.28-29; Ștefan Ștefănescu. „Întemeierea” *Moldovei în istoriografia românească*. În: „Studii.Revista de Istorie”, 1959, nr.6, p.50.

după nereușitele lui de acolo. Evenimentul însă nu a avut nici o tangență cu teritoriul unde se constituise și exista deja Țara Moldovei, în limite teritoriale încă destul de modeste. Nu poate trezi decât nedumerire nici interpretarea originii numelui oficial de *Moldova* ca datorându-se cancelariei regelui Ungariei⁸² doar prin faptul că el este invocat pentru prima oară în cele două diplome ale regelui Ludovic I, din 20 martie 1360 și 2 februarie 1365, despre care am vorbit deja mai sus, precum și în cronica lui Ioan de Târnave. Căci în realitate, izvoarele în cauză doar constată existența, la vremea respectivă, a țării care purta numele de Moldova, fără a-i indica originea, în timp ce cronicarul unghuresc, atât de des menționat în prezentul studiu, lasă să se înțeleagă destul de clar că Țara Moldovei, pretinsă a fi o stăpânire a Coroanei maghiare, exista de mai multă vreme, numai că fusese părăsită de locuitori din pricina „vecinătății tătarilor”, adică existența ei era mai veche decât apariția în vecinătate a tătarilor. Astfel, pentru a prezenta creația statului, care a purtat numele de *Țara Moldovei* pe durata a mai bine de cinci secole, ca rezultând din desprinderea din sistemul statal al Coroanei maghiare⁸³, ar fi necesară mai întâi de toate o demonstrație, în baza de argumente documentate că, până la acțiunea lui Bogdan, ea într-adevăr a făcut parte din acest sistem statal. Deocamdată, însă, nici nu s-a încercat măcar o investigație pertinentă a motivelor pretențiilor de stăpânire ale regalității maghiare asupra Moldovei date în vileag doar în cele două diplome ale lui Ludovic I și, ceva mai târziu, în scrierea lui Ioan de Târnave. Fără o atare investigație, istoriografia problemei formării statului moldovenesc medieval risca să elimine din circuitul științific tradiția cronicărească indigenă și să fie pe deplin înlocuită cu tradiția unghurească al cărei temei a fost pus de cronica lui Ioan de Târnave, ceea ce se și întâmplă deja, cum se observă în cazurile menționate în acest alineat.

Ar mai putea fi menționate și alte momente, de o audiență mai mare sau mai redusă, din istoriografia națională a problemei formării Țării Moldovei, care manifestă direct influențe concep-tuale ale istoriografiei

⁸² Ion Eremia. *Op.cit.*, p.7, 28-30; Victor Spinei. *Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de sine stătător*. În: Idem. *Universa Valahica. Românii în contextual politic internațional de la începutul mileniului al II-lea*. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 304-308; Idem. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.308-311.

⁸³ Ovidiu Pecican. *Arpadieni, angevini...*, p.87.

ungurești asupra modului de gândire a unor istorici români. Ele însă, necesită o abordare complexă imposibilă într-un studiu tematic îngust, cum este cel de față. Încheindu-l, nu pot să nu formulez o sugestie: izvoarele documentare și cronicărești de sorginte ungară din vremea respectivă trebuie folosite nu doar ca surse de informare concret-istorică, ci și ca factori de influență asupra tradiției cronicărești indigene pe care, așa cum a demonstrat încă mai bine de o jumătate de veac în urmă Alexandru Boldur, au influențat-o într-atât, încât i-au imprimat mai degrabă un caracter ungarofil. Cea mai gravă consecință a acestei influențe, amplificată și de extrema sărăcie a izvoarelor istorice, și-a găsit expresia în nereușita celor mai mulți cercetători de a reconstitui o imagine cât de cât clară și convingătoare în contextul căreia și-a afirmat existența cel de-al doilea stat românesc extracarpatic – Țara Moldovei.

În consecință, mă văd ademenit să mă solidarizez cu o observație a reputatului istoric român, Șerban Papacostea, că „istoricului care se avântă în încercarea de a desface firele încâlcite ale tradiției medievale, nu-i stă la îndemână decât o singură soluție, anume confruntarea acesteia cu realitatea istorică, reconstituită cât mai fidel cu putință pe temeiul documentației sigure. Din suprapunerea celor două planuri, cel al tradiției și cel al datelor istorice certe, se va desprinde măcar parțial, raportul dintre realitate și ficțiune în tradiția medievală, chiar dacă succesiunile cronologice vor rămâne în anumită măsură confundate în ceața confuziei de planuri caracteristice formulei arhaice de tratare a faptului istoric”⁸⁴.

Cercetătorul pertinent și-ar avea sarcina evidentă de a depăși situațiile de confuzie, fără a crea, însă, altele noi, forțând izvoarele istorice să mărturisească cele dorite și nu cele posibile. Și, pentru a încheia definitiv prezentul studiu, formulez câteva concluzii de generalizare, fără a le considera, însă, indiscutabile, și anume:

- nu încapă îndoială că tradiție cronicărească medievală din Moldova privind apariția ei ca stat în spațiul românesc extracarpatic, a avut două surse principale de informare: o tradiție folclorică despre întemeierea Țării Moldovei de către voievodul Dragoș, la vremea când în Ungaria domnea regele Ladislau al IV-lea Cumanul, de o parte, și tradiția „descălecatului” maramureșean al Moldovei în frunte cu voievodul românilor

⁸⁴ Șerban Papacostea. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, p. 24-25.

maramureșeni, Bogdan, din scrierea cronicarului Ioan de Târnave, în postura lui de notar și cronicar oficial al regelui Ludovic I de Anjou;

- în procesul elaborării tradiției cronicărești, pomenindu-se în fața a două întemeieri de țară de către două personaje diferite (Dragoș din tradiția folclorică și Bogdan din cronica ungurească), autorii primelor scrieri cronicărești indigene i-au acordat preferință întemeierii Moldovei din varianta folclorică, depășind contradicția cauzată de cronicile ungurești printr-un transfer mecanic al „descălecatului” Moldovei prin Bogdan către Dragoș, lipsindu-l pe cel dintâi de toată informația referitoare la fapta lui din scrierile lui Ioan de Târnave.

- ținând cont de tendențiozitatea scrierii lui Ioan de Târnave și prezentarea exagerată în opera acestuia a unei masive „descălecări” în Moldova, împreună cu Bogdan, a românilor maramureșeni, precum și de faptul transferului mecanic a „descălecatului” lui Bogdan către Dragoș – întemeietorul adevărat al voievodatului Moldovei -, urmează ca cercetarea istorică a problemei formării celui de-al doilea stat românesc extrcarpatic să abandoneze teoria „descălecatului” Moldovei cu referirea nu doar la Dragoș, ca prim voievod al Moldovei, ci și la Bogdan, care a trecut din Maramureș în Moldova doar în compania fiilor săi cu nume necunoscute și nu a întemeiat voievodatul Moldovei, care exista deja mai bine de o jumătate de secol, ci a fructificat mișcarea românilor moldoveni pentru îndepărtarea supremației, pretinse sau reale, a regalității ungare.

În ceea ce privește motivele pretențiilor regilor Ungariei de stăpânire asupra Moldovei, ele necesită un studiu aparte în vederea stabilirii temeiului istoric al lor și condițiilor concret- istorice în care ele și-ar găsi justificarea. Lor le-am și consacrat următorul studiu din acest volum, cu convingerea că el se încadrează organic în eforturile de reconstituire mai adecvată a vremii și condițiilor istorice ale formării voievodatului Moldovei ca nucleu primar al statului medieval moldovenesc, căruia i-a revenit rolul istoric de căpetenie în extinderea hotarelor sale statale până la hotarul cu Polonia la nord, până la Nistru spre est și până la hotarul cu Țara Românească, Dunărea de Jos și litoralului pontic spre sud.

Studiul de mai sus nu poate să conducă la o altă concluzie decât că tradiția medievală a „descălecatului” Moldovei s-a datorat primilor cronicari moldoveni care au îmbinat tradiția folclorică despre întemeierea

Țării Moldovei de către voievodul Dragoș cu pretinsul „descălecat” al ei de către Bogdan, fostul voievod al românilor din Maramureș, din scrierea cronicarului ungar Ioan de Târnavă, astfel că ea nu poate fi acreditată, fiind lipsită de orice temei documentar. Drept creațiune artificială se prezintă a fi și conceptul a două „descălecături”, primul (pus în seama lui Dragoș) fiind dedus în baza scrierilor cronicărești indigene, iar cel de-al doilea (pus în seama lui Bogdan) datorându-i-se scrierilor cronicărești din Ungaria. Folosirea unor scrieri și altora ca referindu-se la două „descălecături” diferite își pierde orice valabilitate prin demonstrarea faptului, la părerea mea indiscutabil, că în cronicistica moldovenească lui Dragoș i s-a atribuit ceea ce Ioan de Târnavă scria despre Bogdan.

Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală a întemeierii Moldovei?*

Cu excepția a doar *Cronicii moldo-polone*, care invocă anul 1352, celelalte cronici moldovenești din secolele XV-XVI pun începutul Țării Moldovei prin domnia primului voievod al ei, Dragoș, la anul 6867 (era bizantină) sau 1359 (era după nașterea lui Christ)¹. În ciuda acestui fapt, însă, *Cronica moldo-rusă* reproduce o amplă narațiune despre „descălecatul” Moldovei care s-ar fi produs în vremea, când în Regatul Ungariei a domnit un rege pe nume Vladislav, fără a-i indica anii de domnie. La anul 1359, însă, în Ungaria, domnea regele Ludovic I (1342-1382). Urmează că autorul sau autorii necunoscuți ai *Cronicii moldo-ruse* au comis o eroare, fie datând fenomenul cu anul 1359, fie invocând numele regelui Vladislav.

Asupra anului 1359 vom reveni cu altă ocazie, remarcând doar că el, ca dată a începutului domni-ei lui Dragoș, adică ca punct de pornire a istoriei Țării Moldovei, este contestat de mai mulți istorici. Deocamdată ne vom referi la două opinii, mai degrabă de ordin metodologic, formulate de așa savanți cu renume ca P. P. Panaitescu și Mircea Eliade. Pornind de la realitatea bine cunoscută, care nu mai are nevoie de dovezi suplimentare, că primii cronicari, care s-au referit la începuturile statale ale Moldovei, au folosit ca izvor tradiția folclorică, populară, primul concluziona că esența tradiției este „de a păstra nume reprezentative, fapte eroice sau care au produs spaimă, uneori însă să le confunde între ele; dar ceea ce nu poate reține amintirea oamenilor sunt *datele* (subl. aut), care se înseamnă în cărți sau anale contemporane, nu se imprimă însă în amintirea populară sau individuală”². Astfel, reale în cazul tradiției despre întemeierea Moldovei rămân a fi doar cele două personaje: Dragoș, primul voievod întemeietor de țară, și Vladislav, regele Ungariei, în vremea domniei căruia s-a produs această întemeiere. În consonanță cu

*Publicat în „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2011, nr. 1, p.7-21.

¹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bbogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p.14,48, 60, 158, 191.

² P.P.Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*. În: „Studii.Revista de Istorie”, 1956, nr.4, p. 101.

concluzia lui P.P. Panaitescu este și observația lui Mircea Eliade că „conștiința populară nu se preocupă de cronologie nici de exactitatea evenimentelor și de autenticitatea personajelor istorice”³.

Nu ne rămâne, astfel, decât să-l identificăm pe regele Vladislav printre alți regi ai Ungariei cu același nume și, pe această cale, să stabilim și vremea când în realitate a luat ființă voievodatul lui Dragoș ca primă piatră de temelie a Țării Moldovei. Călăuzitor în acest sens ni se pare fundalul istoric reprodus în *Cronica moldo-rusă* pe care este proiectată întemeierea voievodatului prin acțiunea lui Dragoș Vodă. Să dăm curs, deci, narațiunii despre vremea și circumstanțele istorice în care s-a produs fenomenul. Lăsăm la o parte înrudirea invocată de cronici a regelui Vladislav cu Sava, arhiepiscopul sârbilor, care l-ar fi botezat chiar după ritul ortodox. Reținem doar că numitul rege ar fi păstrat „credința lui Hristor în taină, în inimă, iar după limbă și orânduială crăiască” ar fi fost latin, adică catolic. „Și în anii domniei lui Vladislav s-a ridicat război de către tătari împotriva ungarilor, de la cneazul Neimet din locurile sale în care rătăceau, de la râul Prut și de la râul Moldova și au trecut peste munții înalți și de-a curmezișul țării Ardealului unguresc și au ajuns la râul Mureș și au stat acolo”⁴. Lupta decisivă, la care, de partea regelui, ar fi participat, acoperindu-se de glorie, și *romanii vechi*, adică *românii ortodocși* de la care și-au tras obârșia lor și moldovenii, s-ar fi dat „la râul Tisa” și s-ar fi încununat cu înfrângerea dezastruoasă a tătarilor. Ca mulțumire pentru ajutorul acordat și vitejia manifestată, regele le-ar fi oferit lor pământ în Maramureș „între râurile Mureș și Tisa, locul numit Criș”, unde s-au și așezat cu traiul.

„Și între ei era un bărbat înțelept și viteaz anume Dragoș”, care cu drujina sa a pornit la vânătoare, dând de urmele unui bour pe care l-au gonit până peste munți și ajungând „la locuri de șes și frumoase”, unde au doborât bourul. Îndrăgind locurile noi în care s-au pomenit și care erau parcă pustii (nelocuite) „la marginea ținuturilor în care rătăceau tătarii”, Dragoș și însoțitorii lui au decis să treacă încoace cu traiul, ceea ce au și făcut, obținând pentru aceasta și încuviințarea regelui Vladislav, apoi trecându-și încoace la fel familiile lor. „Și au ales din drujina lor pe

³ Mircea Eliade. *Aspects du mythe*. Paris, 1963, p.209-210.

⁴ *Cronicile slavo-române*, p.158.

un bărbat înțelept, anume Dragoș, și l-au ridicat domn și voievod al lor. Și de atunci s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Țara Moldovei”, fiind întemeiate primele orașe și așezări pe valea râului Moldova și imprimând capul de bour pe „pecetea voievodală”⁵.

Deși, în ansamblu ei, narațiunea în cauză lasă într-adevăr impresia unei „legende încurcate și naive”, cum considera P. P. Panaitescu în „Introducere” la una din edițiile cronicii lui Grigore Ureche⁶, totuși ea conține informații și fapte istorice verificabile, ceea ce-i imprimă calitatea de izvor istoric indispensabil la cercetarea problemei începuturilor statale ale Moldovei, în pofida faptului că numele regelui Vladislav nu s-a bucurat de atenția altor cronicari români, cu doar unele mici excepții pentru scrierile cronicărești din secolul al XVII-lea. În istoriografia recentă⁷ s-a atras deja atenția că Simion Dascălul, într-o interpolare a sa la cronica lui Gr. Ureche, referindu-se însă la un „letopiseș unguresc”, invocă lupta cu tătarii a lui „Laslău craiul unguresc, care-i zic filosof” și care „pre cășlegile Născutului (Crăciunului- n.meu.), cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut peste munte pe ceastă parte pre la Rodna”, ajungând astfel și în Moldova unde s-a produs dezafectarea definitivă a formațiunilor războinice ale tătarilor. Din această întreprindere, acoperindu-se și el de glorie, numitul rege ar fi revenit „la scaunul său (adică la Buda –n.n.) în ziua de lăsatul secului”⁸. Și, deși nici Simion Dascălul nu indică data precisă a evenimentelor, nu încapă îndoială că el se referă la Regele Ungariei Ladislav (Vladislav din *Cronica moldo-rusă*) al IV-lea zis Cumanul, care a domnit în 1272-1290 și care, într-adevăr a trebuit să înfrunte o mare invazie tătară, care s-a produs în toiu iernii (25 ianuarie 1285) și s-a încheiat la sărbătoarea Paștelui (25 martie 1285)⁹, adică în aceeași vreme, la care se raporta în scrierea sa Simion Dascălul.

⁵ Ibid., p.159-160.

⁶ Grigore Ureche. *Letopiseșul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P.Panaitesc. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1956], p.20.

⁷ Tudor Sălăgean. *Transilvania și invazia mongolă din 1285*. În: *Europa medieval. Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*. Brăila: Editura Istros, 2008, p.275.

⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 63.

⁹ Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p.274 și n.10.

Fapta glorioasă a regelui Ungariei în Moldova, pentru desemnarea căruia s-au folosit toate cele trei variante de nume (Vladislav din limba slavă; Laslău din limba română; László din limba maghiară), a fost invocată în câteva rânduri de Miron Costin, care a preluat fragmentele respective din narațiunea lui Simion Dascălul, dar respingea cu vehemență calificativele denigratoare la adresa romanilor preluate de acesta din urmă din enigmaticul „Ietopiseț unguresc”¹⁰. Numai că, într-un caz, făcând un calcul că între împăratul Traian și între László-craiuul „800 de ani sunt”¹¹, marele cărturar moldovean îl avea în vedere pe Ladislav I cel Sfânt, care a domnit în 1077-1095. Totodată, însă, făcând o paralelă sincronizată între legendarul descălecat al Moldovei prin Dragoș-Vodă și al Munteniei (Țării Românești) prin Negru-Vodă, care s-ar fi produs la 1290, Miron Costin subânțelegea vremea lui Ladislav al IV-lea Cumanul. Este adevărat că toate cronicile ungare cunoscute care cuprind în textele lor și domnia lui Ladislav al IV-lea (*Cronica pictată de la Viena*; *Cronica de la Buda*, scrisă în 1473; *Cronica de la Dubnitz*, alcătuită după 1479; *Cronica ungarilor* a lui Ioan de Thuroți, terminată în 1485 și chiar *Cronica* lui Simion de Keza scrisă în ultima parte a domniei regelui în cauză)¹², nu fac nici cea mai mică aluzie la întreprinderea triumfală a acestuia la est de Carpați.

Mențiunea de către Simion Dascălul a unui „Ietopiseț unguresc”, în baza căruia și-a ticluit narațiunea reprodușă mai sus, ar oferi totuși motiv să se admită că o cronică cu un conținut denigrator la adresa românilor, iar indirect și la regele Laslău, a existat, numai că nu s-a păstrat, sau încă nu s-a descoperit. Compararea interpolării lui Simion Dascălul cu narațiunea din *Cronica moldo-rusă* lasă teren pentru admiterea posibilității ca în ambele cazuri să fi fost folosită o sursă ungară comună, numai că Simion Dascălul a folosit-o fără discernământ, în timp ce cronicarul moldovean, care a compus prima narațiune desfășurată despre întemeierea Țării Moldovei, a omis scrierile injurioase la adresa strămoșilor maramureșenilor și *ipso facto* a moldovenilor, înlocuindu-le

¹⁰ Miron Costin. *Opere*. Selecție, postfață, note și comentarii: Pavel Balmuș, Svetlana Korolevschi. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p.214, 275, 312.

¹¹ *Ibid.*, p.312.

¹² Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. [Ediția a II-a], Chișinău: Universitas, 1994, p.21, n.19.

cu formula înălțătoare pentru aceștia. Într-adevăr, în cazul lui Simion Dascălul, se invocă plecarea regelui Laslău în fața pericolului tătăresc care se abătuse asupra regatului său, în special asupra Ardealului (Transilvaniei), „la împăratul Râmului de ș-au cerșut oaste într-un ajutoriu împotriva vrăjmașilor săi. Ce împăratul Râmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspuns într-acest chip, de i-au zis: Eu sântu jurat, când am stătut la împăratie, om de sabia mea și de județul meu să nu moară. Pentru aceia oameni răi s-au făcut în țara mea și câte temnițe am, toate sântu pline de dânșii și nu mai am ce le face, ce ți-i voi da ție, să faci izbândă cu dânșii și eu să-mi curățesc țara de dânșii. Iară în țara mea să nu-i mai aduci că ți-i dăruiesc ție... Decii Laslău craiu, dacă au luat acel ajutoriu tâlhăresc de la împăratul Râmului au silit la Țara Ungurească”, unde s-au și produs înfruntările cu tătarii, care s-au încheiat însă în Moldova¹³.

Cronica moldo-rusă invocând originea română (viețuitori în Veneția) a celor ce urmau să populeze Maramureșul apoi și Moldova și persistența lor în credința ortodoxă (*Romanovicii* sau *romanii vechi*), în ciuda prigoanelor din partea „ereticilor” latini (*romanii noi*), începe povestea despre „Vladislav craiul Ungariei”, care însuși ar fi fost parcă botezat după ritul ortodox și-și păstra credința în taină, în inimă și doar „după limbă și orânduială crăiască” era latin (catolic). Atunci însă când „s-a ridicat război de către tătarii împotriva ungarilor”, el a trimis „în grabă la Roma, la împărat și la papa ca să-i vină în ajutor”, apelând în egală măsură la *romanii vechi* (ortodocși) și la *romanii noi* (catolici), care s-au și „adunat împreună și au venit în Ungaria, în ajutorul craiului Vladislav”. *Romanii noi*, însă, i-au trimis regelui „o scrisoare în taină”, invocând starea permanentă de război dintre dânșii și *romanii vechi* „pentru credință”, ultimii refuzând să fie cu primii „în legea romană cea nouă”, adică catolicismul, și trăind „în credința grecească”, adică în ortodoxie. Fiind de aceeași lege (credință) cu adresantul, autorii scrisorii îi sugerau regelui ca el să-i trimită pe *romanii vechi* „înaintea tuturor oamenilor împotriva tătarilor, ca ei să fie uciși, sau dacă Dumnezeu îi va scăpa de aceștia”, regele să-i țină în țara sa „ca ei să nu se mai întorcă la Roma veche”. Deosebindu-se, însă, în luptele cu tătarii, *romanii vechi* l-

¹³ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p.62.

au bucurat mult pe rege care „le-a dat privilegiile și i-a mulțumit foarte mult, pentru vitejia lor”, mai arătându-le și scrisoarea oponentilor lor. Într-un final, *romanii vechi* „s-au închinat craiului Vladislav, rugându-l să nu-i împingă la legea latină și să le dea voie să-și țină legea creștină grecească și să le dea pământ pentru trai”, ceea ce regele a și făcut¹⁴.

Este lesne de observat scopul urmărit de alcătuitoarea necunoscută al narațiunii despre regele Vladislav și primul voievod al Moldovei, Dragoș, din *Cronica moldo-rusă* de a-i prezenta pe românii întemeietori ai Țării Moldovei într-o cu totul altă lumină decât aceea în care ei erau prezentați în „letopisețul ungiuresc” invocat peste mai bine de un secol și jumătate de Simion Dascălul, ceea ce ar însemna că această creațiune cronicărească era cunoscută în Moldova încă la vremea când a fost alcătuită narațiunea desfășurată despre întemeierea țării. Poate conținutul ofensator din acest letopiseț a și făcut ca celelalte variante de cronici moldovenești să evite reproducerea nu doar a originii romane a strămoșilor moldovenilor, ci și numele regelui Vladislav/ Laslău, consemnând doar laconic că „în anul 6867 (1359) a venit Dragoș Voievod din Țara Ungurească din Maramureș, după un bour, la vânătoare”¹⁵, sau „în anul șase mii și opt sute și șizeci și șapte de la zidirea lumii, cu voia lui Dumnezeu s-a început Țara Moldovei.. și s-a început astfel: 1. – A venit Dragoș voievod din Țara Ungurească, de la Maramureș la vânătoare după un bour...”¹⁶. Doar *Cronica moldo-polonă*, scrisă la vremea anterioară anului 1564, se prezintă oarecum mai bogată în redarea fenomenului: „Cu voia lui Dumnezeu, cel dintâi voievod Dragoș, a venit ca vânător din Țara Ungurească, din orașul (sic!) și de la râul Omaramureș, la vânătoare după un bour, pe care l-a ucis pe acel râu Moldova. Și acolo s-a veselit cu panii săi. I-a plăcut acolo această țară și a rămas întrînsa și a colonizat țara cu acei români ungiureni și a fost domn doi ani”¹⁷. Teoretic s-ar putea admite și o inversare, adică ca denigratorul „letopiseț ungiuresc” să fi fost ticluit ca reacție la narațiunea indigenă desfășurată despre întemeierea voievodatului lui Dragoș, în contextul peripețiilor regelui Vladislav în luptele cu tătarii. Practic, însă, așa

¹⁴ *Cronicile slavo-române*, p.158-159.

¹⁵ *Ibid.*, p.14.

¹⁶ *Ibid.*, p. 48.

¹⁷ *Ibid.* p.177.

posibilitate este greu de admis, dacă se știe că această narațiune este cunoscută doar după varianta din *Cronica moldo rusă*, descoperită ca anexă la o cronică rusă de la mănăstirea Voskresenskaia din secolul al XVII-lea, ceea ce înseamnă că ea a avut o circulație destul de restrânsă, deși a fost elaborată dacă nu în ultimele decenii ale domniei lui Ștefan cel Mare, apoi nu mai târziu de primele două decenii ale secolului al XVI-lea. La urma-urmei, pentru lucrarea de față importantă este indicarea domniei regelui Ungariei Vladislav/Ladislău și a luptelor sale cu tătarii ca fundal istoric al întemeierii Țării Moldovei de către primul ei voievod Dragoș.

Dar dacă ce-i mai mulți alcătuitori de cronici din Moldova, inclusiv Grigore Ureche în secolul al XVII-lea, au putut trece ușor pe lângă personalitatea regelui Vladislav/Ladislău al Ungariei și evenimentele produse în timpul lui, absolvindu-se și de necesitatea de a-l identifica printre regii ungurești cu același nume și de a concretiza vremea când s-au produs evenimentele descrise, apoi nu au putut proceda la fel și cercetătorii problemei întemeierii statului român de la est de Carpați, care și-a adjudecat denumirea de Țara Moldovei. Primul dintre ei, care a abordat în repetate rânduri problema originii voievodatului Moldovei într-un context care nicidecum n-a putut ocoli subiectul regelui Ungariei implicat în evenimentele care au slujit drept punct de plecare la investigarea problemei, a fost Dimitrie Onciul (1856-1923). În anul 1884 notoriul istoric, care în lucrările sale a aplicat și comentat aproape toate izvoarele narative și diplomatice cunoscute la acea vreme, privitoare la primul secol de istorie națională, a publicat voluminosul articol „Dragoș și Bogdan fondatorii principatului moldovenesc”¹⁸. În el, coroborând toate izvoarele narative interne referitoare la întemeierea Moldovei și comparând ambele versiuni cronicărești despre „Laslău craiul unguresc”, autorul a respins categoric opinia că vorba ar fi despre Ladislau al IV-lea Cumanul. O făcea, însă, nu doar din motivul discrepantei cronologice dintre domnia acestuia și vremea când cronicile moldovenești pun „descălecatul” lui Dragoș („pe la mijlocul secolului XIV”)¹⁹, ci mai ales

¹⁸ Dimitrie Onciul. *Scrieri istorice*. Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. Volumul I. București: Editura Științifică, 1968, p.89-130.

¹⁹ Ibid., p. 92-96.

din interesul de a-i combate teza lui I. Chr. Engel și împărtășită de alți istorici străini (G. Wenzel, R.Roesler ș.a.) cum că românii ar fi populat Maramureșul abia în timpul lui Vladislav/Ladislău al IV-lea, fiind aduși încoace de prin Tracia și Moesia, în 1284, anume ca răspuns la apelul de ajutor împotriva tătarilor adresat de către acest rege „împăratului Râmului”²⁰. Calificând, pe bună dreptate, această teză drept „basm neghiob”, D. Onciul, prin argumentele sale intenționa să pună „de acum pentru totdeauna brazdă și lopată peste basmul lui Engel”, lăsând în vigoare doar „mitul de el astfel interpretat”²¹. Numai că, accentuând asupra *sucului tradiției despre craiul unguresc Laslău*, și anume „izbânda lui cu ajutorul român asupra tătarilor moldoveni, pe care i-a depărtat de la hotarele Ungariei, scoțându-i - cum spune versiunea interpolată din cronica lui Ureche – din toată Moldova și gonindu-i până peste Prut”, D. Onciul îl înlocuiește pe Vladislav /Laslău din tradiție cu regele Ludovic I (1342-1382). Ca argument, este folosit pasajul din cronica lui Ioan de Târnove – cronicarul oficial al acestui rege al Ungariei – despre dese incursiuni tătare asupra regatului maghiar, „mai adeseori în părțile Ardealului și ale secuilor” și despre expediția împotriva lor a oastei ungare sub comanda lui Andrei Lackffy, care s-a încheiat cu izbândă hotărâtoare asupra tătarilor în frunte cu căpetenia lor Athlamus²².

Considerând că „sucul acestui fapt istoric îl aflăm și în tradiția despre craiul Laslău”, D. Onciul propune o etimologie neverosibilă a numelui acestuia („ungurește László”) de la numele Latzk (care ar fi parcă „diminutivul din Ladislau”), lăsând fără explicație și propria observație, că numele Latzk „nu aparține unui rege (crai) unguresc, ci unui voievod al Ardealului”²³, deși tradiția vorbește fără echivoc de un rege (crai) „unguresc”. Mai mult chiar, autorul observă o asemănare a numelui Latzk sau László cu cel al regelui Ludovic, numit ungurește Lajos. În consecință, autorul ajunge „la rezultatul că tradiția despre craiul

²⁰ Ibid., p.105,111-112.

²¹ Ibid., p.112.

²² Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis Arhidiaconi de Kikullew*. În: „Scriptores Rerum Hungaricarum”. Editor I.G. Schwandtner. Pars I. Tynaviae, 1765, p.177.

²³ Dimitre Onciul. Op. cit., p.115.

unguresc Laslău, contemporanul lui Dragoș, nu privește alta decât expediția voievodului ardelenesc Andrea Latzk..." văzând în aceasta „miezul istoric al mitului despre craiul Laslău”²⁴. Reputatul istoric a crezut în trainica argumentelor sale în așa măsură, încât își exprima convingerea că chestiunea privitoare la Laslău a fost astfel rezolvată, „făcând să înceze de acum orice combinație cu vreun rege unghuresc Ladislau” și considerând că nici „despre identitatea persoanei lui cu cea a voievodului ardelenesc Andrea Latzk... nu avem temei de a ne îndoi”²⁵. Acordându-i, astfel, deplina încredere tradiției despre „descălecatul” lui Dragoș „pe la mijlocul secolului XIV”²⁶, D. Onciul a găsit mai convingătoare identificarea luptelor cu tătării din tradiția cronicărească, atribuite vremii regelui Ungariei Vladislav/Laslău, cu expediția antitătără a oastei comandate de Andrei Lackffy doar din simplul motiv că aceasta a precedat problematicul „descălecat” al Moldovei prin Dragoș, la 1359, neglijând faptul că cronicarii moldoveni vorbeau de o intervenție a tătarilor în Ungaria și de luptele cu aceștia a regelui, și nu de o expediție împotriva tătarilor la care, în cazul proferat de istoricul nostru, regele (Ludovic I) nici nu a participat în persoană.

Incoerența metodică a construcției lui D. Onciul a fost observată de contemporanul său, istoricul de la Iași, Al. D. Xenopol, care deja în anul 1885, a publicat o lucrare consacrată întemeierilor Țărilor Române, în care accentul a fost pus anume pe personalitatea regelui Vladislav/Laslău, identificându-l cu Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul. În replica sa, D. Onciul nu a găsit alte argumente care să-i fortifice opinia, decât observația că oponentul său nu s-ar fi ocupat de importantul mit al lui Ladislau, din care pricină el nu ar fi găsit „o explicație exactă pentru descălecatul lui Dragoș”²⁷. Considerându-și argumentele sale ca fiind cele mai sigure, D. Onciul, într-o altă lucrare a sa (*Din istoria Bucovinei*), a continuat să persiste în afirmația că „acea victorie a pretinsului Laslău asupra tătarilor nu este alta decât aceea pe care au avut-o oștile lui Ludovic I sub conducerea voievodului Transilvaniei Andrei, fiul lui

²⁴ Ibid., p.117.

²⁵ Ibid., p.118.

²⁶ Ibid., p.93.

²⁷ Ibid., p.309.

Latzk (adică Ladislau)”²⁸. La mijlocul identificării lui Laslău din tradiție cu Ladislau al IV-lea, notoriul istoric considera că se află nu altceva decât „o eroare grosolană”, observația fiind adresată acelor istorici, care „între timp” adoptase această identificare.

Către vremea scrierii acestei lucrări, D. Onciul luase cunoștință, însă, de un mit al miracolului regelui Ladislau I cel Sfânt (1077-1095), care, în timpul unei lupte cu tătarii s-ar fi ridicat din mormântul său din Bihor (Oradea) și ar fi asigurat victoria ungarilor. Conform lui D. Onciul, de la această legendă „s-a păstrat la moldoveni tradiția întemeierii statului lor, care este pusă în legătură cu învingerea tătarilor de către făcătorul de minuni, Ladislau regele Ungariei”²⁹. Reputatul istoric nu vedea astfel nici un motiv pentru a schimba ceva în viziunile sale date publicității în 1884. Unica evoluție a constat doar în îndoiala în ceea ce privea identificarea făcută anterior a lui Ladislau din tradiție cu Latzk, din cronica lui Ioan de Târnave și cu regele Ludovic I. Admitea totuși posibilitatea ca supranumele Latzk pentru cel ce a condus oastea ungară împotriva tătarilor din timpul lui Ludovic I „să fi dat cel dintâi prilej pentru nașterea mitului cu Ladislau din versiunea ungară, care confirmă în totul încheierea trasă din acea versiune moldovenească cu privire la înfrângerea tătarilor”³⁰. Ulterior, D. Onciul a promovat constant ideea despre identitatea lui Vadislav/Laslău din tradiția întemeierii Moldovei cu Ladislau I cel Sfânt, iar a luptei cu tătarii din tradiția moldovenească cu expediția antitătară sub conducerea lui Andrei Lackffy din primii ani de domnie a lui Ludovic I³¹. Poziția istoricului a rămas neschimbată chiar și în fața sincronismului în tradiția „descălecatului” Moldovei și al Țării Românești, ultimul fiind plasat de cronici la anul 1290, adică tot în domnia lui Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul. D. Onciul a încercat să depășească inconvenientța, invocând influența tradiției istoriografice moldovenești asupra celei muntenești³².

Concomitent cu activitatea istoriografică a lui D. Onciul, au continuat și investigațiile lui Al. D. Xenopol, încununată cu publicarea

²⁸ Ibid., p.303-304.

²⁹ Ibid., p.304.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid., p. 395, 484, 699-700.

³² Ibid., p. 335-341.

voluminoasei sinteze *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, care a suportat până în prezent patru ediții. Subiectul identității lui Laslău „craiu unguresc” din tradiție cu Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul a fost expus laconic, dar cu o destulă doză de credibilitate în capitolul consacrat descălecării Țărilor Române. Spre deosebire de oponentul său, autorul primei sinteze de istoria românilor folosește un document semnat de regele Ladislau al IV-lea Cumanul în 1288. În el însuși emitentul documentului relatează despre o expediție întreprinsă de dânsul, în compania mulțimii de baroni și nobili din regatul său, îndreptată pe urmele unor cumani care în taină (*clandestine*) fugise din regat. Participanții la expediție, trecând „peste munți ” sau pomenit în „*finibus et terminis Tartarorum*”, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii regelui în cauză³³. Al. Xenopol a văzut în cele relatate o mărturie documentată, adică sigură, a prezenței regelui Vladislav/Ladislau al IV-lea în Moldova, unde s-ar fi dat și lupta cu cumanii fugari³⁴, lăsând să se înțeleagă o asemănare dintre aceasta și luptele cu tătarii din tradiția moldovenească. Ca urmare, istoricul ieșean nu a văzut nici un impediment pentru a plasa și problematicul „descălecat” al lui Dragoș în Moldova în consecința acestor evenimente, „pe timpul regelui unguresc Laslău, adică Vladislav Cumanul”, respingând opinia lui D. Onciul cum că în tradiția cronicilor moldovenești vorba ar fi fost despre Ladislau I cel Sfânt „care ar fi întovărășit ca un geniu proteguitor expediția lui Ludovic cel Mare” și că „așa s-ar fi substituit în legenda românească figura închipuită a lui Laslău celei aievea a lui Ludovic”. Această „adaptare a legendei ungurești de către români” i s-a părut lui Xenopol „ca ceva nepsihologic”, dat fiind că „îl avem pe Ladislau Cumanul care înaintea lui Ludovic fusese prin Moldova”³⁵. Reducând, însă, acțiunea lui Ladislau al IV-lea doar la luptele cu cumanii, istoricul ieșean a trecut pe lângă necesitatea explicării faptului că tradiția moldovenească nu știa nimic despre cumani, menționându-i doar pe tătarii, deși explicația era sugerată de chiar cronicile

³³ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Volumul II. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 30-31, n.42.

³⁴ *Ibid.*, p.30.

³⁵ *Ibid.*, p.33 și n. 49.

ungare care, tot în domnia lui Ladislau al IV-lea Cumanul, consemnau și o mare intervenție în regatul maghiar a armatelor tătare.

La această intervenție care este într-o vădită consonanță cu cele ce scriau cronicarii moldoveni cu referire la vremea lui Laslău „craiul unguresc”, vom reveni ceva mai jos. Aici doar vom reproduce o concluzie semnificativă, făcută de Nicolaie Stoicescu, care a constatat că „după apariția studiilor lui Xenopol și Onciul, istoricii români s-au împărțit în două: unii care au susținut teza „descălecatului” așa cum o preconiza istoricul ieșean, și alții care s-au declarat împotriva, folosind în genere argumentele lui D. Onciul”³⁶, deși cu referire la întemeierea Moldovei acesta din urmă a rămas pe pozițiile ferme ale „descălecatului” lui Dragoș „pe la mijlocul secolului XIV”, în timp ce oponentul lui pune „descălecatul” în consecința evenimentelor atribuite de tradițiile vremii lui Ladislau al IV-lea Cumanul. Urmează deci, că problema identificării „craiului unguresc” din tradiția cronicărească din Moldova cu careva dintre purtătorii numelui Vladislav/Laslău dintre regii Ungariei, ca condiție *sine qua non* a unei datări mai veridice a întemeierii Moldovei de primul ei voievod Dragoș, a continuat să rămână actuală și după încetarea activității istoriografice a lui D. Onciul. Cu atât mai mult că ulterior, pentru mai bine de o jumătate de secol, de o accepțiune cvasi-unanimă din partea cercetătorilor s-a bucurat concepția celui din urmă, în timp ce opiniile istoricului ieșean nu erau reproduse decât cu ocazia reeditărilor succesive ale operei sale fundamentale de istorie a românilor.

Chiar și P.P. Panaitescu care a îngrijit reeditarea cronicilor slavo-române, publicate anterior de Ion Bogdan, completându-le, nu a găsit motive care l-ar fi făcut să nu accepte identificarea lui Vladislav din *Cronica moldo-rusă* cu Ladislau I cel Sfânt³⁷, așa cum o făcuse D. Onciul, invocând că de „el sunt legate o serie (sic!) de legende despre luptele miraculoase cu barbarii huni și cu tătarii”, cu referire însă la cronica lui Antonio Bonfini precum și la cronica lui Grigore Ureche, unde, după cum s-a văzut din interpolarea lui Simion Dascălul, nu se conține nimic din pretinsul miracol. Tot atât de categoric s-a manifestat P.P. Panaitescu și în introducerea sa la una din edițiile cronicii lui

³⁶ Ibid., p. 51, n. 3.

³⁷ *Cronicile slavo-române*, p. 158, n.3.

Grigore Ureche, pe care a îngrijit-o și adnotat-o. Aici istoricul nostru, în pasajul introdus de Simion Dascălul vede un ecou al „luptelor legendare ale regelui Ungariei Vladislav (cel Sfânt) cu tătarii”. Atitudinea lui față de această interpolare a fost determinată de caracterul legendei „injurioase pentru poporul nostru”, deși „nu numai caracterul ei injurios, dar și forma ei legendară, nesperioasă... ar fi trebuit să-l facă pe dascălul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cât de elementară în domeniul istoric”³⁸. Împărtășind pe deplin această atitudine față de caracterul ofensator a celor referitoare la români din interpolarea lui Simion Dascălul, pe care el n-a făcut decât să o preia dintr-un enigmatic „letopiseț unguresc”, totuși nu vedem motivul justificator pentru a ocoli sau încadra în alt context istoric evenimentele controlabile care se conțin în acest izvor și puse de însuși Simion Dascălul la o vreme care coincide de minune cu cea la care, în domnia lui Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul, s-a produs o mare invazie tătară în Ungaria, la care se referă atât pasajul reprodus de interpolatorul operei lui Grigore Ureche, cât și (prin analogie) de *Cronica moldo-rusă*. În cazul lui D. Onciul, care își construia opinia ca opoziție „mitului” proferat de I. Chr.Engel, ca și al lui P.P. Panaitescu care proceda la fel respingând calificativele ofensatoare la adresa românilor din interpolarea lui Simion Dascălul, s-a întâmplat întocmai ca și în cazul când, împreună cu apa din albiuță a fost aruncat și pruncul.

Încă prin anii ‘70 ai secolului trecut, când ne-am angajat în cercetarea condițiilor externe ale procesului formării statului medieval românesc de la est de Carpați, inclusiv politica Regatului Ungariei în această direcție³⁹, am studiat mai multe evenimente care s-au întâmplat în domnia la Buda a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, mai ales în legătură cu represaliile declanșate, la insistența Curiei papale, împotriva acelor care nu împărtășeau catolicismul, în mod special fiind vizați cumanii, stabiliți în mare număr în Ungaria în preajma primei mari invazii tătare din 1241-1242. În 1279, sub presiunea legatului papal Filip, episcop de Fermo, regele în cauză a emis un document prin care cumanii erau obligați să se

³⁸ Grigore Ureche. *Op. cit.*, p. 41.

³⁹ Павел Параска. *Политика Венгерского королевства в Восточном Прикарпатье и образование Молдавского феодального государства*. În: *Карпато-Дунайские земли в средние века*. Кишинёв: Штиинца, 1975, p.43.

stabilească cu traiul în locurile atribuite lor la început: între Dunăre și Tisa, sau la Criș, ori între Criș și Mureș sau încă între Mureș și Timiș⁴⁰. Faptul este important și prin aceea că unele dintre aceste hidronime sunt prezente și în narațiunea despre „craii ungurești”: Tisa, Mureș, Criș. Ca răspuns la represaliile declanșate împotriva lor, cumanii s-au răsculat, lupta hotărâtoare a oastei cu dâșii dându-se la lacul Hód, la confluența Tisei cu Mureșul. Cum să nu se observe aici o nouă coincidență cu cele ce se scrie în *Cronica moldo-rusă* despre luptele regelui Vladislav la râul Tisa⁴¹. Este adevărat că, în primul caz, vorba era de cumani, iar în cel de-al doilea de tătari. În lucrarea noastră monografică care generaliza investigațiile făcute, am găsit explicare și acestei necoincidențe, vorba fiind de amalgamarea în narațiunea din cronică moldovenească în cauză a evenimentelor care s-au produs mai întâi în legătură cu răscoala cumaniilor, dar care au generat ulterior și implicarea factorului tătăresc. Căci cumanii care s-au salvat în lupta de la Hód au fugit, așa cum specificau și unele cronici ungare, la tătari⁴². Pentru a-i prinde și a-i întoarce înapoi, Ladislav al IV-lea a și organizat expediția, pe care o menționa el însuși în 1288 și în timpul căreia el și cu cei ce-l însoțeau s-au pomenit pentru prima oară prin părțile Moldovei. Ajunși la tătari, cumanii fugari i-au îndrumat pe aceștia să interprindă o incursiune în Regatul Ungariei, ceea ce s-a și întâmplat în anul 1285⁴³. Cu această ocazie, unele consemnări cronicărești indică direct că în anul respectiv, „după Nașterea lui Dumnezeu (întocmai cum scria și Simion Dascălul – n.n.) *Cumanii și Tătarii* (subl. n.), într-o mulțime nenumărată au intrat în Ungaria și au devastat-o”⁴⁴, în timp ce alte cronici ungare prezintă evenimentul ca o a doua invazie a tătarilor (*de secundo introitu Torta-*

⁴⁰ *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de Nicolae Densușianu. Vol. I. Partea I. București, 1887, p.427.

⁴¹ *Cronicile slavo-române*, p. 159.

⁴² Petrus Ranzani. *Epitome Rerum Hungaricarum per indices descripta a I. Sambuco*. În: „Scriptores Rerum Hungaricarum”. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Tyrnaviae, 1765, p.624; Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum*, p.247.

⁴³ П. Ф. Параска. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1982, p. 43-49.

⁴⁴ *Catologus fontium historiae Hungarie*. Ed. Albinus Franciscus Gombos. III. Budapesta, 1938, p. 1959.

rorum)⁴⁵, aceștia arzând și prădând totul până la Pesta. Nu intenționăm să descriem peripețiile tătarilor din timpul acestei invazii a lor, ceea ce am făcut deja cu altă ocazie⁴⁶. Menționăm doar nereușita ei dezastuoasă⁴⁷, ceea ce la fel lăsă teren pentru a face o paralelă cu cele scrise în *Cronica moldo-rusă* despre triumful regelui Vladislav/Ladislau. În ansamblul lor, informațiile invocate mai sus nu lasă îndoială că narațiunea din *Cronica moldo-rusă* și din interpolarea lui Simion Dascălul, inclusă în cronica lui Gr. Ureche, au în vedere, așa cum am mai spus-o și cu altă ocazie, evenimentele produse în timpul când în Ungaria domnea Vladislav/Ladislau al IV-lea Cumanul⁴⁸. Iar faptul că aceste surse nu fac deosebire dintre evenimentele întâmplare cu implicarea cumanilor și cele cu implicarea tătarilor s-ar explica nu doar prin faptul că ele s-au întretesut între ele, ultima producându-se în consecința cel dintâi, pentru ca la faza finală a lor să participe atât cumanii cât și tătarii, precum și printr-o substituție tradițională în mentalitatea cronicarilor moldoveni a celor două seminții nomade. Această substituție și-a găsit clar expresia în opera cărturarului domn al Moldovei Dimitrie Cantemir, care scria despre tătari „pe care-i numesc cumani”⁴⁹. Prin prisma evenimentelor amalgamate în cele două izvoare cronicărești referitoare la regele Vladislav/Laslău „craiu unguresc” și a informației oferite de actul lui Ladislau al IV-lea Cumanul din 1288, care atestă prezența lui la est de Carpați, trebuie să se admită că evenimentul nu a fost însoțit de lupte cu tătarii pe teritoriul Moldovei, ci doar cu cumanii. Căci în contextul luptelor cu tătarii din timpul invaziei acestora din 1285, sursele istorice care le relatează nu lasă teren pentru a se admite că regele în cauză s-ar fi aflat prin Moldova și cu această ocazie.

În anul 1992, istoricul Ovidiu Pecican, într-o lucrare de care, din păcate, nu am reușit să luăm cunoștință decât dintr-o referire la ea a reputatului medievist Șerban Papacostea, a readus în actualitate problema identificării lui Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească cu Vladi-

⁴⁵ Petrus Ranzani. *Op. cit.* p. 624; Ioannis de Thwroczi, *Op. cit.*, p. 247.

⁴⁶ П.Ф. Параска. *Внешнеполитические условия*, p. 46-48.

⁴⁷ Tudor Sălăgean. *Op. cit.* p. 275.

⁴⁸ П.Ф. Параска. *Op. cit.*, p.50, 58-59.

⁴⁹ Dimitrie Cantemir. *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*. București, 1901, p.466, 475, 497-498.

slav/Ladislau al IV-lea, insistând asupra veridicității ei. Un an mai târziu, Șerban Papacostea nu numai că s-a solidarizat cu cercetătorul de mai sus, ci a adus în favoarea opiniei lui și o totalitate de mărturii documentare și cronicărești, inclusiv și mai multe din cele utilizate de noi în lucrarea publicată în 1981. Dintre ele menționăm mai ales informațiile referitoare la activitatea legatului papal Filip, episcop de Fermo, și la decizia consiliului de la Buda din 1279 care „a scos în afara legii confesiunea răsăriteană, „schisma”, interzicând preoților de rit răsăritean să officieze slujbe, iar credincioșilor să participe la acestea”. Iar peste câteva luni, lui Ladislau al IV-lea i s-a cerut „să-i alunge din regatul său atât pe eretici cât și pe schismatici”, ceea ce însă regele n-a făcut, lăsând „libertate de manifestare cultului ortodox” și permițând „cumanilor să persiste în credința lor”⁵⁰. Oare acestea nu sunt argumente destule pentru a-l vedea pe acest rege al Ungariei în rolul personajului omonim din *Cronica moldo-rusă*, prezentat ca fiind catolic doar formal, după limbă și orânduiala crăiască, în timp ce în taină, în inimă era ortodox? Mai ales că el le-a satisfăcut rugămintele românilor „să nu-i împingă la legea latină și să le dea voie să-și țină legea creștină grecească”⁵¹. Unde mai pui, că după uciderea lui Ladislau al IV-lea, a fost instituită, din inițiativa papei, o anchetă care să stabilească dacă acest rege a încetat din viața ca „eretice”, „schismatic” sau catolic⁵².

În 1998, dezvoltând o ipoteză în același sens al identității „craului unguresc” din tradiția moldovenească cu Ladislau al IV-lea, formulată de B.P. Hasdeu⁵³, Ovidiu Pecican și-a reafirmat, invocând și argumente de rigoare, atașamentul său la această identificare⁵⁴. Apreciind concluziile lui, un alt cercetător, Tudor Sălăgean, abordând același subiect în contextul invaziei tătare din 1285, cu un accent deosebit asupra celor ce s-au întâmplat în Transilvania, a făcut concluzia tranșantă că identificarea regelui ungar din tradiția cronicărească despre întemeierea

⁵⁰ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*. București: Editura Enciclopedică, 1993, p.162-163.

⁵¹ *Cronicile slavo-române*, p.158-159.

⁵² Șerban Papacostea. *Op. cit.*, p.163.

⁵³ B.P. Hasdeu. *Etymologicum Magnum Romaniae*. P. 760.

⁵⁴ Ovidiu Pecican. *Troia, Veneția, Roma. Studii de istoria civilizației europene*. Cluj-Napoca, 1998, p.116-117, 140, 150-151.

Moldovei „depășește stadiul ipotezelor, ea trebuind considerată o certitudine”⁵⁵. Nu ne rămâne, deci, decât să sperăm că această certitudine nu va fi neglijată și de ceilalți cercetători care, trecând pe lângă argumente, fie chiar și nu destul de sigure, continuă să-l vadă în regele unguresc din tradiția moldovenească pe Ladislau I cel Sfânt, iar luptele cu tătarii fiind date cu primii ani de domnie a lui Ludovic I de Anjou, așa cum considera greșit D. Onciul.

Este adevărat, că identificarea lui Laslău „craii unguresc” din tradiție cu Ladislau al IV-lea necesită și o revizuire totală a cronologiei întemeierii voievodatului Moldovei prin Dragoș, ceea ce nu poate să nu întâmpine opoziția acelor istorici care, pornind de la interpretările eronate ale tradiției, au plasat fenomenul în domnia celui de-al doilea și ultim reprezentant al dinastiei Ange-vinilor de la Buda. Aceasta ne face, înainte de a încheia lucrarea de față, să apelăm la unele premise metodologice invocate de Șerban Papacostea, care ni se par foarte utile pentru o cercetare pertinentă a problemei genezei statului românesc medieval de la est de Carpați, care și-a adjudecat numele oficial de *Țara Moldovei*. Abordând problema interpretării gândirii medievale în tratarea izvoarelor istorice privind întemeierea Țărilor Române, reputatul istoric insistă asupra a trei trăsături principale ale tratării realității istorice de către gândirea medievală la etapa ei elementară și anume: „*amalgamarea* (subl. aut) proceselor istorice succesive într-o unică desfășurare, fără distincție între diferite straturi, ca în ruinele unei clădiri distruse de seism în care componentele diverselor etaje cu greu mai pot fi distinse unele de altele; *personalizarea* (subl. aut) acestor procese, reduse la acțiunea activă a unui erou-creatic care își realizează opera pe teren virgin și de ale cărui fapte sunt eventual învăluite într-o trăsătură de miracol și fabulos; *înțelegerea* (subl. aut.) realității actuale în trecut, cu concursul mitului respectiv, tendință care sporește considerabil confuzia cronologică în înfățișarea procesului istoric”⁵⁶. În continuare, autorul indică asupra singurei soluții la care ar trebui să recurgă istoricul „care se avântă în încercarea de a desface firele încâlcite la extrem ale tradiției

⁵⁵ Tudor Sălăgean. *Op. cit.*, p. 281.

⁵⁶ Șerban Papacostea. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca,; Editura Dacia, 1988, p. 25.

medievale”, și anume: „confruntarea acesteia cu realitatea istorică, reconstituită cât mai fidel cu putință pe temeiul documentației sigure”, astfel ca din „suprapunerea celor două planuri, cel al tradiției și cel al datelor istorice certe, se va desprinde, măcar parțial, raportul dintre realitate și ficțiune în tradiția medievală, chiar dacă succesiunile cronologice vor rămâne în anumită măsură cufundate în ceața confuziei de planuri caracteristice formulei arhaice de tratare a faptului istoric”⁵⁷.

Prin prisma premiselor enunțate, drept necesitate științifică stringentă ni se pare reconstituirea pertinentă, dar în măsura posibilului, a surselor istorice care au stat la baza tradiției medievale a întemeierii Țării Moldovei, ținând cont că de fapt există două tradiții. Una datorată cronicarilor moldoveni care-l prezintă ca „descălecător” de țară pe Dragoș Vodă. Și alta, datorată cronicarului ungar, Ioan de Târnave, care în postura de întemeietor îl pune pe voievodul Bogdan. Ambele întemeieri însă sunt puse fie la 1359, fie la o dată apropiată de acest an. Este evidentă confuzia, care necesită o rezolvare credibilă, imposibilă fără cercetarea izvoarelor acestor tradiții, ceea ce am și făcut în studiul precedent.

În baza celor de mai sus, ne exprimăm convingerea nu doar de faptul că în calitatea de „rege unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei este nu altul decât Ladislau al IV-le Cumanul (1272-1290), ci și că voievodatul Moldovei în frunte cu Dragoș a fost întemeiat în domnia acestui rege al Ungariei, mai precis în intervalul dintre 1283 (răscoala cumanilor din Ungaria, fuga lor către tătari și urmărirea lor organizată de regele în cauză) și 1285 (cea de-a doua mare invazie a tătarilor în Ungaria, dezastruosul final al căreia s-a resimțit la fel și în părțile de la răsărit de Carpați). Este altceva că domnia pe durata vremii de până la „descălecatul” lui Bogdan din Maramureș (cel mai probabil, în anul 1359) a doar doi voievozi – Dragoș și Sas -, cum ar urma din cronicile indigene, ar părea neverosimilă. Nu se exclude, însă, ca pe durata de vreme indicată să mai fi fost și alți voievozi moldoveni care, însă, nu s-au învrednicit prin faptele lor de memoria posterității. În context, fără a devansa un alt studiu al nostru publicat în volumul de față, menționăm faptul că, deja la câteva decenii după 1359, unele izvoare

⁵⁷ Ibid., p. 24-25.

bisericești (*Pomelnicul de la mănăstirea Voroneț*), pentru vremea dintre domnia lui Lațcu (feciorul lui Bogdan I) și Petru I Mușatin, adică între 1373 și 1376, menționează numele a încă 5 voievizi⁵⁸, neatestați în cronicile țării. Cu atât mai mult ignorarea unor voievozi din perioada când încă nu se alcătuiău nici cronici și nici măcar pomelnice este mai mult decât posibilă. În ceea ce privește cercetarea concretă a posibilității existenței voievodatului Moldovei la o vreme anterioară anilor 40, când se admite totuși, abătându-se de la indicațiile din cronici, că ar fi luat ființă „marca” militară pusă în seama lui Dragoș, nici nu s-a încercat, toate informațiile istorice în acest sens fiind supuse datării doar raportându-le la anul legendarului „descălecat” al lui Dragoș. Suntem mai mult decât siguri că reorientarea cercetărilor către anii 80 ai secolului al XIII-lea va pune în evidență și unele realități în favoare întemeierii și existenței voievodatului Moldovei mult înaintea disputatei datări a fenomenului în baza inter-pretărilor faimosului „descălecat”.

⁵⁸ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozii din secolul al XIV-lea*. În: „Limba Română”, Chișinău, 2009, nr.2, p.172, 180, 182-n.16.

În problema temeiului pretențiilor regalității Ungariei de supremație asupra Moldovei*

La 20 martie 1360, regele Ungariei Ludovic I răsplătea diversele merite ale nobilului român din Maramureș, Dragoș, fiul lui Gyula din Gyulești, de care acesta se învrednicise cu diferite ocazii “și mai cu osebire [în] reaşezarea țării noastre, a Moldovei [...], când a întors cu veghetoare grijă și cu neobosită strădanie pe calea statornicei credințe ce trebuie păstrată către coroana regească pe mulți români răzvrățiți, rătăciți din calea credinței datorate”¹. Urmează din citatul de mai sus, că, de la o vreme anterioară neprecizată, autoritățile regale maghiare considerau Țara Moldovei ca aparținându-le lor, căci Dragoș din Gyulești a contribuit doar la reaşezarea ei, readucându-i pe românii răzvrățiți la ascultare. Documentul însă nu precizează nici vremea și nici evenimentul în urma căruia regalitatea ungară se *pretindea* sau se afirmase *de facto* ca stăpână a Țării Moldovei, care, așa cum se desprinde din formula documentului de mai sus, exista deja ca atare de ceva vreme înainte de a se produce evenimentul în cauză.

Nu clarifică problema vremii și condițiilor în care autorităților regale maghiare li s-a oferit motivul de a pretunde sau de a-și exercita în realitate supremația nici cel de-al doilea document regal cu referire la Țara Moldovei, semnat de același rege pe 2 februarie 1365. Beneficiar al lui era Balc, fiul lui Sas, adică al celui de-al doilea voievod al Moldovei, indicat în cronicile indigene ca fiind feciorul lui Dragoș Întemeietorul². Balc se făcuse plăcut regelui prin *nemăsurate slujbe* „în tot timpul de când s-a alăturat maiestății noastre (Ludovic I- n. mea), cu o dragoste atât de fierbinte, încât părăsindu-și și lăsându-și în urmă supuși³ săi scumpi

*Publicat în „Banatica”, Muzeul Banatului Montan, Reșița, nr.23, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2013, p.489-503.

¹ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române. Vol.I. Întocmit de Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru etc. București: Editura Academiei, 1977, p.76 (originalul în l. latină), 77 (traducere în l.română).*

² *Cronicile slavo-române din sec.XV-XVI publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p. 14 etc.*

³ Editorii documentului au tradus expresia latină **suis caris parentibus** prin **părinții săi scumpi**. Dicționarul limbii latine însă ar conduce spre o traducere mai adecvată circumstanțelor în care a fost emis documentul în cauză. Astfel, expresia latină menționată i-ar

și foarte multe rude ca și toată averea lui, a venit din țara noastră moldovenească (subl. mea) în *regatul nostru al Ungariei* (subl.mei)⁴. Din document se desprinde aceeași pretenție de stăpânire anterioară a regelui de la Buda asupra Moldovei, fără, însă, ca ea să fie considerată parte a Regatului Ungariei. Observația este principială ținându-se cont că în unele publicații recente, asupra cărora voi reveni pe parcurs, Țara Moldovei la care se refereau documentele citate, este considerată că fiind o provincie a Regatului Ungariei, în ciuga faptului că însuși regele de la Buda făcea o distincție netă între ea și regatul său.

Un sens apropiat de cel ce se desprinde din documentele de mai sus, este redat și de cronicarul ungar Ioan de Târnave, fost notar al aceluiași rege Ludovic I, care și-a încheiat scrierea operei sale, *Cronica Ungurilor*, la puțin timp după moartea patronului său (1382). Consemnând faptul trecerii clandestine a lui Bogdan (fost voievod al românilor din Maramureș) în Moldova, întâmplat în legătură probabilă cu evenimentele care au necesitat trimiterea oastei conduse de nobilul maramureșean Dragoș din Gyulești, adică prin 1359, acest cronicar prezintă Moldova ca fiind supusă Coroanei Ungare, dar nepopulată din cauza vecinătății tătarilor⁵, fără însă a-i cunoaște pe antecesorii care au administrat țara până la evenimentele descrise. Referindu-se la vecinătatea tătarilor ca pricină a faptului că țara ar fi fost nepopulată, Ioan de Târnave ar lăsa să se înțeleagă că pretențiile de stăpânire asupra Moldovei din partea regalității maghiare ar data cu vremea de până la apariția tătarilor în zonă, adică înainte de 1241/1242, când nu doar Regatul Ungariei, ci și spațiul extracarpatic a fost supus primei invazii masive din partea armatelor mongolo-tătare conduse de hanul Batu⁶. Cu toate

fi avut în vedere pe **ai săi scumpi supuși** (*Латинско-русский словарь*. Москва, 1976, p.725).

⁴ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I*, p.80-82 (doc.nr.43, versiunea original în l. Latină și versiunea tradusă în l. Română).

⁵ Ioannis de Thwrocz *Cronica Hungarorum. Ab origine gentis inserta simul Chronica Ioannis archidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Ed. I.G. Schwandtner. Pars I. Tynnaviae, 1765, p.317. Pasajul respectiv a fost tradus și folosit în limba română de Alexandru Boldur (*Istoria Basarabiei*, București, 1992, p.137), Victor Spinei (*Moldova în secolele XI-XIV*. Chișinău, 1994, p.366) ș.a.

⁶ O amplă prezentare a acestei invazii se datorează studiilor lui Victor Spinei, dintre care nu voi menționa decât unul: *Ultimele valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*. Iași: Editura Helios, 1996, p.2011-224.

acestea, în istoriografia atât de controversată a problemei formării statului care s-a numit Țara Moldovei, păreri divergente au fost formulate și în ceea ce privește vremea apariției și temeiului pretențiilor de supremație a regalității maghiare asupra viitorului stat românesc de la răsărit de Carpați.

Astfel, primii doi istorici români care au abordat de pe poziții științifice problema formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic cu numele de Țara Moldovei – A.D. Xenopol și Dimitre Onciul -, pornind de la tradiția indigenă despre *descălecatul* Moldovei de către Dragoș, venit parcă din Maramureș, și de la implicarea cu această ocazie a unui rege ungar pe nume Vladislav/Laslău angajat în luptele cu tătarii, puneau începutul supremației Coroanei maghiare în consecința uneia dintre cele două lupte de anvergură dintre unguri și tătarii. Deosebirea dintre cei doi istorici constă doar în numele regilor implicați și în datarea respectivă a unei sau altei lupte cu tătarii. A.D. Xenopol, identificându-l pe regele din tradiția moldovenească cu Ladislav al IV-lea poreclit Cumanul (1272-1290), plasa fenomenul *descălecatului* în consecința celei de-a doua invazii massive a tătarilor în Ungaria, care s-a produs în anul 1285⁷. D. Onciul, însă, ignorând, din motive necunoscute, această campanie, a acordat preferință luptelor cu tătarii din primii ani de domnie a regelui Ludovic I (1342-1382), mai recurgând și la o neverosimilă identificare a acestuia cu Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească a întemeierii Moldovei⁸. Și într-un caz și în celălalt, însă, în urma victoriei obținute de unguri, cu participarea desigur și a românilor din Maramureș, s-ar fi creat la est de Carpați o stăpânire ungară în frunte cu un Dragoș din Maramureș, fenomenul marcând, parcă, începutul statului al Moldovei, numai că în dependență de Regatul Ungariei, pentru ca, la mijlocul secolului al XIV-lea, în urma răscoalei cu succes în frunte cu voievodul Bogdan, venit într-adevăr din Maramureș, să se producă o a doua *descă-*

⁷ A.D.Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Ed. a IV-a. Vol.II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrația de Nicolae Stoicescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 32-40.

⁸ Dimitre Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului moldovenesc*. În: *Scrieri istorice* Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu. București, Editura Științifică, 1968, p. 93-92, 111-118. Cu doar unele revizuirii neesențiale, Dimitre Onciul și-a menținut opinia și în alte studii ale sale ulterioare.

lecare sau întemeiere prin scoaterea Moldovei de sub supremația Coroanei maghiare⁹.

Este greu de explicat cum s-a întâmplat că, ulterior, opiniile lui A.D.Xenopol au decăzut din atenția cercetătorilor, care au acordat preferință construcției lui Dimitre Onciul. În contextul acesteia, unul dintre cei mai fervenți cercetători ai problemei formării statului moldovenesc, Ștefan S. Gorovei, care nu a putut să nu observe că acțiunile anti-tătare din primii ani ai domniei lui Ludovic I (1342-1382) ca și din ultimii ani de domnie a antecesorului acestuia, Carl Robert (1310-1342), au afectat în exclusivitate zona Curburii Carpaților și Deltei Dunării. Îmbrățișând, însă, ideea *descălecatului* maramureșean printr-un oarecare Dragoș anume în contextul unei victorii a armatelor lui Ludovic I, istoricul ieșian a încercat să reconstituie procesul extinderii supremației maghiare spre nord, punând-o deja în seama acestui enigmatic Dragoș, care ar fi domnit vreo 17 ani, începând cu 1347 și până în 1354¹⁰. Este o încercare de a explica pretențiile regalității de la Buda asupra voievodatului, care a luat ființă în valea râului Moldova și care a stat la începutul istoric al Țării Moldovei, fiind, după câte se vede pe hartă, la ceva depărtare de zona unde se produceau înfruntările ungaro-tătare. Pe această cale se urmărea depășirea lipsei totale a izvoarelor istorice despre întreprinderile belicoase ungare înainte de evenimentele produse în Țara Moldovei în 1359 cu implicarea lui Dragoș din Gyulești. În baza acestor judecăți șubrede, unii istorici vorbesc insistent despre niște imaginate cuceriri magiare în ceea ce se numea Țara Moldovei de atunci pentru a obține motiv în vederea prezentării acesteia ca fiind o provincie a Regatului Ungariei și explicării pretențiilor autorităților regale de la Buda asupra ei ca emanând din dreptul de cucerire.

Relativ recent, profesorul universitar Ion Eremia¹¹ a introdus până și sintagma *cucerirea ma-ghiară* în chiar titlul primului compartiment al celui dintâi capitol al monografiei sale. Judecând după acest titlu, care

⁹ A.D.Xenopol.*Op. cit.* p.338-39; Dimitre Onciul. *Op.cit.*, p. 127-130.

¹⁰ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*. București: Editura Militară. 1973, p. 83-91; Idem. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p.83-88 (*passim*),89-92.

¹¹ Ion Eremia.*Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea)*. Chișinău: Pontos, 2010, p.5. Vezi și p.29.

cuprinde perioada “de la mijlocul secolului al XIII-lea până la cucerirea maghiară (mijlocul secolului al XIV-lea)”, pretinsele cuceriri ar data anume cu vremea indicată între paranteze. Înainte însă de a aborda subiectul cuceririlor la care se referă autorul, nu pot trece pe lângă unele afirmații evident declarative și lipsite de orice temei documentar. Constatând, așa cum este acceptat și în istoriografie, că Țara Moldovei ca **stat** (subl. autorului) s-a constituit pe versanții nord-estici ai munților Carpați, cuprinzând inițial un mic teritoriu, care anterior ar fi alcătuit “conform opiniilor enunțate (Sic!?), o mică formațiune teritorială locală, sub forma unei mărci militare ungare, cu numele de “**terre nostre Moldauane** (subl. autorului), cum o aflăm definită în actul regelui ungar Ludovic cel Mare din 20 martie 1360”, autorul pune cununa modului său de a judeca, afirmând sus și tare că “denumirea **Terrae Moldauane** (subl. autorului) a fost moștenită și acceptată de domnii suverani ai noului stat independent¹². Atenția mea este atrasă, astfel, nu de lipsa notelor de referință, care i-ar justifica judecata autorului, ci de ușurința cu care se formulează și se lansează în circuit niște aserțiuni lipsite de temei. Căci, din cele afirmate de autor și folosite deja ca fapte demonstrate la fel și pe parcursul lucrării¹³, ar urma că noul stat i-ar fi datorat cancelariei regale de la Buda până chiar și numele său, drept motiv pentru o atare interpretare servind doar faptul că denumirea în cauză este menționată pentru prima dată în sursele ungare. Din context, însă, apare și nevinovata întrebare: dacă la începuturile statale moldovenești a stat imaginată “marcă” de apărare creată, parcă, de Ludovic I al Ungariei și ea ar fi transcrisă ulterior în ceea ce se numea stat, atunci care era rostul cuceririlor maghiare de la mijlocul secolului al XIV-lea?

Ca să nu imprim celor ce urmează caracterul unei recenzii, nu voi face decât să pun în evidență momentele cele mai bătaoare la ochi menite să ilustreze imaginatale cuceriri maghiare în zona de formare a Voievodatului/Țării Moldovei și să justifice viziunea autorului privind statutul aces-tuia/acesteia în raport cu purtătorii Coroanei de la Buda. Este de mirare mai întâi de toate faptul că, lansând sintagma *cuceriri*

¹² Ibid., p.7

¹³ Ibid., p.29-30 ș.a.

maghiare, autorul își începe cercetarea cu mijlocul secolului al XIII-lea, lăsând fără atenție primele acțiuni expansioniste ale Regatului Ungariei din cele trei decenii care au precedat marea invazie mongolo-tătară din 1241-1242 și abordând subiectul propriu-zis doar începând cu anul 1324, deși vorbește despre “inițiativa reluării operațiilor militare la răsărit de Carpați¹⁴”, ceea ce presupune că atare operațiuni au avut loc și mai înainte. Apoi, reproducând informațiile cunoscute despre activismul politico-militar al ungarilor din ultimii ani de domnie a lui Carol Robert în zona Curburii Carpaților și a Curiei Papale în vederea refacerii episcopiei catolice de la Milcov, I.Eremia se asociază opiniei că Ungaria nu a reușit să-și realizeze planul de expansiune urmărit. Atitudinea autorului se schimbă însă brusc după venirea pe tronul regal de la Buda a lui Ludovic I, în 1342, căruia sursele istorice îi atribuie mai multe acțiuni războinice în aceeași zonă. După o trecere în revistă a mai multor opinii ale istoricilor care s-au preocupat de aceste evenimente (fără ca printre aceștia să-mi regăsesc și numele meu) și care împărtășesc preponderent părerea că în consecința acțiunilor menționate, Regatului Ungariei i-a reușit crearea unui culoar care-i permitea ieșirea la Delta Dunării și Marea Neagră¹⁵, I.Eremia, fără a insista asupra posibilității admise de Vasile Neamțu ca în cadrul acestor acțiuni regele Ungariei să-l fi impus pe „voievodul maramureșean Dragoș¹⁶”, acordă preferință concluziei lui Ștefan S.Gorovei cum că anul 1347 “corespunde mai bine împrejurărilor în care a trebuit să se producă venirea lui Dragoș după zdrobirea forței tătarilor și eliberarea unui teritoriu probabil în colțul sud-vestic al Moldovei”¹⁷. Ar urma, că anume extensiunile datorate politicii lui Ludovic I din primii ani de domnie a lui ar și reprezenta acele *cuceriri maghiare* avute în vederea de I.Eremia și în consecința cărora domnia sa își construiește judecățile despre statutul juridic al Țării Moldovei în faza incipientă de formare a ei ca stat. Repet, însă, ceea ce am menționat și ceva mai sus, că aceste cuceriri, printr-o viziune aproape unanimă a

¹⁴ Ibid., p. 30.

¹⁵ Din motive lesne de înțeles, nu reproduc multitudinea opiniilor altor cercetători, numele și lucrările cărora sunt menționate în notele paginale ale monografiei lui I.Eremia: vezi notele 187-197, p.31-32.

¹⁶ Vasile Neamțu. *Istoria orașului Baia (Civita Moldaviensis)*. Iași, 1997, p. 117.

¹⁷ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.33-34; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.219.

istoricilor, au afectat în exclusivitate zona Curburii Carpaților, iar datarea creațiunii politice, atribuite de tradiția indigenă lui Dragoș, cu anul 1347 sau cu o altă dată din primii ani de domnie a lui Ludovic I se datorează identificării artificiale a lui Vladislav/Laslău din tradiția moldovenească cu acest rege al Ungariei¹⁸. Apoi, indiferent dacă admitem un problematic *descălecat* al lui Dragoș din Maramureș sau o întemeiere locală, nu se poate să nu se țină cont că în tradiție Dragoș este prezentat ca voievod întemeietor al Țării Moldovei din părțile râului cu același nume, care nu observă deocamdată nimic comun cu culoarul unguresc de la Curbura Carpaților.

Nu adeverește teza despre cucerirea maghiară în această zonă nici faptul invocat de Vasile Neamțu, că Baia ar fi fost incendiată după 1346, dar la o dată greu de precizat¹⁹. Iar observația lui Ștefan Gorovei, care pune ruinarea orașului Baia în legătură cu venirea dinspre sud a lui Dragoș „descălecătorul”, considerând că evenimentul s-ar fi produs în consecința opoziției opuse de elementul „de baștină” descălecătorilor unificatori²⁰, este tot atât de „convingătoare” ca și traseul atribuit lui Dragoș în problematica înaintare a lui dinspre sud spre nord. Observația este interesantă doar în sensul că autorul în cauză admite totuși existența „elementelor de baștină”, capabile să opună rezistență celor ce le aduceau cu sine subordonarea unei puteri străine. Adică erau organizați politic și militar, aveau formațiunea lor statală în frunte desigur cu un potentat, care putea fi, de ce nu, un voievod. În rest, aserțiunea istoricului de la Iași nu-și are rostul decât să mai încerce încă un argument în favoarea construcției sale privind problematicul „descălecat maramureșean” al lui Dragoș, acesta aflându-se, parcă, în slujba regelui de la Buda care l-ar fi împuternicit cu administrarea imaginetei „mărci” de apărare a Regatului

¹⁸ Argumentele irefutabile în acest sens au fost generalizate într-un recent studiu al meu, care însă nu face decât să reconfirme și să fortifice ideea, acceptată și de alți cercetători români cu renume, că în realitate cronicarii moldoveni l-au avut în vedere pe Ladislav al IV-lea Cumanul (1272-1290).- Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?* În: „History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p.7-19, bibliografia la p.20-21.

¹⁹ V.Neamțu, E. Neamțu, S.Cheptea. *Contribuții la problema urbanizării așezării de la Baia în secolul al XIV-lea. În:”Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol”, XVI, 1979, p. 301; Iidem. Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII, II. Iași, 1984, p. 12, 16, 245, 246. Apud: Ion eremia. Op.cit., p.37.*

²⁰ Ștefan S Gorovei. *Op. cit.*, p.48. Apud: Ion Eremia. *Op. cit.*, p.37.

maghiar, creată parcă pe versantul răsăritean al Carpaților de Est. Căci ruina orașului considerat a fi fost prima reședință a întemeietorului voievodatului Moldovei s-a întâmplat cel mai sugur în 1359 în timpul unicei expediții documentate a contingentelor militare ungare, puse sub comanda nobilului român maramureșean, Dragoș din Gyulești. În lipsa altor informații în același sens nu văd locul sintagmei *cucerirea maghiară* la mijlocul secolului al XIV-lea. Căci, după cum urmează din diploma regală pe numele acestui Dragoș, menționată la chiar începutul prezentului studiu, vorba era nu de cucerirea Țării Moldovei, ci de reșezarea ei, adică de readucerea ei în subordonarea autorităților regale de la Buda. Aceasta înseamnă că pretinsa dependență a voievodatului moldovenesc se referea la o vreme anterioară acestor evenimente

În consecință, decade necesitatea angajării în discuții cu Ion Eremia privind statutul juridic al Țării Moldovei în preajma și în consecință, de data aceasta a realei treceri în Moldova a voievodului român din Maramureș Bogdan, care s-a și afirmat ca voievod a statului de la est de Carpați. Judecățile autorului privind sensurile termenilor **țară, regat, stat**²¹ ș. a. sunt nu altceva decât exerciții lingvistice, în condițiile când cele două state românești extracarpatiche oficial s-au numit **țări** pe toată durata existenței lor istorice, iar termenul *regnum/regat*, ținea de caracterul regimului politic al statului în frunte cu un rege, tot așa cum o formațiune statală în frunte cu un *voievod* se numea *voievodat*. Sigur că, în context, nu se pot prezenta decât aberante aserțiunile autorului, bazate în temei pe cele scrise de Ioan de Târnave, că Moldova de până la Bogdan a fost o provincie a Regatului Ungariei, devenind stat abia după înscăunarea lui Bogdan și dobândirea independenței sale, mai punându-se la îndoială și sintagma *dinastia Dragoșeștilor*²². Printre

²¹ Ion Eremia. *Op. cit.*, p.41-42. De altfel, cea mai adecvată definiție a termenului *țară* este „teritoriu locuit de un popor organizat din punct de vedere administrative și politic într-un stat”.- DEX. Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1996, p.1123.

²² Ion Eremia. *Op.cit.*,p. 43-46. În concluziile formulate de autor la finele compartimentului consacrat stăpânirii „Drăgoșeștilor”, se afirmă fără drept de apel că “Drăgoșeștii” au fost instalați extracarpaic de trupele maghiare. Moldova “Drăgoșeștilor” a fost o provincie supusă direct regelui, o proprietate a sa, obținută în baza „dreptului cuceritorului”. Iar ceva mai jos, se afirmă cu aceeași tărie că “cercetările istorice oferă tot temeiul să credem că “Drăgoșeștii” au stăpânit “țara” Moldovei, în calitate de provincie maghiară, prin anii 1347-1363” (Ibid., p.46).

argumentele în baza cărora se fac asemenea concluzii este indicat și faptul că *Țara Moldovei* ca nume nu figurează în titlul regilor unguri, așa cum era Galiția ș.a. Anume acest fapt și denotă punctul cel mai vulnerabil al construcțiilor de tipul celor de mai sus și explică de ce, intenționat sau nu, autorul în cauză stabilește limita cronologică inferioară a cercetării sale la mijlocul secolului al XIII-lea, deși primele încercări expansioniste, soldate și cu anumite rezultate, ale Regatului Ungariei în zona Curburii Carpailor și în direcția Dunării de Jos, au fost întreprinse încă înainte de invazia mongolo-tătără din 1241-1242, care le-a încurcat lucrurile ungarilor și Curiei papale.

Cheia rezolvării problemei temeiului pretențiilor de supremație a regilor de la Bude se află, la părerea mea, acolo unde încă nimeni nu a căutat-o, cercetătorii speculând, de regulă, unele și aceleași argumente, încercând o reconstituire a realităților printr-o amalgamare de diverse inter-pretări autoricești la un subiect sau altul, fără a se îngriji de baza documentară a acestora. Ca premisă a unei abordări adecvate a problemei se prezintă a fi un fragment dintr-un decret al regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg din 1435, cunoscut de mai demult, dar repus în circuitul științific de Victor Spinei²³ - notoriul cercetător al problemei formării statului românesc de la est de Carpați și al circumstanțelor politice anterioare precum și contemporane ale procesului care s-a încununat cu fopmarea și afirmarea statală a Țării Moldovei. Deși destul de târziu, fragmentul în cauză are o valoare incontestabilă prin faptul că „reflectă realități mult mai vechi”²⁴. Conform documentului în cauză, spațiul extracarpatic unde se constituise cele două state românești, se numea cândva *Cumania* și era populată de *cumanii negri*. La vremea însă, când era emis decretul regal, fosta Cumanie se numea *Țara Valahiei*, fiind locuită de *valahi* și separată în două părți: cea Transalpină, adică Țara Românească, și Moldova²⁵. În viziunea autorităților de la Buda, așadar, ar fi avut loc o substituție mecanică de nume de țară în consecința dispariției cumanilor și repopulării fostei lor țări de către români și separarea lor în cele două state românești extracarpatică cunoscute, în

²³ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Chișinău: 1992, p.43,n.64 și p.62.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid., p.43.

aceeași cheie în care prezenta lucrurile și Ioan de Târnave, cu referire însă doar la Moldova de până și de după „descălecatul” lui Bogdan. Asupra falsității tezei despre o atare înlocuire de populații am atras atenția cu altă ocazie²⁶, astfel că nu văd motivul pentru a reveni la acest subiect.

Plasând Cumania “de la fluviul Olt, între Munți (Carpați- n. mea) și Danubiu”, decretul lui Sigismund de Luxemburg din 1435 observă o flagrantă legătură cu *Diploma Ioaniților*, semnată în 1247 de regele de atunci al Ungariei, Bela al IV-lea. Ea pune la fel începutul Cumaniei “de la râul Olt și Munții Transilvaniei”²⁷, omițând doar Dunărea. Urmează, că documentul din 1435 reproducea o stare de lucruri din preajma mijlocului secolului al XIII-lea. Cumanii, însă, și respectiv spațiul unde-și pășteau turmele și-și exercitau controlul politico-militar căruia i sa imprimat și numele de Cumania, au ajuns în vizorul autorităților ungare și al Curiei papale la începutul celui de-al doile deceniu al secolului al XIII-lea, când în sud-estul Transilvanie (*Țara Bârsei*) a fost plasat Ordinul cruciat al teutonilor. Extinderea lor peste Carpați în intenția de a forma aici un stat cruciat sub autoritatea Scaunului papal în detrimentul intereselor Regatului Ungariei, l-au deranjat pe regele acestuia, Andrei al II-lea, care nu a întârziat să recurgă la arme, pentru a-i deposeda pe teutoni de posesiunile lor și a-i expulza din regat, ceea ce s-a reușit în 1225²⁸. Era natural ca regele în cauză să-și atribuie sie fostele stăpâniri teutone din exteriorul Carpaților. În 1227 sau 1228 aici a fost instituită Episcopia catolică a cumaniilor, pusă sub oblăduirea episcopului Teodoric, dar sub apărarea și autoritatea politică a regalității maghiare. În 1233 regele de la Buda și-a introdus, în și așa stufosul titlu al său, și pe cel de *rege al Cumaniei*, care s-a perpetuat pentru multă vreme ulterioară, chiar și atunci când pretinsa Cumanie a ajuns în stăpânirea tătarilor, fiind concepută ca parte a vastului stat mongolo-tătar al Hoardei de Aur. Suntem astfel în prezența perpetuării la fel a pretențiilor autorităților regale de la Buda de a redobândi Cumania

²⁶ Pavel Parasca. *Interferențe etno-politice în terminologia spațiului carpato-ponto-nistrean în secolele XI-prima jumătate a celui de-al XIII-lea*. În: “History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2008, nr.1-2, p.98-99.

²⁷ *Documenta Romaniae Historica.D. Vol.I, p. 26.*

²⁸ *Ibid.*, p.10-12 (text latin), 12-14 (traducere românească).

ca fostă săpânire a lor, imaginată sau reală, de până la cuceririle mongolo-tătare. Este semnificativ în acest sens faptul că, deși în prima jumătate a secolului al XIV-lea ungerii vor redobândi de la tătari pozițiile lor de odinioară de la Curbura Carpaților și Delta Dunării, regii maghiari nu vor introduce în titulatura lor sintagma *rege al tătarilor*, deși la acea vreme prinsese un oarecare teren și denumirea de Tartaria în locul celei de Cumania²⁹, persistând doar sintagma *rege al Cumaniei*.

Nu se știe în ce măsură era cunoscută în Ungaria situația etnică și politică din întregul spațiu de la est de Carpații Răsăriteni. Dar dacă se judecă după cele scrise de canonicul de la Oradea, Rogerius,- autorul celei mai ample descrieri a campaniei armatelor mongolo-tătare din primăvara anului 1241, care s-a abătut și asupra teritoriului de la est de Carpați -, sub numele *Cumania* era înțeles întregul teritoriu care se întindea spre sud de așa-zisa *Poartă a Rusiei*, adică de la *pasul Verecke* din Carpații Nordici, pe unde iureșul mongolo-tătar a pătruns din Rusia Haliciului în Regatul Ungariei³⁰. Ar însemna, că prin titlul lor, regii de la Buda se pretindeau a fi stăpâni ai întregului teritoriu de la est de Carpații Orientali.

Izvoarele documentare ale vremii, care sunt disponibile cercetării, deși puține la număr, vin să ateste că denumirea *Cumania* avea, însă, nu o încărcătură etnică ci politică, datorată faptului că, la vremea anterioară invaziei armatelor hanului Batu, cumanii nomazi exercitau controlul politico-militar asupra teritoriilor în cauză, dominând totodată și comunitățile unei populații sedentare indigene, care, așa cum se întvede din aceleași surse documentare, era dacă nu în totalitatea ei românească, apoi cel puțin predominantă în raport cu alte comunități etnice sedentare din zona respectivă. Diploma Ioaniților din 1247, de exemplu, referindu-se la Cumania dintre Carpații Meridionali, care începea la râul Olt, nu semnalează prezența aici a cumanilor, menționând în schimb țara voievodului român Seneslau³¹. Iar ceva mai înainte, la 14 noiembrie 1234, papa Grigore al IX-lea, referindu-se la episcopia catolică a cumanilor, care cuprindea dacă nu întreaga regiune de la

²⁹ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.62, n.62.

³⁰ Ibid., p. 199 (*inter Rusciam et Comaniam*).

³¹ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I*, p.26.

Curbura Carpaților până la Dunărea de Jos, apoi cel puțin o parte a ei până la râul Siret³², constată viețuirea aici a unor popoare, cărora le zic *Wallati*, adică *valahi/români*, care își aveau și propria lor organizare bisericească ortodoxă, pusă în seama episcopilor³³, ceea ce presupune și existența la ei a unei organizații politico-statale, asemănătoare probabil cu cea a voievodului Seneslau din stânga Oltului³⁴. Urmează că, arogându-și dreptul de stăpânire asupra Cumaniei, regii Ungariei, de fapt își arogau și dreptul de supremație asupra formațiunilor românești din teritoriile respective, aflate până atunci într-o oarecare formă de dependență de cumani, cel mai probabil plătindu-le un tribut.

Între timp, însă, situația în ceea ce se numea *Cumania* s-a schimbat. Căci cumanii, în parte nimiciți de mongo-tătari sau supuși acestora, și-au pierdut identitatea de odinioară, disolvându-se în mediul noilor cuceritori nomazi, care și-au creat vastul lor stat, *Hoarda de Aur*, cu centrul tocmai pe Volga de Jos. În consecință, în izvoarele istorice din vremurile care au urmat, inclusiv în documentele papale, numele *Cumania* se îmbina cu cel de *Tartaria*, dacă nu cumva ultimul a devenit preponderent, substituindu-l pe cel dintâi. Nu același lucru s-a produs însă și în titulatura regilor Ungariei, în care persista vechea denumire – mărturie că la Buda noii vecini dinspre est ai regatului nu erau considerați stăpâni legitimi ai Cumaniei, ci uzurpatori ai dreptului de stăpânire a Regatului Ungariei, de unde și intențiile unei eventuale recuceriri a teritoriului în cauză și readucerii lui în stăpânirea Coroanei maghiare, ceea ce a și început să se înfăptuiască în ultimii ani de domnie a regelui Carol Robert (1308–1342) - întemeietorul dinastiei Angevinilor –, și în primii ani de domnie a celui de-al doilea și ultimului angevin, Ludovic I (1342-1382), despre care s-a vorbit deja mai sus. Este logic să se creadă că în același proiect de refacere a stăpânirii Coroanei maghiare în fosta Cumanie, să fi fost concepute și comunitățile românești de aici, cu un

³² Descriind înaintarea armatelor mongolo-tătare prin teritoriul de la est de Carpați, canonicul de Oradea, Rogerius, menționează că trecând peste râul Siret, ele au pătruns în episcopia catolică: M. Rogherii *Miserabile Carmen seu historia super destructione Regni Hungariae ... per Tartaros facta*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Edit. I.G. Schwandtner, pars I, p.497.

³³ *Documenta Romaniae Historica.D.* Vol. I, p.20-21.

³⁴ Șerban Papacostea. *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*. București, 1993, p.63-64.

grad desigur mai avansat al organizării lor politico-statale, în raport cu realitățile documentate istoric în preajma jumătății secolului al XIII-lea. Numai că, de data acesta, aspirațiile dominației asupra comunităților românești indigene s-au izbit de rezistența acestora din urmă, astfel că oficialitățile de la Buda au trebuit să recurgă la forță, sub pretextul restaurării supremației lor, ceea ce se întrevede destul de clar în expediția din voievodatul Moldovei din 1359, pusă în seama nobilului român din Maramureș, Dragoș din Gyulești, care a reușit însă să restaureze pretinsa supremație a regelui ungar doar peste o parte, care nu se lasă deocamdată deosebită cu exactitate, a Moldovei de atunci. Căci, așa cum specifică diploma lui Ludovic I din 20 martie 1360, la credința datorată lui au fost readuși *mulți români rebeli*³⁵, adică nu toți, astfel că revolta lor a continuat, pentru a se încununa cu un succes deplin după 1359, dar înainte de 2 februarie 1365, dată la care Ludovic I emitea cea de-a doua diplomă a sa, prin care de fapt recunoaștea eșecul total al eforturilor de a-și supune Țara Moldovei, aflată acum sub oblăduirea lui Bogdan, fost voievod al românilor maramureșeni, care trecuse într-adevăr din Maramureș. Ludovic I, ca și mai înainte, nu uita să consemneze că este și rege al Cumaniei³⁶, în întinsul căreia se subînțelegea desigur și voievodatul Moldovei, care, din acest considerent nici nu era inclus ca țară deosebită în titlul regelui de la Buda.

În cele de mai sus nu am abordat subiectul originilor voievodatului Moldovei, asupra căroră mi-am creat o viziune a mea proprie și sursele disponibile nu-mi oferă nici un motiv pentru a schimba ceva în ea. Ar fi trebuit probabil să mă aplec poate doar asupra perioadei de după mijlocul secolului al XIII-lea și până la reluarea acțiunilor antitătare din ultimii ani de domnie a lui Carol Robert și primii ani de domnie a lui Ludovic I, adică sfârșitul deceniului al treilea și deceniul al cincilea al secolului al XIV-lea, pentru a vedea dacă pe parcursul acestei perioade nu s-au produs alte evenimente, care ar ține de politica ungară la est de Carpați. Fără a anula acest interes, țin să menționez totuși, că cel puțin până în al nouălea deceniu al secolului al XIII-lea, autoritățile regale maghiare nu cunoșteau situația ținutului situat mai la nord de

³⁵ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I, p. 76, 77.*

³⁶ *Ibid.*, p.80, 82.

episcopia catolică de la Milcov. Faptul este demonstrat de un act al regelui Ladislau al IV-lea Cumanul din 1288, prin care emitentul relatează despre un eveniment produs câțiva ani mai înainte în legătură cu o expediție a sa în persoană în vederea urmăririi și reînțoarcerii în regat a unor cumani care au fugit la tătari. În consecință, el s-a pomenit în locuri necunoscute, unde nu mai călcase nimeni dintre antecesorii săi³⁷. Vorba nu putea fi despre Țara Românească, care era destul de cunoscută cancelariei regale dacă nu de mai înainte, apoi cel târziu la 1247 – anul *Diplomei Ioaniților*. Apoi, la chiar începutul domniei acestui rege, când el încă nu atinsese vârsta majoratului (s-a născut în 1262), la sud de Carpați s-a produs răscola voievodului Litovoi și a fratelui său Barbat³⁸. Nu putea fi vorba nici de ținutul fostei episcopii a cumanilor, căci teritoriul în cauză s-a aflat multă vreme ca obiect central în corespondența papală cu înalții prelați catolici din Ungaria și cu deținătorii Coroanei acesteia până la invazia mongolo-tătară și după. Nu mai vorbesc deja de Galiția, din vecinătatea nordică a Țării Moldovei, care era indicată în titulatura regelui Andrei al II-lea încă din 1222.

Ladislau al IV-lea este acel rege pe care A.D. Xenopol, iar mai recent și alți istorici, inclusiv umila mea persoană, l-au identificat cu Vladislav/Laslău din tradiția despre întemeierea Țării Moldovei³⁹. Documentul din 1288 nu oferă ceva detalii referitoare la cele întâmplate în locurile în care pentru prima dată s-a pomenit un rege al Ungariei. În condițiile, însă, când tradiția moldovenească pune formarea voievodatului Moldovei în frunte cu Dragoș în legătură cu numele acestui rege și luptele lui cu tătarii⁴⁰, confundându-i ușor pe cumanii fugari cu tătarii, care conform unor consemnări cronicărești din Ungaria, au întreprins cea de-a doua mare intervenție în regat, în 1285, fiind instigați de către cei dintâi, este mai mult decât posibil ca deja atunci între regele Ladislau al IV-lea și voievodul Dragoș să se fi ajuns la o înțelegere prin care se

³⁷ *Documante privitoare la istoria romanilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki și publicate de N.Densușeanu*. Vol. I. Partea 1. București, 1887, p.447, 484-485, 502.

³⁸ *Documenta Romaniae Historica. D.* Vol. I, doc.nr.13, 14.

³⁹ Pavel Parasca. *Cine a fost "Laslău craiul unguresc" din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?* În: „History & Politics.Revistă de Istorie și Politică”, 2011, nr. 1, p.7-19.

⁴⁰ *Cronicile slavo-române*, p.155-156 (originalul în limba savă), 158-160 (traducere românească).

institua protecția ungară asupra voievodatului moldav, în timp ce Dragoș s-ar fi recunoscut vasal al regelui de la Buda. S-ar explica astfel și faptul că pe o hartă anonimă, din 1308, regiunea est-carpatică, cu unele abateri până la Prut este inclusă în hotarul părții transilvănene a Regatului Ungarie⁴¹, tot așa ca și peripețiile din acea vreme ale lui Otto de Bavaria, care, pentru a fi înlăturat din cursa pentru tronul Ungariei, a fost luat în captivitate de voievodul Transilvaniei Ladislau Kan și trimis pentru o mai mare siguranță la un *herzog* (duce sau voievod) al românilor (*Walachen*), de unde nefericitul pretendent a reușit să fugă la ruda sa, cnezul Haliciului. Indiferent cum s-ar traduce expresia germană *uber walt* („dincolo de pădure” sau „peste munți”)⁴², ceea mai probabilă ar fi localizarea țării acestui conducător român în partea de nord a Moldovei, în vecinătatea nemijlocită a cnezatului de Halici. Și într-un caz, însă, și în celălalt, informațiile respective nu înseamnă că voievodatul acestuia ar fi fost o stăpânire a Coroanei maghiare. Unica concluzie în această situație ar fi posibilitatea ca între elitele politice de o parte și de alta a Carpaților Răsăriteni să fi existat raporturi, poate mai mult sporadice, cu o posibilă tentă de subordonare vasalică a celor de la est față de cele transilvănene. Că asemenea raporturi au existat și se întrăinicise de-a binelea, o demonstrează faptul trecerii lui Bogdan din Maramureș și plasarea sa, fără dificultăți, în fruntea mișcării antiungare din Țara Moldovei, pentru ca, obținând victoria, să ajungă și voievod al acesteia deja ca stat independent.

Expediția lui Dragoș din Gyulești s-ar prezenta mai degrabă ca o încercare a regelui Ludovic I de a schimba situația și de a-și înfeuda necondiționat Țara Moldovei. Am vorbi, așadar, de o primă și unică încercare ungară de cucerire a voievodatului Moldovei, astfel că sintagma *cucerirea maghiară* și interpretările care se fac în baza ei privind formatul politic și statutul juridic al celui de-al doilea stat românesc extracarpatic înainte de Bogdan I, sunt artificiale, ca să nu le spun tendențioase, întocmai ca și scrierea lui Ioan de Târnave, care stă la baza unor asemenea interpretări.

⁴¹ *Anonymi descriptio Europae Orientalis*. Ed. O. Gorca. Cracoviae, 1916, p.38-51.

⁴² Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 333.

În concluzie: pretențiile de stăpânire ale regilor Ungariei asupra Țării Moldovei erau deduse din pretențiile similare, manifestate oficial din 1233, asupra Cumaniei în care, pe parcurs, s-ar fi produs o substituie de populații, locul cumanilor fiind parcă preluat de către valahi, ceea ce ar fi avut drept consecință și substituiea numelui anterior de *Cumania* prin cel de *Valahia*, datorat acum noilor locuitori. În principiu, este vorba despre aceeași logică, care a fost pusă la baza scrierii lui Ioan de Târnave despre întemeierea Moldovei. Și, odată ce preinșii *descălecători* din Maramureși, mai fiind totodată și supuși deja ai regalității maghiare, ca și cei care i-au urmat pe parcurs, au populat o țară, pretinsă a fi o stăpânire ungară încă înainte de marea invazie mongolo-tătară din 1241-1242, dar părăsită de locuitori, înseamnă că ea pe vechi era considerată ca stăpânire a Coroanei Sf. Ștefan de la Buda, dimpreună deja cu noii ei locuitori. Ca urmare, oricât nu s-ar strădui unii istorici să justifice pretențiile ungare de stăpânire asupra Moldovei, iar în subtext și de a o prezenta pe aceasta înainte de Bogdan I ca o provincie a Regatului maghiar, eforturile lor sunt vane. Căci, cel puțin la nivelul actual al cunoașterii, nu există nici un temei pentru a acredita ideea cum că la baza acestor pretenții ar sta *dreptul cuceritorului*. Acest drept, dacă și ar putea fi invocat, apoi doar cu referire la zona Carpaților de Curbură și Dunării de Jos, care, însă, după câte se știe, nu a fost leagănul statalității moldovenești medievale și care a ajuns a fi inclusă paritar în hotarul Țării Românești și cel al Țării Moldovei abia prin al nouălea deceniu al secolului al XIV-lea, cel mai probabil între anii 1382-1387, perioadă în care Regatul Ungariei a trecut printr-o criză de *interregn*, intervenită după moartea fără urmași masculini a lui Ludovic I și prelungită până la afirmarea pe tronul de la Buda a noului rege Sigismund de Luxemburg.

Un termen incitant și discutabil: *Rusovlahia**

Este vorba despre un termen absolut incidental, menționat consecutiv în câteva scrisori patriarhale databile în exclusivitate doar cu luna mai 1395, când în Moldova domnea Ștefan I, care, cu ajutor polon, a preluat domnia de la Roman I (cel mai probabil, pe la începutul anului 1395, sau sfârșitul anului precedent) și în timpul căruia a fost declanșat un conflict canonic cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol. Voi menționa scrisorile patriarhale în cauză în ordinea în care ele sunt publicate, deși aceasta nu corespunde ordinii semnării lor, fapt ce explică și unele judecăți și aprecieri nu totdeauna corecte privind motivele emiterii lor și obiectivul urmărit.

Astfel, în luna mai 1395, printr-o scrisoare patriarhală, aflătorului „în marea cinste”, protopopului „din Rusovlahia, lui chir Petru, fiu iubit întru sfântul duh al smereniei noastre (patriarhului–n.mei)”, i se încredința „conducerea și administrarea preasfintei mitropolii a Rusovlahiei”, poruncindu-i-se ca „plecând într-acolo, ... să ia în primire această preasfântă mitropolie cu toate drepturile și prerogativele aferente ei, ca persoană îndreptățită a smereniei noastre (patriarhale-n.mei) și să se îngrijească de starea ei, având permisiunea și puterea de a judeca și cerceta chestiunile ecleziastice și laice venite la dânsul” etc. Prin aceeași scrisoare, tuturor celor „câți se găesc în această Rusovlahie și în întreaga enorie” li se impunea „să-l iubească și cinstească pe acesta ca om îndreptățit al meu (al patriarhului- n.mei), să dea ascultare vorbelor și învăță-mintelor lui și să le ducă la îndeplinire...”¹. Privită izolat, scrisoarea patriarhală lasă impresia că, la vremea respectivă, ar fi existat o atare mitropolie a Rusovlahiei și acum doar se rezolvau oarecare probleme legate de funcționarea ei. S-a dovedit însă, că în realitate, scrisoarea patriarhală în cauză a rezultat dintr-un demers venit de pe loc și adus la Patriarhie chiar de către protopopul

*Comunicare la Conferința Internațională *Studii de Istorie și Arheologie în Contextul Proceselor Integraționiste Contemporane* (22 ianuarie 2014, ULIM). Publicat în: *Studii de istorie și arheologie în onoarea profesorului Gheorghe Postică*. Chișinău, ULIM, 2014, p.283-305.

¹ *Fontes Historiae Daco-Romanae. IV. Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV / Izvoarele istoriei României. IV. Scrisori și acte bizantine secolele IV-XV*. Publicate de: Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi. București: Editura Academiei, 1982, p.245..

Petru. Această impresie se desprinde fără dificultate dintr-o altă scrisoare patriarhală, publicată după cea precedentă, deși, în realitate ar fi trebuit să fie publicată prima.

Dataată cu aceeași lună mai 1395, această nouă scrisoare menționează la fel *Rusovlavia*, numai că într-o ipostază nu doar de mitropolie ci și de țară. Ea a fost adresată „Preanobilului, preaviteazului și preaînțeleptului mare voievod și singur stăpânitor al *Rusovlahiei* (subl.me) întru Sfântul Duh fiu iubit al smereniei noastre (patriarhului-n.me), chir Ștefan ...”, care este, desigur, nu altul decât Ștefan I al Țării Moldovei². Din această scrisoare patriarhală urmează fără nici un dubiu, că corespondența patriarală a fost generată de scrisorile adresate patriarhului de voievodul Ștefan I prin intermediul protopopului în cauză. În același context se înscrie și adresarea concomitentă a patriarhului către „*episcopii mincinoși din Rusovlahia*” (subl.me), Iosif și Meletie, precum și către „cei ce vă aflați în *preasfânta mitropolie a Rusovlahiei* (subl.me), preacucernici clerici, preoți, ieromonahi, monahi, oameni de vază și restul poporului creștin al domnului”³. Mai mult despre *Rusovlahia* nu mai pomenește nici un alt document. În ceea ce-l privește pe protopopul Petru, ne pomenește în fața unei situații care lasă loc pentru interpretări.

Astfel, în aceeași lună mai 1395, dintr-o altă scrisoare patriarhală în care este menționat chir Petru, aflăm că înainte de a fi numit protopop în *Rusovlahia*, el era împuternicit ca „deținător al *preasfintei mitropolii a Maurovlahiei*” (subl.me), de unde și era venit, poruncindu-i-se să fie protopop al acesteia „și să îndeplinească el acolo toate cele ecleziastice în afară de hirotonie și să stăruie ca „falșii episcopi” care se găsesc acolo (adică episcopii „mincinoși din *Rusovlahia*„, Iosif și Meletie, menționați deja mai sus) să fie izgoniți din acele locuri, pentru ca întregul popor și voievodul să afle iertare de la afurisenia rostită împotriva lor de câțeva vreme”⁴.

La o simplă privire, documentele citate mai sus lasă impresia că în toate cazurile vorba ar fi de una și aceeași mitropolie, cunoscută însă sub două denumiri: *Maurovlahia* și, respectiv, *Rusovlahia*. Iar faptul că

² Ibid., p.247.

³ Ibid., (partea a III-ea și a IV-a).

⁴ Ibid., p.243.

conflictul cu Patriarhia s-a consumat prin consacrarea sinodală a mitropoliei *Moldovlahiei*, adică a Țării Moldovei, în iulie 1401⁵, ar permite o concluzie și mai impresionantă despre identitatea acesteia cu cele două mitropolii menționate anterior. Analiza de conținut a documentelor ce țin de conflictul autorităților moldovenești cu Patriarhia ecumenică și încadrarea lor într-un context istoric concret, nu confirmă, însă, o atare identificare și oferă posibilitatea unor explicații mai aproape de adevăr, nu doar privind originile termenului *Rusovlahia*, ci și a protagonistului și a scopului urmărit prin lansarea lui.

Mai întâi de toate, accentuez faptul că voievodul Ștefan este identificat doar în legătură cu *Rusovlahia*, în timp ce protopopul Petru este identificat mai întâi în legătură cu *Maurovlahia*, fiind împuternicit apoi cu trburile din *Rusovlahia*, ceea ce, *a priori* lasă să se înțeleagă că vorba era de două organisme bisericești deosebite. Apoi, pornind de la faptul că, după luna mai 1395, termenul *Rusovlahia* nu mai figurează în documentele patriarhale⁶, se impune concluzia că *aparitia lui este incidentală, iar existența extrem de scurtă și efemeră*. Iar dacă se ține cont că el este vehiculat în consecința demersului voievodului moldovean Ștefan I, urmează și o a doua concluzie, pe care am făcut-o și cu altă ocazie, că termenul în cauză, de rând cu cel de mai târziu de *Moldovlahia*, nu ar fi niște „inovații terminologice de sorginte bizantină”, cum se interpretează uneori în istoriografie⁷, ci s-ar datora, în cazul *Rusovlahiei*,

⁵ Ibid., p.273-277(doc.nr.67).

⁶ O singură excepție este atestată într-o scrisoare patriarhală din mai 1401 adresată mitropolitului Ungrovlahiei, adică al Țării Românești, în care se menționează o plângere a unui preot din *Rusovlahia*, Isidor, pe care mitropolitul respectiv continua să-l considere depus „în virtutea lipsei de ascultare a rusovlahilor și a afuriseniei pronunțate tuturor acelora pentru că nu au binevoit să-l accepte pe chir Ieremia, mitropolitul lor...” (Fontes, IV, p.267). Este natural să se observe că întâmplarea se referă la o vreme mai timpurie și nu e de mirare că și terminologia folosită ține de aceeași vreme și nu de anul 1401.

⁷ Victor Spinei. *Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de sine stătător*. În: *Stat. Societate. Națiune. Interpretări istorice*. Cluj-Napoca, 1982, p.72; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași, 1997, p.190. În unele cazuri, opinia în cauză este acceptată parțial de Ion Eremia, care admite originea bizantină doar a termenilor *Maurovlahia* și *Rusovlahia*, considerându-l ca avându-și origine locală doar pe cel de *Moldovlahia*: Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea)*. Chișinău, 2010, p.25-26. Autorul, fie că nu a înțeles logica fie că intenționat mi-a redus argumentul doar la titlul lui Ștefan I, reproduș în scrisoarea patriarhală, de „mare voievod și singur stăpânitor al *Rusovlahiei*” (Ibid., p.97), pe

cancelariei lui Ștefan I, iar în cazul *Moldovlahiei* – cancelariei lui Alexandru cel Bun -, de sorginte bizantină fiind doar termenul *Maurovlahia*⁸. Iar faptul că chir Petru, fiind deja deținător al diocezei Maurovlahiei, mai era numit și protopop al Rusovlahiei, în condițiile când în atenția patriarhiei se afla unul și același caz al „episcopilor mincinoși” Iosif și Meletie, ambii aflați sub pedeapsa afuriseniei dar menționați ca aflându-se concomitent în ambele mitropolii, oferă motiv justificator pentru opinia că în esența conflictului bisericesc în cauză se afla rivalitatea dintre mitropolia Maurovlahiei, creată canonic de Patriarhia ecumenică, și cea a pretinsei Rusovlahii, creată sau mai degrabă afișată de autoritățile locale moldovenești, fără vreo implicare canonică din partea autorităților politice (temporale sau seculare) și bisericești de la Constantinopol. Dovadă sigură în acest sens este nu doar faptul că mitropolia Maurovlahiei, fie și nu atât de explicit cum ne-am dori-o, este documentată înainte de apariția numelui celeilalte mitropolii, ci și că a continuat să fie menționată încă multă vreme după luna mai 1395, în timp ce termenul Rusovlahia nu se mai pomenește.

Din păcate, izvoarele disponibile nu permit o datare precisă a întemeierii mitropoliei Maurovlahiei, care, așa cum lasă să se înțeleagă din titlul ei, era destinată unei alte părți din ceea ce la Patriarhie era cunoscut cu un nume generic de *Valahia*, în timp ce o altă parte a acesteia (Țara Românească dintre Carpații Meridionali și Dunăre) era organizată bisericește în *Mitropolia Ungrovlahiei*, consfințită ca atare în anul 1359⁹. Ar urma că Mitropolia Maurovlahiei, ca reprezentând bisericește cea de-a doua parte a Vlahiei, era concepută ca acoperind spațiul valah (românesc) dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și țărmul pontic. Despre întemeierea Mitropoliei Maurovlahiei există o consemnare sumară, referitoare la numirile de mitropoliți în mai multe dioceze, extrasă dintr-un manual de diplomatică, întocmit pentru uzul cancelariei patriarhale și atribuit vremii patriarhului Nil Kerameos (1379-1388). Conform acestei consemnări, după ce în Ungrovlahia „au fost creați doi mitropoliți” –unul cu reședința

care eu l-am explicat printr-o preluare a lui din demersul personajului vizat(Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*. Chișinău, 2002, p.19) și nu văd absolut nici un motiv care s-ar opune acestei interpretări.

⁸ Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei*, p.22-23

⁹ *Fontes*, IV, p.197-198.

la Nicomidia (de fapt la Curtea de Argeș)¹⁰, chemându-se „exarh a toată partea ungurească și al plaiurilor”, iar celălalt chemându-se „mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei...”, un mitropolit a mai fost consacrați la Vidin „precum și *un altul* (subl. mea) în Maurovlahia, asemenea și în Galiția, care era parte a Rusiei Mici; căci mitropolitul Rusiei poartă titlul de mitropolit al Kievului și Întregii Rusii”¹¹. Atrag atenția asupra formulei că în Maurovlahia a fost numit *un alt* mitropolit, ceea ce înseamnă că consacrarea în această funcție nu era prima. Și dacă succesiunea consacrărilor corespunde și unei succesiuni cronologice, ar însemna că noul mitropolit maurovlah a fost numit după cel de la Vidin, în persoana fostului ieromonah Cassian în anul 1381¹². Judecând, însă, după alte consemnări, confirmate documentar, logica unei atare metode de datare nu este acceptabilă. Căci, instituirea a celei de-a doua mitropolii în Țara Românească datează cu anul 1370¹³, în timp ce mitropolia Rusiei Mici (sau a Galiției cu sediul la Halici), menționată după Maurovlahia, a fost reînființată, după mai mulți ani de inexistență, în luna mai 1371, prin consacrarea mitropolitului Antonie¹⁴, iar titlul dublu de mitropolit al Kievului și Rusiei Mari sau al Întregii Rusii a fost instituit în iunie 1380, primul beneficiar al lui fiind mitropolitul Pimen¹⁵, pentru ca, în februarie 1389, acesta să fie caterisit și înlocuit cu mitropolitul Chiprian¹⁶, care va fi menționat și ca persoană implicată în cele ce se produceau în contextul conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele de la Constantinopol. Ceea ce mă interesează deocamdată, este faptul că mitropolia Maurovlahiei a fost creată în limitele cronologice cuprinse între anii 1370 și 1389, fără însă ca existența ei să-și aibă vreun ecou în sursele documentare ale vremii, rămânând poate încă pentru câțiva ani ce au urmat nefuncțională. Ceea ce nu ne poate scăpa atenției este reanimarea, în luna mai 1371, a mitropoliei Rusiei Mici cu sediul la Halici, în frunte cu

¹⁰ Ibid., p.313, n.3.

¹¹ Ibid., p.315.

¹² Ibid., p. 219, 313, n.5.

¹³ Ibid., p.205, 207.

¹⁴ Ibid., p.211.

¹⁵ Ibid., p.215.

¹⁶ Ibid., p. 227.

mitropolitul Antonie, care într-o măsură oarecare observă unele tangențe cu subiectul luat în dezbatere în prezentul studiu.

În dioceza sau eparhia mitropolitului în cauză au fost ordonate patru episcopate – Holm, Turov, Peremysl și Volodimir – toate destul de distanțate de Țara Moldovei și fără nici un punct de reper în spațiul dintre Carpații Răsăriteni și Nistru. Mai mult chiar, în cazurile când în fața mitropolitului proaspăt reînființatei mitropolii ar fi apărut nevoia alegerii și hirotonisirii noilor episcopi, el urma „să treacă și pe la preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, pentru ca împreună cu acesta să ducă la îndeplinire alegerile de episcopi și hirotoniile”¹⁷. Urmează că spațiul care separa mitropoliile Țării Românești și Galiției, adică cel dintre Carpații Răsăriteni și Nistru, nu dispunea de o supremă instituție bisericească proprie, dar se afla în aria de influență a ierarhilor din Ungrovlahia. Pentru acoperirea acestui gol a și fost instituită, ceva mai târziu, mitropolia cu numele oarecum neobișnuit de Maurovlahia. În acest sens, sugestivă mi se pare decizia monarhului bizantin și a Sf. Sinod din septembrie 1395, adică din toiu încă al conflictului recent iscat cu autoritățile laice și bisericești din Moldova, de a-l trimite pe mitropolitul de Mitylene, Mihail, într-o misiune „spre părțile Vlahiei”, pentru a restabili acolo toate cele ce i se poruncise verbal și „câte sunt cuprinse în scrisorile trimise către domnii de acolo”. Trimisul patriarhal trebuia să descindă mai ales „în părțile Maurovlahiei, întrucât din motive survenite din partea unor episcopi, cu câțva timp înainte, a fost pronunțată pedeapsa afuriseniei împotriva acestora”¹⁸. După câte se vede, autoritățile laice și bisericești de la Constantinopol nu admiteau nici o identitate între Maurovlahia și Rusovlahia, ceea ce ar fi greu de înțeles dacă ambele denumiri, cu referire însă la aceleași evenimente și cu implicarea unora și aceluiași personae, ar fi fost ambele creațiuni ale cancelariei imperiale și patriarhale bizantine. Iar știindu-se că mitropolia Haliciului a fost reînființată la cererea ultimativă, adică sub presiune, a regelui catholic al Poloniei Cazimir al III-lea¹⁹, care stăpânea la vremea respectivă Rusia Mică, este logic să se admită că instituirea Mitropoliei Maurovlahiei, între cea a Ungrovlahiei și

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., p.251

¹⁹ П.Ф. Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău, 1981, p.99.

cea a Galiției, își avea menirea să preîntâmpine eventualitatea unei extinderi spre sud a autorității mitropolitului de Halici, dependent politic de Coroana regală a Poloniei catolice, folosindu-se de lipsa aici a unei instituții bisericești ortodoxe proprii.

Pare a nu fi lipsit de semnificație faptul că, după ce termenul *Rusovlahia* a încetat să mai figureze în careva documente patriarhale, nu a dispărut cel de *Maurovlahia*, folosit într-o concomitență cu cel de *Galiția* sau „*de Halici*”²⁰, vorba fiind de mitropolia Rusiei Mici – mărturie că ambele mit-ropolii se învecinau și că enigmatică mitropolie a Rusovlahiei era marcată de amprenta celei din urmă, lasând impresia unei intenții forțate din partea celor ce o promovau de a o substitui pe aceea a Maurovlahiei, în timp ce Patriarhia, apelând la normele de drept canonic, întreprindea măsuri în vederea contracarării unor atare veleități și delimitării organizatorice și teritoriale a mitropoliilor în cauză.

Pentru o mai bună cunoaștere a cauzelor ce au generat și a factorilor care au alimentat conflictul bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele bizantine, este necesară o intervenție mai profundă, în limitele permise de sursele disponibile desigur, în suita de evenimente și evoluții care s-au produs în limitele temporale în care se cloceau premisele, apoi s-a produs și s-a consumat conflictul în cauză.

Indiferent de vremea relativă a instituirii Mitropoliei Maurovlahiei, este clar că faptul s-a produs la inițiativa Patriarhiei²¹ și nicidecum la solicitarea lui Petru I Mușatin, cum se admite uneori în istoriografie, pornindu-se de la simpla coincidență în timp a domniei acestuia și a informațiilor privind nașterea acestei mitropolii²². Am în vedere, mai întâi de toate, faptul că, așa cum permit să se admită puținele surse de care beneficiază subiectul, sediul ei se afla în Maurocastro, cum era numită de bizantini Cetatea Albă, și nu la Suceava, cum ar fi fost natural dacă inițiativa fondării ei ar fi venit de la autoritățile moldovene. Apoi, Petru I Mușatin a fost acela care, la 26 septembrie 1387, depunea omagiul personal de vasalitate regelui Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, adică și stăpânitorului Galiției, în plus mai deținând și titlul de mare duce al

²⁰ *Ibid.*, p.253 (doc. nr.53), 257-259 (doc. nr.55).

²¹ Referiri de rigoare vezi: Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.177, 185-186 și n. nr.41-42, p. 267.

²² Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*,

Lituanei, în componența căreia intra întreaga Rusie de Sud-Vest, la hotarul cu Țara Moldovei. Pare semnificativ, că voievodul moldovean, jurând „după ritul și obiceiul bisericii de răsărit”, adică ortodoxe, săruta „cu gura proprie, crucea, în mâinile lui Chiprian, mitropolit al Kievului”²³, de fapt al Lituanei. Documentul este mărturie că țara voievodului moldovean încă nu-și avea propria instituție bisericească supremă sub forma de mitropolie și sub aspectul bisericesc ea era concepută ca aflându-se sub autoritatea mitropoliei Kievului, care-și exercita însă autoritatea sau pretindea să și-o exercite și asupra Mitropoliei de Halici.

Pentru începutul anului 1385, mai multe cronicile rusești de ceva mai târziu semnaleză cazul evadării sau eliberării din captivitatea hanului Hoardei de Aur a lui Vasilii, fiul marelui cneaz mos-covit Dmitrii Donscoi, și aflarea lui, pe drumul de întoarcere spre casă, în Podolia la *volohi* (cum îi numeau în mediul slav-răsăritean pe români) sau chiar *marii volohi*, la Petru voievod²⁴. Din această consemnare, urmează nu doar că Podolia, vecina de peste Nistru a Moldovei, era și ea *valahă*, adică populată dacă nu în totalitate apoi cel puțin la un grad destul de ridicat, de aceeași populație românească ca și Moldova, ci și că ea se afla sub controlul politic al voievodului de la Suceava, formând cu țara acestuia un tot întreg. Situația nu putea să-i împace pe lituanieni, care, după victoria lor asupra tătarilor în lupta de la Apele Albastre (*Sinie Vody*) din 1362 sau 1363, au ajuns stăpâni ai Podoliei, și al căror mare cneaz, Jagiello, în 1385/1386 a fost încoronat și rege al Poloniei. Ar urma, că la vremea itinerarului moștenitorului tronului moscovit, noțiunea de *Valahia* (Țara *Volohă*, cum va fi ea numită în domnia ulterioară a lui Roman I) includea și Podolia de dincolo de Nistru, care, de multă vreme era locuită și ea de o populație românească²⁵.

²³ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Publicate de Mihai Costăcescu. Volumul II. Iași, 1932, p.600 (traducere românească; originalul în limba latină la p. 599).

²⁴ *Полное собрание русских летописей*. T. VIII, p. 51; T. XI-XII, p.86, 90; T. XIII, p.136; T. XX (первая половина), p.205,206; T. XXIII, p. 130; T. XXIV, p. 153; T. XXV, p.212,213.

²⁵ Viețuirea continuă a unei populații românești în stânga Nistrului încă din preajma marii invazii mongolo-tătare din 1240-1242 s-a aflat deja în atenția cercetătorilor, inclusiv în câteva studii de ale mele: Pavel Parasca. *Românii din Podolia în secolele XII-XV*. În: „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, Chișinău, 1993, nr.3-4; Idem. *În chestiunea continuității populației românești din Podolia în sec.XIII-XV*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 1995, nr.2.

Cu ocazia negocierilor cu Petru I Mușatin, din septembrie 1387, încheiate cu depunerea de către acesta a actului de vasalitate către regele de la Cracovia, ultimul a exercitat presiuni asupra voievodului moldovean, forțându-l să renunțe la controlul asupra Podoliei. Este adevărat că în textul omagiului în cauză nu este consemnat nici un aspect teritorial al negocierilor, desfășurate și încheiate la Liov (Lwow). Dar iată că, la 14 decembrie 1433, același rege al Poloniei, printr-o singură diplomă regală, întărea primele sale „cărți, cum le-am fost dat lui Petru, Roman, Ștefan și Alexandru, Voievozi ai Țării Moldovei”²⁶, adică începând cu actul vasalic al lui Petru I Mușatin. Și dacă diploma regală în cauză nu făcea decât să le substituie pe cele anterioare, urmează că preve-derile ei reproduceau și cele convenite în urma negocierilor din septembrie 1387. Înseamnă că tot atunci s-a produs o delimitare teritorială între Țara Moldovei și Regatul Poloniei. Granița dintre cele două state se stabilea, în partea de nord, „între orașul nostru (al regelui-n.me) Sniatin și între Șepinți, care Șepinți aparține Moldovei, pe acestea le desparte râul Colocin, iar de la râul Colocin drept peste câmpia Bolohovului, până la râul cel mare, Dnistrul, mai sus de satul Potoc”. De aici începea hotarul de est al Moldovei, care urma „în jos pe Nistru până la mare”²⁷. Atrage atenție concretizarea tranșantă din diploma menționată a lui Vladislav al II-lea Jagiello că „peste țărml Nistrului (adică în stânga fluviului), este Țara noastră (a regelui-n.me) a Rusiei”²⁸. Apare întrebarea nelipsită de interes: de ce ar fi fost necesară această specificare, dacă Podolia nu ar fi fost disputată de moldoveni? Pe această cale s-a încercat detașarea Podoliei de *Valahia* (*Țara Volohă*). Și dacă se mai ține cont și de faptul că granița Moldovei urma cursul Nistrului până la Marea Neagră, înseamnă că Cetatea Albă, adică reședința mitropolitului Maurovlahiei, indiferent de data reală, necunoscută cu precizie a fondării ei, s-a pomenit în stăpânirea lui Petru I Mușatin, în calitatea lui de vasal al regelui polon. Sub aspectul bisericesc, însă, orașul de la gura Nistrului, ca și biserica întregii țări, a ajuns sub autoritatea mitropolitului de Halici.

²⁶ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.661-662(traducere românească; originalul slavon la p.660).

²⁷ Ibid., p.662 (traducere românească; originalul slavon la p.661).

²⁸ Ibid.

Cred că anume în circumstanțele de mai sus, mitropolitul de Halici, Antonie, l-a hirotonit pe episcopul de Rădăuți, Isaia, ca episcop de Cetatea Albă, înlocuindu-l în funcția lui inițială cu episcopul Meletie, hirotonit și el cu aceeași ocazie²⁹, neglijându-se prevederile gramotei patriarhale din 1371 ca la numirea de noi episcopi, cel de Halici să conlucreze cu mitropolitul Ungrovlahiei (Țării Românești), care, desigur, nu a putut să nu reacționeze. Este adevărat că această reacție se lasă intuită dintr-o sursă mai târzie, datată cu luna mai 1401, dar care ține direct de urmările hirotonisirii frauduloase a celor doi episcopi de către mitropolitul de Halici. Astfel, mitropolitului Ungrovlahiei i se aducea la cunoștință hotărârea sinodală în cazul unui preot din Rusovlahia, pe nume Isidor, care se plânse la Patriarhie de faptul că el era considerat ca fiind depus din sanul de preot de către ierarhul de la Argeș, ca motiv acesta invocând „lipsa de ascultare a rusovlahilor și a afuriseniei pronunțate tuturor acelora, pentru că nu au binevoit să-l accepte pe chir Ieremia, mit-ropolitul lor, fapt pentru care au fost afurisiți”³⁰. Amintesc, că chir Ieremia fusese hirotonit ca mitropolit al Maurovlahiei, și nu al Rusovlahiei. Prin hirotonisirea lui Iosif și Meletie de către mitropolitul de Halici s-a încercat, așadar, substituirea mitropoliei Maurovlahiei prin cea a Rusiei Mici, ceea ce ar fi egalat statutul bisericii din Moldova, ca subordonată canonic mitropolitului de Halici, cu statutul ei de țară vasală a Regatului Poloniei ca stăpân concomitent al Galiției, în timp ce autoritățile patriarhale, dar și ierarhul Țării Românești, urmăreau aducerea bisericii moldovenești, subordonată necanonic mitropolitului Rusiei Mici, în ascultarea canonică a mitropolitului Maurovlahiei.

²⁹ Că Iosif a fost mai întâi episcop de Rădăuți, lui urmându-i în scaun episcopul Meletie, este demonstrat de *Pomelnicul Sfintei Mitropolii a Rădăuțului și sfintei mănăstiri*, cunoscut după o copie din 1780, făcută după un exemplar mai vechi. În el, după primii doi episcopi – Nicolae și Ștefan - , este înscris Iosif, urmat de Meletie (Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Chișinău, 1993, p.106-107, 110-114). Iar că Iosif, a fost hirotonisit ca episcop de Cetatea Albă (Asprocastron) de către mitropolitul de Halici, este specificat în raportul apocrisarilor (trimișilor) patriarhali, care au cercetat cazul pe loc, consemnând și mărturiile celor interesați, inclusiv ale lui Alexandru cel Bun. În baza acestei investigații s-a și făcut, în luna iulie 1401, legalizarea canonică a Mitropoliei Moldovlahiei, al cărei nume înlătura și motivele de speculare a denumirilor anterioare, făcând să dispară și termenul de Maurovlahia (Documentul respectiv în *Fontes*, IV, p.269, 271; doc. nr.66).

³⁰ *Fontes*, IV, p.267.

Ținând cont de titlul prezentului studiu și de intersectarea evenimentelor de ordin bisericesc cu cele din Risia Mică, și că rădăcinile conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și cele constantinopolitane se lasă bănuite încă în domnia lui Petru I Mușatin ca consecințe a recunoașterii de către el a suzeranității regelui Poloniei în postura acestuia și de stăpânitor al Galiției, nu pot trece pe lângă o tranzacție dintre voievodul moldovean și suzeranul său polon, care a avut loc la doar câteva luni după omagiul de la Liov (Lwow) de la 26 septembrie 1387. Astfel, pe 27 ianuarie 1388, regale Vladislav al II-lea Jagiello, emitea o creanță prin care confirma „că pan Petru Voievod al Moldovei, *ginerele și prietenul nostru* (subl. mea)” îi împrumutase patru mii de ruble de argint frâncesc, care urmau să-i fie rambursate „până în trei ani”. Se admitea, însă, posibilitatea ca împrumutul în cauză să nu fie rambursat la sorocul stabilit, astfel că în contul lui se punea gaj „orașul nostru (al regelui-n.me), Halici, și cu acest ținut ce atârnă de el”. În cazul neachitării în termenul prevăzut a împrumutului, voievodul Petru sau cei ce ar urma după dânsul (fratele său Roman sau copiii lor „sau cine va fi viu”), erau în drept să intre în stăpânirea celor prevăzute drept gaj și să le țină atâta vreme, până când suma împrumutată nu le va fi întoarsă pe deplin³¹. O parte din împrumut fusese plătită regelui ceva mai înainte, în vremea când Petru Mușatin se aflate în compania regelui la Luck, probabil după depunerea omagiului vasalic, scopul acestei vizite rămânând însă fără vreo lămurire. Restul împrumutului urma să fie plătit deja după întoarcerea voievodului la Suceava, unde, în curând, a și sosit trimisul regelui (un oarecare „pan al Varșoviei”) pentru a încasa restul sumei. La 10 februarie același an, voievodul moldovean aducea la cunoștința „lui Vladislav, craiului Poloniei, stăpânitorului Litvaniei și Rusiei” că i-a dat trimisului acestuia „trei mii de ruble de argint frâncesc, în acea greutate, cu care am început să dăm la Lick și le-am dat pe toate la Suceava”. Din faptul că în scrisoarea sa au fost înscrise aceste trei mii de ruble, iar creanța regelui conținea suma de patru mii, Vladislav Jagiello era rugat să facă o altă scrisoare care să indice suma primită și nu cea solicitată³².

³¹ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.605-606(textul originalului în limba slavonă și traducere românească).

³² *Ibid.*, p.603-604 (textul originalului în limba slavonă și traducere românească).

Nu știm dacă scrisoarea solicitată a fost alcătuită și nici dacă cele trei mii de ruble au fost întoarse, așa cum se prevedea. În acest sens în ajutor vine o acrisoare a lui Ivașcu, fiul lui Petru Mușatin, care se afla în bejenie la Berest. Prin ea, semnatarul își manifesta recunoștința față de Vladislav al II-lea și Vitold, marele cneaz al Lituaniei, care se milostivise și-l luase „lor ca slujitor”, sperând totodată la un ajutor în vederea dobândirii scaunului voievodal al Moldovei. Ca recompensă pentru aceasta, în caz de success, semnatarul scrisorii făcea unele cedări în favoarea protectorilor săi, inclusiv cu referire la „suma de ban ce tatăl meu, Petru Voievod, a împrumutat scumpului meu Domnitor, Craiul Poloniei”, la care renunța, angajându-se să-i înapoieze regelui și scrisorile semnate cu ocazia împrumutului³³. Ar însemna, totuși, că nici chiar până la vremea scrisorilor lui Ivașcu banii luați cu împrumut de la voievodul moldovean nu au fost restituiți, fără însă ca ținutul gajat al Haliciului să fi fost adus în patrimonial Moldovei, așa cum prevedeau angajamentele asumate de beneficiarul împrumutului. În cazul concret, însă, reținem că aceste angajamente se refereau la ținutul Haliciului, unde se afla reședința mitropolitului Rusiei Mici. Ar apare întrebarea, dacă nu cumva prin scenariul acestui împrumut se urmărea tranzacționarea oarecum camuflată a ținutului în cauză, ajuns în stăpânirea polonă dar pretins de partea moldovenească ca fiind populat în bună parte de aceeași populație românească ca și Țara Moldovei propriu-zisă? Poate și vizita lui Petru Mușatin la Luck, în compania lui Vladislav Jagiello, a avut drept scop cunoașterea situației etno-sociale concrete din teritoriu. Numai că, dacă inițial s-a convenit asupra sumei de patru mii ca preț al tranzacției, apoi sosit acasă și sfătuindu-se cu ai săi, voievodul moldovean a ajuns la concluzia că prețul cerut de rege era exagerat și printr-un simplu șiretlic a redus unilateral suma cu un sfert.

Evenimentele care s-au succedat în Moldova după consumarea domniei lui Petru I i-au permis lui Vladislav al II-lea să tergiversese achitarea împrumutului și i-au împiedicat totodată pe cei ce i-au urmat în scaun primului Mușatin să intre în posesia ținutului gajat al Haliciului. Într-un fel sau altul, istoria Rusiei Mici din vremea respectivă se intersecta pe unele poziții departe de a fi neglijate cu istoria Țării Moldovei sub

³³ Ibid., p.619-620 (textul originalului în limba slavonă și traducerea românească)

aspectele atât socio-politice, cât și bisericești, biserica fiind deseori folosită ca instrument ideologic în promovarea politicii nu doar interne, ci și a celei externe.

În același context se impune spre atenție și așa-zisa *Listă a orașelor rusești îndepărtate și apropiate*, care în rândul acestora includea și „orașele volohe”³⁴, adică moldovenești, începând cu Chilia, la Dunăre, Cetatea Albă, la gura Nistrului, și până la orașele din Țara Șipenițului (Ceciuna și Hotin), dar și din Pocuția (Colomeea, „orașul de pe Ceremuș”) ³⁵. Fără o datare precisă a vremii alcătuirii ei, sursa în cauză a generat discuții în contradictoriu³⁶, unii cercetători admitând că într-o variantă incipientă *Lista* ar fi fost alcătuită prin 1375-1381, fiind supusă ulterior unor redactări și completări, astfel că în varianta cunoscută ea ar fi fost redactată tocmai prin a doua jumătate a anilor 30-40 ai secolului al XV-lea³⁷. Majoritatea istoricilor ce s-au ocupat de datarea *Listei*, o plasează, cu mici variații, între anii 1387 și 1396³⁸, adică anume în timpul când se profila apoi s-a produs conflictul bisericesc dintre autoritățile sucevene și constantinopolitane.

Discuțiile în contradictoriu privind datarea sursei în cauză, au fost determinate, însă, de discuțiile nu mai puțin contradictorii privind vremea când Țara Șipenițului și ținutul Pocuției au făcut parte din hotarele Țării Moldovei ori s-au aflat sub controlul domnilor moldoveni, ceea ce ar fi justificat desemnarea orașelor de acolo ca fiind volohe/moldovenești. Întrebarea care se impune în prezentul studiu este însă, de ce orașele moldovenești au fost incluse într-o listă a orașelor rusești? Încă B.A. Rybakov, primul care s-a aplecat asupra *Listei* după publicarea ei de către M.N.Tihomirov, considerând că ea ar fi fost alcătuită prin 1394- 1396, pornea de la faptul dependenței bisericii moldovenești de cea din Halici și

³⁴ М.Н. Тихомиров. *Список русских городов дальних и ближних*. În: „Исторические записки”, книга 406 Москва, 1952, p. 223

³⁵ М. Н. Тихомиров. *Op. cit.*, p.223.

³⁶ O succintă trecere în revistă a lor la Ion Eremia, *Op.cit.*, p.59-60. O prezentare istoriografică mai amplă istoricul a făcut-o într-un studiu al său, publicat în același an cu monografia menționată deja: *Unele considerații privind hotarele Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – Pocuția și Colomeea*. În: „Tyragetia. Istorie și Muzeologie”. Seria nouă. Vol. IV [XIX]. Chișinău, 2010, p.79-82.

³⁷ В.Л. Янин. *Новгород и Литва: пограничные ситуации XIII-XV веков*. Москва, 1998. p. 67.

³⁸ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.59.

de la Kiev. Iar faptul că în *Listă*, ca fiind și ele rusești, sunt menționate și două orașe bulgărești – Târnovo și Vidin – era explicat prin conse-cința transferului mitropolitului Maurovlahiei, chir Ieremia în biserica bulgară de la Târnovo, după respingerea lui din Moldova, ceea ce ar fi făcut ca acum biserica din orașul bulgar să se considere ca făcând un întreg cu biserica moldovenească, astfel că prin dependența acestea de Halici și Kiev, ea ar fi fost considerată la fel ca aflându-se în aceeași dependență, făcând ca și cele două orașe din Bulgaria să fie prezentate ca fiind rusești. Inițiativa alcătuirii *Listei* i-a fost atribuită mitropolitului Kievului, Chiprian³⁹, adică anume acelui, în mâinile căruia Petru I Mușatin, a sărutat crucea atunci când a depus omagiul vasalic regelui Poloniei, la 26 septembrie 1387. Interesantă se prezintă a fi informația referitoare la o întrevedere, convocată în toamna anului 1386 la Kiev, la care au participat încă proaspătul pe atunci rege al Poloniei, Vladislav Jagiello, marele cneaz al Lituaniei, Vitold și mitropolitul Chiprian. De rând cu alte probleme privind coalizarea forțelor pentru luptele împotriva Hoardei de Aur, s-ar fi discutat și posibilitatea includerii în componența Mitropoliei Rusiei a bisericii din Moldova și a părții Bulgariei din preajma Dunării de Jos, așa cum specifică și *Lista* orașelor rusești îndepărtate și apropiate⁴⁰

Aceluiași mitropolit al Kievului îi atribuie elaborarea *Listei* și alți istorici⁴¹, în contextual unui vast proiect al lui de restructurare bisericească prin scoaterea bisericii ruse de sub autoritatea Constantinopolului⁴², după pilda Bulgariei, astfel că geografia orașelor neruse, inclusiv cele volohe/moldovenești, generalizate în *Listă* ca fiind toate rusești, ar indica asupra arealului pretins de mitropolitul Kievului ca formând, sub aspectul bisericesc, un întreg cu mitropolia pe care o condu-cea și care, într-o perspectivă mai apropiată sau mai îndepărtată, tindea să devină

³⁹ Б. А. Рыбаков. *Древние руссы*. În: „Советская археология”. Т.ХVII, Москва, 1953, p.31.

⁴⁰ Ф.М. Шабуньдо. *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского*. Киев, 1987. Apud: Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.97.

⁴¹ Е.П. Наумов. *К истории летописного „Списка русских городов дальних и ближних”*. În: *Летописи и хроники: Сборник статей 1973 г.* Москва, 1974, p.151-163; А.В. Подосинов. *О принципах построения и месте создания „Списка русских городов дальних и ближних”*. În: *Восточная Европа в древности и средневековье*. Москва, 1978, p. 40-43.

⁴² И.Б. Греков. *Восточная Европа и упадок Золотой Орды*. Москва, 1972, p. 188, 232; Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*, p.40.

patriarhie. În orice caz, Chiprian urmărea și anularea mitropoliei de Halici, astfel că apare întrebarea, dacă nu cumva acesta urmărea contopirea bisericii moldovenești cu cea a Rusiei Haliciului într-o nouă mitropolie a *Rusovlahiei*, în timp ce Patriarhia de la Constantinopol urmărea același lucru, numai că sub tutela înființatei de ea mitropolii a *Maurovlahiei*?⁴³. Situația părea propice pentru proiectul lui Chiprian, căci în 1391 a murit mitropolitul canonic de la Haici, Antonie, iar regale Poloniei, contrar canoanelor și ignorând autoritatea patriarhului ecumenic, l-a numit în locul celui trecut în lumea de apoi pe episcopul de Luck, Ioan, legându-l astfel de puterea seculară (laică) a regelui catholic.

În ianuarie 1397, patriarhul era îngrijorat de starea creștinilor „aflați în preasfintele diocenze a Mauro-vlahiei și a Galiției ... cea de Halici pierzând acest lucru prin moartea propriului ei păstor, iar cea a Maurovlahiei fiind lipsită de câțiva ani de arhierul ei legitim”. Ca urmare, patriarhul îl trimitea într-o misiune în Rusia pe arhiepiscopul de Bethleem⁴⁴. Concomitent, o scrisoare patriarhală era adresată lui Chiprian, ca răspuns la o scrisoare a acestuia al cărui conținut însă nu este cunoscut. Este clar doar, că ambii semnatari ai scrisorilor în cauză se refereau la situația din cele două mitropolii. Cu privire la „preasfânta mitropolie a Maurovlahiei”, patriarhul își exprima față de adresant nedorința sa „ca acolo să se producă unele nereguli sau situații neconforme canoanelor”, fiind întristat în mod deosebit „pentru această mitropolie că se află de atâta timp lipsită de prelatul cârmuitor, iar situația nu are nici un remediu, nici măcar pe calea exarhilor, atâta timp cât mitropolitul ei cel legitim, chir Ieremia, se află în viață”. Expresiile din scrisoarea patriarhală nu lasă nici un dubiu că ele sunt răspunsuri la niște îndrumări venite din partea lui Chiprian, menite să înlăture piedicile în depășirea diferendului. Aceeași concluzie este valabilă și în cazul referirii patriarhului la „preasfânta mitropolie de Halici”. Din partea finală a scrisorii, se desprinde cu claritate că despre situația din cele două mitropolii i-a scris patriarhului însuși mitropolitul Chiprian, iar în consecință a și fost trimis în misiune arhiepiscopul de Bethleem ca unicul lucru ce putea fi făcut în situația creată, trimisului patriarhal fiindu-i atribuite funcții de exarh și dikaios în

⁴³ Pavel Parasca. *La obârșia mitropoliei Țării Moldovei*, p. 49, 69.

⁴⁴ *Fontes*, IV p.253.

ambele mitropolii⁴⁵. Iar refuzându-i demersul regelui Poloniei de a-l legitima pe episcopul de Luck, patriarhul insista că dacă „acest episcop ... dorește să fie iertat și să afle astfel dragoste și cinste din partea noastră (a patriarhului- n.mea)”, de îndată ce-l va vedea pe arhiepiscopul de Bethleem, „să și părăsească Galiția”, dioceza în cauză urmând a fi predată trimisului patriarhal⁴⁶. Este evidentă nedorința patriarhului de a lăsa mitropolia Haliciului la cheremul lui Chiprian, ceea ce nu ar trebui să mire, știindu-se că încă în 1387, când Petru I Mușatin săruta crucea din mâna acestui mitropolit, el era convocat în judecata Sfântului Sinod pentru niște abuzuri pe care le comisese⁴⁷, deși, din păcate, nu le cunoaștem esența, posibile fiind doar niște presupuneri.. Revenim astfel la originea încă latentă a conflictului bisericesc dintre autoritățile moldovene și constantinopolitane, care avea însă să răbufnească deschis și să bată plinul câțiva ani mai târziu.

Reamintesc supoziția că anume în consecința omagiului vasalic al voievodului moldovean față de regele polon și stabilirii hotarului estic al Moldovei pe Nistru până la Marea Neagră, mitropolitul Haliciului Antonie l-a hirotonisit pe episcopul de Rădăuți, Isaia, ca episcop de Cetatea Albă⁴⁸, unde, cel puțin teoretic, la vremea respectivă se afla centrul proaspăt înființatei mitropolii a Maurovlahiei. Și atunci când primul mitropolit desemnat de Patriarhie pentru Maurovlahia, Theodosios, a venit să-și ea în stăpânire eparhia, locul lui era deja ocupat de Iosif. Aflăm despre toate peripețiile din informațiile de ceva mai târziu, parvenite la Patriarhie prin solii moldoveni ai lui Alexamdru cel Bun și apocrisarii patriarhali, trimiși în Moldova în cadrul anchetei, menite să pună capăt diferendului. Conform acestor informații, sosirea lui Theodosios nu s-a soldat cu nimic, căci găsindu-l pe Iosif în funcția de episcop hirotonisit de mitropolitul de Halici, Antonie, el „nu s-a oprit deloc, ci a făcut cale întoarsă”⁴⁹. Adică cazul nu cădea sub incidența canoanelor, același lucru desprinzându-se și din atitudinea față de cele întâmplate din partea patriarhului. Prin faptul, că

⁴⁵ Ibid., p.257-259.

⁴⁶ Ibid., p.257.

⁴⁷ *Памятники древнерусского канонического права*. În: *Русская историческая библиотека*. T.6, col. 192.

⁴⁸ *Fontes*, IV, p.271, 273,275.

⁴⁹ Ibid., p.275.

Antonie fusese consacrat de Patriarhie, hirotonia efectuată de dânsul se prezenta, cel puțin în aparență, ca fiind canonică și deci acceptabilă. Prin 1390, însă, mitropolitul Antonie își dădea obștescul sfârșit iar în consecință s-au întâmplat cele ce au fost deja menționate mai sus: în fruntea mitropoliei de Halici, prin voința regelui Vladislav al II-lea Jagiello, fără să fi cerut și obținut încuviințarea Patriarhiei, a fost numit episcopul de Luck, Ioan, cu toate consecințele obișnuite în asemenea situații. Înainte, însă, de a mă opri asupra acestora, nu pot trece pe lângă faptul că, conform informației oferite de Alexandru cel Bun, Iosif ar fi fost hirotonisit ca episcop al *Moldovlahiei*, astfel că în circuit în contextul conflictului aflat în faza de aplanare, mai apare un termen, care nu este identic nici cu cel de *Maurovlahia*, nici cu cel de *Rusovlahia*. Folosindu-se de calamburul terminologic cauzat de ultimele denumiri și urmărind instituirea unei mitropolii al cărui nume să nu difere de cel al țării pe care o conducea, Alexandru cel Bun, care nutrea și intenția de a scoate Moldova de sub suzeranitatea Coroanei polone, a și formulat numele de *Moldovlahia* și l-a prezentat pe Iosif ca fiind consacrat în scaun anume pentru biserica țării sale.

Într-un final, diferendul cu Constantinopolului s-a soldat cu consacrarea, în 1401, a mitropoliei *Moldovlahiei*⁵⁰, adică cu numele promovată de Alexandru cel Bun⁵¹, fiind lansat, printr-o aparență de adevăr canonic, în mărturiile oferite apocrisarilor patriarhali și repetate în propriile informații trimise la Constantinopol. Pe această cale din joc era scos nu doar termenul *Rusovlahia*, ci și cel de *Maurovlahia* – ambii fiind în discordanță cu numele țării⁵².

Revenind la consecințele celor ce au urmat după moartea mitropolitului de Halici, Antonie, și în legătură cu numirea necanonică ca mitropolit a lui Ioan de Luck, trebuie de constatat apariția în scenă a mitropolitului Maurovlahiei, chir Ieremia. Din aceleași informații, aduse la Patri-

⁵⁰ Ibid., p.273-277.

⁵¹ Pavel Parasca. *Op.cit.* p.19-20. Posibilitatea originii moldovenești a termenului *Moldovlahia* este acceptată și de Ion Eremia(*Statutul juridic internațional*, p. 99), care însă respinge ideea aceleiași origini a termenului *Rusovlahia* (Ibid., p.97), deși și în acest caz el a fost preluat în cancelaria Patriarhiei din demersurile adresate ei de către Ștefan I, voievodul Moldovei, în 1395(*Fontes*, IV, p.247).

⁵² Pavel Parasca. *Op. cit.*, p.73 și următ.

arhie de apocrisarii săi și de trimișii lui Alexandru cel Bun, urmează, că episcopul Iosif a fost excomunicat de către chir Ieremia, care fusese „mutat ca arhieru în Moldovlahia”⁵³ – mărturie în plus că inițial *Moldovlahia* și *Maurovlahia* nu erau identice ca termani, ci doar se intersectau ca fiind vecine, astfel că chir Ieremia a putut fi mutat în Moldovlahia doar venind din Maurovlahia.

Din deficiență de informații, nu cunoaștem cu siguranță nici vremea precisă a hirotonisirii lui chir Ieremia ca mitropolit și nici când a fost trecut din Maurovlahia în Moldovlahia. Cred totuși că lucrurile s-au întâmplat ceva înainte de luna martie 1393, dată de la care mitropolitul Maurovlahiei chir Ieremia este menționat pentru prima oară ca membru al Sf. Sinod⁵⁴, prezența lui în acest for suprem al Patriarhiei ecumenice, uneori fără a i se specifica numele, devenind constantă până în septembrie 1394⁵⁵ - mărturie că pe această durată de timp el a deținut fără dificultăți scaunul mitropoliei pentru care a fost consacrat, și nimic nu lasă de bănuț că funcția i-ar fi fost periclitată. Era anume vremea când în Moldova domnea cel de-al doilea Mușatin, Roman I (mărie 1392-sfârșitul 1394 sai primele zile ale anului 1395). Este primul voievod moldovean care, în chiar primul document ieșit din cancelaria lui (30 martie 1392) se întitulează „Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”⁵⁶. Atrage atenție maniera lui Roman de a se întitula în scrisoarea sa de intenții adresată la 5 ianuarie 1393 regelui Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello: „noi Roman Voievod al Moldovei și moșnean (дєдичь, adică moștenitor) al întregii Țări Volohe, din munte până în țărmlul mării”⁵⁷. Adică, Roman se pretidea a fi stăpânitor a ceva mai mult decât Țara Moldovei în hotarele ei, cunoscute deja la vremea respectivă ca ajungând până la Nistru. Cred că prin fraza privind toată Țara Volohe, domnul moldovean subînțelegea și

⁵³ *Fontes*, IV, p.271.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 233-235.

⁵⁵ *Ibid.*, p.237, 239,241.

⁵⁶ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol.I (1384-1448), întocmit de C.Cihodaru, I. Caproșu și L.Șimanschi. București: Editura Academiei, 1975, p3. Formula se repetă și în documentul ulterior (ultimul) al aceluiași domn (*Ibid.*, p.5-6).

⁵⁷ *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p.607(originalul în limba slavonă), 608 (traducere românească cu înlocuirea nejustificată a Țării Volohe cu Țara Moldovei)

teritoriul din Podolia, populat de aceeași populație ca și Țara Moldovei, la care Petru I Mușatin a trebuit să renunțe în favoarea suzeranului său polon, cu ocazia jurământului de vasal al acestuia, din 26 septembrie 1387. În același context s-ar înscrie și solidarizarea lui Roman I cu cneazul Podoliei Theodor (Feodor) Koriatovici împotriva lui Vladislav Jagiello și a vărului acestuia, Vitold, marele cneaz al Lituaniei, din primăvara lui 1393. Domnul moldovean a încercat, într-un final fără succes, să-și mențină controlul asupra orașelor podoliene și după înfrângerea lui Theodor Koriatovici, care s-a salvat cu fuga în Ungaria sub protecția regelui acesteia Sigismund de Luxemburg.

I-am acordat atâta atenție celui de-al doilea titlu al lui Roman I și implicărilor lui podoliene din simplu motiv că informațiile istorice respective, conjugate cu dovezile despre o veche viețuire ro-mânească în Podolia și consemnările cronicilor rusești cu ocazia aflării prin părțile respective a lui Vasiliu, fiul lui Dmitrii Donscoi, oferă destule motive pentru cel puțin o supoziție, și anume: *Ruso-vlahia* ca nume dublu determinat de două denumiri etnice, se referea în realitate la Galiția și Podolia vecine Moldovei, ca teritoriu de interferență etno-politică ruso(ruteano)-volohă(românească). Titlul lui Roman I, cu vădita pecete bizantină a lui, este dovadă destul de sigură, la părerea mea, că el a acceptat supremația bisericească a mitropolitului maurovlah, chir Ieremia. Oricare nu ar fi speculațiile istoriografice privind personalitatea și fapta lui Roman I, eu nu îndreptățesc nici un dubiu că el a dobândit scaunul având susținerea, cel puțin morală, a lui Mircea cel Bătrân, dar și a lui Sigismund de Luxemburg, urmărind înlăturarea suzeranității polone și scoaterea bisericii țării de sub supremația mitropoliei Rusiei Mici⁵⁸, condusă acum de episcopul de Lick, contra normelor canonice. Astfel, este lesne explicabil, că regele Vladislav al II-lea Jagiello l-a lansat în scaunul

⁵⁸ Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei*, p.56-65(note: p.66-67); Idem. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.82-

de la Suceava pe voievodul Ștefan I⁵⁹, Roman fiind luat captiv și aruncat într-o temniță regală din Polonia⁶⁰.

Este mai mult decât semnificativ faptul că, abia ajuns în scaunul de la Suceava cu ajutorul direct din partea regelui Poloniei, Ștefan I și boierii care-l susțineau, s-au grăbit să depună actele omagiale de vasalitate față de Vladislav al II-lea Jagiello (6 ianuarie 1395), renunțând la ținutul Pocuției și învoindu-se să discute cu suzeranul polon la fel subiectul ce ținea de orașele și fortificațiile din Țara Șipenițului, aflătoare la hotarul de nord al Moldovei, dinspre Polonia⁶¹ - mărturie că teritoriile în cauză continuau să fie disputate în raporturile moldo-polone. Iar peste puțin timp, înainte de luna mai 1395, Ștefan I, întitulându-se, aproape în aceeași termeni ca și Roman I „mare voievod și singur stăpânitor”, numai că nu al Moldovei, ci „al Rusovlahiei”, trimitea la Patriarhie, prin protopopul Petru din aceeași Rusovlahie, scrisorile sale cu rugămintea către supremul ierarh al bisericii ortodoxe de a-i binecuvânta și a-i învoi pe episcopii din țara sa, Iosif și Meletie, hirotoniți anterior de fostul mitropolit al Haliciului, Antonie.

Scrisorile lui Ștefan I nu sunt cunoscute în original, dar esența conținutului lor se degajă din scrisorile de răspuns ale patriarhului. Acesta, „din dragoste pentru noblețea ta” (a voievodului moldovean-n,mea), ar fi dat curs cererii, dacă adresantul „ar fi solicitat un alt lucru neoprit de către sfintele canoane, dar ca să-i lăsăm pe episcopi acolo să hirotonisească și să slujească, în nici un chip nu vrem să facem aceasta, pentru că Dumnezeu și smerenia noastră (patriarhală-n,mea) îi considerăm pe acești nebinecuvântați drept hoți, adulteri și tâlhari, fiindcă au furat biserica Rusovlahiei împotriva consimțământului sfântului și marelui sinod”. În continuare, voievodul moldovean, dacă voia ca Dumnezeu să fie totdeauna cu dânsul și să-l binecuvânteze împreună cu tot poporul și țara sa, era îndrumat să-i izgonească pe episcopii în cauză și doar atunci patriarhul urma să-l considere pe voievodul moldav „iertat întru Sfântul Duh și

⁵⁹ Ștefan recunoștea singur că a „ocupat” și s-a „așezat în voievodatul Țării Moldovei” cu „ajutorul lui Dumnezeu și al mărețului crai, Vladislav al Poloniei ...” (*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p.613).

⁶⁰ Despre captivitatea regal a lui Roman există dovadă documentată de feciorul lui Petru I mușatin, Ivașcu, din anul 1400, când acesta puneu chezășie către rege în vederea eliberării celui deținut (*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol.II, p.617-618).

⁶¹ *Ibid.*, p.609-611, 6011-6015 (textele originale ale documentelor în limba slavă cu traduceri în limba română)

binecuvântat împreună cu tot poporul și țara” lui⁶². Din aceeași scrisoare patriarhală se mai desprinde încă o nuanță: voievodul cerea să se facă un mitropolit, adică să se instituie o mitropolie pentru țara lui, numită după câte s-a văzut mai sus, Rusovlahia și nu Moldova sau Moldovlahia, cum va cere peste câțiva ani Alexandru cel Bun. Urmează, așadar, că pretinsa Mitropolie a Rusovlahiei exista doar în proiectul voievodului Ștefan I, care abia solicita canonizarea mitropolitului ei, în timp ce Mitropolia Maurovlahiei, instituită și consfințită conform canoanelor, exista deja de mai multă vreme. Patriarhul nu excludea eventualitatea consacării mitropoliei cerute, dar numai cu condiția ca solicitantul să contribuie la izgonirea „falșilor episcopi”. Doar după aceasta, scria patriarhul, „ne vom gândi să facem acolo mitropolit și cu voia ta (a voievodului- n, mea), pentru a-i binecuvânta și sfinți pe toți, întrucât acela va să vină acolo împreună cu sfințele canoane și cu tradițiile apostolice, și va să aibă și încuviințarea marelui sinod”⁶³. Deocamdată, însă, se insista asupra revenirii mitropolitului izgonit, chir Ieremia.

Concomitent, patriarhul adresa o scrisoare și „episcopilor minciunoși din Rusovlahia”, din care aflăm că vorba era de Iosif și Meletie, adică de cei doi episcopi hirotonisiți de mitropolitul de Halici, Antonie, pentru Cetatea Albă și, respectiv, pentru Rădăuți. Etichetându-i ca fiind afurisiți, oameni nedrepti și călcători de lege, petrecându-și viața „în afara dumnezeieștelor și sfintelor canoane”, semnatarul scrisorii îi învinuia că ar fi furat biserica la care nu aveau nici un drept, dar o stăpâneau, izgonindu-l „pe mitropolitul cel binecuvântat” de către patriarh „și care avea dreptul la ea”, avându-se în vedere, desigur chir Ieremia. Episcopilor în cauză li se mai implica faptul că, de când au fost afurisiți de mitropolitul legitim, al cărui nume nu este specificat, ei săvârșeau slijbe în continuare, însuși acest cusur fiind în măsură de a le face mult rău. În cazul când învinuiții nu ar pleca benevol din biserica în cauză, ei urmau să fie considerați „scoși din demnitate, și afurisiți, ca niște oameni călcători de lege și răi, hoți, adulteri și tâlhari”⁶⁴. De observat încă o dată: episcopii puși sub blestem sunt indicați ca fiind din Rusovlahia, tot așa ca și

⁶² *Fontes*, IV, p.247.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*, p.249.

voievodul care intervenise întru iertarea lor, iar afurisiți au fost de mitropolitul Maurovlahiei chir Ieremia, lucrurile fiind expres specificate în adresarea patriarhală către mitropolitul Ungrovlahiei din luna mai 1401⁶⁵, precum și în hotărârea sinodală privind rezultatele anchetei în dosarul episcopului Iosif, din 26 iulie 1401⁶⁶, la fel ca și în hotărârea sinodală de la aceeași dată despre scoaterea învinuirilor aduse pe nedrept lui Iosif, recunoașterea lui ca episcop legitim și consacrarea mitropoliei Moldovlahiei în frunte cu dânsul⁶⁷, așa cum o ceruse Patriarhiei Alexandru cel Bun.

Ținând cont că până în toamna lui 1394 chir Ieremia s-a aflat nestingherit în fruntea mitropoliei Maurovlahiei, de unde a fost mutat în Moldovlahia, adică în biserica din Țara Moldovei, ceea ce s-a întâmplat după cum am demonstrat, sper destul de convingător, ceva mai înainte, cred că respingerea lui, urmată de afurisenia aruncată asupra acelor care nu l-au acceptat, s-a întâmplat în urma înlăturării din domnie și întemnițării lui Roman I și a înscăunării cu suport polon a lui Ștefan I, autorul denumirii de Rusovlahia pentru biserica și țara sa și al scrisorilor adrese Patriarhiei despre recunoașterea legitimității canonice a episcopilor Iosif și Meletie ca ținând de mitropolia cu noul ei nume Rusovlahia, menită să se suprapună și să o înlătore pe cea a Maurovlahiei în frunte cu chir Ieremia. Și dacă Ștefan, prin înscăunarea sa cu ajutor polon, a contribuit la înlăturarea perico-lului scoaterii Moldovei de sub suzeranitatea polonă și a bisericii moldovenești de sub autoritatea mitropolitului necanonic al Rusiei Mici, este natural să se bănuiască că proiectul unei noi mitropolii cu numele de Rusovlahia, a fost coordonat (dacă nu chiar elaborat) atât cu regele suzeran, cât și cu mitropolitul Kievului și al Întregii Rusii Chiprian. Proiectul Rusovlahiei, dacă ar fi avut sorți de izbândă, iar fi permis lui Vladislav al II-lea Jagiello să depășească inconvenientele canonice cauzate de numirea arbitrară ca mitropolit la Halici a lui Ioan de Luck, care acum ar fi fost substituit de un eventual mitropolit al Rusovlahiei. Sub aspectul politic, crearea noii mitropolii, care ar fi inclus într-un organism bisericesc

⁶⁵ Ibid., p.267.

⁶⁶ Ibid., p.269-2273 (pe paginile impare textul tradus în limba română, iar pe cele pare textul în limba greacă a originalului).

⁶⁷ Ibid., p.273-277 (pe paginile impare textul tradus în limba română, iar pe cele pare textul originalului în limba greacă).

Moldova și Galiția, le-ar fi consolidat pozițiile purtătorilor Coroanei regale polone în țara Mușatinilor.

Unitatea bisericească și, de ce nu, politică care se întrevede în dubla denumire a problematicii mitropoli a Rusovlahiei, examinată prin prisma demersurilor de justificare canonică a episcopului Iosif și a titlului arogat de Ștefan I de „mare voievod și singur stăpânitor al Rusovlahiei”, menționat deja mai sus, lasă teren pentru o judecată, care la prima vedere, ar părea imposibilă: unitatea bisericească cu mitropolia galițiană presupunea și unificarea teritorială a Rusiei Mici cu Țara Moldovei sub conducerea voievodului acesteia din urmă, ceea ce ar fi asigurat ei același atașament față de Regatul Poloniei ca și cel al Galiției și Podoliei. În raport cu Patriarhia ecumenică, proiectul ar fi înlăturat autoritatea canonică a acesteia, în schimbul extinderii până la Dunăre a autorității mitropoliei lui Chiprian, în intențiile acestuia de a-și ridica mitropolia în rangul de patriarhie.

Ar fi fost poate necesar să insist nu doar asupra eforturilor Patriarhiei ecumenice, invocând canoanele, de a fortifica și perpetua existența Mitropoliei Maurovlahiei, respingând orice alte veleități privind organizarea bisericească din Moldova, ca măsuri menite să contracareze tentativele de ex-tindere geografică a autorității Mitropoliei de Halici, după moartea păstorului ei legitim, Antonie, și numirea necanonică în fruntea ei a episcopului de Luck, Ioan. Căci eforturi în același sens au fost întreprinse și în alte zone, în special în Maramureș, biserica ortodoxă a cărui era și ea sifragană mitropoliei Rusiei Mici⁶⁸. Nu m-am aplecat, însă, asupra acestui subiect din simplul motiv că el nu se încadrează în limita tematică a studiului de față.

Cititorul pertinent lesne va observa că judecățile, ipotezele și concluziile mele nu-și găsesc similarități în istoriografia consacrată termenului *Rusovlahia*, excepție făcând doar puținele cazuri când eu accept o interpretare sau alta datorată altor cercetători. Din acest motiv, nici nu am găsit de cuviință să-mi prefațez prezenta scriere cu un studiu istoriografic. Cititorului, însă, care s-ar interesa și de alte interpretări la subiect, îi recomand să apeleze la lucrarea lui Ion Eremia, bogată în analize critice ale opiniilor și judecăților altor cercetători, inclusiv în legătură cu *Lista ora-*

⁶⁸ Pavel Parasca. *La obârșia mitropoliei*, p.49-50.

șelor rusești îndepărtate și apropiate, mai ales în cazurile reprezentanților istoriografiei de orientare filorusă⁶⁹, de care istoria medievală a Moldovei, ca și a românilor în genere, nu a dus lipsă.

Îmi închei, astfel, studiul printr-o generalizare bazată pe analiza surselor documentare la subiect, și anume: termenul *Rusovlahia* s-ar potrive mai degrabă Rusiei Mici, sau Galiției vecine cu Moldova, unde din timpuri îndepărtate conviețuiau comunități vlaho-române și slavo-rutene, spațiul respectiv fiind o zonă de interferență etno-socială, spirituală și, de ce nu, politică, adică o zonă intermediară între regiunile de viațuire compactă românească și cele de viațuire compactă rusă (ruteană). La general, însă, termenul *Rusovlahia* se prezintă a fi o creațiune artificială, făcută în scopuri politice și clocită în cancelaria voievodului Ștefan I, sub influența și poate la insistența suzeranului polon al acestuia și a mitropolitului Chiprian, primul fiind interesat în a folosi biserica ca instrument al politicii de întărire a dependenței Moldovei de Regatul Poloniei, iar cel de-al doilea urmărind extinderea autorității mitropoliei sale până la Dunăre, în perspective ridicării ei în rangul de patriarhie.

⁶⁹ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional*, p.18-26, 59- 61, 97-98, 175) Nu pot, însă nicidecum să fiu de acord cu I.Eremia cum că termenul *Rusovlahia*, ar fi de sorginte bizantină prin simpla plasare a lui alături de cel de *Ungrovlahia* și adăugând comentariul că primul „nu ține de puterea imperială bizantină, ci de cancelaria Patriarhiei din Constantinopol, care, pentru a deosebi cele două state românești le-a numit *Rusovlahia* și *Ungrovlahia*”(p.25-26). Autorul ignoră faptul că mult înaintea mențiunii documentare a *Rusovlahiei*, cancelaria patriarhală folosea termenul *Maurovlahia*. O greșeală evidentă a autorului este că el pune în același rând toți cei trei termeni din documentele patriarhale, considerându-le appriori ca desemnând toate Țara Moldovei (p.97), fără a distinge nu doar ordinea cronologică, ci și contextul concret istoric al folosirii lor. Astfel, autorul nu a sesizat nici faptul că trimisul lui Ștefan I la Patriarhie se afla deja în funcția de protopop al *Maurovlahiei*, pentru ca, deja la Patriarhie, înfățișându-i situația din țara de unde a fost trimis în misiune, el să fie împuternicit ca protopop al problematicii *Rusovlahiei*, menționate documentar pentru prima oară.

Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea?*

În ciuda afirmației cum că niciunul din vechile noastre texte nu lasă să se întrevadă că, la moartea voievodului Lațcu, o nouă dinastie s-ar fi instalat pe tronul Moldovei¹, toate cronicile moldovenești care încep cu întemeierea țării, sunt unanime în a lăsa să se înțeleagă contrariul, consemnând că, după domnia de opt ani a lui Lațcu – fiul lui Bogdan I –, în scaunul voievodal s-a instalat Petru „сынъ Моушатинъ”, fără a-i specifica careva legături de rudenie cu predecesorul, cum o făceau atunci, când o asemenea înrudire era cunoscută: Sas, fiul lui Dragoș; Lațcu, fiul lui Bogdan; Roman, fratele lui Petru ș.a.²

Este adevărat că, încă în 1935, Nicolae Iorga a observat că slavonescul sintagmei „сынъ Моушатинъ” este la genitiv, ceea ce, în limba română, ar trebui tradus prin „fiul Mușatei”, astfel că n-ar fi existat „un Roman, un Ștefan Mușat”, ci „un Petru, un Ștefan și un Roman, fiii Mușatei”³, marele istoric considerându-l pe nedrept pe Ștefan I ca fiind fratele celorlalți doi voievozi și plasându-i domnia înaintea lui Roman I, în continuarea celei a lui Petru I. Notorietatea lui Nicolae Iorga, de rând cu puternicul său spirit de observație care și-a găsit confirmare în multe alte cazuri din istoria timpurie a românilor, a făcut ca traducerea sintagmei respective să se bucure de o acceptare cvasiunanimă în istoriografie, fiind introdusă fără rezerve în traducerea românească a cronicilor Moldovei scrise în limba slavă⁴, chiar și în cazul celei zise *moldo-polone* în care figurează „sin Mussaczinow Petr”⁵.

*Publicat în: „History & Politica/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2012, anul V, nr.1(9), p. 17-68.

¹ Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*. În: „Revista de Istorie”, 1979, nr.2, p. 107.

² *Cronivile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P.Panaitescu. București: Editura Academiei, 1959, p.4/14, 46/48, 55/60-62, 157/160. Aici și în continuare, cifrele despărțite prin bară indică, în primul caz, textul în limba originalului (slavonă sau latină), iar în cel de-al doilea – traducerea în limba română.

³ N. Iorga. *Români în străinătate de-a lungul timpurilor*. Vălenii de Munte, 1935. Apur: Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. 249, n. 23.

⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48, 61, 160, 177.

⁵ *Ibid.*, p. 168.

Ușurința cu care traducerea sintagmei și-a căpătat un teren parcă irevocabil s-ar explica și printr-un document emis, la 18 noiembrie 1393, de cancelaria lui Roman I, în care semnatarul lui face referire la credința „mamei noastre cneaghina Mușata”⁶. Și dacă cronicile sunt unanime în a-l arăta pe Roman ca fiindu-i frate lui Petru, era natural ca și acesta din urmă să fie prezentat ca „fiu al Mușatei”, deși expresia este lipsă atunci când cronicile se referă la Roman. Această descendență a celor doi frați pe linie maternă ar rămâne poate indiscutabilă, dacă nu s-ar ști, însă, că pe mama lui Petru o chema altfel.

La 1 mai 1384, în unicul act intern cunoscut de la Petru I, acesta se referea la „strălucita Doamnă ... mama noastră iubită și vrednică de cinste” Margareta. Emitentul actului îi satisfăcea doleanța mamei sale sus-numite, dăruindu-i-le venitul Siretului fraților călugări predicatori de la Biserica Sf. Ioan Botezătorul, care fusese înălțată și zidită „din evlavie pentru Dumnezeu și fericita Marie” de către onorata Doamnă „pentru mântuirea sufletului său și al nostru (Petru – n. mea) și al părinților noștri, în care biserică sus-zisa Doamnă, mama noastră, și-a ales loc de îngropare, după ce Dumnezeu o va chema din lumea aceasta întru slava sa”⁷.

Nu încapă îndoială că vorba era despre aceeași „nobilă femeie (mulier) Margareta de Siret, Doamna Valahiei Minore”, cărei, la 28 ianuarie 1378, Papa Grigore al XI-lea îi acorda dreptul ca duhovnicul ei să o absolve de toate păcatele „*in articuli mortis*” (subl. mea)⁸.

Ar urma, din cele de mai sus, că, deși erau frați, Petru I și Roman I, aveau mame diferite – Margareta și, respectiv, Mușata – care, în plus, mai erau diferite și după credința pe care o împărtășeau, prima fiind *catolică*, iar a doua *ortodoxă*. O atare impresie s-a lăsat observată încă în 1965 de Aurelian Sacerdoteanu, care, însă, în baza ei socotea greșit că Roman I nu i-ar fi fost frate lui Petru I⁹. În alte cazuri, s-a admis

⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Volumul I. București: Editura Academiei, 1975, p. 5/6.

⁷ *Ibid.*, p.1-2.

⁸ *Acta Gregorii Pp. XI. 1370-1378*. Edit. A.I.Tăutu. Roma, 1966, p. 493-494; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 63, n. 96.

⁹ Aurelian Sacerdoteanu. *Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*. În „Romanoslacia”, XI, București, 1965, p. 232.

identitatea celor două personaje feminine, invocându-se o problematică traducere a numelui Margareta, ca ținând de onomastica catolică, prin cel de Mușata, obișnuit în onomastica ortodoxă românească¹⁰, ceea ce ar lăsa să se presupună o reconvertire a mamei celor doi domni de la catolicism la ortodoxie. În efortul de a demonstra identitatea celor două doamne s-a ajuns pînă la o interpretare care mi se pare mai mult decât naivă, cum că numele Mușata din actul menționat al lui Roman I ar fi rezultat „dintr-o traducere în limba română a cuvântului străin „margareta” - floare cunoscută sub acest nume”¹¹. Ținând cont că documentul de la Roman I este scris în limba slavonă, traducerea *Margaretei* ar fi trebuit să se facă prin *Romașca* și nu prin *Mușata*. Deocamdată, unicele elemente care unesc cele două femei este titlul de *Doamnă* pentru Margareta și cel de *cneaghină* pentru Mușata – mărturie că ele erau soții de domni și mame de domni. Căci asemenea titluri, cum s-a stabilit deja în istoriografie, se dădeau „obișnuit mamei sau soției domnului”¹².

Că această opinie nu poate trezi îndoieli, există dovezi documentare sigure. Astfel, la 16 septembrie 1408, Alexandru cel Bun – unul din fiii lui Roman I – făcea o donație bisericii Sf. Vineri din târgul Roman „unde zace sfântăroșosata mamă a noastră, *cneaghina* (subl. mea) Anastasia”¹³. Chiar și Rimgailla, de credință catolică, una din fostele soții ale lui Alexandru cel Bun, într-un document latin de la papa Martin al V-lea, este numită „nobilis mulier, Ringalla, ducisse Minoris Vala-

¹⁰ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*. București: Editura Militară, 1973, p. 151.

¹¹ C. Cihodaru. *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV*. (II). În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XVII, 1980, p. 133. În notele lămuritoare la posibilitatea unui atare procedeu, C. Cihodaru invoca „că floarea cunoscută în zilele noastre sub denumirea de „margareta” avea în vechea limbă românească numele de „musata” și că numirea dată speciei sălbatice a acesteia din urmă este „mușetel” sau „romaniță” (p.133, n. 192). În realitate, denumirea „mușetel” este un regionalism al cărui etimologie nu este cunoscută (*Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1996, p.664], în timp ce floarea mușata este o plantă prin ceva asemănătoare, iar prin ceva deosebită cu floarea margareta (*Ibid.*, p. 600, 664) și nicidecum identică cu ea.

¹² C. Cihodaru. *Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, V, 1968, p. 22; Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 118.

¹³ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. I, p. 32/33.

chiaie”¹⁴, adică aproape întocmai cum fusese numită Margareta în actul papal din 1378. Cu ocazia, însă, a desfacerii căsătoriei dintre principesa lituaniană și domnul moldovean, în anul 1421, Alexandru cel Bun îi acorda o recompensă „cneaghinei (subl. mea) Rimgaila, fosta noastră soție, pentru cât va fi în viață”. Ei i se dădeau în folosință „târgul Siret și Volhovățul, și cu satele și cu pricaturile, cu morile, și cu iazurile, și cu vămile și cu plățile din dări, cu câștigurile și cu veniturile și cu toate foloasele care țin de acest târg, de Siret și de Volhovăț”¹⁵.

În același sens, este sugestiv actul de vasalitate al lui Petru Aron către regele Poloniei Cazimir al IV-lea, din 1 octombrie 1455. Prin obligațiunile ce-și asuma semnatarul documentului era și aceea de a-i întări „marii cneaghine Maria (văduva lui Iliăș, fiul lui Alexandru cel Bun – n. mea), mătușii craiului (era soră reginei Sofia – n. mea), târgul Siretului, și cu vama, și cu morile, și cu toate veniturile care aparțin către acest târg, Olhovățul și cu morile, și cu tătarii și cu *loviștele* (subl. lui M. Costăchescu) și cu toate veniturile”¹⁶. La subiect s-a revenit și cu ocazia repetării actului vasalic din 29 iunie 1456, când Petru Aron făgăduia și se îndatora să nu renunțe și să dea „în chip real ... strălucitei principese, doamnei ducese Maria, rămasă după Elie, ducele de odinioară al Moldovei, în chip de dar de zestre orașul Siret” cu suburbia și satele ce țineau de acest oraș, precum și „satul Olhovăț cu celelalte sate ce aparțin lui din vechime” etc.¹⁷.

Ar urma, așadar, că „ilustra și preaiubita doamnă Margareta” de credință catolică, mama lui Petru I, fusese soția unui „duce” (cum se intitula în actul respectiv și semnatarul lui), adică principe, voievod, domn care stăpânea Valahia Mică, adică Voievodatul Moldovei, dar care, la 1378, nu-i mai era soț, acordându-i însă ca sursă de întreținere pe durata vieții, orașul Siret cu toate cele ce țineau de el și cu diversele venituri. Anumite sugestii ar fi posibile și în explicarea motivului că numele soțului Margaretei și, implicit al tatălui lui Petru I, nu este indicat nici în documentul papal și nici în cel al fiului său, din simplul motiv că

¹⁴ *Acta Gregorii Pp. XI*, p. 349; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p. 118.

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, I, p. 69/70.

¹⁶ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol. II, Iași, 1932, p. 774/776.

¹⁷ *Ibid.*, p. 781-782/786.

el fusese ortodox, în timp ce donația făcută de Petru I se referea la un lăcaș de cult catolic. Poate convertirea Margaretei la catolicism a și slujit drept motiv pentru despărțire, sau invers: acceptarea de către ea a catolicismului a servit drept motiv pen-tru desfacerea căsătoriei. Căci, așa cum urmează din informația referitoare la Margareta, inițial ea a împărtășit la fel ortodoxia.

Dintr-o informație de la începutul secolului al XV-lea, datorată arhiepiscopului de *Sultanieh*, Ioan, care s-a aflat un timp și prin părțile Brașovului, adică în vecinătatea nemijlocită cu Moldova, aflăm că Margareta, împreună cu fiul său nenominalizat, dar care nu putea fi altul decât Petru, viitorul domn al Moldovei, a fost convertită la catolicism de către un călugăr din ordinul predicatorilor¹⁸, ceea ce înseamnă că până atunci ea și fiul său împărtășeau o altă credință, care nu putea fi decât cea ortodoxă. Din informație mai rezultă că, la vremea respectivă, Margareta fie că era încă căsătorită, fie că fusese anterior căsătorită, având, însă, un fiu și nu doi, cum ar fi trebuit să fie în cazul când ea ar fi fost identică cu Mușata, mama lui Roman I. Dacă s-ar continua să se insiste asupra acestei identități, am ajunge la concluzii evident anacronice, de exemplu, că inițial, ca fiind ortodoxă, Margareta, prin aceeași faimoasă traducere numai că în sensul contrar, ar fi avut mai înainte numele Mușata și că ea s-ar fi reconvertit din nou la ortodoxie, revenind totodată și la numele ei inițial. Și cum atunci ar fi stat lucrurile cu Roman, care nu-i indicat ca fiu al ei, alături de Petru și care nu a fost convertit la catolicism? Mi se pare că speculațiile privind identificarea Margaretei cu Mușata, tot așa ca și în ceea ce privește calitatea celei dintâi de mamă nu doar a lui Petru I, ci și a lui Roman I, ar trebui abandonate ca fiind lipsite de support. Aceștia doi au fost frați doar după tată.

Odată ce, în ianuarie 1378, Margareta se îngrijea deja de cele veșnice (*in articuli mortis*), înseamnă că, la vremea respectivă, ea era deja la o vârstă înaintată pentru ca, la 1 mai 1384, să-și aleagă și locul de îngropare, ridicând către aceeași vreme și biserica Sf. Ioan Botezătorul. Și dacă ulterior nu mai este menționată, nici chiar în actul vasalic al

¹⁸ Șerban Papacostea. *Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.63,n.96.

fiului ei Petru I adresat regelui catolic al Poloniei la 26 septembrie 1387, înseamnă că Margareta s-a stins din viață la ceva timp după 1 mai 1384. Mușata, însă, mama lui Roman I era în viață încă la 5 ianuarie 1393, fiind probabil încă destul de activă, odată ce fiul ei o indica în actul său înaintea boierilor din sfatul domnesc. De altfel, și domnia lui Roman I s-a consumat în curând, ceea ce ar explica că ulterior nici ea nu mai este menționată, fiind poate și trecută deja din viață. Este totuși curios faptul că ea nu figurează nici în pomelnicile cunoscute, ceea ce s-ar explica prin faptul că numele ei adevărat de botez era altul decât Mușata.

Nu mi se pare lipsită de sens nici observația că, la încetarea domniei lui Petru I în scaunul domnesc al Moldovei s-a pomenit nu Ivașcu – fiul domnului dispărut -, care s-a văzut nevoit să pibegească prin Regatul Poloniei, sub protecția lui Vladislav al II-lea Jagiello și a vărului acestuia, Vitold, marele duce al Lituaniei¹⁹, ci Roman I, frate al lui Petru I, fapt menționat în scrisoarea de garanție a regelui polon cu ocazia unui împrumut de trei sau patru mii de ruble de argint acordat lui de către Petru I. Datornicul se angaja să restituie împrumutul fie celui ce i l-a acordat, fie „fratelui său Roman și copiilor lui”, adică nu fiului lui Petru I, Ivașcu. Acelorași, regele polon se angaja să le transmită în stăpânire orașul Halici și ținutul acestuia, în cazul în care împrumutul nu ar fi fost restituit la termenul stabilit²⁰. Situația s-ar explica prin faptul că între cei doi frați exista o înțelegere, cunoscută și regelui Poloniei, ca după moartea celui dintâi domnia să-i revină celui de-al doilea, ceea ce ar indica că ambii aveau același drept de a moșteni tronul ca frați după tată. Și dacă Ivașcu decădea din rândul prezumtivilor domni și chiar al celor ce aveau dreptul la viitoarea recompensă a împrumutului acordat regelui, situația ar putea să se explice prin faptul că, pe linia feminină, persoana în cauză era dintr-un alt neam decât copiii lui Roman, văzuți ca eventuali domni după tatăl lor și beneficiari ai impunătorului împrumut din ianuarie 1388.

Semnificativ mi se pare și faptul că numele Mușata, atribuit mamei sale de Roman I, nu prea era obișnuit ca nume de femeie până

¹⁹ Mihai Costăchescu. *Op. cit.*, p.617-620 (doc. nr.169 și 170 în limba originalului și în traducere românească).

²⁰ *Ibid.*, p. 605/606.

tocmai pe la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, ceea ce pare mai mult decât straniu, tinând cont că, aparținând unei mame și, respective, unei soții de domn, el nu și-a găsit nici o imitare ulterioară. Un atare nume lipsește totalmente în documentele interne tocmai până în 1448, pentru ca pentru perioadă de până în 1486, el să fie documentat doar o singură dată, vorba fiind însă de un sat²¹, fără a exista vreo siguranță că oiconimul în cauză s-ar fi datorat unui nume de femeie. În schimb, este documentată *fântâna lui Mușat*²², care indiscutabil indică un nume de bărbat, tot așa ca și în cazul lui *Onică Mușat*²³, adică Onică fiul lui Mușat. Ca nume feminin cel mai prezent în documente este cel de *Mușă*²⁴. Nu exclud ca el să fi fost un diminutiv al numelui *Musata*. Numai că documentele nu oferă nici un exemplu în acest sens.

Doar pentru perioada 1487-1504, de rând cu două mențiuni a numelui *Mușat* (*Mușat „tatăl Ilincăi”* și *Mușat „pârcălab de Hotin”*) sunt menționate și două *Mușate* (*Mușata „fiica Negăi”* și *Mușata „mama lui Bratul, a lui Cozma și a Anușcăi”*). Totodată, sunt documentate și câteva toponime (un afluent al Prutului, la Berezani și un sat integrat ulterior comunei Berezani, județul Vaslui)²⁵.

Din cele mai de sus rezultă lipsa oricărui temei pentru a-l prezenta pe Petru I drept “fiu al Mușatei” și nu „fiu al lui Mușat”, genitivul feminin al sintagmei respective din cronicile scrise în limba slavonă fiind mai degrabă o eroare a alcătuitoarelor lor.

De altfel, expresia „fiul Mușatei” în traducere românească a celei din textele slave ale cronicelor din secolele XV-XVI ar fi fost corectă dacă în acestea din urmă s-ar fi scris „сынъ Моушаты” sau „Моушатынь сынъ” și nu „сынъ Моушатынь”²⁶. În ultimul caz, eu nu văd posibilitatea unei alte traduceri decât „fiul lui Mușat”. Ar urma, astfel, că și Roman I i-a indicat numele mamei sale după soț, arătând prin aceasta că și el domnea „cu acte în regulă” ca fiu al acestui Mușat, care,

²¹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*. Vol. II. București: Editura Academiei, 1976, p. 502.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*, p. 173, 317, 321.

²⁵ *Ibid.* Vol. III. București, Editura Academiei, 1980, p. 612.

²⁶ *Cronicile slavo-române*, p.

la vremea respectivă, nu mai era în viață, vie rămânând doar memoria despre el. Nu cred că cei ce au trudit asupra primelor țesături cronicărești din țară au putut să-l prezinte ca fiu al Mușatei și nu al lui Mușat, știind că moștenirea scaunului domnesc se realiza doar prin descendență bărbătească. Țin cont, totodată, și de supoziția lui Leon Simanschi care, deși traduce sintagma respectivă din limba slavă prin „fiul Musatei”, admite că inițial ea a putut avea o formă duală de „сыны Моушатины” (subl. mea), avându-l în vedere și pe Petru, ceea ce, la părerea mea, ar fi însemnat „fiii Mușatini” și nu „fiii Mușatei” cum crede autorul²⁷. Conform lui, înglobându-l alături de Petru și pe Roman, expresia *сыны Моушатины*, la un moment dat, nu a mai satisfăcut exigențele unei înțelegeri adecvate. Iar această împrejurare ar fi constat în interpretarea numelui *Моушатины* (al Musatei – n. și subl. aut.) ca aparținând unei persoane de genul masculin (*al lui Musat* – n. și subl. aut.), într-un moment în care memoria istorică nu mai putea oferi elemente de certitudine necesare²⁸. Ceea ce s-ar desprinde mai degrabă din neclaritățile de mai sus, ar fi că alcătuirii primelor prototipuri cronicărești nu aveau nici o siguranță în ceea ce privește adevărata descendență, feminină sau masculină, a celor doi frați.

Este deja stabilit în istoriografie că structura textuală a cronicilor privitoare la Moldova veacurilor XV-XVI permite deosebirea lor în două părți: prima până la domnia lui Ștefan cel Mare (1359-1457) și a doua - domnia propriu-zisă a marelui domnitor (1457-1504). Este convingătoare la fel părerea că „prima cronică redactată în Moldova s-a ocupat exclusiv de domnia lui Ștefan cel Mare”, ceea ce a servit drept motiv pentru a-i imprima ei titlul convențional de *Cronică a lui Ștefan cel Mare*. Doar îmbinarea ei cu acea parte din cronici care ținea de perioada anterioară anului 1457 a dat naștere unei *Cronici a Țării Moldovei*, astfel că prima parte „nu reprezintă decât un adaos din veacul XVI”²⁹. Iar acest adaos s-a

²⁷ Leon Șimanschi. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXI, 1984, p. 131.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ștefan Andreescu. *Începuturile istoriografiei în Moldova. În: Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Editura Mușatinii, 2003, p.220-237.

datorat unei „simple liste de domni cu numărul anilor de domnie”, fără titlu, databilă după scris din prima jumătate a secolului al XVI-lea”³⁰.

Ioan Bogdan, primul care a luat cunoștință de această listă, a apreciat-o ca fiind o prescurtare a unui letopiseț anonim, considerat de alți cercetători ca fiind elaborat la mănăstirea Bistrița – ctitoria lui Alexandru cel Bun. Adică, nu lista în cauză ar fi fost primară în raport cu cronicile cunoscute și ar fi fost integrată acestora ulterior, ci pretinsul prototip anonim ar fi servit ca bază pentru elabo-rarea ei³¹. Fără a accepta o atare inversare a lucrurilor dar și fără a o respinge hotărât, un alt reputat cunoscător și editor al cronicilor moldovenești din secolele XV-XVI, P.P. Panaitescu, i-a atribuit listei în cauză titlul convențional de *Cronică scurtă a Moldovei*³², considerând că ea „tot așa de bine ar putea fi o formă primitivă, scurtă a cronicii dinainte de Ștefan cel Mare”³³. Această părere a fost dezvoltată de Ștefan Andreescu, care, însă, atribuie vremea elaborării cronicii date domniei lui Ștefan cel Mare³⁴. A urmat apoi exegeza lui Leon Șimanschi, care s-a preocupat fundamental de studierea organizării structurale a cronicilor moldovenești scrise în limba slavă, punând în evidență câteva liste autonome și prototipuri de cronici care, prin confruntări, completări și ajustări successive, au determinat nu doar nucleul comun al tuturor cronicilor moldovenești cunoscute, ci și elementele ce le deosebesc³⁵. Cu referire la lista domnilor moldoveni de până la mijlocul secolului al XV-lea, eruditul cercetător a ajuns la constatarea că la sorgintea ei „se află o simplă înșiruire de domni întrutotul asemănătoare cronicii scurte a Moldovei”, fiind ulterior „adnotată cu elemente genealogice (subl. mea) și organizată în funcția acesteia”³⁶. Urmează că adnotările în cauză au fost făcute abia cu ocazia și în procesul redactării cronicii unitare a Țării Moldovei prin îmbinarea *Cronicii scurte* și a *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, ceea ce s-a realizat, cum consideră Leon Șimanschi, după anul 1500. Lista propriu-zisă, însă,

³⁰ *Cronicile slavo-române*, p.38.

³¹ Ion Bogdan. *Un fragment de cronică moldovenească în limba slavă*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție îngrijită de G.Mihăilă. București, 1968. P. 144.

³² *Cronicile slavo-române*, p. 39.

³³ *Ibid.*, p.38.

³⁴ Ștefan Andreescu. *Op. cit.*, p. 226-233.

³⁵ Leon Șimanschi. *Op. cit.*, p. 109-134.

³⁶ *Ibid.*, p. 131.

identică cu *Cronica scurtă a Moldovei*, fără adnotările de rigoare, ar fi fost elaborată pe la mijlocul secolului al XV-lea sub patronajul mitropolitului Theoctist, în baza unui pomelnic care „a putut fi chiar pomelnicul bisericii mitropolitane a Mirăuților, în care vor fi figurat numele tuturor domnitorilor țării” . Lista prelucrată și definitivată cu adnotările respective, ar fi existat către anii 1475-1476, când s-au încheiat marile războaie antiotomane³⁷.

Este adevărat, însă, că cel mai vechi, mai cunoscut și mai utilizat de cercetători – *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, început prin 1407 la porunca lui Alexandru cel Bun -, înscriind numele voievozilor moldoveni trecuți în lumea umbrelor, începând cu Bogdan I, nu indică înruderirile lor, duratele domniilor și nici măcar anul morții celor înscriși³⁸. Nici Alexandru cel Bun care, la 7 ianuarie 1403, închina două sate „sfintei noastre episcopii, din țara noastră ... pentru sufletul *sfânt-răposaților domni de mai înainte*” (subl. mea), începând cu Bogdan I și până la Ștefan I, nu face nici o referire genealogică decât în cazul „tatălui nostru” Roman I³⁹ – unicul element deosebitor în raport cu Pomelnicul de la mănăstirea Bistrița.

Astfel, nu văd în baza căror surse cei ce au trudit asupra primei cronici a Țării Moldovei au făcut adnotările genealogice referitoare la voievozii moldoveni din a doua jumătate a secolului XIV-lea și de la începutul celui următor, nefiind convinși măcar de descendența fraților Petru I și Roman I de la un Mușat sau de la o Mușată. Iar judecățile mele de mai sus pledează în favoarea concluziei că vorba ar fi totuși despre un Mușat. Mă solidarizez, astfel, cu Aurelian Sacerdoteanu care, încă în 1968, considera că la studierea descendenței celor doi frați trebuie să se plece „în mod necesar ... de la un Mușat”⁴⁰. Mă văd, așadar, justificat să-i acord o mai mare credibilitate *Cronicii moldo-polone*, indiferent de temeiul care l-a făcut pe autorul necunoscut al ei să-l prezinte pe Petru I drept *sin Muszatinow*, adică *fiu al lui Mușat* și nu *al Mușatei* cum a fost tradusă expresia în limba română, tot așa ca și în cazul lui Roman I, pe

³⁷ Ibid., p. 132-133.

³⁸ Damian Bogdan. *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*. București, 1941, p. 50/86.

³⁹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*. Vol. I, p. 24.

⁴⁰ Aurelian Sacerdoteanu. *Descălecători de țară... În: „Magazin istoric”, 1968, nr.12, p. 3.*

care-l prezintă evident greșit ca fiind *sin Petrow*⁴¹, adică *fecior al lui Petru*. Și Grigore Ureche, care, la scrierea cronicii sale, a folosit un oarecare *letopiseț moldovenesc*, rămas încă necunoscut, menționează domnia lui „Pătru Vodă, feciorul lui Mușatin”, deși inversa domniile lui Bogdan I și a lui Lațcu⁴². Iar peste câteva decenii din același secol al XVII-lea, mitropolitul Dosoftei în cronică sa versificată proslăvea și numele lui „Pătru Vodă ... carele-i dzic Mușatin”⁴³. Apoi traducătorul în limba română a *Letopisețului de la Putna*, Vartolomeu Măzereanu, nu a pregetat, prin 1770, să scrie *Mușatin* atunci când îl avea în vedere pe Petru I, deși nu-i menționa numele și-l prezenta drept fiu al lui Lațcu⁴⁴.

Ar urma, în baza celor de mai sus, că tatăl lui Petru I și Roman I se numea Mușat și că a fost soțul doamnei Margareta ca mamă a celui dintâi și a cneaghinei Mușata ca mamă a celui de-al doilea. Numele acesteia din urmă ar fi fost indicat de fiul ei după cel al soțului, exclusă fiind posibilitatea ca și Margareta să se fi numit cu același nume *Mușata*⁴⁵.

Revenind la *Pomelnicul de la Mănăstirea Bistrița*, se impune observația că în el, înainte de Petru I și Roman I, nu este specificat vreun nume de cneaghină, ceea ce pare straniu, dacă aceștia doi și-ar fi avut vreo legitimare domnească ca descendenți ai unei doamne. Admit că Margareta nu putea fi menționată într-un pomelnic orthodox din motivul că era catolică. Dar cum rămâne atunci cu Mușata? În schimb, între Lațcu și Petru I este introdus „Costea voievod”⁴⁶. Și care ar fi fost motivul introducerii lui într-un pomelnic realizat la comanda lui Alexandru cel Bun – fiu al lui Roman I și nepot de frate al lui Petru I? Este evident că acest Costea și era acel personaj, din care descindeau cei doi frați, fără însă ca el să fi avut demnitatea de domn, așa cum aveau fii săi, ceea ce s-ar explica prin faptul că el nu s-a aflat în fruntea voievodatului Moldovei.

⁴¹ *Cronicile slavo-române*, p. 168/170.

⁴² Grigore Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Editura de Stat pentru literatură și artă [1956], p. 66.

⁴³ Dosoftei. *Opere poetice*. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1989, p. 6.

⁴⁴ *Cronicile slavo-române*, p. 69.

⁴⁵ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 149.

⁴⁶ Damian Bogdan. *Pomelnicul*, p. 50.

Un voievod Costea este plasat, într-un anturaj absolut necunoscut, după Lațcu, dar precedat de un oarecare Dobroslav și succedat apoi de alți patru voievozi (Șendre, Gheorghii, Dragoș și Micul), după care urmează cu siguranță Petru I, într-un alt *pomenic*, mult mai stufos, de la *Mănăstirea Voroneț*. Pare convingătoare opinia, că toți voievozii menționați între Lațcu și Petru I erau niște dinaști locali. În favoarea acestei opinii ar putea fi invocată lipsa lor în acele izvoare (*Cronica scurtă a Moldovei și listele voievozilor în baza cărora ea a fost întocmită, dar și în actul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403*), care reproduc doar numele acelor voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Caduce mi se par însă presupunerile că voievozii menționați doar în *Pomel-nicul de la Voroneț* ar putea fi „fie frați, fie urmași ai domnitorilor aflați pentru un timp la domnie”, sau chiar „feciori cu care Bogdan a părăsit ... domeniul său (din Maramureș -n.me) și a trecut pes-te Carpați”, sau, încă, să fi fost „fiii sau frații domnului în scaun”, astfel că Dobroslav ar putea fi, parcă, „ori fiul, ori fratele lui Lațcu”, în timp ce „Șendre, Dragoș, Georgii și Micul ar fi putu să fie feciori sau frați lui Costea sau ai altor voievozi, care au domnit”⁴⁷.

Este știut că Țara Moldovei, în hotarele ei cunoscute dacă nu încă din ultimii ani de domnie a lui Petru I, apoi cel târziu din domnia lui Roman I, între Carpații Răsăriteni, Nistru și Marea Neagră⁴⁸, au rezultat dintr-un process continuu de extindere teritorială și politică a voievodatului inițial al Moldovei, înglobând și alte formațiuni similare sau structuri teritorial-politice existente în diferite părți ale spațiului carpato-ponto-nistrean, care, se înțelege de la sine, își aveau fiecare căpeteniile lor, indiferent dacă era vorba de voievozi sau despre alți potentăți. Ei și-au și găsit, cel mai degrabă, locul în șirul voievozilor din *pomelnicul voronețian*. Dintre ei, doar voievodul Costea și-a găsit locul în *pomelnicul bistrițean*, datorită faptului că, la un moment dat, fiii lui ca antecesorii și rude drepte ale lui Alexandru cel Bun, au ajuns în fruntea Țării Moldovei, în timp ce ceilalți au rămas în afara memoriei colective, pierzându-și prerogativele de odinioară în favoarea domnilor care acum

⁴⁷ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozii din secolul al XIV-lea*. În: „Limba Română”, Chșinău, 2009, nr.2, p.177, 180 (anexa 2), 182, n.46.

⁴⁸ Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice ale Țării Moldovei*. În: „ULIM. Nalele științifice. Istorie”. Vol. 1, 2000, p.35-43.

conduceau cu întreaga țară, în noile ei granițe istorice. În consecință, înclin să cred, așa cum credea în 1365 A. Sacerdoteanu, că Margareta de Siret a fost chiar „doamna acestui Costea voievod efemer”, toate aparențele fiind „pentru a identifica pe această Margaretă și cu Margareta, mama lui Petre voievod”⁴⁹. Amintesc că autorul citat nu o identifica pe doamna în cauză cu Mușata, mama lui Roman I, deși greșea atunci când respingea și înfrățirea acestuia cu Petru I⁵⁰. Eu nu aș avea de adăugat, decât doar că mama lui Roman I a fost soție aceluiași Costea voievod, astfel că nu văd nici o piedică pentru a-i asocia voievodului Costea și numele de Mușat, care s-ar prezenta, așadar, ca nume de familie.

Odată ce este indicat în izvoare cu titlul de voievod, Costea Mușat nu poate fi considerat drept „un feudal puternic care a putut râvni odată domnia”⁵¹. Mai degrabă ar avea dreptate C. Cihodaru care vedea în acest Costea un voievod care ar „fi încercat” și chiar ar „fi reușit să pună timp de câteva luni ... mâna pe putere” în fruntea Țării Moldovei. Numai că acest istoric încurca evident lucrurile indicându-l și pe un efemer voievod Ștefan, care ar fi fost fiu al lui Bogdan I și, inerent, soț al Margaretei de Siret, ceea ce l-ar prezenta și drept tată al lui Petru I și Roman I⁵². Ulterior, în urma punerii în circuit (1973) a unui izvor necunoscut până atunci și observat de Șerban Papacostea, care concomitent cu Petru I menționa și numele unui Constantin, identificat de descoperitorul acestui izvor cu Costea voievod din pomelnicul bistrițean⁵³, C. Cihodaru și-a revizuit opțiunea, interpretându-l pe acesta din urmă nu ca soț, ci ca fiu al Mușatei și, respectiv, ca frate al lui Petru I și Roman I⁵⁴.

⁴⁹ Aurelian Sacerdoteanu. *Sucesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*. În: „Romanoslavica”, XI, București, 1965, p. 230(n.1), 232.

⁵⁰ Ibid. p.232.

⁵¹ Ibid., p. 230.

⁵² C. Cihodaru. *Tradiția letopisetelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol””, V, 1968, p. 21, 26.

⁵³ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc: considerații pe marginea unui izvor necunoscut*. În: Idem. *Geneza stului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p. 99-102.

⁵⁴ C.Cihodaru. *Alexandru cel Bun*. Ed. a II-a. Chișinău: Editura Cartea moldovenească, 1990, p.20; Idem. *Observații*, p.136-137.

Este altceva că Șerban Papacostea se îndoiește că voievodul Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* „se afla în raport de rudenie cu domnii Moldovei, Mușatinii”, întemeindu-și îndoiala „pe absența oricărei mențiuni referitoare la Costea în letopisețele moldovenești”⁵⁵. După cum am menționat și mai sus, această absență își are lămurire prin faptul că problematical voievod nu a ajuns să fie domn al voievodatului Moldovei, astfel că asupra cazului nu mai văd rostul să revin.

Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița* a rămas ceva vreme în afara atenției lui Ștefan Gorovei, în ciuda numeroaselor sale studii consacrate diferitor probleme din istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, inclusiv întemeierea ei ca stat, succesiunea și genealogia domnilor de până la Alexandru cel Bun ș.a. Astfel, în primele sale lucrări publicate în 1973, istoricul de la Iași nici nu pomenește numele lui Costea⁵⁶, pentru ca, doar peste trei ani, acesta să apară într-o notă, ca reacție la identificarea lui, făcută de Șerban Papacostea, cu Constantin, contemporanul lui Petru I. Respingând această opinie, Ștefan Gorovei l-a identificat pe Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* cu un problematic voievod Ștefan, așa cum o făcuse și C. Cehodaru, promițând să revină la subiect într-un studiu special⁵⁷.

Îndeplinindu-și promisiunea, Ștefan Gorovei i-a consacrat lui Costea voievod și „statutului” său un compartiment în cunoscuta lucrare de generalizare a studiilor sale anterioare referitoare la întemeierea Moldovei, publicată în 1997, într-un ansamblu de probleme controversate. Cu referire la personajul în cauză, autorul a formulat trei întrebări la care se angaja să caute răspuns, și anume:

- a) A existat un *Costea voievod* (subl. aut.) ca domn al Moldovei?;
- b) Cum se înrudea cu familia domnitoare întemeiată de Bogdan?;
- c) Cum se explică prezența lui în pomelnic și *absența* (subl. aut.) lui din cronici?⁵⁸

Deocamdată, ași avea o singură obiecție la maniera de a formula cea de-a doua întrebare care, în subtext, lasă teren pentru a bănuî, *ab*

⁵⁵ Șerban Papacostea. *La începuturile statului*, p. 102 și n. explicativă.

⁵⁶ Ștefan S. Gorovei. *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, X, 1973, p. 99-121.

⁵⁷ Ștefan S. Gorovei. *Mușatinii*. [Ed. a II-a]. Chișinău: Columna, 1991, p. 26, n.1.

⁵⁸ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.115.

initio, o înrudire a despomenitului Costea cu Bogdan I și trădează existența la autor a unei opinii preconcepute pe care abia se angaja să o demonstreze. În rest, după cum am observat deja mai sus, pesonajul luat în discuție nu este menționat în cronicile fiindcă nu a domnit în fruntea țării, iar înrudirea care se lasă bănuită se referea la domnia de după Lațcu și nu la cei de mai înainte. Totodată, lui Costea nu-i poate fi contestat titlul de voievod, ceea ce nu înseamnă neapărat că el își avea legătură cu voievodatul Moldovei. După cum demonstrează *Pomenicul de la Mănăstirea Voroneț*, a existat un considerabil număr de voievozi, care la fel nu sunt prezenți în cronicile țării. Și dacă doar unul dintre ei, Costea, este prezent și în *Pomenicul de la Bistrița*, inițiat de Alexandru cel Bun, înseamnă că doar el a avut o oarecare atribuție la viața politică din Moldova, asigurând ascensiunea domnească a reprezentanților familiei din care-și trăgeau obârșia Petru I, Roman I, Ștefan I, Iuga și respectiv Alexandru cel Bun.

Că Țara Moldovei, dacă nu încă din timpul lui Petru I, apoi cel puțin din domnia lui Roman I, întrunea mai multe voievodate preexistente, se desprinde din răsunătorul titlu al acestuia din urmă care se numea nu doar voievod, ci și „mare singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei de la munte și până la mare”⁵⁹. Ar urma, că existau personae cu drepturi egale care-i contestau domnia unipersonală, autocrată a lui Roman I, și-și revendicau și ele drepturile lor la exercitarea puterii. *Mare voievod și singur stăpânitor* se intitula și Ștefan I în corespondența sa cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol din 1385⁶⁰, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că el era mai mare peste alți voievozi, care nu puteau fi decât voievozi locali și care, ca urmare a procesului politic de integrare în hotarele unice ale țării, s-au pomenit subordonați voievozilor din voievodatul Moldovei, în calitatea acestuia de putere unificatoare.

Urmează, așadar, că voievodul Costea trebuie să fie căutat printre acești voievozi locali și nicidecum printre voievozii timpurii ai voievodatului Moldovei, cu atât mai puțin printre succesorii lui Bogdan I.

⁵⁹ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p. 3,5.*

⁶⁰ *Fontes Historiae Daco-Romanae/Izvoarele istoriei României. Vol. IV. București: Editura Academiei, 1982, p. 247.*

Interesante mi se par a fi raționamentele lui Ștefan Gorovei în lămurirea faptului că, deși prezent doar în pomelnic dar fiind lipsă în cronică, numele lui Costea „nu a șocat pe nimeni, cei în drept admițându-i existența în deplină cunoștință de cauză”, astfel că el a supravețuit tuturor modificărilor, completărilor și redacțiilor la care a fost supus pe parcurs *Pomelnicul de la Bistrița*. Ca urmare, autorul face concluzia, la care este greu să nu subscriu, „că prezența numelui Costea într-un pomelnic de familie nu poate indica altceva decât că purtătorul lui făcea parte din acea familie”⁶¹. M-ași îndoi, totuși, de aprecierea pomelnicului dat ca fiind unul de familie. Căci, în linii mari, atunci când în el figurează numele voievozilor care au domnit în țară până la Alexandru cel Bun, pomelnicul nu face decât să repete numele voievozilor din actul menționat deja din 7 ianuarie 1403, în care ei, cu excepția lui Roman I („tatăl nostru”) sunt numiți domni „dinaintea noastră” (a lui Alexandru cel Bun), și nu “rudele noastre”, cum ar fi fost natural dacă toți ei ar fi ținut de aceeași familie domnească din care-și trăgea obârșia semnatarul actului și inițiatorul pomelnicului în cauză.

Este lesne de observat logica atribuirii de către Ștefan Gorovei a calității de *pomelnic de familie* acestui izvor: ea îi permitea autorului să vadă în el multrâvnita *continuitate dinastică de la Bogdan I la Alexandru cel Bun*, ceea ce ar fi în opinia lui „interpretarea cea mai logică”⁶². Prin concluziile sale, Ștefan Gorovei revizuieste viziunile lui B.P. Hasdeu, care pornea de la ideea *discontinuității dinastice* în urma consumării dinastiei lui Bogdan I și intervenirii unei noi dinastii începute de Petru I, deducându-i numele acesteia de la patronimicul *Mușat*. Numai că marele savant considera că acest nume s-ar fi întâlnit cu precădere în Țara Românească, iar forma *Mușatin* ar fi fost de sorginte olteană, astfel că *Mușatinii din Moldova ar fi fost olteni de spiță basarabească* (subl. mea)⁶³. Sigur că o atare interpretare nu rezistă unei elementare critici, ceea ce nu înseamnă că ea anulează și opinia despre înlocuirea dinastiei *Bogdăneștilor* cu o nouă dinastie a *Mușatinilor*, odată cu încetarea domniei lui Lațcu și începutul domniei lui Petru I.

⁶¹ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 115.

⁶² Ibid., p.116.

⁶³ Bp P. Hasdeu. *Istoria critică a românilor*. București, 1975, p. 85.

Sigur că, să faci deducții doar în baza asemănărilor de nume, este nu doar riscant, ci și inadmisibil. Am în vedere nu doar deducțiile lui B.P. Hasdeu. Admițând o pretinsă origine maramureșeană a lui Costea, pentru a-l prezenta drept un fiu al lui Bogdan I, Ștefan Gorovei invocă aparținerea numelui Costea la *datina maramureșeană*. Dacă s-ar merge pe această cale, ar trebui să-i considerăm de aceeași origine pe toți cei 11 purtători ai numelui *Coste* și alți 17 purtători ai numelui *Costea*, care sunt atestați în documentele moldovenești doar între anii 1436 și 1448⁶⁴.

Ștefan Gorovei nu este primul protagonist al ideii continuității dinastice în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Către vremea când istoricul își publica primele sale studii, o viziune în același sens fusese înaintată de un alt mare istoric român, P.P. Panaitescu, care îl considera pe Costea voievod drept soț al Margaretei-Mușata, dar socotindu-l totodată ca fiind fiu al lui Lațcu⁶⁵, adică și nepot al lui Bogdan I. Peste ceva timp, însă, enunțând un pasaj din *Istoria Poloniei* a lui Jan Dlugosz (m.1480), despre o luptă dată la Plonini în Țara Șipenițului între moldoveni și oastea polonă, care ar fi avut loc în anul 1359 și ar fi rezultat dintr-o rivalitate pentru domnie dintre doi frați – Petru și Ștefan -, ambii fiind fiii ai unui oarecare voievod moldovean Ștefan⁶⁶, reputatul istoric roman, fără nici un motiv demn de a fi luat în considerare, a redat evenimentul cu anul 1377 și a formulat ideea despre un voievod Ștefan care i-ar fi fost fecior lui Bogdan I și tată lui Petru I și Ștefan I⁶⁷. Avea loc, astfel, o substituție a lui Costea voievod din *pomelnicul bistrițean* cu voievodul Ștefan din narațiunea lui Dlugosz, deși P.P. Panaitescu recunoaștea singur că în sensul dat nu dispunea „deocamdată (de) elemente care să ne poată da vreo lămurire sigură”⁶⁸,

⁶⁴ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, vol.I. p. 448-449.*

⁶⁵ P.P.Panaitescu. *Mircea cel Bătrân*. București, 1944, p. 113.

⁶⁶ Ioannis Dlugossi *Historia Poloniae libri XIII*. T.I. Lipsiae, 1711, col. 1122-1124; Idem. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa: Wid. Akademii Umiejetnosti, 1975, p. 379-390.

⁶⁷ P.P. Panaitescu. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*. În: „Studii. Revistă de Istorie”, 1954, nr.4, p.95-108.

⁶⁸ *Ibid.*, p.110 și n.2.

ceea ce însă nu l-a împiedicat să-l considere pe acest Ștefan ca fiind fiu al lui Bogdan I⁶⁹.

Episodul „Plonini” i-a preocupat pe mai mulți cercetători români și poloni, făcând să se consume multă hârtie și cerneală, fără însă a se ajunge la un final cât de cât convingător și acceptabil, ceea ce, ținând cont de subiectul central al prezentului studiu, mă absolvă de obligațiunea de a prezenta diversitatea opiniilor și disputelor în contradictoriu pe marginea narațiunii cronicarului polon din secolul al XV-lea. În cele ce urmează, mă voi referi doar la speculațiile existente în istoriografie, care-și au menirea să fortifice pozițiile adeptilor ideii continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și la cei ce i-au urmat acestuia în scaunul Moldovei.

Astfel, în 1968, C. Cihodaru, pornind de la problematica identificare a lui Ștefan din scrierea cronicarului polon cu un fiu al lui Bogdan I, a datat evenimentul de la Plonini cu anii 1366-1370, fiind mai hotărât în a accepta anul 1369, când ar fi murit Bogdan I⁷⁰. Continuând aceeași logică, deja Ștefan Gorovei îi atribuie lui Dlugosz „și o confuzie: cearta fraților (Petru și Ștefan – n. mea) nu se putea produce la moartea tatălui lor, căci un domnitor al Moldovei cu numele de Ștefan înainte de Ștefan I e necunoscut”. Și dacă „izvoarele lasă să se întrevadă existența unui personaj cu acest nume, frate cu Lațcu (Sic!!!) și fiu al lui Bogdan I”, atunci acest personaj „este soțul celebrei Doamne Mușata, tatăl voievozilor din această dinastie”⁷¹. Ar urma, că Alexandru cel Bun își cunoștea atât de prost strămoșii, încât în loc de Ștefan l-a introdus în pomelnicul de la mănăstirea ctitorită de dânsul pe voievodul Costea. Și pentru a da o „explicație simplă” presupusei confuzii a lui Dlugosz, Ștefan Gorovei insistă asupra faptului că „polonii *nu-l cunosc* pe Bogdan” (subl. aut.) și formulează probabilitatea „ca în textul inițial să se fi relatat lupta care s-a dus *după moartea voievodului Moldovei, între Ștefan și Petru, fii ai răposatului voievod Ștefan* (subl. aut.)”, admitând totodată posibilitatea ca acesta din urmă “să fi fost primul născut al lui

⁶⁹ Ibid., p. 109-110.

⁷⁰ C. Cihodaru. *Tradiția letopisețelor*, p. 22.

⁷¹ Ștefan S. Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 133-134.

Bogdan I⁷². În consecință, autorul respinge, pe bună dreptate, identitatea dintre eroii de la Plonini și domnii de mai târziu ai Moldovei (Petru I și Ștefan I). Prezintă-i însă pe cei dintâi drept succesori ai lui Bogdan I, între domnia acestuia și voievodul Latcu⁷³, Ștefan Gorovei a realizat o construcție artificială, bazată în exclusivitate pe raționamente logice, fără o acoperire documentară. Căci Dlugosz nu i-a cunoscut numele nu doar al lui Bogdan, ci și al lui Lațcu. Apoi, dacă numele unui domn sau altui este considerat ca fiind real doar în baza cronicilor, cum s-ar explica că acestea nu cunosc nici un Petru și nici un Ștefan înainte de Petru I și Ștefan I, care, de altfel nici nu erau frați, iar domniile lor au fost separate prin aceea a lui Roman I. Necătând la șubrezimea construcției făcute, autorul o consideră ca și cum dovedită, lăsând să se înțeleagă ca fiind parcă indiscutabilă și continuitatea dinastică în scaunul țării. Contestând opiniile oponentilor „că Mușat sau Mușatin ar fi reprezentat numele de familie a voievozilor moldoveni” începând cu Petru I, Ștefan Gorovei conchide că, „la drept vorbind, numele ce s-ar potrivi cel mai bine ar fi Bogdănești”⁷⁴, numele lui Costea voievod „eva-porându-se”, astfel, și lăsând loc celui al voievodului Ștefan.

La „descoperirea” problematicului voievod Ștefan de după Bogdan I și-a avut rostul un caz care, dacă ar fi fost supus unui examen pertinent, nici nu s-ar fi bucurat de calitatea de argument istoric pentru reconstituirile menționate mai sus. Este vorba de cea de-a doua parte a *Cronicii scurte a Moldovei*, scrisă și ea în limba slavă, care de fapt este o repetare a primei părți a acestui izvor și care reproduce din nou numele câtorva din primii voievozi ai Moldovei. Din cuvântul care urma imediat după numele lui Bogdan s-au păstrat doar două litere slavone: **СТ**. Celelalte litere au dispărut în urma tăierii, la legare, a manuscrisului. În consecință, la editarea s-a considerat că vorba ar fi fost de numele **СТ(ефан)**, tradus fără rezerve și în limba română prin **Șt(efan)**⁷⁵. Notoriul cercetător și cunoscător al cronicilor moldovenești, scrise în limba slavă, Leon Șimanschi, a demonstrat, însă, că în realitate cuvântul ciuitit ținea de numele lui Bogdan, căruia i se atribuia, așa cum o făcea

⁷² Ibid, p.134.

⁷³ Ibid. p.134-135.

⁷⁴ Ștefan S Gorovei. *Mușatinii*, p.26.

⁷⁵ *Cronicile slavo-române*, p. 39 (n.1), 41 (n.2).

ulterior și Ștefan cel Mare, epitetul *Старый*, adică *cel Bătrân*. Ca urmare, reputatul cercetător l-a declarat pe pretinsul voievod Ștefan, urmaș al lui Bogdan I, „ca fiind în realitate inexistent”⁷⁶. Astfel, întreaga construcție clădită pe numele acestui voievod inexistent se năruie, fără a lăsa măcar o cărămidă din peretele ridicat cu atâtea eforturi de către autorii preocupați de fundamentarea teoriei despre continuitatea dinastică, începând cu Bogdan I.

Un personaj pe nume Ștefan, originar sigur din Moldova și membru al familiei voievodale de aici dinaintea lui Bogdan I, este atestat documentar în 1359 în ținutul Sanocului din Galiția polonă, în vecinătatea nordică a Moldovei. Numai că el este menționat și cu patronimicul *Sasowicz*⁷⁷, adică fiul al fostului voievod moldovean Sas și, prin extensie, frate la fel cu Balc și cu alți trei frați ai acestuia, izgoniți, către 2 februarie 1365, din Moldova și stabiliți în Maramureș în urma acțiunii de așezare în scaunul voievodatului Moldovei a lui Bogdan, fostul voievod al românilor maramureșeni. Faptul că Ștefan nu era cu ei, ci s-a refugiat în Galiția, sub protecția regelui Poloniei Cazimir al III-lea (1333-1370), ar lăsa să se înțeleagă că între el și ceilalți frați ai lui au avut loc rivalități pentru moștenirea scaunului tatălui lor, Sas, victoria revenindu-i lui Balc și celorlalți trei frați, care l-au însoțit în refugiul maramureșean, beneficiind de protecția autorităților ungare. Care ar fi impedimentul pentru a-l identifica pe acest Ștefan cu cel din narațiunea lui Dlugosz? Și, odată ce cercetătorii încearcă cu atâta înverșunare să demonstreze că episodul *Plonini* s-a produs la o altă dată, decât în anul 1359, pus fără nici o ezitare de cronicarul polon, apare întrebarea dacă nu cumva evenimentul s-a produs anume la data indicată de Dlugosz sau puțin mai înainte de ea? Căci cronicarul polon putea mai lesne să-i încurce numele lui Sas cu cel al lui Ștefan. Este adevărat că, într-o atare eventualitate rămâne necunoscut voievodul Petru. Dar cine a demonstrat existența acestuia în timpul de după moartea lui Bogdan I? Din diploma regelui Ludovic I de la 2 februarie 1365, care-i menționează pe fiii lui Sas refugiați în Maramureș, urmează că Bogdan a trecut în Moldova într-

⁷⁶ Leon Șimanschi. *Istoriografia*, p. 125-126.

⁷⁷ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidacr, 2009, p.60-61.

adevăr în compania fiilor săi, dar nu indică nici un nume concret⁷⁸, ceea ce nu justifică identificarea lor cu orice persoană numită de alte izvoare din Moldova acelor vremuri. Cu siguranță fiu al Bogdan era doar voievodul Lațcu, care, așa cum mărturisesc cronicile, a și domnit 8 ani în Moldova, după domnia de 6 ani a lui Bogdan⁷⁹.

Ștefan Gorovei și-a generalizat studiile sale în 1997, când principalele dintre ele au fost reunite într-un singur volum, propunând către acea vreme și unele concretizări privind cronologia și succesiunea domnilor Moldovei din perioada respectivă, îndreptându-le, desigur, în aceeași albie a continuității dinastice⁸⁰. Peste trei ani, viziunile lui păreau să-și fi găsit, cel puțin parțial, confirmarea într-o scriere anonimă polonă (în limba franceză), redactată în primele decenii ale secolului al XVII-lea și descoperită de un alt istoric român cu renume, Constantin Rezachevici. Într-un pasaj din această scriere, publicat în 1982, este scris cum că, la moartea sa, voievodul Bogdan ar fi lăsat un fecior pe nume Ștefan, mort și el prin anul 1358. Între fiii acestuia – un alt Ștefan (fiul mai mare al celui decedat) și un Petru (fiul mai mic al aceluiași) – s-ar fi iscat o ceartă pentru putere, astfel că ultimul l-ar fi alungat pe cel dintâi⁸¹. E lesne de observat că vorba este despre același episod de la Plonini, despre care a scris Jan Dlugosz. Luând cunoștință de pasajul reprodus de C. Rezachevici, Ștefan Gorovei a văzut în el o confirmare a presupunerilor mai vechi ale lui P.P. Panaitescu și C. Cihodaru, astfel că s-ar apropia „foarte mult” de propria-i interpretare, propusă în 1997⁸². Ripostând oponentilor continuității dinastice din Moldova din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, istoricul citat invocă „textul cronicii polone pus nu demult în lumină de C. Rezachevici și care afirmă explicit *conti-*

⁷⁸ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol. I. București: Editura Academiei, 1977, p.82.

⁷⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 14, 48 ș.a. Letopisețul numit convențional *de la Bistrița*, îl prezintă pe Lațcu ca fiind fiu al lui Sas, plasându-i domnia înaintea lui Bogdan (Ibid., p.14)

⁸⁰ Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la data primelor monede moldovenești*. În: „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”, V, 1987, p. 337-345; Idem. *L'Etat Roumain de l'Est des Carpates: la scession et la cronologie des princes de Moldavie au XIV-ème siècle*. În: „Revue Roumaine d'Histoire”, 1979, nr. 3, p.473-506.

⁸¹ Constantin Rezachevici. *Știri despre Ștefan cel Mare într-o cronică inedită a Moldovei (sec.XIII – începutul sec.XVII), descoperită în Polonia*. În: „Revista de Istorie”, 1982, nr.5-6, p.661-670.

⁸² Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.102.

nuitatea dinastică” (subl. aut), Bogdan I fiind arătat ca bunic patern a lui Petru. Totodată, istoricul face o remarcă destul de sugestivă, și anume că „valoarea acestui izvor e destul de redusă, fiind un text târziu ... în care respectiva filiație ar putea fi rezultatul unei deducții a autorului cronicii”⁸³. Observația lui Ștefan Gorovei, deși demnă de cea mai mare atenție, a fost făcută, însă, nu dintr-o intenție vădită de a respinge cele scrise de anonimul autor al preținsei cronici târzii din Polonia, ci din simplul motiv că consemnările acestuia nu conveneau într-un tot propriilor sale viziuni. Căci, după câte s-a făcut deja cunoscut ceva mai devreme, Ștefan Gorovei îl identifica pe Ștefan din cronica lui Dlugosz cu Costea din Pomelnicul de la Bistrița, de la care și-ar fi tras originea Petru I și Roman I⁸⁴, în timp ce C. Rezachevici, pornind de la informațiile oferite de manuscrisul polon în cauză, îl considera pe Petru, implicat în evenimentele de la Plonini, drept un alt personaj decât Petru, fratele lui Roman de mai târziu, „completând” lista voievozilor moldoveni de după Bogdan I cu încă un personaj cu același anume, atribuindu-i numele de Petru I, spre deosebire de adevăratul Petru I, care acum a devenit al II-lea⁸⁵.

Din textul integral al cronicii descoperite și publicate acum câțiva ani de C. Rezachevici, se desprinde, însă, fără dificultate, că Ștefan implicat în lupta de la Plonini este identificat de autorul anonim al ei cu voievodul de mai târziu, Ștefan I⁸⁶, care în realitate a domnit nu doar după Petru I, ci și după Roman I și care nu-i era frate ci nepot celui dintâi, și fiu al celui de-al doilea. Unde mai pui, că și actul vasalic față de regele polon (care din context ar fi trebuit să fie Cazimir al III-lea, ce domnise în 1333-1372), invocat de către același autor anonim al scrierii în cauză și atribuit lui Ștefan de la Plonini, este nu altul decât actul de

⁸³ Ibid., p. 306.

⁸⁴ Ibid., p.117.

⁸⁵ Această „inovație” a lui C. Rezachevici și-a căpătat forma, definită și categorică, într-o lucrare cu caracter enciclopedic a autorului publicată în 2001 (*Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881. I. Secolele XIV-XVI*. București: Editura Enciclopedică, 2001, p.432-443, 446-445), deși publicarea întregului manuscris al cronicii polone a fost realizată doar în 2006, în traducere românească, fără a fi publicat și textul original, scris în limba franceză (*Cronica Moldovei de la Cracovia. Secolul XIII-începutul secolului XVII*. Textul inedit al unui autor polon anonim. Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici. București: Editura Meronia, 2006).

⁸⁶ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 132-133.

vasalitate deus de către Ștefan I la 5 ianuarie 1395 regelui Vladislav al II-lea⁸⁷. Este clar că valoarea științifică reală a informației oferite de cronică polonă, pusă în circuit de C. Rezachevici, nu poate servi nici pe departe la rectificarea și comp-letarea listei voievozilor moldoveni de după Bogdan I și, cu atât mai mult, la argumentarea pretensei continuități dinastice de la acesta la Petru I. Demn de atenție este și faptul că autorul anonim al manuscrisului luat în discuție, întocmai ca și ceilalți cronicari poloni din secolele XIV-XV, nu cunoaște nimic despre domnia lui Lațcu, adevăratul fecior și urmaș al lui Bogdan I, care, dacă să urmăim celor scrise în cronicile moldovenești, a avut loc după moartea tatălui său, dar înainte de domnia lui Petru I⁸⁸.

După câte se vede, nici *Cronica Moldovei de la Cracovia*, cum a intitulat-o C. Rezachevici, nu poate fi considerată ca izvor, care așa cum se pretinde, ar mărturisi în favoarea continuității dinastice, astfel că indiscutabile pentru dinastiile moldovenești de până la Petru I ar fi sintagmele *dinastia Drăgoșeștilor* (Dragoș și Sas, poate și Balc cu câțiva ani de domnie până la izgonirea lui de către Bogdan I), și *dinastia Bogdăneștilor* (Bogdan I și Lațcu, fără nici un adaos al inexistenților Ștefan și Petru), pentru că, începând cu domnia lui Petru I să intervină epoca *dinastiei Mușatinilor*, oricât de contestată nu ar fi aceasta de adepții continuității dinastice din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

⁸⁷ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, p.612-613, 613-614.

⁸⁸ Datarea domniilor din Moldova de până la Alexandru cel Bun a suscitat și ea multe discuții controversate. Pornind de la această stare de lucruri, eu mă conduc aici de cronologia domniilor pe care o împărtășesc, ca părându-mi a fi cea mai aproape de adevăr, dacă nu chiar cea mai corectă: Bogdan I, 1359-1365; Lațcu, 1365-1373; Petru I, 1376 (începutul) – 1392 (începutul), după un scurt *interregnum* din 1373-începutul lui 1376 [87, p.63-82; (la p. 75 greșit „decembrie 1392” în loc de „începutul 1392)], după care a urmat Roman I (începutul 1392-sfârșitul 1394 sau primele zile ale anului următor), aflat în rivalitate pentru domnie cu fiul său Ștefan, lansat în luptă de rudele sale polone, astfel că și domnia de șapte ani a acestuia a fost calculată ca fiind începută odată cu cea a lui Roman I, fiecare dintre ei controlând câte o parte din Țara Moldovei. Srământorat de Roman, Ștefan se retrage pentru un timp în Polonia, de unde, cu spriginul polon, revine împotriva tatălui său, care, către finele lui 1394 sau primele zile ale lui ianuarie 1395, a fost prins și aruncat într-o temniță din regatul vecin, în timp ce Ștefan se afirmă plenar în scaun, domnind până prin 1399, fiind apoi urmat de fratele său Iuga. Acesta, într-un final, a fost înlocuit de Alexandru cel Bun, un al patrulea fiu al lui Roman I, începându-și domnia și el doar în partea de sud a Moldovei (*Țara de Jos*) și afirmându-și domnia peste întreaga țară în primăvara anului 1400 (Pavel Parasca. *Moldovlahica*, p. 63-71, 75-96)

Un merit, dacă nu chiar unicul, al anonimului autor al scrierii polone în limba franceză, numai că nu în problema cunoașterii adecvate a succesiunilor în scaunul Moldovei, ci ca achiziție a istoriografiei polone, este faptul că el a cunoscut numele lui Bogdan I. Numai că faptul nu are nici o relevanță pentru a acorda credibilitate tuturor celor invocate de anonimul polon privind identitatea participanților la lupta de la Plonini și înrudirea lor cu Bogdan I. Căci despre ultimul, anonimul polon de la începutul secolului al XVII-lea, a luat cunoștință din cronicile ungurești⁸⁹, care, însă, relatează doar despre trecerea vostului voievod al românilor maramureșeni în Moldova, unde s-a impus ca voievod, și nimic mai mult. Și dacă așa cum am remarcat și ceva mai sus, anonimul polon, întocmai ca și alți cronicari poloni, nu știe nimic despre domnia de tocmai 8 ani a lui Latcu, care-l separa pe Petru I de Bogdan I, era natural ca el să suplinească spațiul temporal rămas gol, pornind de la numele celor implicați în evenimentul relatat de Dlugosz sub anul 1359, identificându-i cu voievozii Moldovei de mai târziu – Petru I și Ștefan I. Ca urmare, s-a găsit și motivul logic pentru a inventa și identitatea lui Ștefan – primul personaj din narațiunea lui Dlugosz, tatăl celor doi frați rivali –, făcându-l fiu al voievodului Bogdan.

Credibilitatea față de invocările *Cronicii Moldovei de la Cracovia* este esențial zdruncinată și de mai multe alte inadvertențe informative, asupra unora dintre care s-a atras deja atenția în istoriografie⁹⁰. Aici nu voi insista decât asupra acelorora dintre ele care se referă la problema ce mă preocupă în prezentul studiu. Ași începe cu o întrebare pusă deja de Ion Eremia, și anume: Cum putea Bogdan, principele Moldovei, să, „lase” un fiu, anume Ștefan, dacă acesta murise (în 1358 – n. mea) până la venirea sa în Moldova?⁹¹. Las la o parte eforturile autorului acestei întrebări în vederea admiterii unei „erori cronologice, care s-a strecurat în sursa inițială din care s-au inspirat cronicarii poloni care au scris despre Ștefan și fiii săi”, propunând o rectificare a datei evenimentului de la

⁸⁹ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p.73-81 și *passim*.

⁹⁰ Ion Eremia. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei într-o nouă sursă istorică – Cronica Moldovei de la Cracovia*. Extras din „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. SN. Vol. III (XVIII), Chișinău, 2009, nr.2, p.9-21.

⁹¹ *Ibid.* p.12.

Plonini cu anul 1368⁹², așa cum au admis și alți istorici (C. Cihodaru, Ștefan Gorovei). Cronicarii poloni, însă, care au descris lupta de la Plonini înaintea anonimului autor al manuscrisului de la Cracovia, nu-l prezentau pe Ștefan ca fiind fiu al lui Bogdan, despre care nici nu știau nimic.

Ar fi, poate, cazul să trec și pe lângă noua ordine a domniilor de după Bogdan propusă de I. Eremia, în care-și găsește loc și noul Petru I introdus artificial de C. Rezachevici – altul decât fratele lui Roman I de mai târziu: Bogdan I (1363/1364-1367); Ștefan (ultimele luni ale anului 1367, decedat către anul 1368); Petru (1368); Latcu (sfârșitul anului 1368-1375). Însuși autorul acestei noi liste a voievozilor de după Bogdan admite eventualitatea acceptării ei doar dacă „noua sursă istorică (*Cronica de la Cracovia* – n. mea) este veridică”⁹³. Adică, *ex nihilo nihil*.

La cele de mai sus s-ar mai impune și întrebarea sugerată la fel de I. Eremia, cum de s-a întâmplat ca în lupta pentru tronul rămas după Bogdan I, s-au încăierat nepoții acestuia, în timp ce el avea propriii fii, dintre care este cunoscut pe nume doar Latcu, care și este indicat în cronicile interne drept successor direct în scaunul voievodal. Trec și aici pe lângă eforturile autorului întrebării în cauză de a găsi explicarea într-o posibilă prioritate la tron a problematicilor eroi ai luptei de la Plonini ca fii ai inexistentului în realitate Ștefan – presupus a fi fiul mai mare al lui Bogdan I. Și unde și cum și-au pierdut ei urmele, pentru ca după dâșii voievod al Moldovei să devină totuși Latcu – adevăratul fecior al voievodului trecut în eternitate? Dar să revin la faimoasa *Cronică a Moldovei de la Cracovia*.

Conform ei, frații Petru și Ștefan, implicați în conflictul care a culminat cu lupta de la Plonini, s-ar fi împăcat și și-ar fi împărțit între ei țara, primul rămânând principe al Moldovei, iar celuilalt revenindu-i „partea de răsărit sau Basarabia din acest timp”⁹⁴. Așa ceva nu putea să se întâmple nu că prin 1359, când a avut loc evenimentul de la Plonini, dar nici în 1368, cum datează unii istorici acest eveniment. Căci, aici, așa cum demonstrează cercetările, a continuat stăpânirea tătarilor cu sediul la

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., p.13.

⁹⁴ *Cronica Moldovei de la Cracovia*, p. 132.

Șehr al-Gedid, sau Orheiul Vechi de ceva mai târziu, care a durat până în 1369, dacă nu chiar și ceva timp după această dată⁹⁵. De altfel, partajul invocat de autorul anonim polon al cronicii în cauză se aseamănă leit cu unul real, care însă s-a realizat mult mai târziu (1435) de alți doi frați, Iliăș și Ștefan – fiii lui Alexandru cel Bun⁹⁶ și consemnat la fel în *Cronica de la Cracovia*. Ca și în cazul precedent, tot așa și acum, autorul ei scrie că cei doi frați „avură o neînțelegere privind moștenirea”, astfel că, împăcându-se, au recurs la împărțirea țării, lui Ștefan revenindu-i „partea răsăriteană sau Basarabia modernă”, în timp ce lui Iliăș i-a revenit „restul, sau Moldova modernă”. Acest partaj este deosebit de cel dintâi doar prin precizarea anonimului că de „Basarabia modernă” țineau Cetatea Albă, Chilia ș.a., iar de „Moldova modernă” – Suceava⁹⁷. În rest, ambele partaje sunt însoțite de aceleași formule textuale, astfel că posibilitatea extrapolării de către anonimul polon asupra anului 1359 a evenimentelor produse cu peste șapte decenii mai târziu se prezintă a fi destul de reală. Autorul *Cronicii de la Cracovia* și-a permis, astfel, să scrie mai mult decât îi permiteau izvoarele disponibile, consemnând lucruri care lipsesc totalmente în sursele pe care le-a folosit.

Unde mai pui, că anonimul polon nu s-a clarificat nici măcar cine era Roman I în raport cu predecesorul său Petru I, prezentându-l într-un caz, ca fiind parcă fiu al acestuia, iar în altul – deja pe Petru ca fiind „fiul sau fratele lui Roman”⁹⁸. Cazul lui Roman I îngroașă și mai mult erorile acestui „cronicar” necunoscut, care, după cum s-a menționat mai devreme, îi identifică pe eroii de la Plonini cu voievozii moldoveni de mai târziu Petru I și Ștefan I, astfel că scrierea lui nu face decât să încurce și mai mult lucrurile, ceea ce-i reduce, dacă nu-i anulează totalmente, valoarea ei ca izvor istoric, nu doar în ceea ce privește problematica continuitate dinastică din Moldova, ci și referitor la istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului a XIV-lea. C. Rezachevici a văzut în toate doar

⁹⁵ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*. Ediția a II-a. Chișinău: Universitas, 1994, p.379-390; Ggheorghe Postică. *Citadela medievală a Orheiului Vechi și problema localizării centrului politic al principelui Dimitrie din anii 60 ai secolului al XIV-lea*. În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, Chișinău. ULIM. 2008, nr.1-2, p. 136 și *passim*.

⁹⁶ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, doc. nr. 192.

⁹⁷ *Cronica de la Cracovia*, p. 135-136.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 132-133.

o simplă confundare a unui pretendent „Roman fiul lui Petru al II-lea (adică în realitate a lui Petru I – n. mea) cu unchiul său Roman I” și care ar fi nimerit în captivitatea polonă „fiind răscumpărat de fratele său Ivașcu în 1400”⁹⁹. Ar fi trebuit să se știe, însă, că, în realitate, un Roman Petrilovici, adică fiu al lui Petru I, nu a existat, invocarea lui în cronicile polone datorându-i-se lui Martin Cromer, care-l prezenta pe Roman, pentru care, în 1400, punea chezășie Ivașcu, drept fiu al lui Petru I și unchi (*mox*, adică *moș* - n.mea) al lui Alexandru cel Bun. Referindu-se însă la actul omagial, depus parcă de el regelui Vladislav al II-lea Jagiello, și la obligațiunile vasalice pe care și le asuma¹⁰⁰, cronicarul polon în cauză reproduce de fapt actul de vasalitate al lui Roman I din 5 ianuarie 1393¹⁰¹, fără însă a-i indica data. Unde mai pui, că Cromer nu mai cunoștea un alt Roman, decât pretinsul fiu al lui Petru I. Iar un alt cronicar polon din a doua jumătate a secolului XVI-lea, Matei Strykowski, mergând pe urmele confratelui său cronicar polon, i-a atribuit efemerului Roman patronimicul *Petrilovici*, avându-l în vedere, în realitate, pe același Roman I, a cărui domnie o punea înaintea voievodului Iuga. Datorită cronicarilor, numele *Roman Petrilovici* a fost introdus ulterior în adnotările făcute de documentaliștii de mai târziu cu ocazia publicării actului de la Ivașcu din anul 1400¹⁰².

Făcând precizările de mai sus în ceea ce privește credibilitatea celor consemnate de anonimul polon al manuscrisului de la Cracovia și folosite ca argument în favoarea continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și Roman I, eu nu consider deloc că aș reveni „la depășitele păreri ale vechii istoriografii”, cum mi se impută într-un mod departe de a ține de etica științifică¹⁰³. Căci, dacă noua istoriografie, în care tinde să se integreze oponentul meu prezentând cu titlul de inovație științifică neadevăruri stoarse din scrieri mai mult decât dubioase, apoi eu înt-adevăr nu sunt din cohorta domniei sale.

⁹⁹ Ibid., p.166-167, n.64.

¹⁰⁰ M.Cromerus. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Coloniae Agripinae, 1589, p. 259.

¹⁰¹ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, p. 607/608.

¹⁰² M. Dogiel. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*. T.1. Wilno, 1758, p. 600; *Index actorum saeculi decimi quinti*. În: *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. T.XVI. Cracoviae; Academia Literarum, 1888, p. 44.

¹⁰³ *Cronica de la Cracovia*, p.174-175.

Sigur că, atât părtașii, cât și oponenții conceptului continuității dinastice din Moldova din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, s-au bazat nu doar pe informațiile lacunare, sporadice și nu totdeauna destul de explicite din izvoarele narative interne și externe, ci au apelat și la alte surse de informație – sigilografice, numismatice și documentare. Este vorba, mai întâi de toate, de primul sigiliu voievodal cunoscut, aplicat pe actul vasalic al lui Petru I din 26 septembrie 1387, precum și de imprimările pe ambele fațete ale primelor monede moldovenești, cunoscute la fel din domnia acestui voievod. Deși cu dificultate, pe imaginea de pe sigiliu se poate desluși elementul heraldic central – *capul de bour* –, însoțit de o roză, plasată în partea stângă de jos¹⁰⁴. Mai bogate, însă, sub aspectul capacităților informaționale, sunt monedele, care au imprimat pe avers *capul de bour* cu o stea în cinci colțuri între coarnezle recurbate și cu botul animalului flancat în dreapta de o roză, iar în stânga - de o semilună. Încununează imaginea de pe aversul monedelor inscripția prescurtată în limba latină, descifrată și tradusă de cercetători în felul următor: „Sigiliul lui Petru Voievod”. Pe reversul monedelor este plasat un scut despicat, cu trei – patru fascii, în primul cartier, și cu flori de crin în număr variabil de la una la șapte, în cel de-al doilea. Imaginile sunt însoțite de legenda, în aceeași limbă latină, și interpretată fără dificultate drept *Sigillum Moldaviensi*, adică *Sigiliul <Țării> Moldovenești*¹⁰⁵.

Autorul primului studiu consacrat direct stemei Moldovei, C. Moisil, publicat în 1938, a formulat opinia cum că pe fațetele monedelor lui Petru I ar fi fost reprezentate două tipuri de armerii: pe avers (*capul de bour*) fiind reprezentată stema statului, iar pe revers (*scutul despicat*

¹⁰⁴ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice cu privire la începutul statelor feudale românești*. În: *Constituirea statelor feudale românești*. București: Editura Academiei, 1980, p.204-205; Dan Cernovodeanu. *Știința și arta heraldică în România*. București, 1977, p. 37, 83; Emil Vârtosu. *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*. În: *Documente privind istoria României. Introducere*. Vol. II. București: Editura Academiei, 1952, p. 340.

¹⁰⁵ Octavian Iliescu. *Despre legendele celor mai vechi monede moldovenești*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, III, 1966, p.207; Idem. *Moneda în România*. București, 1970, p.26; Idem. *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*. I. București: Editura Enciclopedică, 1997, p. 75-77.

cu *fascii și flori de crin*) – stema dinastică¹⁰⁶. Acest punct de vedere a fost împărtășit și de mai mulți cercetători din a doua jumătate a secolului trecut¹⁰⁷. Reproducerea lor simultană ar fi fost determinată de necesitatea de a face o deosebire dintre armările țării și cele dinastice, ale căror origini erau diferite¹⁰⁸.

Dar dacă însemnul *cap de bour* este considerat ca element central al stemei țării, era natural ca el să fi fost pus, cel puțin formal, în lefătură cu tradiția despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș, care și-ar fi „făcut pecete voievodală în toată țara cu capul de bour”¹⁰⁹. Tradiția, așadar, atribuie însemnul *cap de bour* dinastiei voievodale întemeiate de Dragoș, imprimându-i totodată și calitatea de stemă a țării. Revizuiind, însă, la părerea mea fără temeii, rolului lui Dragoș de întemeietor al voievodatului Moldovei și prezentându-l ca fiind parcă un simplu nobil roman din Maramureș, împuternicit de regele Ungariei Ludovic I să conducă o imaginată „marcă” militară creată de acesta pe coastele de est ale Carpaților Răsăriteni, unii istorici atribuie însemnul *cap de bour* înaintașilor lui Petru I și chiar lui Bogdan I¹¹⁰. Într-un fel sau altul, ar urma că inițial însemnul în cauză reprezenta o stemă de familie voievodală. Faptul se desprinde cu claritate și de pe imaginile de pe cele două fațete ale monedelor lui Petru I, aversul cu *capul de bour* indicând emblema familială (dinastică) a voievodului Petru I, iar reversul – stema de stat a Moldovei, așa cum o numește și inscripția de pe el. Rămâne deschisă doar chestiunea cui dintre persoanele cunoscute, care s-au aflat în fruntea țării, aparține elementul central al emblemei de pe aversul

¹⁰⁶ C. Moisil. *Stema Moldovei*. În: *Cronica numismatică și arheologică*. Vol. XIII. București, 1938, p. 98-99.

¹⁰⁷ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Op. cit.* p. 205; M. Berza. *Stema Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*. În: „Studii și cercetări de istoria artei”, 1955, nr.1-2, 87, 96; Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*. În: „Revista de Istorie”, 1972, nr.2, p. 569; I.M. Mănescu. *Stema Moldovei*. În: „Magazin istoric”, 1975, nr. 5, p. 37.

¹⁰⁸ Dan Cernovodeanu. *Op. cit.*, p. 96; Ștefan S. Gorovei. *Cu privire la cronologia*, p. 569.

¹⁰⁹ *Cronicile slavo-române*, p. 156/160.

¹¹⁰ M. Berza. *Op. cit.*, p. 87; I.M. Mănescu. *Op. cit.*, p.38; C. Moisil. *O pagină de heraldică românească veche*. În: „Buletinul Științific al Societății de Științe Istorice, Filozofice, Economic-juridice a Academiei RPR”, 1950, nr.2-4, p. 57; Idem. *Stemele primelor monede românești*. În: „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”. Seria III. T. XXI, 1939, Mem. 4., p.16.

monedelor lui Petru I, abstracție făcându-se doar de tradiția originii lui, căci el cu siguranță nu a aparținut lui Dragoș.

Cercetătorii s-au preocupat și de cea de-a doua reprezentare heraldică de pe reversul monedelor lui Petru I – *scutul despicat cu fascii și flori de crin*. S-a observat asemănarea lor cu elementele heraldice din stema dinastiei Angevinilor (Carol Robert și Ludovic I) din Ungaria, admitându-se că vorba ar fi de o stemă concesionată de autoritatea regală ungară lui Petru I, concomitent cu acordarea acestuia și a dreptului de a bate propria monedă, ca urmare a revenirii sub suzeranitatea regelui de la Buda. Lucrul s-ar fi petrecut după anul 1377, dar înainte de 1382 (anul morții regelui Ludovic I)¹¹¹. Contestând o atare abordare a problemei, Ștefan Gorovei a respins și opinia despre concesionarea către Petru I nu doar a elementelor emblematice de pe reversul monedelor acestuia, ci și a dreptului de a bate moneda. Evidentă fiind însă asemănarea elementelor emblematice de pe monedele moldovenești și cele din stema Ungariei angevine, istoricul la care mă refer, l-a considerat beneficiar al concesionării în cauză pe Bogdan I, încă din vremea când acesta era voievod al românilor din Maramureș (ante 1342) și în calitate concomitentă de vasal al regelui Carol Robert, antecesorul lui Ludovic I¹¹². Construcția dată, însă, lipsită de orice temei documentar, a fost inspirată de ideea continuității dinastice, avându-și menirea să o fortifice și să-i imprime o mai mare credibilitate.

Între timp, s-au făcut cunoscute rezultatele investigațiilor arheologice la mormântul atribuit lui Lațcu, feciorul lui Bogdan I, din necropola voievodală de la Rădăuți, efectuată de Lia și Adrian Bătrâna. Nu pot trece cu vederea nici pe lângă vestigiile arheologice aduse la lumina zilei de către cei doi cercetători din regiunea în care este situat Răduțiul, o atenție deosebită meritând urmele unui lăcaș de cult, construit din lemn, dar și a unei necropole contemporane lăcașului. Lia și Adrian Bătrâna au formulat posibilitatea existenței aici, *cel mai târziu în a doua decadă a veacului al XIV-lea a unui centru feudal laic* (subl. aut.), ceea ce

¹¹¹ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Op. cit.* p. 205-207; Dan Cernovodeanu. *Op. cit.*, p. 106, 110; I.M. Mănescu. *Stema Moldovei*, p. 38; C. Moisil. *Stemele primelor monede*, p. 96.

¹¹² Ștefan S.Gorovei. *Dragoș și Bogdan*, p. 113; Idem. *Les armoiries de la Moldavie et de ses princes regnants (XIVe-XVIe siècles)*. În: Recueil du XIe Congrès International des Sciences Généalogiques et Héraldiques. Liège. 29 mai – 2 juin 1972. Braga Portugal, 1973, p. 266-267.

presupune și existența „unuia dintre reprezentanții de frunte a feudalității locale”¹¹³, adică a unui dinast local. Cele mai valoroase, însă, pentru subiectul central al studiului de față, sunt piesele descoperite în mormântul atribuit lui Latcu. „Cele mai grăitoare” dintre ele sunt aplicele vestimentare ale căror reprezentări „merită o atenție cu totul specifică”, vorba fiind „de reprezentarea unui *cap de lup* (subl.me) redat în profil” și prezent în câmpul a trei aplice, dar și de un coif înpodobit cu două coarne recurbate, prezent pe alte trei aplice. Autorii consideră că aplicele în cauză „constituie transpunerea plastică pe accesoriile vestimentare ale costumului princiar a unor elemente emblematice” (subl. aut.), a căror cunoaștere și interpreta-re, potrivit regulilor consacrate ale științei heraldice, îngăduie „reconstituirea unei steme”¹¹⁴, astfel că „reprezentarea capului de lup nu poate fi înțeleasă decât ca mobilă a unui scut heraldic ...”¹¹⁵. Și dacă Lațcu a fost fiul lui Bogdan I, nu există nici o piedică pentru concluzia că aceeași stemă i-a aparținut și acestuia din urmă, „cunoscând faptul că stemele au un caracter ereditar”¹¹⁶. Este vorba, altminteri zicând, de stema *Bogdăneștilor*, care, astfel, nu are nimic în comun cu stema de pe aver-sul monedei și de pe sigiliul voievodal al lui Petru I.

Însemnul *cap de bour*, ca și fasciile și florile de crin din cele două cartiere ale scutului despicat, întrunite într-un ansamblu emblematic pe aversul și reversul monedelor lui Petru I, aparțineau, așadar, familiei din care descindea acesta, fiind dovedit că „în a doua jumătate a secolului al XIV-lea intervine o succesiune dinastică, între Lațcu și Petru I neexistând nici o legătură directă pe linie bărbătească” (subl. aut.)¹¹⁷. Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna consideră, pe bună dreptate, că înainte de a deveni element central al stemei de stat din timpul lui Petru I, *capul de bour* „trebuia să fi constituit, la un moment dat, stema unei dinastii locale”, adică a familiei unor dinaști locali încă din prima jumătate a

¹¹³ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 195; *Idem. Reședința feudală de la Rădăuți din secolul XIII-XIV*. În: *Documente și informații arheologice recent descoperite*. București: Editura Academiei, 1984, p. 69-77.

¹¹⁴ Lia și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 197.

¹¹⁵ *Ibid.*, p.198.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 202.

¹¹⁷ *Ibid.* p.208.

secolului al XIV-lea, ceea ce nu contravine atribuirii ei „dinastiei lui Petru I”¹¹⁸, care a moștenit-o de la înaintașii săi și a impus-o ca stemă de stat în legătură cu înscăunarea sa ca domn al Moldovei. Și dacă el, așa cum se desprinde din *Pomelnicul de la Bistrița*, a fost feciorul lui Costea voievod, ar urma că și însemnul heraldic în cauză aparține familiei voievodale a acestuia. În consecință, înclin să admit, cu titlul de ipoteză, că voievodul Costea s-a aflat în fruntea unei formațiuni politice care se lasă întrevăzută în baza descoperirilor arheologice din zona Rădăuților, unde nivelul de viețuire s-ar încadra cronologic încă „între mijlocul secolului al XIII-lea și primii ani ai celui următor”, cu vestigiile lăcașului de cult, ca motiv pentru admiterea existenței la fel și a „unui centru feudal laic”¹¹⁹.

Odată demonstrată schimbarea în succesiunea dinastică dintre Bogdan I și Lațcu, de o parte, și Petru I, de altă parte, și apartenența însemnului *cap de bour* familiei din care descindea acesta din urmă, apare necesitatea revizuirii la fel a originii legendei despre romantica vânătoare de bour (zimbru), căreia încă Dimitrie Onciul i-a atribuit rostul etiologic, având menirea să explice proveniența însemnului central din stema Moldovei¹²⁰, astfel că ea ar fi trebuit să fie asociată nu problematicului „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, ci întemeierii voievodatului, din dinastia conducătoare a cărui descindea voievodul Costea, iar prin el și Petru I și fratele lui Roman I. Ar fi vorba despre un voievodat din zona Suceava-Rădăuți, în perimetrul căreia se înscrie și Siretul cu dependențele sale și cu statutul schimbător de stăpânire viageră a fostelor soții de domni, rămase văduve fie în urma morții soților lor, fie în urma unor desfaceri de căsătorie. Nu este exclus, ca din aceeași familie să fi făcut parte și voievozii din *Pomelnicul de la Voroneț*, plasați între Costea și Petru I (Șendrea, Gheorghii, Dragoș, Micul)¹²¹, deși ei ar fi putut reprezenta alte formațiuni cu caracter statal timpurii și, întocmai ca și voievodul Costea, au putut fi implicați în rivalitățile pentru scaunul

¹¹⁸ Lia bătrâna și Adrian Bătrâna. *Reședința feudală*, p. 69-77.

¹¹⁹ Idem. *Mărturii heraldice*, p.195; Idem. *Reședința feudală*, p. 69-77.

¹²⁰ Dimitrie Onciul. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului Moldovenesc*. În: Idem. *Scrieri istorice*. Ediție îngrijită de A. Sacerdoțeanu. Vol. I. București: Editura Științifică, 1968, p. 114.

¹²¹ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei*, p. 177, 180 (anexa 2), 182 (n.46).

voievodal al Moldovei rămas vacant după moartea fără moștenitori a voievodului Lațcu, în consecința cărora puterea i-a și revenit lui Petru I, ceea ce a determinat faptul că în *Pomelnicul de la Bistrița* a fost introdus doar Costea ca rudă directă (părinte) a fraților Petru I și Roman I și, desigur bunic al lui Alexandru cel Bun.

Că legendara vânătoare de bour nu are nimic în comun cu pretinsul „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, a demonstrat cu destulă convingere I. Filipciuc în scurta dar sugestiva sa intervenție la subiectul însemnului heraldic central din stema Moldovei. Numai că, necunoscând încă rezultatele investigării mormântului lui Lațcu din necropola domnească de la Rădăuți, autorul plasează apariția în timp a legendei în cauză „după plecarea Drăgoșeștilor din Moldova (fiii lui Sas în frunte cu Balc – n. mea) ... și nu prea mult timp după venirea și victoria lui Bogdan de Cuhea”, atribuindu-i astfel însemnului respectiv o sorginte maramureșeană¹²².

De la acest cercetător rețin, ca părăndu-mi cea mai importantă, observația că tradiția întemeierii Moldovei în varianta ei plină, cunoscută din secolul al XVII-lea (implicarea legendarei cățele Molda pentru explicarea numelui țării), se prezintă ca o amalgamare de legende¹²³, ceea ce ar lăsa teren pentru admiterea că diversitatea legendelor amalgamate ar reprezenta o diversitate de formațiuni statale anterioare constituirii granițelor istorice ale Țării Moldovei până la Nistru și țărmul pontic, fiecare dintre acestea avându-și o proprie legendă a întemeierii. Pe măsura integrării lor în hotarele voievodatului Moldovei, legendele în cauză au fost asociate într-o singură tradiție a întemeierii Țării Moldovei, pierzându-și individualitatea lor anterioară sau dispărând în genere în ceața vremurilor ce au urmat. Poate amintirile despre ele, ca și despre formațiunile teritorial-politice pe care le reprezentau inițial, ar fi sugerate de însemnele de pe sigiliile unor mari boieri din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului următor, cum ar fi, de exemplu, încă un *cap de bour*, diverse zburătoare dar și un

¹²² I. Filipciuc. *Geneza însemnului cap de bour*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XIV, 1977, p. 425-426.

¹²³ Ibid.

călăreț¹²⁴. Caracterul autohton local al însemnului *cap de bour* a fost demonstrat de Ileana Căzan¹²⁵.

Și în cazul scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe monedele lui Petru I, în istoriografie s-au dus și se mai duc discuții. Cea mai timpurie este atribuirea scutului în cauză lui Bogdan I¹²⁶ și urmașului acestuia Lațcu, adică *dinastiei Bogdăneștilor*. C. Moisil considera că acest scut a ajuns la Petru I prin moștenirea lui de la înaintași¹²⁷. Legătura lui cu Bogdan I și Lațcu, în acest caz, ar fi posibilă doar cu condiția continuității dinastice între aceștia și Petru I. În caz contrar, însă, scutul în cauză s-ar fi datorat acestuia din urmă, implicit familiei din care el descindea.

Cei mai mulți cercetători, însă, dintre care mă voi referi doar la numele cele mai sonore din domeniul heraldicii și sigilografiei, au considerat și consideră că scutul despicat i-a fost concedat lui Petru I de regele Ungariei Ludovic I, concomitent cu dreptul de a-și bate și propria monedă¹²⁸. Într-un bogat studiu de heraldică, datorat Ilenei Căzan, care a adus în discuție și o vastă arie de răspândire a scutului fasciat, inclusiv statul româno-bulgar al Asăneștilor dar și Țara Românească. Autoarea demonstrează că armeriile în cauză își datorau originea *liberei adoptări*, spre deosebire de Moldova unde, până în prezent, nu cunoaște „o atare informație care să ateste folosirea fasciilor ca arme dinastice înainte de 1377”. Ca urmare, Ileana Căzan respinge hotărât posibilitatea folosirii lor de către Bogdănești, din simplul motiv că, „desprinzându-se de coroana ungară <ei> nu aveau nici un interes să perpetueze însemnul care să le amintească dominația proaspăt înlăturată”, astfel că autoarea s-a raliat opiniei heraldistului I. N. Mănescu „că scutul fasciat i-a fost conferit lui Petru I de Ludovic de Anjou, bineînțeles până la 1382, anul morții suveranului Ungariei, când înceta și uniunea personală între cele două

¹²⁴ Leon Șimanschi. *Cele mai vachi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și arheologie „A.D.Xenopol”, XVII, 1980, p. 141-158.

¹²⁵ Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p. 48-51.

¹²⁶ M. Berza. *Stema Moldovei*, p.87.

¹²⁷ C. Moisil. *O pagină de heraldică*, p.57. Idem. *Stemele primelor monede*, p.10.

¹²⁸ Lia Bătrâna și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice*, p. 206-208; Dan Cernovodeani. *Știința și arta heraldică*, p. 106-122; I.M.Mănescu. *Considérations sur les armes de la Moldavie au XIV-e et XV-e siècles*. În: *Recueil d' études généalogiques roumaines*. București, 1982, p. 56; Idem. *Stema Moldovei*, p. 38.

regate” (Ungaria și Polonia- n. mea)¹²⁹. Astfel, și scutul despicat cu fascii și flori de crin se exclude din argumentele invocate de adepții continuității dinastice de la Bogdan la Petru I.

Ștefan Gorovei a procedat în cazul scutului despicat întocmai ca și în cazul însemnului *cap de bour*, făcând concluzia categorică că beneficiarul concesiiei făcute de regele Ungariei, nu însă de Ludovic I ci de antecesorul acestuia Carol Robert, „nu a putut fi decât Bogdan I, pe vremea când, ca voievod al românilor din Maramureș, era vasalul regelui angevin de la Buda, față de care încă nu se răzvrătise, deci înainte de 1342”, văzând în aceasta „și unul din elementele care pledează ... pentru continuitatea masculină a dinastiei, de la Bogdan I până la Petru I și apoi până la Alexandru cel Bun”¹³⁰. Este lesne de observat însă că în favoarea opiniei sale autorul nu aduce nici un argument cât de cât doveditor. Nu se știe nici măcar dacă careva din înalții demnitari din Maramureș beneficiau în genere de careva embleme heraldice.

Dat fiind că problema scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe reversul monedelor lui Petru I este, într-un fel sau altul, explicată printr-o concesiune făcută de regele Ungariei în calitate de suzeran al voievodului moldovean, mă văd nevoit să abordez și problema dacă Moldova a revenit sub această suzeranitate în anii ce au urmat după domnia lui Bogdan I, sau nu, deși titlul prezentului studiu nu m-ar obliga la așa ceva. Sigur că și eu, ca și alți cercetători, am o atitudine rezervată față de afirmația cronicarului Ioan de Târnave cum că și după fapta lui Bogdan, voievozii moldoveni ar fi continuat să-i depună regelui Ludovic I omagii de vasalitate și să-i plătească tribut¹³¹. Atitudinea rezervată față de această afirmație, evident exagerată, nu exclude însă ca ea să se refere la unele cazuri izolate, adică nu la toți voievozii, ci doar la unii dintre ei. În context, nu pot fi neglijate și consemnările unor cronicari poloni de mai târziu (M. Cromer, I. Bielski, S. Starowski ș.a) cum că Moldova s-a desprins de suzeranitatea ungară în timpul *interregn*-ului, intervenit în Ungaria și Polonia în urma morții, în 1382, a lui Ludovic I, care, din

¹²⁹ Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p.103.

¹³⁰ Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei*, p.198-199.

¹³¹ Ioannis de Thwroczi *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul Chronica Ioannis Arhidiaconi de Kikullew*. În: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Eed. I.G. Schwandtner. Pars prima. Vindobonae, 1746, p. 317.

1370 a fost rege al ambelor regate¹³². Ținând cont de aceste consemnări și invocând la fel alte informații utile, Șerban Papacos-tea a făcut concluzia că Petru I „și-a început domnia sub auspiciile hegemoniei restaurate a regatului ungar”¹³³. În același sens mărturisesc și alte două izvoare narrative – o descriere a regatului Poloniei de Blaise de Vigenere și *Cronica Moldovei de la Cracovia*, ambele fiind citate și de Ștefan Gorovei cu intenții evidente de a le nega valabilitatea¹³⁴. Căci, punându-și întrebarea „ce demon-strează, ce pot demonstra (subl. aut), toate aceste texte datând din veacurile XVI-XVII?”, reputatul istoric își exprimă ferma convingere că ele nu demonstrează „nimic altceva decât o sursă comună” (subl. aut) și nu ar fi decât „o interpretare proprie” (subl. aut) a cuiva dintre primii cronicari poloni de după Dlugosz – „cel mai vechi și mai bine informat din veacul al XV-lea”, care însă, „nu dă această informație”, iar tăcerea lui „în acest punct, valorează mai mult decât cele cinci mărturii invocate mai sus” (subl. aut)¹³⁵. Eruditul cronicar polon din secolul al XV-lea a trecut însă sub tăcere și alte evenimente, dintre cele mai evidente, cum ar fi domnia lui Lațcu, de exemplu, fără ca acest lucru să deranjeze. Și de ce atunci atâtea eforturi pentru a judeca lucrurile doar prin cele consemnate de Jan Dlugosz?. Și dacă consemnările din cele cinci scrieri narrative și-au avut o sursă comună, oarecare i-ar fi fost originea, faptul nu-i anulează deloc valoarea acesteia. Atitudinea de respingere a informației în cauză manifestată de Ștefan Gorovei este lesne explicabilă prin aceeași intenție premeditată de a demonstra continuitatea heraldică din Moldova, începând de la Bogdan I, ca expresie a imaginatelor continuității dinastice. Este semnificativ în acest sens faptul că reputatul istoric ieșean, respingând informația la subiectul abordat din *Cronica Moldovei de la Cracovia*, nu se îndoiește de veridicitatea celor scrise în ea în cazul lui Ștefan ca pretins fiu al lui Bogdan I, considerând că ea ar afirma „explicit

¹³² Jan Dlugosz. *Roczniki czyli Kroniki*, p. 243; G.I Năsturel. *Istoria moldovenească din Kronika Polska a lui Bielski*. În: *Cercetări Istorice*. T. I, 1925, p. 115-116; „Șerban Papacoste. *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei și românii din Transilvania: un nou izvor*. În: Idem. *Geneza statului*, p. 82;n.18; Idem. *Întemeierea Mitropoliei Moldovei: implicații central- și est-europene*. În: *Românii în istoria universală*. Vol. III. Iași, 1988, p. 526, n.4.

¹³³ Șerban Papacoste. *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei*, p.82

¹³⁴ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.170,215-216.

¹³⁵ *Ibid.*, p.170.

continuitatea dinastică, Bogdan I fiind arătat ca bunic patern al lui Petru I¹³⁶. Am fi, astfel, în prezența unei atitudini selective față de izvoarele istorice, apreciindu-le pozitiv pe cele ce convin viziunii conceptuale a autorului și respingându-le pe cele ce nu se încadrează în schema logică.

În contextul legăturii care se face în timp între evenimentele consumate în lupta de la Plonini și moartea voievodului Bogdan I, care ar oferi unul din motivele concepției continuității dinastice, se impune și chestiunea când a început să domnească și când și-a încheiat domnia de 6 ani acest voievod?

Pentru a respinge anul 1359 ca dată la care Bogdan a trecut din Maramureș în Moldova, așa cum admit mai mulți cercetători, printre care și subsemnatul, și de a o plasa câțiva ani mai târziu, Ștefan Gorovei apelează la o diplomă a regelui Ludovic I din 20 martie 1360, prin care era răsplătit nobilul român din Maramureș, Dragoș, fiul lui Giula din Giulești, pentru expediția întreprinsă împotriva rebelilor din voievodatul Moldovei și în timpul căreia beneficiarul i-ar fi readus pe mai mulți dintre cei răsculați la credința datorată regalității ungare¹³⁷. La vremea respectivă, cel mai probabil anume în anul 1359, Bogdan nu ar fi putut, conform lui Șt. Gorovei, să treacă în Moldova unde triumfase trimisul regelui. După câte se observă însă din document, acțiunea în cauză nu s-a soldat cu „o restaurare a suzeranității ungare”, cum consideră autorul, ci doar cu un success parțial. Căci readuși în supunerea regelui ungar au fost „mulți români răzvrățiți, rățăciți din calea credinței datorate”, nu însă toți. Alții au continuat revolta care s-a încheiat cu un triumf total, din Moldova fiind izgoniți fiii lui Sas care rămase credincioși regelui Ungariei. Totalul acestei lupte a fost făcut de același rege la 2 februarie 1365. Eșecul intențiilor regalității maghiare de a readuce Moldova sub puterea angevină este pus de rege totalmente în seama lui Bogdan și a fiilor nenominalizați ai acestuia¹³⁸, fără a indica vremea concretă a evenimentului. Care ar fi motivul pentru a exclude posibilitatea ca fostul voievod al românilor maramureșeni să se fi aflat în Moldova deja în timpul expediției lui Dragoș din Giulești, rămânând în

¹³⁶ Ibid. p. 306.

¹³⁷ *Documenta Romaniae Historica. D. Vol. I, p.77.*

¹³⁸ Ibid., p. 82.

fruntea acelor români care , în 1359, au reușit să reziste în fața oastei regale, continuând lupta de neatârnavă până la triumf, care s-a produs ceva mai înainte de data celei de-a doua diplome a lui Ludovic I ?

Tot în calitate de argument, în sensul că data trecerii lui Bogdan în Moldova s-ar fi întâmplat ceva mai târziu de 1359, este invocat și un act din 24 iunie 1360 prin care se reconfirmă o delimitare în moșia Cuhea a părții care aparținea lui Ștefan și Ioan – nepoții lui Bogdan –, pe de o parte, și celei ce ținea de numele acestuia din urmă, de altă parte. În viziunea lui Ștefan Gorovei, și acest document ar mărturisi că, la data respectivă, Bogdan se afla încă nestingherit în moșia sa de la Cuhea. În realitate, documentul nu face o delimitare de moment a moșiei în cauză, ci confirmă un act din 14 mai 1353, incluzând chiar textul original al documentului. Astfel, actul din 1360 cu expresia „terris seu possessionibus Bogdan woyodi”¹³⁹, reproduce o stare de lucruri din luna mai 1353, când Bogdan se mai afla într-adevăr în Maramureș, și nu o stare de lucruri din iunie 1360. Altfel spus, documentul în cauză nu este dovadă că în iunie 1360 Bogdan se afla încă în Maramureș și nici chiar că el mai continua să-și stăpânească partea sa din moșia Cuhea. Dat fiind că actul din 24 iunie 1360 nu făcea decât să confirme un altul, dat pe numele acelorași beneficiari, nu poate să nu apară întrebarea departe de a fi retorică, și anume: de ce s-a impus sau de ce a fost nevoie de această confirmare la doar 7 ani distanță de la actul precedent referitor la moșia în cauză? Se pare că răspunsul ar consta anume în faptul recentei plecări „în taină” a lui Bogdan și a fiilor săi din Maramureș în Moldova, ceea ce a făcut ca autoritățile regale să intervină operativ pentru a preîntâmpina o posibilă acaparare de către Ștefan și Ioan la fel și a părții care aparținuse voievodului fugar și care, în virtutea acestui fapt, trecea în dreptul de proprietate regal, ceea ce-și va găsi expresia în diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365. Căci prin aceasta regele în cauză nu confiscă moșia lui Bogdan de la Cuhea, ci o închină lui Balș și fraților săi¹⁴⁰ – mărturie că regele deținea deja dreptul de proprietate a Coroanei asupra ei. Semnatarul documentului este explicit în a indica că moșia închinată lui

¹³⁹ *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Vol. I. București:Editura Academiei, 1977, p. 214-216.

¹⁴⁰ *Documenta Romaniae Historica. D.*, p. 82.

Balc și fraților lui trecuse „în mâinile noastre regești de la voievodul Bogdan și fiii săi”, fără a concretiza când „acești necredincioși învederați ai noștri” s-au făcut vinovați de „blestemata lor vină de necredință”, abătându-se “de la calea adevărului și de la statornicia credinței datorate”, plecând „pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească”, pe care unelteau „să o păstreze spre paguba maiestății noastre”. Astfel „lipsirea” și „despuierea” lui Bogdan și a fiilor săi de „sus-numitele moșii”¹⁴¹ s-a făcut la o vreme anterioară, nedeterminată, ceea ce nu contravine opiniei că fapta care i-a oferit regelui motivul pentru confiscarea moșiei lui Bogdan să se fi produs în 1359. Mai rețin și faptul că diploma regală din 2 februarie 1365 și-a avut scopul nu să-l lipsească pe Bogdan de moșia sa, ci să-l împror-prietărească pe Balc și frații acestuia pentru meritul lor de a i se fi alăturat, trecând în slujba lui după ce au fost izgoniți din Moldova sau poate încă din timpul aflării lor în fruntea acesteia.

Că evenimentele descries în diploma regală din 2 februarie 1365 s-au produs mult mai înainte, mărturisește și faptul că, la data emiterii ei, beneficiarul principal al donației regale, Balc, fiul lui Sas, se făcuse deja „plăcut maiestății noastre” prin „nemăsuratele lui slujbe ... *în tot timpul de când s-a alăturat maiestății nostre* (subl. mea)”, mai învrednicindu-se deja și de înalta dregătorie de voievod al Maramureșului¹⁴².

În baza celor de mai sus, consider că nu există motive cât de cât valabile pentru a pune la îndoială datarea la 1359 a trecerii lui Bogdan din Maramureș în Moldova, tot așa ca și încheierea domniei lui de șase ani în 1365.. În această situație, domnia de 8 ani a lui Lațcu s-ar încadra între 1365 și 1373. Iar folosind numerarea inversă, la care recurge și Ștefan Gorovei, pornind de la încheierea domniei lui Petru I, pe care autorul în cauză o plasează în anul 1391, ar urma că începutul ei ar cădea în prima parte a anului 1375. În realitate, însă, Petru I mai domnea la începutul anului 1392, când trimișii lui soseau „cu scrisori” la Cracovia¹⁴³, ceea ce i-ar plasa începutul domniei de 16 ani în prima jumătate a anului 1376.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ P.P.Panaitescu. *Mircea cel Bătrân*. București, 1944, p.233.

Este evident, aşadar, că domniile lui Laţcu şi Petru I au fost despărţite de o perioadă de 2, dacă nu chiar de 3 ani de *interregn*. Este anume vremea în care se încadrează numele voievodului Costea din *Pomelnicul de la Bistriţa* şi din cel de *la Voroneţ*, precum şi ale celorlalţi voievozi, menţionaţi în pomelnicul din urmă între Laţcu şi Petru I. Şi dacă Laţcu a murit fără moştenitori pe linie bărbătească, apoi, aşa cum se întâmpla în situaţii similare, în Moldova au avut loc competiţii, înfruntări pentru tronul vacant¹⁴⁴, ale căror protagonişti au putut fi sau au fost personajele menţionate în cele două pomelnice. Şi dacă cel de la Bistriţa, inaugurat de Alexandru cel Bun, îl menţionează pe Costea, este dovadă că acesta era considerat membru al familiei din care descindea Petru I şi Roman I, iar prin acesta din urmă, şi însuşi Alexandru cel Bun, ceea ce ar sugera că, din luptele interne pentru scaunul vacant, învingător a ieşit neamul lui Costea voievod, din care îşi trăgeau obârşia şi voievozii începând cu Petru I Muşatinul.

Este regretabil, desigur, că nici *Pomelnicul de la Voroneţ*, nici cel de *la Bistriţa*, nu indică nici o dată concretă la care personajele menţionate şi-au dat obştescul sfârşit. Totodată, nu este exclus ca unii dintre ei, deja ca supuşi ai clanului învingător, să fi supravieţuit *interregnu*lui, menţinându-şi statutul lor de personalităţi importante pe scena politică ulterioară a Moldovei. Astfel, Sandrişor de la Tudora, menţionat în dregătoria de pârcălab de Neamţ începând cu chiar primul act domnesc de la Alexandru cel Bun¹⁴⁵, ar fi fost fiul lui Şendrea (Şandru) voievod din *Pomelnicul de la Voroneţ*. Poate şi soţia sa Marta ar fi identică cu una din cele două purtătoare ale acestui nume, menţionate în acelaşi izvor după Iuga, dar înaintea lui Alexandru şi Bogdan, fiii lui Roman I¹⁴⁶.

Tradiţia existenţei voievozilor locali cu drepturi suverane în formaţiunile pe care le conduceau până la integrarea lor voievodatului Moldovei, inclusiv dreptul de a închina moşii oamenilor apro-piaţi lor, pare să-şi găsească şi o confirmare documentară, fie ea şi singulară. În

¹⁴⁴ C. Cihodaru. *Tradiţia letopiseţelor şi informaţia documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D.Xenopol”, V, 1968.

¹⁴⁵ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. I, doc. nr. 10-52, *passim*.

¹⁴⁶ Andrei Eşanu şi Valentina Eşanu. *Întemeierea Moldovei*, p. 179 (anexa 1).

chiar primul său act domnesc din 28 iunie 1400, Alexandru cel Bun, pentru slujba credincioasă adusă nu doar lui, ci și „înainte răposatelor rude ale noastre”, confirma dreptul de proprietate boierilor Stroe și Ion asupra satelor Poiana pe Tazlău și Gârtanul, care fusese închinată lor de un oarecare voievod, al cărui nume însă nu este menționat¹⁴⁷ – mărturie că donatorul nu fusese voievod al Moldovei și nici nu făcea parte din rudele semnatarului actului din 1400, căci în caz contrar, pentru acesta nu ar fi prezentat nici o dificultate să-i indice numele.

Și încă un caz care i-a făcut pe istorici să irosească multă hârtie și cerneală, astfel că nu văd necesitatea nici a unei scurte treceri în revistă a discuțiilor în contradictoriu pe marginea lui, dar care nu doar chronologic s-ar înscrie în contextual acelorași efervescențe politice care au avut loc în Moldova, la încetarea domniei fără moștenitori a voievodului Lațcu. Este vorba de încă un personaj istoric, pe nume Iurii Koriatovici, despre care nu menționează nici un izvor istoric indigen. Despre el vorbesc unele cronică zise ruso-apusene și lituaniene, cu ecouri la fel și în cronistica polonă. Este vorba despre o scurtă narațiune despre Țara Podoliei, cu ocazia eliberării ei de sub stăpânirea tătarilor. Faptul s-ar fi produs în urma victoriei oastei lituaniene a marelui duce de la Vilno, Olgierd, asupra a trei bei tătari care erau stăpânitorii Podoliei, în lupta de la Apele Albastre (Sinie Vody) pe Bugul Meridional, din anul 1362 sau 1363. În urma acestei victorii, marele duce lituanian le-ar fi închinat stăpânirea Podoliei, nepoților săi de frate – Iurii, Alexandru și Constantin - , toți feciori ai lui Mihail Koriat. Primul dintre ei ar fi fost luat de către români (*volohi*) să le fie voievod, pentru ca, în curând, aceștia să-l „hrănească”, adică să-l înlăture prin otrăvire¹⁴⁸. Este de amintit că o populație românească (*volohă*) locuia nu numai dincoace, ci și dincolo de Nistru¹⁴⁹. Apoi, sub stăpânirea tătară s-au aflat multă vreme nu doar pământurile din stânga Nistrului, ci și o bună parte din sud-estul spațiului dintre Carpați și Nistru, cu orașul Șehr-al-Djedid (Orheiul Vechi), așezarea de la Costești și cu Cetatea Albă, ceea ce ar permite să se

¹⁴⁷ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p.14-15.*

¹⁴⁸ *Западно-русские летописи. În: Полное собрание русских летописей. XVII. Санкт-Петербург, 1907, col. 82, 100, 497 ș.a.*

¹⁴⁹ S.M. Kuczyński. *Sprawy wolosskie za Jagiellonów. În: „Zrodla dziejowe”, X. Warszawa, 1878, p. 157.*

admită că și această porțiune de teritoriu era concepută ca făcând parte din aceeași țară a Podoliei anume ca stăpânire tătară¹⁵⁰. Ar urma, cel puțin ipotetic, că românii (*volohii*), care l-au luat pe Iurii Koriatovici să le fie voievod, erau nu numai de dincolo, ci și de dincoace de Nistru. Cred că nu este o invenție, căci nu văd interesul care i-ar fi determinat necesitatea, consemnarea cronicarului polon din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Matei Strykowski, care, traversând în 1575 Moldova, ar fi văzut cu ochii proprii mormântul lui Iurii Koriatovici într-o mănăstire de la Vaslui. O invenție a cronicarului ar fi doar afirmația cum că principele lituanian ar fi fost luat chiar domn în capitala Moldovei de atunci, Suceava¹⁵¹. Informațiile cronicărești referitoare la Iurii Koriatovici sunt concludente pentru a admite „o anumită influență lituaniană” în Moldova, fără a se ajunge, însă, până la opinia despre „o suzeranitate efemeră” a principelui lituanian asupra ei, cum se admite uneori¹⁵². Mai convingătoare s-ar prezenta părerea „că acest lituanian ar fi fost chemat la domnie de o grupare boierească”, ceea ce l-ar prezenta ca participant la adversitățile din voievodatul Moldovei din timpul *interregn*-ului cauzat de moartea lui Lațcu și de vacanța scaunului voievodal. În orice caz, Iurii Koriatovici a fost contemporan al acestor evenimente și însăși moartea violentă, cauzată lui de românii care-l chemise să le fie voievod, se încadrează în cronologia acestor evenimente.

Este știut că reședința princiară a lui Iurii Koriatovici a fost în orașelul Smotricz de dincolo de Nistru, ceea ce nu exclude ca el să fi căutat să se instaleze la Vaslui. Prinsipial, însă, în cazul dat, este faptul că personajul în cauză era mort înainte de luna martie 1375, când în locul lui, la Smotricz, se instalase fratele său, Alexandru, care confirma o danie a celui dintâi făcută mănăstirii dominicanilor din acest oraș¹⁵³. Și dacă aici, la Smotricz, în Podolia Mică a stăpânit fratele său, iar Iurii a

¹⁵⁰ Victor Spinei. *Moldova în secolele XI-XIV*, p.381; П.Ф. Параска. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chișinău: Știința, 1981, p.104-105.

¹⁵¹ M.Strykowski. *Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i Wszystkiej Rusi*. T. II. Warszawa, 1846, p.7-8.

¹⁵² Ștefan S Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p. 74.

¹⁵³ *Акты относящиеся к истории Зарядной России*. T. I. 1340-1506. Санкт-Петербург, 1846, p. 21.

fost înmormântat într-o mănăstire neidentificată încă de la Vaslui, înseamnă că și moartea i-a fost cauzată de românii din această zonă, care, desigur, au ajuns să-și aibă un voievod din mijlocul lor, adică dintre frunțașii români din fostele stăpâniri tătare de dincoace de Nistru.

În context, o importanță excepțională pentru o întregire, fie și sumară, a celor ce s-au produs în regiunea respectivă, capătă două documente provenite din colonia geneveză de la Caffa (Crimeea), din lunile mai și august 1386, puse în circuitul științific de Șerban Papacostea. Ele se referă la o misiune diplomatică geneveză, care avea ca destinație teritoriul în care se ajungea debarcând la Cetatea Albă. În mod special, atrage atenția informația oferită de cel de-al doilea document, din august 1386, care arată că ambasada geneveză se îndreptase către Constantin și Petru voievod, ultimul fiind nimeni altul decât voievodul de atunci al Moldovei, Petru I¹⁵⁴. Că lui Constantin nu i se atribuie titlul de *voievod*, plasat doar după numele lui Petru, și nu este folosit, cel puțin, la plural, nu este piedică pentru a-l considera și pe el un conducător local al unei formațiuni similare celei a voievodatului Moldovei. Iar faptul că Constantin este indicat înaintea voievodului moldovean, ar însemna că stăpânirea lui se învecina cu voievodatul lui Petru I și că ea începea la Cetatea Albă. Altfel, ar rămâne neclar motivul menționării lui Constantin în documentul caffeez.

Din păcate, documentul genevezilor din Caffa nu indică în ce raporturi se aflau cei doi potențați, către care s-au îndreptat și la care au ajuns solii în cauză. S-ar putea bănuși doar că Constantin și Petru se aflau într-o alianță, dacă nu ar fi fost cumva chiar rude apropiate. Ceea ce nu poate fi trecut cu vederea, este faptul că solia geneveză se înscrie cronologic în faza imediat următoare încheierii crizei dinastice și înscăunării la Suceava a primului Mușatin. Astfel, Constantin ar fi acela care a preluat fostele stăpâniri ale cneazului lituanian din prelingirea lor de dincoace de Nistru.

Identificarea lui Constantin din izvorul genevezilor din Caffa cu Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița*, făcută de Șerban Papacostea, este foarte plauzibilă, astfel că el ar fi putut să fie într-adevăr tatăl lui Petru I și soțul al Margaretei de Siret, care, prin înlăturarea lui Iurii

¹⁵⁴ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc*, p. 97-112.

Koriatovici, ar fi contribuit nu doar la triumful fiului său în rivalitatea pentru domnia din Moldova de atunci, ci și la preluarea stăpânirii principelui lituanian de dincoace de Nistru, integrându-le în sfera politică a fiului său, dar continuând să le stăpânească singur, ceea ce ar explica lipsa la el a titlului voievodal în actul genovez, tot așa ca și absența numelui lui în șirul voievozilor moldoveni din cronicile interne, care-i menționau doar pe acei voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Abia puțin mai târziu, probabil după moarte, stăpânirile lui Constantin/Costea din partea de sud-est a spațiului dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și țărmul Mării Negre au fost integrate voievodatului Moldovei, astfel că, așa cum consideră cu destul temei Șerban Papacostea, voievodatul propriu-zis al Moldovei, condus la vremea respectivă de Petru I, a constituit temei pentru al deosebi în cadrul Țării Moldovei unitare prin denumirea de *Țara de Sus*, iar „voievodatul” lui Constantin prin aceea de *Țara de Jos*¹⁵⁵. Către septembrie 1387, așa cum urmează din examinarea pertinentă a izvoarelor documentare referitoare la instituirea, la 26 septembrie același an, a suzeranității Coroanei polone și a purtătorilor acesteia, granițele Țării Moldovei s-au extins până la Nistru pe toată lungimea cursului acestui fluviu, începând cu satul Potoc, la nord, și până la Marea Neagră, în sud¹⁵⁶, încorporându-și astfel și fostele stăpâniri ale lui Constantin.

Prin urmare, dacă așa cum s-a constatat deja în istoriografie, scutul despicat reprezenta „legături matrimoniale, care, însă, erau încheiate adesea doar în scopuri politice și militare”¹⁵⁷ apare întrebarea dacă nu cumva *fasciile* din primul cartier de pe reversul monedelor lui Petru I, reprezentau stema voievodatului Moldovei în valența lui ulterioară de *Țara de Sus* (anume ca stemă de stat și nu dinastică, cum am constatat mai devreme), în timp ce *florile de crin*, din al doilea cartier al scutului despicat, reprezentau heraldic fostele stăpâniri tătare/lituanieni, ajunse în stăpânirea lui Constantin și integrate către toamna lui 1387 în granițele politice ale Țării Moldovei, adică ceea ce s-a numit ulterior *Țara de Jos*? Altminteri vorbind, cele două cartiere ale scutului

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice*, p. 35-43.

¹⁵⁷ Ileana C[zan. *Imaginar și simbol*, p. 72.

despicat de pe reversul monedelor lui Petru I ar reprezenta cele două părți constituante ale Țării Moldovei întregite în hotarele istorice dintre Carpați, Nistri și țărmul pontic. Țin cont și de faptul că și noul rege al Poloniei, Vladislav al II-lea Jagiello, deținând concomitant și titlul de *mare duce al Lituaniei*, era în posesia unui scut scartelat, în două dintre cartiere (I și IV) fiind prezente la fel fasciile (patru la număr)¹⁵⁸, care simbolizau, nu atât fosta uniune personală ungaro-polonă sub regele Ludovic I de Anjou, cât alianța dinastică realizată prin căsătoria lui Vladislav al II-lea cu Jadwiga (Hedwiga) – fiica mai mică a lui Ludovic I.

De reținut că, la 27 ianuarie 1388, adică la puțin timp după recunoașterea suzeranității polone, voievodul Petru I, cu ocazia unui împrumut bănesc cerut de regele Poloniei și satisfăcut în bună parte de voievodul moldovean, este numit în actul regal „зять”, adică *ginere*, dar mai degrabă *cumnat*¹⁵⁹, ceea ce indică asupra faptului că recunoașterea suzeranității Coroanei polone și a regelui respectiv de către Petru I a fost însoțită și de o alianță matrimonială între părțile contractante.

Ar avea, astfel, dreptate Ștefan Gorovei, care-i atribuia anume acestui nou suzerain al voievo-dului moldovean concedarea dreptului de a bate moneda, cu atât mai mult că ea se aseamăna mult cu *groșii* aflați în circulație în Galiția, anexată deja de câteva decenii la Regatul Poloniei¹⁶⁰. Numai că aceasta nu exclude ca armeriile din cartierul cu fascii să-i fi fost concesate lui Petru I încă de fostul rege comun al Ungariei și Poloniei, Ludovic I. Doar cartierul cu flori de crin iar fi revenit lui Petru I ca urmare a recunoașterii de către el a suzeranității polone și a contractării alianței dinastice cu Vladislav al II-lea Jagiello din familia princiară a Gediminilor din Lituania. Și dacă ceea ce s-a numit ulterior *Țara de Jos* observă o succesiune de stăpânire lituaniană, începând de la izgonirea tăta-rilor și până la tragicul sfârșit al lui Iurii Koriatovicz, era natural ca și regalitatea polonă, sub noul său rege, să pretindă și la teritoriile respective, considerându-le ca ținând de dreptul său de stăpânire.

¹⁵⁸ Ibid., p. 71.

¹⁵⁹ C.Cihodaru. *Tradiția letopisețelor*, p. 605.

¹⁶⁰ Ștefan S. Gorovei. *Înmemierea Moldovei*, p. 199-200.

În același context al florilor de crin, merită atenție și observația că sistemul monetar înființat de Petru I avea la bază acea *sommo* care constituia unitatea ponderată folosită de coloniile comerciale italiene din zona pontică, inclusiv Cetatea Albă, Chilia și Caffa¹⁶¹, adică și în acea parte din sud-estul spațiului carpato-nistrean care, cu titlul probabil de *feud*, au fost trecute de regele Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, în postura concomitentă a lui și de mare duce (cneaz) al Lituaniei, către vasalul său moldovean, Petru I Mușatin.

Ileana Căzan mai amintește și despre o veche remarcă a lui Nicolae Iorga, că florile de crin de pe monedele moldovenești ar putea fi o amintire numismatică a *florinului de Florența*¹⁶², ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că ele erau o invenție autohtonă, care exprima „mai degrabă dorința de a se da o valoare internațională monedei proprii”¹⁶³. Ași crede totuși, că florile de crin din cartierul respectiv de pe reversul monedelor lui Petru I, au fost concesate sau cel puțin confirmate acestuia cu ocazia recunoașterii de către el a suzeranității Coroanei polone și confirmării de către cumnatul său Vladislav al II-lea Jagiello a încorporării în Țara Moldovei a fostelor stăpâniri tătare de dincoace de Nistru, ceea ce s-a produs între august 1386 (anul soliei genoveze) și septembrie 1387 (vremea instituirii suzeranității polone), depășindu-se astfel motivul unui conflict territorial dintre părți. Cum n-ar fi, nu încapе îndoiala că complexul emblematic reprezentat pe ambele fațete ale monedelor lui Petru I Mușatin, întruchipa stema Țării Moldovei, care s-a afirmat în urma încetării *dinastiei Bogdăneștilor* și așezării în fruntea țării a unei *noi dinastii*, un prim exponent al cărei a fost Petru I, care poate fi considerat, pe bună dreptate, întemeietor al *dinastiei Mușatinilor*, deși numele ei nu a fost exteriorizat de nici un domn ulterior al Moldovei.

În căutarea argumentelor *pro* sau *contra* succesiunii dinastice neconținute sau intermitente de la Bogdan I la Petru I și cei ce- au urmat după acesta din urmă, nu se poate trece pe lângă informațiile referitoare la subiectul care se degajează din documentele emise din cancelaria

¹⁶¹ Octavian Iliescu. *Din trecutul monedei*, p. 25.

¹⁶² N. Iorga. *Sur le blason des princes roumains*. În: „La Revue Héraldique” (f.a.). Fascicule 1., p.3-4. Apud: Ileana Căzan. *Imaginar și simbol*, p. 116.

¹⁶³ Ileana Căzan. *Op. cit.*, p.116.

statală a Țării Moldovei, vorba fiind în mod special de acele acte domnești în care semnatarii lor fac referințe și la antecesori.

Adeptii concepției continuității dinastice încep căutările dovezilor documentare în favoarea ei cu cunoscuta scrisoare de intenții a domnului Roman I, adresată la 5 ianuarie 1393 regelui polon Vladislav al II-lea Jagiello. În ea, semnatarul documentului se intitula *voievod moldovenesc* (воевода молдавский) dar și „дѣдичь оусеи Земле волошьской от плонины аже до берегу моря”¹⁶⁴, ceea ce în traducere din limba slavă ar fi însemnat că Roman I își legitima domnia în întinsul teritorial de atunci al Țării Moldovei prin moștenirea de la un bunic al său. În actele interne, însă, (trei la număr) el se intitula „Marele singur stăpânitor din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”¹⁶⁵, fără a face referire la bunic sau la altcineva din antecesorii săi.

Dar și feciorul lui Petru I, Ivașcu, aflat în refugiu în Polonia, în cele două documente cunoscute de la el, din anul 1400, emise cu ocazia intențiilor sale sperate de a dobândi scaunul Moldovei, se intitula „дѣдич валаски” sau chiar „дѣдич земли валаскоѡ”¹⁶⁶, pretinzând însă să-și dobândească moștenirea tatălui său (отнинь)¹⁶⁷. Ar urma că referirea la *bunic*, în toate cazurile, nu avea nici un support real și era un fel de a spune pentru a-și legitima domnia ca fiind moștenită în cazul lui Roman I, care a preluat domnia de la fratele său Petru I, sau pentru a-și legitima pretențiile la domnie în cazul lui Ivașcu, care în realitate nu putea fi conceput altfel, decât moștenitor al tatălui său. Altminteri vorbind, eu nu văd în termenul în cauză din documentul semnat de Roman și cele două semnate de Ivașcu – toate adresate regelui Poloniei - , nici o dovadă pentru ca, prin ingenioasa dar incorecta identificare a eroilor din narațiunea lui Jan Dlugosz , să se „reconstruiască” o descendență a lui Petru I și Roman I din Bogdan I, care parcă ar fi fost acel bunic de la care își pretindeau moștenirea atât Roman cât și Ivașcu¹⁶⁸. În ambele cazuri ar

¹⁶⁴ M. Costăchescu. *Documentele moldovenești*, II, p. 607.

¹⁶⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Vol. I, doc. 2-4.

¹⁶⁶ M. Costăchescu. *Op. cit.*, p. 617, 619.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p.619.

¹⁶⁸ Ștefan S. Gorovei. *Întemeierea Moldovei*, p.231-233.

fi vorba de o simplă improvizare în condițiile lipsei totale a surselor documentare care să confirme sau să infirme pretențiile celor doi.

Vane mi se par și străduințele de a implica ca argument în favoarea ideii continuității așa expresii ca „sfântrăpoșații noștri părinți”, sau “sfântodihniții părinți” dint-un act original de la voievodul Iuga¹⁶⁹. Căci situația este pe deplin clarificată într-un alt act de la acest voievod, prin care era răsplătit „adevărat sluga noastră Țiban, ce au slujit mai înainte întru sfinții odihniților, părintelui nostru Petru voievod și lui Roman voievod”¹⁷⁰, deși adevărat părinte al lui Iuga a fost doar Roman I, în timp ce Petru i-a fost unchi. Într-un fel sau altul, voievodul în cauză îi avea în vedere în exclusivitate doar pe acești doi antecesori de-ai săi, astfel că nu pot nicidecum vedea cum Țiban, beneficiarul daniei lui Iuga, ar putea fi interpretat ca „un colaborator al lui Bogdan”¹⁷¹. Expresia „părinții noștri” din actele lui Iuga ar fi însemnat mai degrabă „rudele noastre”, care însă nu coborau mai jos de Petru I și Roman I, ceea ce ar însemna anume că cel dintâi era primul din familia domnească din care și trăgea obârșia și voievodul Iuga.

Pe aceleași personaje le avea în vedere, se pare, și Alexandru cel Bun în actele din primii ani ai domniei sale. În chiar primul dintre ele, din 29 iunie 1400, noul domn al Moldovei răsplătea printr-o donație pe „sluga și boierul nostru” (de fapt erau doi: Stroe și Ioan –n.me), care a „slujit mai înainte răpoșaților părinților noștri”¹⁷². Iar la 4 august același an era răsplătit „adevărata slugă și boierul nostru, Nicula”, pentru că „a slujit sfântrăpoșaților noștri părinți”¹⁷³, pentru ca, peste puțină vreme, la 1 septembrie, de o donație domnească să se bucure „sluga și boierul nostrum Mogoș”, care „mai înainte vreme cu dragoste și cu credință au slujit odihniților părinților noștri”¹⁷⁴. Coincidențele formulilor din actele lui Iuga și cele ale lui Alexandru cel Bun nu lasă nici o îndoială că și cel din urmă îi avea în vedere doar pe Petru I și Roman I. Ceva mai explicit este actul lui Alexandru cel Bun din 28 iunie 1401 prin care răsplătea

¹⁶⁹ *Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*. Vol. I, doc. nr.8.

¹⁷⁰ *Ibid.*, doc.nr.9.

¹⁷¹ Ștefan S. Gorovei. *Op. cit.*, p. 128.

¹⁷² *Documenta Romaniae Historica. A.Moldova*. Vol. I, p. 14.

¹⁷³ *Ibid.* p. 17.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p.18.

„sliga și boierul nostru Plotun”, fiindcă „a slujit mai înainte sfânt răposaiilor noștri domni, părintelui nostru “(subl. mea), al cărui nume nu este specificat, fiind însă clar că se avea în vedere Roman I¹⁷⁵. Formula este prezentă și într-un alt act de danie pe numele boierului Balița Mudricica¹⁷⁶. Din cele de mai sus, urmează că expresiile folosite de Iuga și Alexandru cel Bun se refereau fără îndoială doar la cei doi frați, Petru I și Roman I, primul ca tată al lui Ivașcu și unchi al lui Alexandru cel Bun, iar cel de-al doilea ca tată al acestuia din urmă..

În curând, însă, în actele lui Alexandru cel Bun își fac loc alte expresii, cum ar fi slujba „înaintașilor noștri”¹⁷⁷, sau „slujba sfântrăposașilor domnilor ce au fost mai înainte de noi”¹⁷⁸ și slujba „mai înainte sfântrăposașilor înaintașilor noștri”¹⁷⁹, lipsă fiind asocierea sintagmei „părinții noștri”, ceea ce ar însemna că ea era concepută, integrată dar nu identificată totalmente cu cele trei expresii la care m-am referit. O clarificare, în acest sens aduce actul de danie al lui Alexandru cel Bun pe numele *Sfintei Noastre Episcopii*, din 7 ianuarie 1403, făcută “pentru sănătatea noastră și pentru sufletul *sfântrăposașilor domni de mai înainte* (subl.me), pentru sufletul lui Bogdan voievod, și pentru sufletul lui Lațcu voievod, și pentru sufletul lui Petru voievod, și pentru *sufletul tatălui nostru, Roman voievod* (subl.me)”¹⁸⁰. Este clar că expresia „părinții noștri” de mai înainte era inclusă acum în formula „sfântrăposașii domni de mai înainte”, fără a le identifica însă ca sinonime, deosebindu-l totuși doar pe Roman I. Și actul de danie al aceluiași domn către Mănăstirea din Poia-nă (Pobrata), din 20 iulie 1404, făcea o deosebire netă, fără a da însă nume concrete, între „sfântrăposașii domni” și „părinții noștri”¹⁸¹, fără a-i băga pe toți cu hurta în ultima sintagmă. Deosebiri esențiale se făceau la fel în actul de donație către Mănăstirea Sf. Vineri din Roman din 16 sep-tembrie 1408: „sfântrăposașii domni de mai înainte”, în care se subânțelegeau și

¹⁷⁵ Ibid., p. 19.

¹⁷⁶ Ibid., p. 26.

¹⁷⁷ Ibid., p. 31.

¹⁷⁸ Ibid., p. 40.

¹⁷⁹ Ibid., p. 45.

¹⁸⁰ Ibid., p.24.

¹⁸¹ Ibid., p. 27.

„înaintașii noștri”¹⁸². Nu se știe doar dacă ultima expresie se referea la rudele domnești anterioare, sau, ca și în prima formulă, la toți înaintașii din domnie, indiferent de gradul de rudenie. Cu excepția sintagmei *frații noștri*, formula „sfântrăpoșaii înaintași”, fără vreo precizare privind înrudirile dintre ei, se conține și în actele de danie către alte mănăstiri din țară: Bunavestire de la Moldovița (18 noiembrie 1407), Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu de la Bistrița (6 ianuarie 1411) ș.a.¹⁸³.

Din cele de mai sus, urmează cu destulă claritate că nu toți domnii care s-au perindat în scaunul țării erau incluși în categoria *părinții noștri* sau cel puțin în cea de *rudele noastre*, ci invers, aceste două categorii se considerau ca făcând parte din *domnii ce au domnit înaintea noastră* sau din *înaintașii noștri*, și, deci nu erau identice cu aceștea din urmă. Altminteri zicând, formulele extrase din actele domnești de mai sus nu numai că nu confirmă existența unei continuități dinastice, ci o contrazic.

În promovarea ideii continuității dinastice o mare miză s-a pus pe un act de la Alexandru cel Bun, din 6 iulie 1413, cunoscut doar după o traducere târzie (sfârșitul secolului al XVIII-lea) în limba germană. Prin acest act, domnul semnatar întărea soacrei sale, Anastasia, stăpânirea viageră a satului Coțmanul Mare, care, după moartea ei, urma să treacă în stăpânirea Episcopiei de Rădăuți cu hramul Sf. Nicolae, unde fusese îngropați antecesorii la domnie ai lui Alexandru cel Bun. Ret-raducând documentul în cauză, editorii lui au văzut posibilitatea reproducerii referinței din limba germană la cei înmormântați la Rădăuți prin sintagma „moșii noștri”¹⁸⁴. Ștefan Gorovei, însă, a rectificat-o prin „strămoșii noștri”¹⁸⁵, ceea ce ar lăsa să se admită o înrudire a domnului donator cu toți voievozii și domnii care și-au găsit odihna de veci în necropola menționată. Această opinie ar fi fost acceptabilă însă, dacă nu s-ar ști despre actul aceluiași domn, din 7 ianuarie 1403, cunoscut într-o transliterație poloneză dar și în originalul în limba slavă. Actul nu doar că-i indică pe nume pe toți cei ce s-au succedat în domnia Moldovei,

¹⁸² Ibid., p. 32, 36.

¹⁸³ Ibid., p. 38, 39, 41.

¹⁸⁴ Ibid., p.49.

¹⁸⁵ Ștefan S.Goroveu. *Intemeierea Moldovei*, p.109-110.

începând cu Bogdan I, ci conține și o formulă generalizatoare, asupra căreia am stăruit deja ceva mai devreme, și pe care o reproduc în limba originală a documentului, ea fiind absolut identică cu cea din actul transliterat cu caractere latine utilizate în limba polonă: „за наше здоровье и за душъ переже свято почившіих господареи”, adică „pentru sănătatea noastră și pentru sufletele sfântărașilor domni”, ca rudă fiind indicat doar Roman I („за душу отъця нашего Романа воеводы”)¹⁸⁶. După câte se vede, Alexandru cel Bun nu-i numea pe cei îngropați la Rădăuți nici *moși* nici *strămoși*, astfel că documentul din traducerea germană nu poate defel sluji ca argument în favoarea continuității dinastice. Unicele înrudiri ale lui Alexandru cel Bun pot fi admise, în baza altor informații, doar cu referire la Petru I ca frate al lui Roman I, precum și la Ștefan I, care i-a fost frate după tată.

Din păcate, la elucidarea subiectului central al prezentului studiu nu pot fi folosite actele vasalice omagiale ale domnilor moldoveni către regele Poloniei, pe care-l recunoșteau ca suzerain. Și nu doar din motivul că în ele nu este indicată rudenia acelora, la pilda căroră din trecut se referea un domn sau altul în documentele respective, ci mai ales din cauza că referirile se făceau la doar acei ce prestase asemenea acte regelui polon, începând, cum era și normal, cu Petru I. Știindu-se realitatea că cei ce i-au urmat pilda erau descendenți din aceeași familie domnească, ca și Petru I, formula „înaintașii noștri” sau „domnii dinaintea noastră” conținea și elementul înrudirii, care, însă, nu poate coborâ mai jos de Petru I. Cel mai explicit în acest sens mi se pare actul vasalic al lui Alexandru cel Bun din 1 august 1404, depus la Camenița, când domnul moldovean proceda așa „cum au făcut și alți principii creștini după legea creștinească și cum au făcut *înaintașii noștri* (*наши предкове*), *Petru voievod și tatăl nostru Roman voievod* (subl.meă) și Ștefan voievod”¹⁸⁷, reproducând în esență terminologia folosită în scriosarea de credință adresată aceluiași rege, la 12 martie 1402. În ea, Alexandru cel Bun indica amintirea înaintașilor săi și a celor mai bătrâni (*наши предки и стареъшии*), anume a lui Petru voievod și a tatălui

¹⁸⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol. I, p. 24; Documenta Romaniae Historica. Documente noi.*

În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XVIII, 1981, p. 676.

¹⁸⁷ M.Costăchescu. *Documentele moldovenești*, vol. II, p.626/627.

nostru, Roman voievod (subl. mea), lipsă fiind doar numele lui Ștefan I¹⁸⁸. La aceeași predecesori (*nostrī predecessores*), la care adăuga și numele tatălui său, Alexandru cel Bun, se referea și fiul acestuia, Ilia, la 3 iunie 1433¹⁸⁹, tot așa ca și boierii lui, care menționau „întâiele jurăminte și scrisori ale domnilor noștri celor bătrâni”, începând cu Petru I și până la Alexandru cel Bun¹⁹⁰. Înrudirea tuturor acestora este generalizată în textul tratatului cu regele Poloniei, Cazimit al IV-lea, încheiat de Ștefan cel Mare la 2 martie 1462. Marele domn moldovean invoca „obiceiurile lăudate și de bună însușire întovărășite ale părinților noștri (родителей наших обычаев)”, concretizând numele “puternicilor și de fericită pomenire domnilor strămoși ai noștri a voievozilor moldoveni”, începând, însă doar cu Alexandru cel Bun, și omițându-i pe antecesorii, chiar și pe Petru I¹⁹¹. Cu aceeași ocazie, semnând și scrisoarea de garanție a angajamentelor pe care și le asumase față de regele polon, Ștefan cel Mare se îndatora să rămână credincios partenerului său regal „după vechile obiceiuri ale domnilor moldoveni ce au fost înainte de noi” (*подлуг старых обычаев переже нас бывших господарев молдавских*)¹⁹², ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că semnatarul acestui document ignora înrudirea sa cu cei ce i-au prestat omagiu vasalic regelui polon înainte de Alexandru cel Bun, folosind formula nu de *strămoși ai noștri*, ci aceea de *domni moldoveni ce au fost înainte de noi*.

Este adevărat că, în 1479-1490, Ștefan cel Mare pune la lespede inscripționate pe mormintele celor îngropați în necropola domnească de la Rădăuți, atribuindu-le, cu doar o singură excepție, epitetul *străbunic* (прѣдѣль): „Bogdan voievod cel Bătrân”, „Lațcu voievod”, „Ștefan voievod”. Lipsă este doar numele lui Petru voievod, înscris fără nici o abate în toate cele trei pomelnice care includ numele tuturor voievozilor din perioada respectivă¹⁹³. Admit posibilitatea ca Petru I să nu fi fost îngropat la Rădăuți, ceea ce ar explica și lipsa lui printre cei ce s-au învrednicit de atenția marelui domn. Cea mai mare nedumerire trezește

¹⁸⁸ Ibid., p. 621/622.

¹⁸⁹ Ibid., p.648-649/649-650.

¹⁹⁰ Ibid., p.650-651/651-652.

¹⁹¹ Ion Bogdan. *Documentele lui Ștefan cel Mare. Vol. II. Bucureși, 1913, p.283/286.*

¹⁹² Ibid., p.292/294.

¹⁹³ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei, p.179.*

cazul, când, în luna ianuarie 1480, la o distanță de numai cinci zile una de alta, Ștefan cel Mare pune la tombale pe mormintele lui „Bogdan voievod, fratele lui Alexandru voievod”, apoi pe mormântul lui „Bogdan voievod, fiul lui Alexandru voievod”, primul fiind indicat ca fiindu-i bunic (деду своему), iar cel de-al doilea – unchi (ункуо своему)¹⁹⁴. Cine atunci îi era bunic lui Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun sau fratele acestuia Bogdan? Iar Bogdan al II-lea, care i-a fost tată marelui domn, ar mai avut un frate cu același nume? Neverosimil! Și câtă încrederea atunci ar oferi termenul *străbunic* (предед), atribuit de Ștefan cel Mare în egală măsură lui Bogdan I și lui Lațcu¹⁹⁵.

Nu încapе îndoială, că numele voievozilor/domnilor din necropola de la Rădăuți au ajuns la cunoștința lui Ștefan cel Mare din lista voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun, cunoscută datorită *Cronicii scurte* a Moldovei, despre care am vorbit deja în chiar prima parte a acestui studiu. Și dacă ea nu indica nici o altă înrudire, decât pe cea dintre Bogdan și Lațcu precum și dintre Petru I și Roman I, atunci de unde și-a descoperit Ștefan cel Mare descendența sa tocmai din îndepărtata familie a lui Bogdan I „străbunicul”? Căci, dacă *Cronica scurtă*, așa cum s-a menționat deja, a fost alcătuită, redactată, și concretizată în varianta ei definitivă în baza diferitor pomelnice, apoi nici unul dintre acestea nu indică înrudirea celor înscrși¹⁹⁶. Cred că nimic nu mi stă în cale pentru a-mi exprima convingerea că epitetele folosite de Ștefan cel Mare în înscricțiunile de pe pietrele tombale de la Rădăuți trebuie ajustate la formula „sfântrăpoșailor domni de mai înainte” sau „care au domnit înainte noastră” din cele mai expresive acte din domnia lui Alexandru cel Bun, care includ în sine și noțiunile de *moși /strămoși* sau *rudele noastre*, fără ca acestea să se refere la altcineva, decât începând cu Petru I. Altfel spus, formulele folosite de Ștefan cel Mare atunci când s-a decis să le înveșnicească amintirea celor îngropați la Rădăuți prin așezarea pe mormintele lor a pietrelor înscricționate, nu pot sluji nicidecum ca argument în favoarea ideii despre continuitatea dinastică în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Căci

¹⁹⁴ I.C. Chițimia. *Ștefan cel Mare, citor al istoriografiei. În: Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie. Sfânta Mănăstire Putna: Editura Mușatinii, 2003, p. 204-206.*

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 204-205.

¹⁹⁶ Andrei Eșanu și Valentina Eșanu. *Op. cit.*, p. 179, anexa 1.

străbunic lui Ștefan cel Mare i-a fost doar Roman I ca tată a lui Alexandru cel Bun, care, la rândul său, îi era marelui domn *bunic*.

Mai mult decât arbitrară mi se prezintă a fi inscripția de pe piatra tombală pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul „chiajnei (княжни) Anastasia, care dădu Coțmanii acestui lăcaș (din Rădăuți – n.me), fiica lui Lațcu voievod”, răposată la 26 martie 1420, pe care marele domn o numește *străbunică*, vorba fiind însă, despre „soacra noastră” Anastasia din actul lui Alexandru cel Bun din 1413, care se referea la înstăpânirea de către aceasta a satului Coțmanul Mare¹⁹⁷. Străbunică lui Ștefan cel Mare i-a fost nu soacra, ci soția lui Alexandru cel Bun sau mai degrabă cneaghina Mușata, mama lui Roman I și, prin excelență, bunica fiului acestuia, Alexandru. Fiică lui Lațcu a putut să fie o altă Anastasie, soția lui Roman I, moartă înainte de 17 septembrie 1408 și îngropată în biserica Sf. Vineri din târgul Roman. La data respectivă, Alexandru cel Bun făcea o donație și acestei biserici, desemnând doamna îngropată acolo cu titlul de *cneaghină*¹⁹⁸, care însă nu-i este atribuit Anastasiei din 1413, desemnată în documentul tradus în limba germană doar cu apelativul *doamnă (Frau Anastasia)*¹⁹⁹. Este mai mult decât posibil ca Ștefan cel Mare să le fi încurcat pe cele două Anastasii întruchipându-le în una singură. Dar și în cazul primei, și în cazul celei de-a doua Anastasii, nu văd posibilitatea folosirii informațiilor atât de târzii pentru a fundamenta ideea continuității dinastice, cu începere de la tocmai domnia lui Bogdan I, care a întemeiat, în realitate doar o dinastie scurtă, în limitele a două domnii, pentru ca la moartea fără succesori pe linie bărbătească a lui Lațcu, în scaunul voievodal al Moldovei să se instaleze o nouă dinastie, întemeiată de Petru I ca fecior al lui *Mușat* și nu al *Mușatei*.

Îmi închei aici studiul meu consacrat disputatei problemă privind continuitatea sau neconti-nuitatea dinastică în Țara Moldovei din primul secol de existență a ei ca stat în spațiul carpato-ponto-nistrean, nu înainte însă de a reacționa cu o replică unor colegi de breaslă, care, fără a cunoaște problema, cel puțin la modul general, afirmă sus și tare că

¹⁹⁷ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. I, p. 50.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p.32/33.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p.49/50.

„tradiția istorică despre descendența de la Bogdan I a domnilor Moldovei pe linie paternă de până în secolul al XVII-lea” și-ar avea confirmare în sursele istorice, admitând doar că „unele momente se cer precizate”²⁰⁰. Mai întâi de toate, o asemenea tradiție nu există. Apoi, întru confirmarea aserțiunii lor colegii în cauză invocă inscripția pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul lui Bogdan I de la Rădăuți, pe care am examinat-o și eu și care, după câte am arătat la locul cuvenit, nu permite să se vadă aceea ce vor să vadă colegii la care m-am referit. Nici actul de donație a marelui domn către Episcopia de Rădăuți, din 15 martie 1490, la fel invocat de colegii în cauză, nu le vine în ajutor. Căci și aici marele domn se referă la “sfântrăposaii înaintași și părinți ai noștri”²⁰¹, ceea ce înseamnă că nu toți înaintașii îi erau și părinți. Cel mai șocant însă este reproșul aruncat de colegii la care mă refer în adresa „unor istorici”, avându-mă în vedere pe mine, care pun la îndoială că voievodul Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* i-ar fi fost frate lui Petru I Mușatinul. Criticii fac însă referire la un studiu de-al meu consacrat lui Petru I Mușatinul, în care numele lui Costea voievod este menționat doar o singură dată²⁰². Mai mult despre voievodul Costea am scris într-un alt studiu, în care din contra, îl consideram, așa ca și în studiul de față, drept ascendent al lui Petru I, mai degrabă chiar tată al acestuia²⁰³. Dar că el i-ar fi fost lui Petru I Mușatinul frate, nu a demonstrat încă nimeni, astfel că las perspectiva demonstrației acestei înrudiri în seama oponenților mei. Dar chiar dacă așa ceva ar fi posibil de demonstrat, legătura dintre Costea voievod și Bogdan I nu există decât în imaginata și neverosimila identificare a lui cu Ștefan din episodul de la Plonini, relatat de Jan Dlugosz, identificare care nu rezistă nici celei mai elementare critici. Le-aș recomanda criticilor mei să dea dovadă, mai întâi de toate, de o bună cunoaștere a izvoarelor istorice și să nu formuleze aserțiuni doar inspirându-se din unele informații disparate și neconcludente, acoperindu-se cu numele și

²⁰⁰ Demir Dagnev, Igor Cașu, Emil Dagnev, Virgil Pâslariuc. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*. Chișinău: Civitas, 2004, p.11-13.

²⁰¹ *Documenta Romaniae Historica.A.Moldova*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1980, p.137.

²⁰² Pavel Parasca. *Petru I Mușatinul*. În: *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum publicat de Demir Dagnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 40-46.

²⁰³ Idem. *Personalități contestate în funcția de voievozi ai Moldovei*. Ibid., p.37-39. Vezi la fel: Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.88.

autoritatea lui Ștefan cel Mare, care, după câte am arătat la locul cuvenit, nu a dat dovadă de o bună cunoaștere a succesiunilor și înrudirilor dinastice din Moldova în special pentru perioada de până la Alexandru cel Bun. De altfel, marele domn a fost mai puțin categoric și oarecum mai explicit, făcând deosebire între sfântrăpoșaii predecesori și străbunicii săi.

Generalizând la subiectul dinastic din istoria Țării Moldovei de până în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, nu există temei pentru a ignora dinastia Dragoșeștilor, indiferent dacă Sas i-a fost într-adevăr fecior lui Dragoș sau nu, sau dacă între ei au mai fost și alți voievozi amintirea despre care s-a pierdut în vălul vremurilor. De această dinastie primară moldoveană ține, desigur și voievodul Balc, care cu siguranță, până la izgonirea lui și a altor trei frați ai săi de către Bogdan, a domnit un timp în Moldova, deși este greu de stabilit când și cât a durat ea. A urmat dinastia în doar două generații a Bogdăneștilor începută cu Bogdan I și încheiată cu domnia lui Lațcu. Durata oare-cum convențional a acesteia este cuprinsă între anii 1359 și 1373. Apoi, după un *interregn* de 2-3 ani, în fruntea Moldovei s-a instalat, pentru multă vreme, dinastia Mușatinilor, întemeiată de Petru I fiul unui dinast local pe nume Mușat, de la care își trage numele și dinastia în cauză.

În loc de recenzie:*

Demir Dragnev. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române*. Chișinău: Editura Cartdidact-Civitas, 2012 - 596 p.

Voluminoasa publicație înmănunchiază mai multe studii ale autorului, făcute publice, integral sau parțial, în diverse publicații anterioare, sau chiar elaborate cu prilejul pregătirii prezentului volum, fiind oarecum completate și aduse la zi sub aspectul istoriografic prin anexarea mai multor *adende* însoțitoare (în total 25). Diversitatea tematicii abordate de autor face imposibilă o recenzie desfășurată, compactă și atotcuprinzătoare, astfel că, în cele ce urmează, voi aborda doar unele teme și subiecte care se intersectează cu interesele mele științifice și care, fiind disputate în contradictoriu, inclusiv și în prezentul volum, necesită anumite concretizări și luări de poziție. Este vorba, în special, despre studiul intitulat *Constituirea și afirmarea statului medieval la est de Carpați (considerații istopografice)* (p.57-74), însoțit de *adenda* nr. 2 (p. 74-85).

De la chiar bunul început al studiului, care se aseamănă mai mult cu o lucrare de sinteză însoțită de puține note paginale, se lasă observate unele „inovații” lipsite de argumentele de rigoare, cum ar fi cazul lui **Litovoi I** și **Litovoi II** de la sud de Carpați, sau afirmația cum că în secolul al XII-lea la est de Carpați “se confruntau pentru influență cnezatul Halici, Țara Românească (Valahia) și Imperiul Bizantin” (p.59). Este adevărat că, lansând această afirmație, autorul face trimitere la o interesantă monografie a reputatului istoric român Răzvan Teodorescu¹. În condițiile, însă, când în istoriografie așa opinie nu prea este speculată, știindu-se că, la vremea respectivă, Țara Românească în formatul teritorial-politic cunoscut doar din secolul al XIV-lea, încă nu exista, aserțiunea necesită dacă nu o argumentare, apoi cel puțin o explicare, cu atât mai mult că studiul este anunțat ca ținând de istoriografie. Drept o “inovație” s-ar preta și punerea în același rând a „formațiunilor *Cumania*,

*Publicat în: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, ULIM, 2012, nr.2(10), p.187-202.

¹ Răzvan Teodorescu. *Bizanț, Balcani, Ocdent la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*. București, 1974,p.57-58.

urmată de *Hoarda de Aur*” (p. 60, subl. autorului). Sigur că autorul, împărtășind ideea că zona nord-vestică a spațiului est-carpatic nu a fost inclusă în *Hoarda de Aur* (Ibid.), ar fi trebuit să facă și niște referiri de rigoare, căci ideea nu-i aparține.

Puțin mai la vale, autorul invocă “niște concepții care revăd afirmațiile considerate crestomatice cum că *singurul centru voievodal* (subl. autorului) apărut în spațiul de la est de Carpați a fost cel din valea râului Moldova cu central la Baia (*Civitas Moldaviae*)”, astfel că “unii isorici susțin o viziune, expusă încă de Gheorghe Brătianu, cum că un *prim* (subl. autorului) voievodat ar fi fost cel de la hotarul cu Galiția, din zona Siret-Suceava, ce includea și spațiul geografic numit „Țara Șipeniților” (p. 60). Este o afirmație cu totul falsă, căci în realitate problema formării statului medieval moldovenesc nu se reduce la evidențierea celei mai veci formațiuni cu caracter statal timpuriu în spațiul est-carpatic, ci la depistarea originilor aceluși voievodat care a reușit să se impună politic celorlalte formațiuni de același gen, oricâte la număr și oricât de vechi nu ar fi fost ele, ceea ce corespunde viziunilor cronicărești și își găsește confirmarea în extinderea asupra întregului stat, pe măsura extinderii lui teritoriale, a numelui oficial unic de *Țara Moldovei*, datorat, așa cum explică cronicile, voievodatului din valea râului Moldova. Despre constituirea și existența concomitentă cu acest voievodat a mai multor formațiuni cvazisimilare lui au scris de fapt toți istoricii care au tratat problema formării statului românesc de la est de Carpați și pe care autorul, asumându-și niște afirmații care schimbă accentele în speranța că se va schimba și esența problemei, ar fi trebuit să-i cunoască, astfel că-i lasă această ocupație pentru viitor, abținându-mă în a-i oferi careva îndrumări concrete în acest sens. Iar în ceea ce-l privește pe Gheorghe Brătianu, apoi el nu a fost primul, cum se afirmă, căci notoriul istoric l-a urmat pe Ilie Minea. Iar că Gh.I. Brătianu și-a concentrat atenția asupra voievodatului din partea de miazănoapte a spațiului respective s-a datorat faptului că vechimea acestuia era apreciată în raport cu anul 1359, când, conform tradiției pe care o împărtășea fără rezerve reputatul istoric, ar fi avut loc faimosul “descălecat” al Moldovei, fenomenului fiindu-i atribuit, însă, întocmai cum prezenta lucrurile și cronicarul ungar Ioan de

Târnave, voievodului Bogdan și nu lui Dragoș din cronicile moldo-venești².

Pe pagina următoare, Demir Dragnev încearcă să pondereze argumentele în favoarea tezei de mai sus, care își au desigur valoarea lor doar cu referire la voievodatul din nord, făcând trimitere la informații documentare, folosite de Ștefan Purici³, și cartografice, datorate lui Dragoș Moldovanu⁴. Ambii autori menționați ar considera că “toate relatările izvoarelor străine despre o țară de la est de Carpați începând cu secolul XIII și până la mijlocul secolului XIV se referă anume la această formațiune statală” din nord, care ar fi fost parcă atestată pe hărțile medievale ca „Valahia Minor” (p. 61). Este ușor de observat că, stabilind limita cronologică superioară a informațiilor în cauză la mijlocul secolului al XIV-lea, autorii menționați, dar și D.Dragnev care le acceptă viziunile, se află în captivitatea concepției despre același faimos *descălecat* al voievodatului Moldovei la 1359. În condițiile când în istoriografie există și alte opinii privind vremea apariției acestui voievodat, autorii în cauză ar fi trebuit să-și justifice pozițiile prin argumente de rigoare și nu prin referiri la opiniile altor cercetători, cum o face și autorul studiului recenzat. Căci credibilitatea științifică a unei opinii sau altei se dovedește prin argumente și nu prin numele celor ce le invocă, oricât de notorii nu li s-ar pretinde că sunt.

Ca urmare, las fără atenție și legătura care se face între pretinsa Valahie din nord și locul desfășurării unor evenimente relatate de cronicarul polon din secolul al XV-lea, Jan Dluogoș, în legătură cu o luptă dintre moldoveni și polonezi de la Plonini, care s-ar fi produs tot în anul 1359 (p. 61). Căci cronicarul polon scrie clar că evenimentul s-a produs în Moldova și nu în imaginata Valahie a autorilor⁵. Astfel, chiar dacă ași accepta că „în istoriografie se profilează clar viziunea că primul nucleu statal pe teritoriul de la est de Carpați a fost voievodatul din zona Siret-

² Gheorghe I. Brătianu. *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Râpeanu. Chișinău, 1991, p.141, 149.

³ Ștefan Purici. *Problema hotarelor meridionale ale statului halician*. În: *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat*. Coordonator Victor Spinei. Iași, 1997.

⁴ Tezaurul toponimic al României. *Moldova*. Vol.I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*. Iași, 2005, p.LIV.

⁵ Ioannis Dlugossi *Historia Polonica*. T. I. Lipsiae, 1711, col.1122-1124; Idem. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa,1975, p.379-390.

Suceava” (p.61), aserținea nu contravine ideii formării voievodatului Moldovei înainte de mijlocul secolului al XIV-lea și atribuirii puținelor informații anterioare anume acestui voievodat, care, după cum urmează din narațiunea lui Jan Dlugoș, la 1359, dacă nu mai înainte, stăpâna deja și pretinsul voievodat din nord, inclusiv Țara Șipenițului, unde s-a și dat prima luptă cunoscută dintre polonezi și moldoveni. Altfel spus, pretinsul voievodat din partea de nord ține fără îndoială de problema consolidării teritoriale a voievodatului Moldovei și nu de originea acestuia. Ar dispărea astfel și motivul pentru a continua speculațiile istoriografice privind denumirea de Valahia atașată voievodatului din partea de nord. Dar iată că D.Dragnev, venindu-i pe plac ideea “novatoare” despre acest voievodat, s-a văzut justificat să pună la îndoială, dacă nu chiar să respingă hotărât opinia mea, cum că voievodatul Moldovei, întemeiat, așa cum indică cronicile indigene, de către Dragoș și nu de către Bogdan, s-a format în timpul domniei în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290)), considerat a fi identic cu Vladislav/Laslău din tradiția cronicărească din Moldova. Ca și în alte cazuri, tot așa și acum, domnia sa încearcă să mă depășească, apelând nu la argumente, care probabil îi scapă, ci la opinia lui Ovidiu Pecican, conform căruia numele regelui Vladislav (Laslău) ar fi apărut în legendă în urma contopirii unor narațiuni despre lupta „cu tătarii” a regelui Vladislav cel Sfânt (1077-1095), precum și a regelui sârb cu același nume, apoi și a lui Vladislav Cumanul⁶ (p.62). În legătură cu invocările de mai sus ale lui D.Dragnev, țin să precizez că identificarea numelui regelui ungar din tradiția moldovenească cu acel al lui Ladislau al IV-lea Cumanul și a vremii întemeierii formațiunii lui Dragoș cu cea a domniei regelui în cauză, nu mi aparține, ea fiind demonstrată destul de convingător încă la sfârșitul secolului al XIX-lea de către notoriul istoric ieșean A.D.Xenopol⁷. Eu nu am făcut decât să mă solidarizez cu opțiunea lui, invocând și alte

⁶ Ovidiu Pecican. *Troia, Veneția, Roma*. Cluj, 1998, p.139-144; Idem. *Relații imaginate și ficțiuni adevărate în Evul Mediu Românesc. Studii despre imaginarul medieval*. Cluj-Napoca, 2002, p.114-115.

⁷ A.D. Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția a IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române pînă la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text sablit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.32-41.

argumente de rigoare⁸. În ultimul deceniu al secolului trecut și primul deceniu al secolului în curs, veridicitatea identificării făcute a fost acceptată și dezvoltată de același Ovidiu Pecican, Șerba Papacostea și Tudor Sălăgean⁹. Decade astfel și necesitatea de a căuta începuturile voievodatului Moldovei, întemeiat de Dragoș, la o altă vreme decât domnia în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290). Hotărâtoare în a dovedi acest fapt, este diploma regelui în cauză, din 1288, trecută cu vederea de către autorul studiului care mă preocupă. Emitentul actului amintea despre unele evenimente petrecute câțiva ani mai înainte și în legătură cu care el și numeroșii săi însoțitori s-au pomenit ”*in finibus et terminis Tartarorum*”, unde nu mai călcase nici în antecesor al acestui rege¹⁰. Așa locuri puteau fi doar cele de la est de Carpați, pe unde cumanii urmăriți de rege au răzbătut către tătarii din vecinătate, provocându-i la o nouă masivă intervenție în Regatul Ungariei, care s-a și produs în anul 1285/

În continuare, D. Dragnev admite posibilitatea ca cronicarul moldovean, care a descris *descălecatul* lui Dragoș, plasându-l la 1359, să-l fi încurcat pe acesta cu nobilul român din Maramureș care avea același nume, dar care în realitate a condus trupele regale trimise să înăbușe revolta antiungară din Moldova de atunci, având-l, desigur, în vedere pe Dragoș, fiul lui Gyula din Giulești, Autorul, însă, uită să facă trimiterea de rigoare la autorul care a observat un asemenea transfer de nume și de fapte (vorba fiind de regretatul Leon Șimanschi), tot așa ca și în cazul venirii voievodului Bogdan din Maramureș și atribuirii acestui fapt lui Dragoș Vodă (p.63), în ultimul caz vorba fiind de neglijarea propriei mele persoane. Ar urma că constatarea căii apariției “mitului istoric privind întemeierea Țării Moldovei” aparține deja autorului studiului luat

⁸ П.Ф.Параска. *Внеинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Chiși-nău:Știința, 1982, p.50-62.

⁹ Opiniile acestor istorici au fost oarecum generalizate într-un recent studiu al meu, publicat după apariția textului complet al studului lui D. Dragnev, dar și ceva mai înainte de apariția volumului de studii al domniei sale: Pavel Parasca. *Cine a fost „Laslău craiul unguresc” din tradiția medievală despre întemeierea Moldovei?*. În: „History & Politics/Revistă de Istorie și Politică”, Chiși-nău: ULIM, 2011, nr.1, p.7-21.

¹⁰ *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese de Eudoxiu de Hhurmuzaki și publicate de Nicolae Densușanu. Vol.I. Partea 1. București, 1987, p.484.

în dezbateri și nu altcuiva. Tot așa ca și în cazul suportului doar legendar al originii maramureșene a lui Dragoș (Ibid.).

Ca să nu mă mai repet, trec peste revenirea autorului la problematica Valahiei din nord, domnia sa având dreptate incontestabilă în stabilirea unui prim pas al procesului de extindere teritorială a voievodatului Moldovei spre nord, adică în direcția Sucevei și Siretului. Atribuirea însă în calitate de bază a acestei unificări “unei alianțe” a lui Bogdan I cu voievodul acestei Valahii în urma căsătoriei “Anei de la Siret, care aparținea familiei voievodale locale, cu fiul lui Bogdan – Lațcu” (p.64), este mai mult decât o ipoteză nereușită și se datorează în exclusivitate imaginației notoriului autor, fiind lipsită de orice suport plauzibil. Logica acestei construcții, evident artificială, se desprinde ușor din cele ce urmează după afirmația, la fel problematică a autorului, cum că unificarea deplină a voievodatului Moldovei cu Valahia nordică s-ar fi realizat probabil “la începutul domniei lui Petru Mușatinul, care devenind domn al Moldovei în circumstanțe încă neelucidate, a pus stăpânire prin violență pe orașul Suceava – centrul de reședință al voievodatului nordic” (Ibid.). Ceva mai sus, am menționat deja faptul că voievodatul Moldovei se întindea spre nord până în Țara Șipenițului deja la vremea când s-a petrecut lupta de la Plonini, indiferent dacă evenimentul s-a întâmplat în 1359 sau la o dată ceva mai timpurie sau mai târzie, dar oricum înainte de domnia lui Petru I Mușatinul. În asemenea condiții, care ar fi motivul pentru a nu-l considera pe acesta ca fiind dintr-un clan voievodal de prin părțile Sucevei - Siretului, care, la un moment favorabil lui, a reușit să se impună în fruntea voievodatului deja extins al Moldovei, marcând prin instituirea puterii sale un transfer de centru politic al Țării Moldovei în noul ei format teritorial, iar odată cu aceasta și instituirea unei noi dinastii, așa cum lasă să se înțeleagă și cronicile indigene care nu consemnează nici o legătură de rudenie dintre voievodul în cauză și antecesorul său Lațcu?

Sigur că, menționând opinia „mai multor istorici” (Sic!), conform căreia “Țara Moldovei este concepută de poloni ca o “țară duplex(!,?), constituită prin unirea Moldovei cu Valahia nordică” (Ibid.), D. Dragnev ar fi trebuit să le facă cunoscute cititorului numele acestor *deschizători de drumuri* în istoriografia problemei, nemaivorbind deja de lucrările lor

și argumentele de rigoare. Este de mirare faptul că, îmbrățișând cu atâta ușurință ideea despre Valahia nordică, autorul respinge cu aceeași ușurință ideea, demonstrată în măsura posibilului de Șerban Papacostea, cum că concomitent cu voievodatul lui Petru I Mușatin din partea de nord, o formațiune similară, în frunte cu un oarecare Constantin, exista în partea sudică a spațiului, faptul fiind atestat de un document din 1386, datorat genovezilor din Caffa (Crimeea). Integrată ulterior Moldovei, ea va rămâne în memorie sub numele de Țara de Jos, în timp ce voievodatul din nord se va numi Țara de Sus¹¹, fără însă a deosebi părțile în cauză cu numele de Valahia Mică și Valahia Mare, aceste deosebiri raportându-se la Țara Românească (Muntenia) și Țara Moldovei¹² și defel nu la nordul și sudul Moldovei, cum se pretinde, ca motiv fiind doar simplul interes de a crea impresia unor inovații istoriografice în reconstituirea procesului formării celui de-al doilea stat românesc extracarpatic. Nu văd interesul nici în a relua discuțiile privind imaginata stăpânire muntenească în sudul Moldovei (p. 65), după eliminarea de aici a prezenței tătarilor, produsă prin anul 1369.

Ceea ce nu mă poate lăsa indiferent în studiul lui D. Dragnev, este și solidarizarea domniei sale cu succesiunea domnilor Moldovei de până la Alexandru cel Bun propusă de Ștefan Gorovei și reproșul adresat mie că nu iau în considerare rectificările făcute de notoriul cercetător de la Iași. Este vorba de rectificări paleografice, avându-se în vedere că la copierea textului original din cronicile care menționează voievozii din vremea respectivă, ar fi putut să se producă greșeli în res-crierea literelor cifrice din alfabetul chirilic (p.66). Așa ceva nu se exclude, dar nici nu este dovedit că a avut loc în realitate. Căci pentru a demonstra faptul, ar

¹¹ Șerban Papacostea. *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*. În: Idem. *Geneza statului în Evul Mediu Românesc*. Cuj-Napoca: Editura Dacia, 1988, p.97-112.

¹² Fără a considera necesară o reproducere a tuturor publicațiilor științifice consacrate *Valahiei* și *Valahiilor*, mă refer la unele informații documentare sigure, care atestă identitatea indiscutabilă a Țării Moldovei cu Valahia Mică (*Minoris*). Este vorba de o întreagă serie de diplome ale regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg, în care este menționată campania acestuia de la începutul anului 1395 împotriva lui Ștefan I al "Valahiei (Olachie) minore", identificată indiscutabil cu Țara Moldovei (terram Molduanam). În repetate cazuri Ștefan este numit „voievodul Valahiei Minore sau al Țării Moldovei”. - *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*. Vol.I. București : Editura Academiei, 1977, doc.nr.85-86, 90, 92, 98,100 ,ș.a.

fi necesară cunoașterea și altor variante de manuscrise care ar oferi barem un exemplu în acest sens. Așa manuscrise nu există, astfel că nu văd motive pentru a mi se reproșa faptul că nu am luat în considerare rectificările în cauză (p.67). În context, autorul revine la subiectul regelui Ungariei Ladislau al IV-lea, în timpul domniei căruia eu plasez întemeierea voievodatului lui Dragoș. Dar dacă ceva mai sus admitea, fără a face referire de rigoare, că cronicarii moldoveni i-au atribuit lui Dragoș ceea ce Ioan de Târnave scria despre Bogdan, aici domnia sa vorbește doar de o supoziție a mea (Ibid.). Chiar dacă admitem că vorba este de o supoziție, ca și în multe alte cazuri pe care autorul le acceptă ca fiind realități, țin să insist totuși că ea dispune de argumente¹³, peste care nu se poate trece fără contraargumente, dacă ele există. Și prin ce pentru D. Dragnev este mai convingătoare reconstrucția lui Ștefan Gorovei, care deplasează domnia lui Dragoș de la anul 1359, cum scriu cronicile, la 1347, atribuindu-i o domnie de vreo 16 ani în locul celor doi ani înscriși în cronicile indigene? Adică o atare deplasare este justificată. Atunci ce împiedică o deplasare până la domnia lui Ladislau al IV-lea? Concretizez, totodată, că deplasarea făcută de istoricul ieșean se datorează atribuirii luptelor victorioase cu tătarii, cu implicarea românilor lui Dragoș, contextului luptelor cu tătarii din timpul regelui Ludovic I (1342-1382), în timp ce cele ce și-au găsit locul în cronicile țării s-au produs în timpul domniei lui Ladislau al IV-lea¹⁴. Așa cum m-am pronunțat și ceva mai înainte, adevărul științific nu se poate stabili prin reproducerea opiniilor existente la subiect și printr-o simpla aderare la ceea ce îți convine, ci în baza argumentelor, lucru neglijat totalmente de autorul studiului, ceea ce nu-l justifică, indiferent dacă o face din necunoaștere sau din interesul de a promova o viziune care îi este mai pe plac. Observația rămâne în picioare și în privința opiniei lui Constantin Rezachevici, formulată în baza unui manuscris cronicăresc din Polonia, databil cu tocmai începutul secolului al XVII-lea (Ibid), căci deschisă rămâne sursa de inspirație a autorului anonim al acestei scrieri, tot așa ca și gradul de credibilitate față de cele invocate de dânsul.

¹³ Pavel Parasca. *Cine a fost "Laslău craiul ungiuresc"*, p. 7-19.

¹⁴ Ibid. În studiu sunt reproduse opiniile și argumentele în favoarea lui Ladislau al IV-lea Cumanul ca personaj real al tradiției medievale despre întemeierea Moldovei, făcute de Ovidiu Pecican, Șerban Papacostea și Tudor Sălăgean.

Un subiect interesant ni-l oferă *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, pus recent în circuitul științific. În el, între Lațcu și Petru I Mușatinul, mai sunt trecute numele a altor șase voievozi (Dobroslav, Coste, Șendre, Gheorghii, Dragoș și Micul)¹⁵, dintre care doar cel de-al doilea este menționat și în *Pomelnicul de la Mănăstirea Bistrița*, tot între Lațcu și Petru I Mușatinul¹⁶. Andrei Eșanu a formulat câteva ipoteze referitoare la ei, printre care cea mai plauzibilă s-ar părea a fi că voievozii în cauză ar fi fost „conducătorii unor formațiuni politice, înglobate treptat în Țara Moldovei”¹⁷. Încercarea lui D.Dragnev de a explica apariția numelor de mai sus printr-o presupunere „că unele persoane dintr-o anumită perioadă istorică au fost incluse de căligări în spații libere din pomelnic de rând cu persoane din altă epocă” (p.68), este pe cât de ingenioasă, pe atâta și de puerilă. Căci imediat apare întrebarea, cum de s-a întâmplat că un atare spațiu liber a apărut anume între domniile lui Lațcu și a lui Petru I Mușatinul, adică anume în cazul când cronicile țării nu indică nici o legătură de rudenie între acești doi voievozi?

Mă văd astfel nevoit să mă întorc la pagina precedentă a studiului lui D.Dragnev, unde domnia sa, acceptând cronologia domniilor în reconstrucția lui Șt. Gorovei, îmi pune la îndoială cronologia mea. Eu însă, ținând cont de unele domnii concomitente ale câtorva domni cunoscuți din cronici, am ajuns la convingerea că domnia lui Lațcu s-a consumat în anul 1373, iar cea a lui Petru I Mușatinul a început în prima jumătate a anului 1376. În consecință, între cele două domnii am întrevăzut o perioadă de *interregn*, admițind că ea a fost însoțită de lupte pentru scaunul voievodal dintre diferite grupări și că în finalul acestor lupte a și ajuns Petru I voievod al Moldovei, întemeind și o nouă dinastie – cea a Mușatinilor¹⁸. Amintesc că concluzia în cauză a fost făcută încă atunci când *Pomelnicul de la Mănăstirea Voroneț* nu fusese implicat ca izvor în problema formării și consolidării Țării Moldovei, astfel că numele noi

¹⁵ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozi din sec. al XIV-lea (abordări și interpretări noi)*. În: “Limba Română” (Chișinău), 2009, nr.9-10, p.177, 179 (Anexa 1).

¹⁶ Ibid., p 179, Anexa nr.1, col. din mijloc.

¹⁷ Ibid., p.178-179.

¹⁸ Pavel Parasca. *Moldovlahica*. Chișinău: Cartdidact, 2009, p.72,75 (este vorba de studii publicate patru ani mai înainte și acum doar republicate. Vezi: *Domnii Țării Moldovei. Studii*. Volum publicat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005, p. 37, 40.

ale voievozilor consemnați în el suplinesc cum nu se poate de bine personalitățile implicate în luptele pentru scaunul voievodal, rămas vacant după consumarea fără urmași masculini a domniei lui Lațcu¹⁹. Înțeleg, astfel, de ce D.Dragnev nu poate fi solidar cu construcția propusă de mine. Fiind părtaș al ideii continuității dinastice dintre Bogdan I și Alexandru cel Bun, el nu se poate împăca cu o viziune care lovește direct această idee, astfel că le descoperă cu ușurință și descendeța voievozilor în cauză: „ei puteau fi ...doar din neamul Bogdăneștilor” (p. 70), preluând ca fiind deja sigură una din alte supoziții făcute de A.Eșanu.

Unele subiecte abordate în studiu, sunt reluate în *adenda* (nr.2) atașată lui. La începutul acesteia autorul, probabil din marea dorință de a-l convinge pe cititor că întra-devăr s-ar fi produs ceva extraordinar în problema formării statului medieval românesc de la est de Carpați, mai repetă o dată, sus și tare, cum că „în istoriografia contemporană *tot mai mult* (subl.meu) se acreditează opinia că Țara Moldovei s-a alcătuit teritorial nu numai prin preluarea de la tătari de către voievodul din Valea Moldovei a spațiilor din est și sud, ocupate de aceștia, ci și prin contopirea lui cu un alt centru statal – *Valahia* (subl. autor.) aflat la hotarul cu Rusia Haliciană (Rusia Mică), apoi cu statul Polono-Lituanian”. În favoarea acestei afirmații este invocată o opinie, folosită și în studiu și catadixită deja de mine, fără remușcări, ca fiind completamente falsă. Conștient, probabil, de deșertăciunea acestei opinii, autorul încearcă să dreagă busuiocul, referindu-se la o altă lucrare a lui Andrei Eșanu și a Valentinei Eșanu, care, însă, menționând că “majoritatea istoricilor, care au studiat formarea Țării Moldovei, au în vedere apariția la est de Carpați doar a unui centru voievodal”, adaugă că “de aceea se încearcă stabilirea succesiunii, cronologia, continuitatea sau discontinuitatea dinastică a voievo-zilor cunoscuți, legându-i de un singur voievodat”²⁰. D.Dragnev a văzut în citatul de mai sus ceea ce voia să

¹⁹ Personajelor din Pomelnicul de la Mănăstirea Voroneț le-am consacrat o atenție oarecum mai mare, încadrându-le în evenimentele ce au însoțit perioada *de interregn* dintre Lațcu și Petru I Mușatinul într-un studiu recent, consacrat altui subiect ce ține de problema formării și consolidării statale a Țării Moldovei, astfel că aici nu mai revin la el. Vezi: Pavel Parasca. *Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea?* În: "History & Politics/Revistă de Istorie și Politică", ULIM, 2012, nr. 1, p.26-48 (*passim*)

²⁰ Andre Eșanu, Valentina Eșanu. *Mănăstirea Voroneț. Istorie. Cultură. Spiritualitate*. Chișinău: Pontos, 2010, p.289.

vadă și nu ceea ce vedeau autorii citați. Căci opinia lor, conștientă sau incidentală, lovește în conceptul continuității dinastice de la Bogdan la Petru I Mușatinul, concept împărtășit, după câte s-a văzut deja și de autorul studiului.

De altfel, este cunoscută opinia veridică că Bogdan I a instituit episcopia de Rădăuți, fiind și ctitorul bisericii cu hramul Sf. Nicolae de acolo, care a devenit necropolă voievodală, unde a și fost înmormântat el, apoi fiul său Lațcu și alți voievozi de după acesta²¹. Adică, deja sub Bogdan I Suceava, dar și Siretul aflat în vecinătate, unde și-a avut reședința fiul lui Bogdan I, pretinsa “Valahie nordică”, făcea parte din Țara Moldovei. Apoi, și ceea ce au scris soții Eșanu se referă nu la tema imăginatei Valahii, ci la deosebirea ulterioară a Moldovei în Țara de Sus și Țara de Jos, fără a o identifica pe prima cu inventata Valahie nordică. Căci, după cum se știe, din Țara de Sus făcea parte și acea zonă, care a fost leagănul voievodatului Moldovei și de unde a pornit procesul extinderii teritoriale și a numelui oficial de Țara Moldovei²².

S-ar părea, astfel, că subiectul *Valahiei nordice* s-a consumat, ca fiind lipsit de orice teme, ceea ce mi-ar permite și mie să-l abandonez. Dar iată că D.Dragnev mai invocă și în *adendă* părerea lui Liviu Pilat cum că voievodatul Valahiei nordice i-ar fi fost acordat lui Petru Mușatinul în calitate de *fief* de către regale Poloniei, cu acazia recunoașterii, în 1387, a suzeranității acestuia de către voievodul menționat²³. O opinie mai bizară decât aceasta este greu de imaginat. Conform autorului în cauză, faptul ar fi avut la temelie pretențiile regelui polon de moștenitor asupra Rusiei Haliciene, ce-ea ce ar fi însemnat că pretinsa *Valahie nordică* ar fi ținut de acest cnezat rusesc, ajuns în stăpânirea Coroanei polone. Liviu Pilat încearcă să invoce și dovezi documentare, care, așa cum se desprinde din context, sunt acceptate și de D. Dragnev, fără însă a face vreo referire concretă la ele. Luându-le pe

²¹ Mircea Păcurariu. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Chișinău: Știința, 1993, p.106-107.

²² Pavel Parasca. *Formarea granițelor istorice ale Țării Moldovei*. În: „ULIM. Analele științifice”. Istorie. Vol.1, 2000, p.35-42. Aici, de altfel, cu notele de rigoare și referire la opiniile altor autori, am scris, în măsura necesarului, și despre voievodatul de la Suceava-Rădăuți, pe care autorul nostru îl prezintă ca ceva abia descoperit. Numai că eu nu am găsit nici un motiv pentru a inventa în baza lui o oarecare Valahie nordică.

²³ Liviu Pilat. *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Noldova (sec.XIV-XVI)*. Iași, 2008, p.63.

rând, să vedem ce conținea concret actul de vasalitate al lui Petru I Mușatinul față de regale Poloniei din 26 septembrie 1387.

Nu trebuie să fii mare specialis în ale lingvisticii pentru a observa că în actul respectiv, mai degrabă din vina celor ce au tradus documentul în limba română,²⁴ s-a comis o greșeală de punctuație, punându-se o virgulă (unica) după sintagma *terram nostram* și despărțindu-se prin acest semn ceea ce urmează în continuare: „Valahie castra ceteraque dominia”, fără a se mai pune și alte virguli, absolut necesare cel puțin între *castra* și *ceteraque dominia*²⁵. Ar urma că virgula trebuia să urmeze după numele țării și nu înaintea lui. Ar fi vorba, astfel de țara noastră Valahia, cu cetățile și alte stăpâniri, și nu de o țară abstracă, sub care s-ar înțelege Moldova, în timp ce Valahia s-ar prezenta anume în sensul pe care și-l doresc acei interesați în a vedea în ea ceva deosebit de Țara Moldovei. Realitatea se desprinde cum nu se poate de bine din scrisoarea boierilor care îl însoțeau pe domnul lor și îi confirmau omagiul. În document se indică clar că domnul în cauză aducea în supușenie *poporul și țara sa, Valahia cu cetățile și celelalte stăpâniri*, boierii făcând același lucru din numele lor și al tuturor *celorlalți pământeni ai țării Valahia*²⁶.

Concluzia este pe deplin confirmată și de alte documente similare, depuse în mâna regelui polon de unii domni ulteriori ai Moldovei. La 5 ianuarie 1393, Roman I, aflându-se la Suceava, semna o scrisoare, adresată aceluiași rege al Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, căruia îi promitea supunere vasalică. Întitulându-se *voievod moldovenesc*, el se prezenta ca *moștenitor (дѣдичь) al întregii Țări Volohe de la munte și până la țărmul mării*, fără a lăsa să se observe vreo deosebire regională în acest spațiu. El se referea și la acordul deplin al slugitorilor săi, boierilor (panilor) și al *întregii Țări Volohe*²⁷. Că numele Țara Volohe în varanta lingvistică est-slavă este identic cu numele *Valahia* din sursele de

²⁴ Asupra acestui fapt țin cont de o observație verbală făcută mie de A.Eșanu cu ocazia lecturării variantei publicate anterior al prezentei scrieri, pentru care îi mulțumesc, căci așa nuanțe îmi lipseau în cunoștințele mele la vremea respectivă

²⁵ Mihai Costăchescu. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol. II. Iași, 1932, p.599.

²⁶ Ibid., p.601(text latin), 602 (traducere românească de M. Costăchescu, care identifică fără rezerve, așa cum și este corect, numele *Valahia* cu cel de *Moldova*).

²⁷ Ibid., p.607(originalul latin al documentului), 608 (traducere românească).

limbă latină, cred că nu trezește îndoieli. Și dacă e așa, atunci identitatea ei deplină cu Țara Moldovei este demonstrată documentar din actele interne ale lui Roman I. În ele, întinderea Țării Moldovei este redată întocmai ca și în scrisoarea menționată: „de la munte până la mare”²⁸. Astfel, și acest domn al Moldovei, nu oferă motive pentru speculații fără noimă la subiectul Valahiei, care nu era alta decât Țara Moldovei. Iar Ștefan I, care recunoștea singur că își datora scaunul susținerii din partea lui Vladislav Jagiello, scria că s-a înscăunat în Țara Moldovei²⁹ și nu în Valahia, cum ar fi trebuit în cazul când ar fi fost vorba despre o pretinsă Valahie nordică, care ar fi avut vreo legătură cu cnezatul de Halici și le-ar fi fost acordată voievozilor moldoveni cu titlul de *fief*.

Se observă o situație care nu poate să nu dea de gândit celor ce sunt interesați în a reconstitui cât mai aproape de adevăr situațiile istorice care nu totdeauna sunt asigurate cu o bază documentară satisfăcătoare. Denumirea de *Valahia* și diversele derivate ale ei, sunt folosite în izvoarele istorice străine sau în actele domnilor moldoveni adresate suveranilor străini, cel mai frecvent regelui Poloniei, în timp ce în izvoarele interne figurează fără abateri numele de *Țara Moldovei*. S-ar explica această situație prin faptul că prima denumire era cunoscută străinilor mult înaintea formării voievoatului Moldovei și extinderii granițelor acestuia până la Nistru și Marea Neagră, adică până la suprapunerea numelui oficial de *Țara Moldovei* ca denumire politică a statului, peste numele etnic de *Valahia/Țara Volohă*, care indica asupra apartenențe etnice românești a populației de aici. Și pentru a nu admite confuzii în raporturile cu străinii, în cazul concret cu regele Poloniei, cei doi voievozi ai Moldovei, implicați în raporturile de vasalitate-suzeranitate cu vecinul de la nord, foloseau în actele adresate lui numele obișnuit în Polonia. Doar începând cu domnia lui Alexandru cel Bun, în raporturile cu autoritățile regale polone nu este folosită o altă denumire a țării decât cea de *Țara Moldovei*.

În încheierea disputelor în jurul subiectelor luate în dezbatere în legătură cu cel de-al doilea studiu din volumul publicat de Demir

²⁸ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Vol. I. Întocmit de C.Cihodaru, I.Caproșu și L.Șimanschi. București: Editura Academiei, 1975, p.3-6 (doc.nr.2-4).

²⁹ Mihai Costăchescu. *Op. cit.*, p.612, 613.

Dragnev, se impune ca necesar încă un document din 13 decembrie 1433, care ține de speculatul nume *Valahia* și de concluziile care sunt posibile în baza lui. Este vorba nu doar despre unul dintre cele mai desfășurate documente care se referă la relațiile de vasalitate-suzeranitate dintre Moldova și Regatul Poloniei, ci și o sursă documentară care permite o retrospectivă a unor situații din timpul emiterii acestui document către anul 1387, când Petru I Mușatin a recunoscut pentru prima oară suzeranitatea regelui și Coroanei polone. Astfel, ca răspuns la recunoașterea reciprocă a aflării în scaunul țării a lui Ștefan al II-lea de către regele Vladislav al II-lea Jagiello și respectiv a suzeranității acestuia de către noul voievod moldovean, suzeranul polon emitea pe numele lui Ștefan o diplomă „spre întărirea primelor noastre cărți, cum le-am fost dat lui Petru, Roman, Ștefan și Alexandru, voievozi ai Țării Moldovei, și le-am ținut cărțile noastre și niciodată nu le-am călcat”. În continuare, regele îi confirmă dreptul vasalului său moldav de stăpânire asupra “întregii Țări Volohe, în toate granițele ei, așa precum au săpânit-o înaintașii lui și după cum este scris în cele dintâi cărți”. Important este de precizat că Țara Volohă se despărțea de Țara Rusească a regelui poloniei prin ținutul unde erau situate orașele Țețina și Hmieliov, adică prin Țara Șipenițului³⁰. Documentul, astfel, nu lasă teren nici pentru a inventa o Valahie nordică, nici pentru a vedea vreo dependență a acesteia de cnezatul de Halici, cum încearcă să demonstreze Liviu Pilat și cum acceptă D. Dragnev (p.76).

Ar mai rămâne de clarificat poate „oscilația Patriarhiei ecumenice între *Maurovlahia*, *Ruso-vlahia*, pentru a se opri la forma *Moldovlahia* (subl. autorului)”, ceea ce ar justifica, parcă, cons-tatarea datorată lui L.Pilat despre un spațiu politic legat de regatul Ungariei și altul legat de Halici (p.75)³¹. Subiectului acestei “oscilații” i-am consacrat ceva loc într-un studiu al meu, publicat un deceniu mai înainte decât volumul lui D.Dragnev. În el am ajuns la concluzia că, cu excepția doar a primei denumiri, următoarele două, nu sunt creațiuni ale Cancelariei patriarhale, ci au fost preluate din demersurile venite la Constantinopol din partea lui

³⁰ Ibid., p.660-661 (originalul în l. slavonă), 661-662 (traducerea nu totdeauna coerentă în l. română).

³¹ Liviu Pilat. *Op. cit.*, p.67.

Ștefan I, apoi a lui Alexandru cel Bun, la chiar începutul domniei acestuia din urmă. În primul caz, voievodul moldovean, adus în scaun de regele Poloniei și supus prea aplecat acestuia, opta pentru menținerea bisericii țării sale în subordinea Mitropoliei Rusiei Mici cu sediul la Halici, care, la rândul-i, era subordonată politic Coroanei și regelui Poloniei, astel încercându-se și modificarea denumirii bisericesti a Moldovei, imprimându-i o denumire dublă care să-i reproducă individualitatea ei ca țară cu numele de Valahia obișnuit în Polonia dar subordonată bisericeste Mitropoliei Rusiei Mici. Alexandru cel Bun, însă, venit în scaun cu vădite sentimente antipolone, a promovat denumirea de Moldovlahia, imprimându-i mitropoliei, așa cum și era natural, același nume ca și cel oficial al țării sale³².

Sigur că ambii autori citați mai sus pot să-și aibă opiniile lor. Totodată, însă, D.Dragnev, care atât în studiu, cât și în *adendă*, pune accentul pe considerațiunile istoriografice sau pe probleme controversate, nu ar fi trebuit să treacă pe lângă cele scrise de mine, cu atât mai mult că numele meu, fie direct sau în formula camuflată de „unii istorici”, este folosit cam de tot atâtea ori cât numele celorlalți istorici citați, luați împreună. De ce oare? Răspunsul meu la întrebare se subînțelege și nu-l voi concretiza, dar denunț interesul autorului studiului luat în dezbatere de a se pretinde purtător al adevărului științific în ultima instanță. Căci pentru aceasta domnia sa mai are mult de lucru. În primul rând, vorba ar fi de necesitatea stringentă de a cunoaște și izvoarele istorice la temă și nu doar opiniile unor istorici, oricât de puternică nu ar fi capacitatea de a le specula.

În ceea ce privește alte studii înmănușiate de D.Dragnev în volumul asupra căruia m-am aplecat în cele de față, ele întrunesc într-adevăr mai multe abordări cu titlul de cercetări proprii ale auto-rului, cum este cazul celui de-al doilea capitol intitulat *Epoca Ștefaniană (Aspecte din viața politică și culturală)*. Numai că și aici, introducând un prim și destul de voluminos studiu (p. 88-101), consacrat preliminarilor instaurării domniei lui Ștefan cel Mare, autorul nu face decât să prezinte o simplă trecere în revistă a istoriei Moldovei după moartea lui

³² Pavel Parasca. *La obârșia Mitropoliei Țării Moldovei*. Chișinău: Prut Internațional, 2002, p.22-23 și *passim*.

Alexandru cel Bun (1 ianuarie 1432) și până la 12 aprilie 1457, ceea ce, cu excepția discuțiilor istoriografice privind genealogia marelui domn moldovean, se aseamănă cu un modest excurs istoric, care nu aduce nimic nou la subiectele deja demult cunoscute, predominând și aici, ca și în studiile precedente, prezentarea istoriografică în detrimentul cercetării care nu poate lipsi dintr-un studiu științific. Nu mă implic în discuția autorului cu alți istorici privind condițiile înscăunării în Țara Românească a lui Vlad Țepeș (anul 1456), deși argumentele aduse în favoarea auspiciilor otomane în acest eveniment, invocate de Constantin A. Stoide, sunt mai cu pondere decât argumentele contra. Autorul pledează și el pentru colaborarea lui Vlad Țepeș cu Iancu de Hunedoara, care l-ar și fi susținut pe noul domn muntean în obținerea domniei. Numai că argumentele invocate, cunoscute și folosite de toți acei care împărtășesc ideea de mai sus, nu sunt atât de sigure și categorice cum se interpretează (p.98-99). Respingând, astfel, opinia lui Constantin Stoide, care a demonstrat că o colaborare dintre Vlad Țepeș și Iancu de Hunedoara nu era posibilă și din cauza că acesta, intervenind militar în 1447 în Țara Românească, în evidenta tentativă de a și-o înstăpâni, a ordonat executarea lui Vlad Dracul, adică a tatălui lui Vlad Țepeș, și a fratelui acestuia Mircea, astfel că noul domn muntean s-a urcat în scaun nu doar fără ajutorul lui Iancu de Hunedoara ci chiar contrar voinței acestuia. Nu este locul să invoc aici și alte argumente acceptabile aduse întru fundamentarea concluziilor sale de Constantin Stoide³³.

În continuare, incluzându-mi iarăși numele în tenebroasa formulă “unii istorici”, autorul atenți-onează asupra faptului că aceștia, adică eu, “în contextul opiniilor lansate de C.Stoide ... au propus să se meargă mai departe și să se ia în calcul prezența factorului turcesc în organizarea campaniei lui Ștefan cel Mare pentru dobândirea scaunului domnesc” din Moldova, acest factor fiind „dedus din ipoteza că dacă însuși Vlad Țepeș a obținut domnia cu spriginul otoman, apoi Ștefan cel Mare, fiind susținut de domnul muntean, nu putea să nu aibă acceptul sultanului de a prelua domnia în Moldova”. Din argumentele invocate de mine întru

³³ Constantin A.Stoide. *A doua domnie a lui Vlad Țepeș. Luptele pentru ocuparea tronului și consolidarea domniei (1456-1458)*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”, XXIII, 1986, p.112-120 (passim).

fundamentarea opiniilor citate, autorul se referă însă numai la tratatul lui Ștefan cel Mare cu sultanul Mehmed al II-lea din 1481, care ar invoca doar niște “îndatoriri sluguitoare și obiceiuri fixate prin firman” (p. 99), fără, însă, a face vreo trimitere la textul documentului propriu-zis și nici la vreo lucrare unde el a fost folosit – mărturie că D.Dragnev nu a găsit necesar să lectureze barem documentul în cauză. Cu toate acestea, încercând totuși să-mi respingă opinia, domnia sa se vede nevoit să recunoască și el că Ștefan cel Mare a intrat în contact cu otomanii, dar că lui i s-ar fi cerut doar “răscumpărarea păcii”. Dar care pace trebuia răscumpărată, dacă această răscumpărare se făcuse deja de Petru Aron? Vasăzică în urma izgonirii acestuia ar fi intervenit o nouă stare de război? Așa ceva însă nu se desprinde din textul tratatului invocat din 1481. Neacceptând “concluziile exagerate ale unor istorici, care insistau că întronarea lui Ștefan cel Mare în Moldova ar fi fost o parte componentă a planului lui Iancu de Hunroara de a crea un „front comun antiotoman”, D.Dragnev nu consideră, însă, ca fiind argumentată nici opinia că Ștefan cel Mare ar fi ocupat tronul de la Suceava cu “știrea și asentimentul lui Mehmed al II-lea” (p.100). “Îndatorările” lui, care decurg din tratatul din 1481, sunt considerate de autor ca fiind nu alceva, „decât o fixare a angajamentelor luate de Ștefan cel Mare la începutul domniei sale în conformitate cu actul “închinării de la Vaslui” din 1456 (p. 99), când Petru Aron se angaja ca tribut ar fi trebuit să fie stabilită fără contacte dintre părți? Apoi, și tratatul din 1481 se referă fără echivocuri la începutul domniei lui Ștefan cel Mare, suma tributului pe care el se angajase să o plătească lui Mehmed al II-lea fiind de 3000 de galbeni³⁴, spre deosebire de angajamentul lui Petru Aron de a plăti 2000 de galbeni³⁵. Astfel, nu justific eforturile lui D.Dragnev de a-mi respinge opinia, care mai are la bază și alte argumente și sugestii, pe care domnia sa le trece pur și simplu cu vederea. Ca urmare, nu văd

³⁴ Ștefan S. Gorovei. *Moldova în „Casa Păcii”*. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații modo-otomane. În: “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D. Xenopol”, XVII. Iași, 1980, p. 641-642.

³⁵ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Vol.II (1449-1486)*. Întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache. București: Editura Academiei, 1976, p. 85-86 (textul slavon al originalului), 86-87 (traducere românească).

motive nici pentru a schimba ceva în privința condițiilor externe, inclusiv factorul otoman, în care a obținut domnia Moldovei Ștefan cel Mare.

Părăsesc aici recenzarea parțială a volumului recent apărut al lui Demir Dragnev, și nu din cauza că nu aș fi avut ce spune și pe marginea studiilor ulterioare și *adendelor* care le însoțesc, ci din simplul motiv că acestea au la bază mai multe studii/investigații ale autorului nu doar în plan istoriografic și care nu țin nemijlocit de interesele mele de cercetare. Unde mai pui, că și volumul textual al prezentei analize s-a cam întins și nu vreau ca el să fie și mai mare, nemavorbind de temerea ca nu cumva să fiu învinuit de partizanat. Totuși îmi închei intervenția nu înainte de a menționa o impresie neplăcută care se lasă observată fără dificultate în eforturile autorului de a-mi minimaliza, dacă nu chiar de a-mi substitui cele obținute de mine în cercetarea problemei fopmării statului medieval românesc de la răsărit de Carpați și de a inocula cititorului impresia falsă că ar exista viziuni noi la acest subiect, viziuni care, odată îmbrățișate și de autorul volumului recenzat, ar aparține deja și domniei sale, printr-un simplu effort de speculații istotiografice și fără o analiză pertinentă a gradului de credibilitate a opiniilor împărtășite și, ceea ce este și mai grav, fără a implica dovezi documentare disponibile, care, fie că sunt neglijate conștient, fie că sunt ignorate. De aceste observații neplăcute autorul nu este și nu poate fi salvat de faptul că domnia sa le-a imprimat studiilor abordate o tentă istoriografică. Căci reproducând și îmbrățișând doar anumite opinii exis-tente în istoriografie, autorul este pur și simplu obligat să ia în dezbateră și temeiul documentar al unei interpretări sau altei. Istoricul care se aventurează într-un studiu istoriografic, fără a cunoaște temeiul documentar al cercetărilor supuse analizelor, riscă să rămână un cercetător de suprafață, chiar dacă ajunge în posesia unui impunător număr de publicații.

În ceea ce mă privește, nu pretind că opiniile și interpretările mele ar fi indiscutabile și irevo-cabile. Ele totuși se bazează pe anumite dovezi oferite de izvoarele istorice disponibile, și nu pe niș-te lucruri imaginate și argumentate prin amalgamarea opiniilor altor cercetători, fără a li se demons-tra și credibilitatea. La general, însă, lucrarea care m-a preocupat în cele de mai sus, în special în partea care mi-a captat atenția și pe care am supus-o analizei, poate fi considerată drept o mostră a practicilor de

introducere în istoriografie a unor opinii lipsite de temei dar cu pretenții de adevăr științific în ultima instanță, sperându-se la numele sonore ale celor ce le invocă. Este o practică care riscă să cauzeze grave consecințe, știindu-se că aceste nume sonore își au de regulă discipoli. Iar aceștia se văd pur și simplu obligați, cu sau fără destulă convingere, să împărtășească opiniile mentorilor, contribuind pe această cale la difuzarea și tiragarea unor neadevăruri, cărora, prin preluări pur mecanice, li se imprimă o aparență de credibilitate.

Generaizări

Cu toate că istoriografia formării celui de-al doilea ctat românesc medieval extracarpatic, care și-a adjudecat numele de Țara Moldovei, are o vârstă considerabilă, cu rădăcini evidente încă în scrierile cronicărești din secolele XV-XVII, ea nu numai că nu a reușit să depășească clișeul apariției voievodatului Moldovei în urma legendarului „descălecat” maramureșean al voievodului întemeietor Dragoș, ba a și dublat fenomenul prin invocarea unui alt „descălecat” maramureșean, atribuit lui Bogdan, voievodul românilor maramureșeni, trecerea căruia din Maramureș în Moldova este unica documentată și s-a produs la o dată apropiată sau chiar identică cu anul 1359, când, conform scrierilor lacunare din mai multe variante de cronică indugene, s-ar fi întâmplat întemeierea voievodatului moldovenesc de către Dragoș. În ciuda denunțării (Ștefan Ștefănescu) teoriei „descălecatului” și demonstrației (Alexandru Boldur) faptului că teoria în cauză, cu un puternic subtext politic și tendențios, a pătruns în istoriografia românească datorită preluării de către cronicarii moldoveni apoi și de către istoricii români a celor scrise de către cronicarul ungar din a doua jumătate a secolului XIV, Ioan de Târnave – autorul „descălecatului” maramureșan al Moldovei prin voievodul Bogdan, clișeul istoriografic menționat așa și a continuat să predomine în lucrările mai multor autori.

Ignorând indiscutabila influență a cronicisticii ungare asupra tradiției medievale a întemeierii Moldovei, istoricii români, începând încă cu cronicarul moldovean Nicolae Costin (sfârșitul secolului XVII-Începutul secolului XVIII), au interpretat scrierile cronicărești indigene despre întemeierea Moldovei prin voievodul Dragoș și cele ungare prin voievodul Bogdan, ca fiind izvoare deosebite, fără nici o legătură între ele, lansând în circuitul istoriografic teoria a două „descă-lecaturi” – primul prin Dragoș și altul prin Bogdan, ambii venind parcă din Maramureș. Deranjantă s-a pomenit doar apropierea, dacă nu chiar coincidența în timp a ambelor fenomene, ceea ce i-a făcut pe unii istorici, începând cu Dimitre Onciul și încheind cu Ștefan S. Gorovei, să caute posibilități de a distanța „descălecatul” lui Dragoș de anii '50 ai secolului al XIV-lea, recurgând la fundalul istoric pe care variantele

desfășurate ale narațiunii despre Dragoș (Cronica zisă *moldo-rusă*; *Letopisețul* lui Grigore Ureche cu *interpolările* lui Simion Dascălul și Misail Călugărul) și care plasează evenimentul întemeierii în contextual luptelor cu tătarii a unui oarecare rege al Ungariei pe nume Vladislav/Laslău. Neglijând numele acestuia, istoricii la care m-am referit, s-au oprit la luptele cu tătarii din primii ani ai domniei la Buda a lui Ludovic I de Anju (1342-1382), plasând și „descălecatul” lui Dragoș prin anul 1343 (D. Onciul) sau 1347 (Ștefan S. Gorovei).

În realitate, așa cum a demonstrat încă Alexandru D. Xenopol și cum au acceptat la fel și alți istorici (Șerban Papacoste, Ovidiu Pecican, Tudor Sălăgean și subsemnatul), fundalul istoric în cauză ține de domnia în Ungaria a regelui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), mai precis de anii 1283-1285, acesta fiind și primul rege de la Buda care, urmărind un grup de cumani fugari din Ungaria către tătarii, s-a pomenit și dincoace de Carpați, prin părțile moldovene. Urmează că și voievodatul lui Dragoș a luat ființă tot atunci, indiferent dacă întemeietorul lui a venit sau nu din Maramureș. Sigur că concomitant în spațiul est-carpatic existau și alte formațiuni similare, care pe parcurs și-au pierdut identitatea, fiind incluse în hotarele unice ale voievodatului moldovenesc cu numele oficial de Țara Moldovei, ceea ce a făcut ca și memoria istorică, păstrată în folclor până la începutul scrierilor cronicărești, să-i datoreze începuturile istorice ale statului medieval moldovenesc voievodatului întemeiat de Dragoș.

Nu încapem îndoielii că de origine maramureșeană a fost voievodul Bogdan, trecerea căruia din Maramureș în Moldova, unde a ajuns în fruntea țării, este documentată pentru o vreme anterioară datei de 2 februarie 1365, când regele Ludovic I constata nu doar fapta datorată acestuia, ci și izgonirea din Moldova a urmașilor lui Sas - cel de-al doilea voievod moldovean din cronicile indigene - , în frunte cu Balc, care se învrednicise deja de dregătoria de voievod al Maramureșului, mai fiind răsplătit, împreună cu alți trei frați ai săi, cu fostele proprietăți ale lui Bogdan din moșia Cuhea.

În ceea ce privește pretinsa origine maramureșeană a lui Dragoș, ea este mai mult decât problematică, dată fiind demonstrația că în realitate lui i s-a atribuit de către cronicari cele invocate de Ioan de

Târnave în legătură cu numele lui Bogdan. Și, deoarece acesta este indicat în cronicile moldovenești ca fiind al III-lea voievod, după Dragoș și Sas, fără a-i indica originea și fapta pusă în seama lui de cronicarul ungar, înseamnă că și pretinsul „descălecat” maramureșean al lui Dragoș nu este altceva decât o creațiune literară artificială, adică lipsită de orice temei istoric. În baza acestui fapt, lipsite de temei sunt căutările lui Dragoș ca întemeietor al voievodatului Moldovei printre purtătorii acestui nume din mediul nobiliar românesc din Maramureș, hotărâtoare în acest sens fiind constatarea făcută deja în istoriografie (Constantin Rezachevici), că niciunul dintre Dragoșii mara--mureșeni, cunoscuți documentar până acum, nu întrunește careva dovezi pentru a fi identificat cu Dragoș întemeietorul voievodatului Moldovei – davadă în plus a faptului că rolul atribuit lui de „descălecător” maramureșean al Țării Moldovei este o plăzmuire artificială în urma alipirii la numele său a „descălecatului” lui Bogdan din scrierea lui Ioan de Târnave.

În ceea ce-l privește pe Bogdan, el a ajuns în fruntea Moldovei, existente deja ca țară, în consecința mișcării împotriva tentativelor autorităților regale de la Buda de a-și impune autoritatea suzerană, care s-a produs în anul 1359 dar a durat și ceva timp după această dată, soldându-se cu recunoașterea de către Ludovic I a eșecului total al eforturilor sale și desemnarea nevoită a sa cu existența statală a țării Moldovei (2 februarie 1365).

Artificiale se prezintă a fi și interpretările voievodatului Moldovei de la mijlocul secolului al XIV-lea ca fiind o provincie a Regatului Ungariei, dobândită pe calea cuceririlor și considerată ca atare în baza dreptului de cucerire ((Ion Eremia). Căci despre atare cuceriri nu există informații istorice, iar aceste pretenții erau deduse din pretinsa stăpânire a regilor Ungariei asupra Cumaniei, în care se subânțelegea și spațiul de la răsărit de Carpați și care, încă din 1233, a ajuns să figureze în titlulul oficial al regilor de la Buda. Faptul explică și lipsa Țării Moldovei din titulatura acestor regi, care, inoculând neadevăruri, prezentau lucrurile astfel de parcă fosta Cumanie și-ar fi pierdut acest nume în favoarea celui de Valahia ca nume comun pentru Țara Românească și Țara Moldovei, în urma repopulării ei cu valahi, adică români.

Mai mult decât absurdă se prezintă contrapunerea termenului *țară* și a celui de *regat*, pentru a-i nega Țării Moldovei din vremea respectivă calitatea de stat, întrevăzută doar după fapta lui Bogdan, când Ioan de Târnave o numește *regat* (Ion Eremia). Afirmția se prezintă a fi forțată nu doar prin faptul că, pe această cale constituirea statală a Moldovei medievale este încagrată în schema tendențioasă a lui Ioan de Târnave, menită anume să fortifice pretențiile monarhilor Ungariei de stăpânire asupra Moldovei, ci mai ales prin realitatea cunoscută că ambele state românești extracarpătice s-au numit oficial *țări* pe întreaga durată a existenței lor ca *state*. Termenul *regat* îndică asupra formei de organizare a statului în frunte cu un *rege*, tot așa cum termenul *voievodat* indică asupra organizării puterii în frunte cu un *voievod*, cum se lasă observant în cazul Țării Românești și Țării Moldovei până în domniile lui Mircea cel Bătrân și, respecti, a lui Roman I, pentru ca ulterior să se afirme *domnia* (slavonește *zocnodapcmbo* sau *zocnodcmbo*) în frunte cu un *domn* (*zocnodapb*), statul propriu-zis continuând a se numi oficial *țară*.

Sigur că abaterea de la schemele dominante încă în istoriografie privind reconstituirea proce-sului formării Țării Moldovei ca stat, necesită nu doar abandonarea orgoliilor din partea unor isto-rici cu renume și renunțarea lor la pretențiile de a stăpâni adevărul în ultima instanță, ci și noi inves-tigații ale realităților social-economice și politice din perioada mult anterioară mijlocului secolului al XIV-lea, așa cum se prezintă cercetările cu adevărat fundamentale ale lui Victor Spinei, cu condiția evidentă de a se renunța la reconstituirea acestor realități printr-o paralelă cu cele din Mara-mureșul vecin (Radu Popa). Căci identitatea românească a locuitorilor de o parte și alta a Carpaților presupune și o omogeneitate în evoluția organizării sociale și politice în ambele situații. O trans-plantare mecanică a celor de dincolo de Carpați în spațiul de dincoace de ei este, la părerea mea, contraproductivă și contraindicată, mai ales când se insistă asupra trecerii în Moldova a elementelor feudale și a elitei conducătoare, ceea ce lasă o impresie nedorită, dacă ne gândim la impresia oarecum dezonorantă care se întrezărește în subtext față de cei de pe loc.

Perpetuarea teoriei „descălecatului” doar sub pretextul că el ar demonstra unitatea românească de pe ambele versante ale Carpaților

Orientali nu este nici ea justificată, căci unitatea în cauză este demonstrată cu lux de amănunte în baza unor izvoare sigure și arhicunoscute pentru întreaga durată istorică de până la formarea statului unitar al României moderne, astfel că nici nu găsesc de cuviință să mai insist și asupra acestui subiect.

Artificiale mi se prezintă a fi și discuțiile inițiate acum câteva decenii privind continuitatea di-nastică în Moldova, de la Bogdan I și până la Petru I Mușatin și urmașii acestuia în scaunul domnesc al Moldovei. Analiza pertinentă a izvoarelor istorice folosite pentru a demonstra existența acestei continuități, m-a convins de lipsa totală de temei pentru o atare abordare și rezolvare a problemei, astfel că nu am descoperit nici un motiv pentru a privi lucrurile altfel decât cum lasă să se înțeleagă din scrierile cronicărești interne despre o schimbare a familiilor domnitoare din Mol-dova la moartea fără urmași a lui Lațcu (1373), fiul lui Bogdan I, și înscănarea lui Petru I, care a întemeiat cu adevărat o nouă dinastie a Mușatinilor, deși numele acesteia nu a fost exteriorizat de niciunul dintre cei ce au urmat ulterior în domnia țării. Mai mult chiar, schimbarea în cauză s-ar fi produs în consecința unui *interregn* de 2-3 ani și a concurenței pentru tron dintre diferite grupări boierești. În avelași context, se pare că și central de reședință a domnilor a fost trecut de la Siret la Suceava, concomitant cu introducerea unui nou însemn heraldic central în stema țării – *capul de bour* -, astfel că și vânătoarea de bour atribuită de cronicari lui Dragoș ar fi stat la baza însemnului respectiv ca element central al stemei de familie a Mușatinilor, perpetuându-se datorită continuității aceste dinastii în fruntea țării pe durata a circa două secole ulterioare.

Domnia lui Petru I Mușatin s-a remarcat prin încheierea procesului formării granițelor istorice ale Țării Moldovei, hotărâtoare în acest sens fiind extinderea autorității domnului de la Suceava asupra părții de sud-sud-est a spațiului carpato-nistrean, ceea ce a pus începutul deosebirii a două părți ale Țării Moldovei: *Țara de Sus* (voievodatul propriu-zis al Moldovei în hotarul atins de către el la mijlocul secolului al XIV-lea) și *Țara de Jos* (fostele stăpâniri tătare de până prin 1369, cu Orheiul Vechi, Costești și Cetatea Albă, organizate ulterior într-o stăpânire a unui oarecare Constantin, contemporan al lui Petru I

Mușatin). Aceste două subdiviziuni teritoriale și-au găsit o reprezentare heraldică în cele două cartiere de pe reversal monedelor emise de Petru I Mușatin: unul cu 3-4 *fascii*, iar altul cu *flori de crin*. Astfel, s-a încheiat îndelungatul process al formării statului unitar Țara Moldovei în hatarele sale istorice dintre Carpați, Nistru și țărmul Mării Negre. Faptul s-ar fi definitivat către toamna anului 1387, când în hotarul Țării Moldovei a fost inclusă și o parte din teritoriul controlat până atunci de unguri de la Curbura Carpaților (așa-zisul „culoar unguresc”). Noile hotare istorice ale Țării Moldove și-au primit și o legitimare internațională în cadrul recunoașterii de către Petru I Mușatin a suzeranității Coroanei polone și a deținătorilor acesteia (26 septembrie 1387)

Généralisations

Bien que l’historiographie de la formation du deuxième Etat médiéval roumain extracarpatique, connu sous le nom de *Pays Moldave*, aie un âge considérable avec des racines encore dans les écrits chronographiques des XVe – XVIIe siècles, elle n’a pas réussi non seulement à dépasser le cliché de l’apparition de cet Etat à la suite d’une légendaire „descente” de Maramureș du voïvode fondateur Dragoș, mais a fait même doubler le phénomène, invocand aussi la „descente” du même Maramureș, due au chroniqueur hongrois Ioan de Tyrnava et attribuée au voïvode des Roumains de ce district-là, Bogdan, dont la venue en Moldova est un fait documenté, donc réel, et s’était produite si non en 1359, alors a une date proche de cette année. Mais, à la même date, les chroniques indigènes placent la „descente” du même district de Dragoș, présenté en tant que fondateure de l’Etat, tandis qu’au règne de Bogdan elles réservent seulement la troisième place, après Dragoș et son fils Sas, ce que demontre une frappante discordance et impose la nécessité de l’éclaircir.

En dépit de la dénonciation faite par Ștefan Ștefănescu à la théorie de la „descente” et la démonstration due à Alexandre Boldur du sous-texte idéologique de cette théorie comme étant une création tendentueuse du chroniqueur hongrois, elle continue a être spéculée dans l’historiografie roumaine jusqu’au présent, sans qu’on observe l’influ-

ence des chroniques hongroises sur les écrits chronographiques indigènes, étant connue le fait que l'oeuvre de Ioan de Tyrnava fut achevée encore à la fin du XIVe siècle, tandis qu'en Moldavie les premières écritures chronographiques datent de la deuxième moitié si non de la fin du XVe siècle, ou même du début du siècle suivant. A partir encore du chroniqueur moldave Nicolas Costin (fin XVIIe – début XVIIIe siècles) on a commencé à interpréter le récit de la fondation de la Moldavie par Dragoș des cronques indigènes et celui des chroniques hongroises avec Bogdan en tant que protagoniste, comme étant des sources narratives tout à fait indépendantes et sans aucune teneur. Ultérieurement, surtout à partir de la fin du XIXe siècle, l'idée de la double „descente”/fondation de l'Etat de Moldavie, toutes les deux venant de Maramureș, devenait la seule à préoccuper l'attention des chercheurs. Ce que dérangeait, était seulement l'approche ou même la coïncidence des dates auxquelles auraient se produire les deux phénomènes.

A la recherche de l'issue de cette situation, on a observé le fond historique sur lequel les chroniqueurs moldaves projetaient la „descente” de Dragoș. Il s'agit d'une variante développée du récit sur Dragoș, offerte par la chronique indigène dite *moldo-russe*, ainsi que par celle de Grigore Ureche et de ses interpolateurs Simion Dascal et Misail Călugăr. Selon ses sources, la fondation du voïvodat moldave par Dragoș c'était produite au contexte et à la suite des luttes avec les Tatares d'un certain roi de Hongrie, au nom Vladislav/Laslău. Le premier qui s'est penché sur ce sujet, D.Onciul, a ignoré tout de même ce nom et a tenté de l'identifier avec Ludovic (Louis) Ier, au début du règne duquel (1342-1382) les Hongrois étaient vraiment engagés dans des luttes avec les Tatares. En conséquence, l'historien mentionné plaçait l'action de Dragoș en 1343. Cette identification du problématique roi hongrois a été acceptée par d'autres auteurs, dernièrement par Ștefan S. Gorovei, qui insiste tout de même sur une autre date - 1347.

En réalité, selon la démonstration faite encore par A.D.Xenopol et acceptée également par certains autres historiens de nos jours (Șerban Papacostea, Ovidiu Pecican, Tudor Sălăgean et le soussigné), le fond historique en cause tient du règne en Hongrie de Ladislas IVème, surnommé „le Couman” (1272-1290), plus précisément des années 1283-

1285. Celui-ci, s'étant engagé dans une action de poursuite d'un groupe de Coumans transfuges, en vue de les retourner en Hongrie, c'était aperçu „aux confins des Tatars”, donc du côté est des Carpates, dans les endroits molaves. Il suit ainsi que le voïvodat de Dragoș a été fondé aussi en ce temps-là, indifféremment s'il soit venu de Maramureș ou non. Il y existait, bien sûr, aussi d'autres formations similaires qui, chemin faisant, avaient perdu leur identité, étant incluses dans les frontières uniques du voïvodat de Moldavie, ce qui a fait que dans la mémoire historique indigène soit perpétué non seulement la tradition de la fondation du voïvodat de Dragoș, mais aussi le nom officiel de cette formation – *le Pays Moldave*.

Originaire de Maramureș était, sans aucune doute, Bogdan, dont la „descente” en Moldavie, où il s'est placé à la tête de ce pays, est documentée pour quelque temps avant le 2 février 1365, date à laquelle le roi de Hongrie Ludovic (Louis) Ier, constatait non seulement ce fait, mais aussi l'éloignement de la Moldavie des successeurs de Sas – le deuxième voïvode moldave indiqué dans les chroniques du pays comme successeur et fils de Dragoș -, avec Balç à sa tête, qui avait déjà bénéficié de la dignité de voïvode de Maramureș et était récompensé, de même que ses frères, par les possessions de Bogdan du domaine Cuhă.

En ce qui concerne la prétendue origine maramureșienne de Dragoș, elle n'est que problématique, étant donnée la démonstration qu'en réalité cette origine est due aux chroniqueurs moldaves qui ont attaché à son nom la narration de Jean de Tyrnava consacrée au voïvode Bogdan qui, à son tour, a été frustré de son action dans les chroniques moldaves et indiqué seulement le troisième dans la liste des princes du pays, après Dragoș et Sas. En conséquence, la prétendue „descente” maramureșienne de Dragoș ne se présente autrement qu'une création littéraire, dépourvue de tout support historique.

Ainsi, sont vaines les efforts en vue d'identifier Dragoș, en tant que fondateur du voïvodat de Moldavie, parmi les porteurs du même nom des nobles roumains de Maramureș, décivés dans ce sens étant la constatation faite déjà en historiographie (Constantin Rézachévicz), qu'aucun des Dragoș documentés à ce temps-là à Maramureș,

n'accumule pas d'arguments pour être identifié avec le fondateur du voïvodat moldave – preuve de plus, sinon décisive, que le rôle attribué à lui de „descenteure” maramurécien n'est qu'une création artificielle due au collage à son nom de la `descente” de Bogdan de la chronique hongroise de Jean de Tyrnava.

En ce que concerne Bogdan, il venait à la tête de Moldavie, qui existait déjà comme formation étatique, à la suite d'un mouvement des indigènes contre les tentative des autorités royales de Buda de s'imposer en tant que suzeraines, qui s'était produite en 1359 mais qui continuait encore quelques temps après, pour triompher par la reconnaissance de la part de Ludovic (Louis) Ier de l'échec total de ses efforts, étant forcé de se résigner avec l'indépendance du Pays Moldave.

Artificielles se présentent aussi les interprétations du voïvodat de Moldavie du milieu du XIVième siècle comme étant une province du Royaume de Hongrie, obtenue à la suite d'une conquête et considérée comme telle à la base du droit de conquereur (Ion Eremia). Car, à ce sujet il n'y existe pas d'informations historiques, au temps que les prétentions de la part des autorités hongroises étaient déduites de la prétendue suprématie des rois de Hongrie sur la Coumanie, conçue comme couvrant tout l'espace de l'est des Carpates et incluse dans le titre officiel des rois de Buda à partir encore de 1233. Le fait explique également le motif de l'absence dans les titres des possesseurs de la Couronne Hongroise du Pays Moldave, ceux-ci inoculant des inadvertences comme si la Cumanie, habitée bien sûr par les Coumans, aient perdu son nom à la suite de la répopulation de ces endroits par les Roumains (Valaques) et le remplacement de ce nom par celui de Valachie, sur les deux parties de laquelle s'étant constituées les deux Principautés Roumaines: au sud des Carpates *la Valachie* proprement dite (*le Pays Roumain/Țara Românească*), et à l'est de cette montagne *le Pays Moldave*.

Plus qu'absurde semble être le traitement en opposition des termes *pays* (*terra/țară*) et *royauté* (*regnum*), pour nier simplement la qualité étatique de la Moldavie d'avant la venue de Bogdan et après laquelle Jean de Tyrnava lui attribue le qualificatif de *regnum* (*royauté*). Ce traitement est trop forcé et ne fait que poursuivre le schéma

tendentieux de Jean de Tyrnava, destiné justement à fortifier le terrain des prétentions des monarques de la Hongrie de domination sur la Moldavie. En général, les discussions à ce sujet sont pourvues de motifs, étant connu le fait que le terme *pays* s'était perpétué dans les titres officiels des toutes les deux Principautés Romaines. Le terme *regnum*, à son tour, utilisé par le chroniqueur hongrois mais absent dans la pratique des deux Principautés Romaines, indique le régime politique d'un Etat avec un roi à sa tête, au temps que les chefs des Pays Roumains se nommaient *domni* (du latin *dominus*, avec l'échivalent en slave *zocnodapъ*) ainsi que le synonyme roumain du terme *regnum* était celui de *domnié* (*domination*), avec l'échivalent slav *zocnodapcmbo*. Il s'impose, ainsi, la nécessité obligatoire d'abandonner le traitement en opposition des termes *pays* (*terra*) et *regnum* (*royauté*), dans les Principautés Roumaines le premier étant le synonyme incontestable du terme *Etat*.

On ne doute pas qu'une éventuelle déviation du schéma encore dominant en historiographie du problème de la formation de l'Etat qui s'avait approprié le nom de Pays Moldave, nécessite non seulement l'abandon des orgueils et des prétentions de la part de ceux qui se veulent être les porteurs de la vérité scientifique absolue, mais aussi des nouvelles recherches visant les sujets affiliés au problème mentionné, à la manière propre à Victor Spinei – l'auteur le plus versé dans tout le complexe thématique de l'histoire de l'espace de l'est des Carpates au XIe – XIVe siècles. Assez de raisons il y a aussi pour renoncer à la théorie de la „descente” en général et concrètement à celle de Maramureș, car les sources historiques ne la confirment pas, en réalité s'étant produit un collage du récit de Jean de Tyrnava visant le voïvode Bogdan et de la tradition folklorique indigène qui apprécie en tant que fondateur du pays le voïvode Dragoș.

Aussi artificielles se présentent les discussions initiées (:tefan S.Gorovei, Constantin Rézachévici et certains autres auteurs qui partagent ces efforts sans entreprendre des propres investigations), il y a quelque temps, au tour de la continuité dynastique en Moldavie, depuis Bogdan et jusqu'aux règnes de Pierre Ier et de ses successeurs. L'analyse pertinente des sources historiques utilisées pour argumenter cette continuité imaginaire, offre la conviction contraire et incline la crédibilité

indiscutable vers les écries des chroniqueurs moldaves qui laissent comprendre qu'après la mort sans successeurs masculins du voïvod Latscu (fils de Bogdan Ier), en 1373, dans la succession du trône de la Moldavie s'était produite une rupture à la suite de laquelle au trône s'installait Pierre Ier en tant que fondateur d'une nouvelle dynastie – celle des Mușatins. A cette occasion il semble même qu'on a transféré aussi la résidence princière de Siret à Suceava. A la même occasion, dans l'emblème du pays on a introduit aussi un nouveau symbol central – *la tête de l'aurochs* – qui s'est perpétuée de la même que la nouvelle dynastie. On peut affirmer ainsi que même la légendaire chasse tenait non pas de la tradition de l'origine du Pays Moldave, mais de celle de la formation semblable qui s'était constituée aux endroits de Suceava – Rădăuți et d'où venait la famille du fondateur de la nouvelle dynastie.

Le règne de Pierre Ier Mușatin c'est fait remarqué par l'achèvement du processus de la formation des frontières historiques du Pays Moldave, décisive dans ce sens étant l'extension de l'autorité du prince de Suceava sur la partie sud-est de l'espace carpatodniestrin, où il existait une autre formation étatique, constituée à la base des anciennes possessions des Tatares de la région. C'est dès lors qu'on a commencé à distinguer deux parties composantes de la Moldavie: *le Haut* et *le Bas Pays*. Symboliquement, les deux parties de la Moldavie unifiée étaient représentées dans les deux quartiers de l'emblème du pays, imprimé au revers des monnaies de Pierre Ier : l'un à 3-4 *fasces* et l'autre avec des *fleurs de lis*. C'était ainsi que s'achevait le long processus de la formation de la Moldavie médiévale dans ses frontières politiques d'entre les Carpates Orientales, le Dniestr et le bord de la Mer Noire.

Partea a II-a.
Studii de istorie politică românească în contextul
războaielor ruso-(austro)-turce din secolul al
XVIII-lea

